

**Markiyan Malskyy
Roman Vovk
Piotr Bajor**

Editors

**GLOBAL AND REGIONAL
DIMENSIONS OF
INTERNATIONAL
SECURITY**

**Ivan Franko
National University
of Lviv**

**GLOBAL AND REGIONAL DIMENSIONS
OF INTERNATIONAL SECURITY**

**ГЛОБАЛЬНИЙ І РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІРИ
МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ**

Ministry of Education and Science of Ukraine
Ivan Franko National University of Lviv

**GLOBAL AND REGIONAL DIMENSIONS
OF INTERNATIONAL SECURITY**

Editors
Markiyan Malskyy
Roman Vovk
Piotr Bajor

Lviv
2020

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

**ГЛОБАЛЬНИЙ І РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІРИ
МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ**

За редакцією
Маркіяна Мальського
Романа Вовка
Пйотра Байора

Львів
2020

УДК 351.746.1:327.5

Г 54

Автори:

М. Мальський, Р. Вовк, М. Чайковський, Є. Магда, М. Чермінська, Л. Акімова, Н. Шаленна, О. Гогоша, А. Шумський, Л. Гацек, А. Савіч, Є. Горюнова, С. Толстов, І. Мудрієвська, Ю. Головчук, Р. Квезіньський, М. Ласонь, Ю. Дем'янчук, Г. Павліковський, А. Грубінко, М. Павлюх, С. Кавин, Б. Кавин, А. Чарнецька, М. Делонг, Я. Кавин, О. Кавин.

Рецензенти:

Ігор Цепенда, доктор політичних наук, професор, ректор Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника;

Лех Рубіш, доктор політичних наук, директор Інституту політології Опольського університету

Друкується за ухвалою Вченої ради Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 86/7 від 3.07.2020 р.)

Г 54 Глобальний і регіональний виміри міжнародної безпеки : колективна монографія / Мальський Маркіян, Вовк Роман, Чайковський Марек та ін.; за ред. Маркіяна Мальського, Романа Вовка, Пйотра Байора. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. – 366 с.

ISBN 978-617-10-0593-8

Колективна монографія присвячена дослідженню проблем національної та міжнародної безпеки, міжнародних економічних, політичних та правових відносин на глобальному та регіональному рівні.

УДК 351.746.1:327.5

ISBN 978-617-10-0593-8

© Мальський Маркіян, Вовк Роман, Чайковський Марек та ін., 2020

© Львівський національний університет імені Івана Франка, 2020

Contents

Preface	9
Markiyany Malskyy, Roman Vovk The System of European Security in Modern History	11
Marek Czajkowski The New Missile Arms Race on the Rise.....	27
Yevhen Mahda The Results of Five Years of Hybrid Aggression (2014–2019).....	47
Małgorzata Czerwińska Security and Role of Customs in European Union’s Cross-Border Trade with Special Attention Given to Imports	55
Liudmyla Akimova Some Aspects of Economic Security as a Component System of National Security: International Experience	72
Nataliya Shalenna, Orest Hohosha Military and Political Cooperation of the CIS States in 2004–2018.....	86
Adrian Szumski Mechanisms of Multilateral Police Cooperation Between Member States of the Southern African Development Community	114
Łukasz Gacek Understanding Poland’s Interest in China’s Belt and Road Initiative	125
Agnieszka Sawicz Poland Towards Ukraine After the European Union Enlargement on 1.05.2004.....	146
Yevheniya Horiunova Azov Sea in Post-Crimean Reality: Challenges and Threats.....	161
Sergiy Tolstov The Euro-Atlantic Region in the Political Dynamics of the International System at the Beginning of the XXI Century	170
Iryna Mudriievska Development of Nuclear Power in the Kingdom of Saudi Arabia.....	193

Yurii Holovchuk	
Intergovernmental Safety Organizations. New Challenges and Prospects of the International Security System.....	208
Rafał Kwieciński	
China Military Affairs in the Xi Jinping Era.....	217
Marcin Lason	
Changes in the Defence Policies of the Baltic States in 2014–2018	231
Yuliia Demianchuk	
The Influence of the Russian-Belarus Relations on the Regional Security in the Central and Eastern Europe	248
Grzegorz Pawlikowski	
Europe’s Arms Control and Disarmament Crisis: the Role of the Russian Federation.....	261
Andrii Hrubinko	
The Role of Great Britain in the Process of Formation of Relations EU-NATO: History and Modernity	270
Maria Pavlyuh	
Model of National Journalism for Safety of Personnel, Society, State: Russian-Ukrainian Cyber War.....	288
Sviatoslav Kavyn, Bohdan Kavyn	
The Modern Model of the Diplomatic Service of Ukraine and Its Development in the Context of International Relations Globalization.....	302
Adrianna Czarnecka	
The Role of the Armed Forces in Creating the Internal Policy of the State on the Basis of the Turkish Army	319
Marek Delong	
The Foreign Policy of the Russian Federation in the Time of Yevgeny Primakov (1996–1999)	335
Yaroslav Kavyn, Olha Kavyn	
Diplomatic Protocol as a Form of International Communication and Its Influence on the Formation of Modern Foreign Relations	347

Зміст

Передмова	9
Маркіян Мальський, Роман Вовк Система європейської безпеки в сучасній історії	11
Марек Чайковський Нова гонка ракетних озброєнь на підйомі	27
Євген Магда Підсумки гібридної п'ятирічки (2014–2019 рр.)	47
Малгожата Чермінська Безпека та роль митниці в транскордонній торгівлі Європейського Союзу з особливим відношенням до імпорту.....	55
Людмила Акімова Деякі аспекти економічної безпеки як складової системи національної безпеки: міжнародний досвід	72
Наталія Шаленна, Орест Гогоша Військово-політичне співробітництво держав СНД у 2004–2018 рр.	86
Адріан Шумський Механізми багатосторонньої поліцейської співпраці між країнами-членами Співтовариства розвитку Півдня Африки	114
Лукаш Гацек Розуміння інтересу Польщі до ініціативи Китаю “Один пояс, один шлях”	125
Агнешка Савіч Відносини Польща–Україна після розширення Європейського Союзу 1.05.2004.....	146
Євгенія Горюнова Азовське море в посткримській реальності: виклики та загрози.....	161
Сергій Толстов Євроатлантичний регіон у політичній динаміці міжнародної системи початку ХХІ ст.	170

Ірина Мудрієвська	
Розвиток ядерної енергетики в Королівстві Саудівська Аравія	193
Юрій Головчук	
Міжурядові безпекові організації. Нові виклики та перспективи в системі міжнародної безпеки.....	208
Рафал Квеціньський	
Військова політика Китаю в епоху Сі Ціньпіна	217
Марцін Ласонь	
Зміни в оборонних політиках країн Балтії у 2014–2018 рр.	231
Юлія Дем'янчук	
Вплив білорусько-російських відносин на регіональну безпеку в Центрально-Східній Європі	248
Гжегож Павліковський	
Контроль над озброєнням в Європі та криза роззброєння: роль Російської Федерації	261
Андрій Грубінко	
Роль Великої Британії у процесі формування відносин ЄС – НАТО: історія і сучасність	270
Марія Павлюх	
Модель національної журналістики для безпеки особи, суспільства, держави: російсько-українська кібервійна.....	288
Святослав Кавин, Богдан Кавин	
Сучасна модель дипломатичної служби України та її розвиток в умовах глобалізації міжнародних відносин.....	302
Адріанна Чарнецька	
Роль збройних сил у формуванні внутрішньої державної політики на основі армії Туреччини	319
Марек Делонг	
Зовнішня політика Російської Федерації за часів Євгена Примакова (1996–1999).....	335
Ярослав Кавин, Ольга Кавин	
Дипломатичний протокол як форма міжнародної комунікації та його вплив на формування сучасних зовнішніх відносин	347

Preface

Speedy development of political events in the world clearly confirms the statement that modern system of international security is entering a deep structural and functional crisis caused, first of all, by sharp change of principles of the formation of a new world order. The world order which in the inter-war period was based on the principles of balance of interests and balance of forces with gradual growth of interest to universal human values, today shows clear signals of the return to the policy of force and real threats of its use in international relations. This leads to the weakening of stabilization role of security international organizations, in particular NATO and the OSCE, in securing independence and sovereignty of states, prevention and peaceful resolution of regional and international conflicts.

The intellectual reaction of the academic community to the search of an adequate form of scientific thought on the fundamental bases of a new world order consists in numerous theoretical concepts, the core of which is the statement that the old system of security with its traditional values and principles is no longer effective, and a new system has not been formed yet, which gives a free hand to some states and provides freedom of action on the international arena.

Numerous scientific debates and initiatives of different groups of researchers extensively discuss fundamental correlations of values and moral-ethical principles in the realization of foreign policy actions, the role of people's disposition and emotions, their beliefs and behavior in foreign policy decision making. A special emphasis is put on the fact that democratic states shape their foreign policy and international behavior on fundamental values of human freedom and dignity which necessarily demands the change in the way of political thinking, formulation of foreign policy objectives, ways and means of their achievement.

In the context of the formation of a new architecture of international security and formulation of its basic principles in the paradigm of a new world order the following postulates formulated by one of the most distinguished experts in the field of international security Prof. A. Rotfeld play the key role:

- a new world order cannot be established by separate states – centers of modern geopolitical force, but should become a result of mutual

- agreements and negotiations of states which together respond to modern global and regional challenges and threats;
- the inner content and fundamental aim of a new world order in the conditions of rapid dynamic changes on the international arena is not only and not so much preserving status quo and stabilization, but management of changes (geopolitical management), which must secure effective prevention of full-scale wars and regional conflicts;
  - in the conditions of a quickly forming new world order academic environment should not formulate specific political and security strategies for the main actors of regional and global political arena, but it can suggest minimum threshold criteria the violation of which can turn the world order to chaos and mess.

The general conclusion from the analysis of security component of his concept is that in the second decade of the 21st century main challenges and threats to the system of international security have non-traditional character, appear not between states but within them and are caused by social disproportions, tensions between the rich North and poor South, multimillion migration of refugees and migrant workers, national egoism and xenophobia.

As editors, we have invited a group of colleagues to address and evaluate some of the basic challenges which we believe Global and Regional Security is currently facing. We hope that we can provide a broader basis for understanding new threats that arise in the modern international system and identify issues that should be solved.

Prof. Markiyan Malskyy,
Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary

Markiyan Malskyy,
Roman Vovk

THE SYSTEM OF EUROPEAN SECURITY IN MODERN HISTORY

Abstract. The challenges and threats that arise in the modern international system in the new millennium require coordinated and timely action by the European community. To ensure the main tasks of peaceful coexistence and economic and political development of the continent, the security system in Europe needs constant improvement and adaptation to new conditions.

It is important to clarify the main threats that appear in today's security environment of Europe and to identify issues that should be solved by political leaders of countries and international organizations. Establishing of a collective security system against aggressive actions of the hybrid character by the Russian Federation, terrorist organizations, and cybercriminals is especially important task.

The article considers the development of security and defense policy in Europe after the Second World War, presents the current state and prospects of the European community on the way to creating an effective defense system on the continent.

Keywords: international security, Common Security and Defense Policy, military budget, EU, NATO.

Анотація. Виклики та загрози, які виникають у сучасній системі міжнародних відносин у новому тисячолітті, вимагають злагоджених та своєчасних дій з боку європейського співтовариства. Для забезпечення основних завдань мирного співіснування та економічного і політичного розвитку континенту система безпеки у Європі потребує постійного вдосконалення та адаптації до нових умов.

Важливо з'ясувати основні загрози, які з'являються в сучасному безпековому середовищі Європи та виявити проблеми, які слід вирішувати політичному керівництву країн та міжнародних організацій. Особливо актуальним є завдання вироблення колективної системи захисту від агресивних дій гібридного характеру з боку Російської Федерації, терористичних організацій та кіберзлочинців.

У статті розглянуто розвиток політики безпеки та оборони в Європі після Другої світової війни, представлено сучасний стан та перспективи діяльності європейського співтовариства на шляху формування ефективної системи оборони континенту.

Ключові слова: міжнародна безпека, Спільна політика безпеки та оборони, військовий бюджет, ЄС, НАТО.

Main tendencies of the development of modern international relations and world economy are first of all defined by globalization processes and intensive development of information systems and technologies. Increasing activity of state institutions, international organizations and political leaders in the virtual space opens a large number of new possibilities in inter-state relations as well as in public relations and allows taking actions practically in the real time conditions. Modern technological, economic, information development caused a wide range of threats of a new type, increases the effects of the known threats, which provokes uncertainty of the world security space, and in some cases pushes international actors to preventive use of force [1]. International security space is becoming increasingly dynamic, complex and controversial. The desire to control information resources and communication networks and possess advanced technologies often comes to the forefront among state priorities.

The influence of global tendencies results in the transformation of the international system and in the further growth of the number of actors of the international political process, the relations among which becoming more and more complex and ambiguous. Nation states on the modern political world arena are actively accompanied by international entities, organizations and other non-state actors, including virtual communities. At the same time the role and influence of basic institutions of international regulation decrease, and it is becoming more and more difficult for them to effectively oppose modern challenges and threats.

Fundamentals of collective security in the modern system of international relations are based on the principles of the Charter of the United Nations. These principles are defining for the use of collective actions against any subject of international relations. "In order to ensure prompt and effective action by the United Nations, its Members confer on the Security Council primary responsibility for the maintenance of international peace and security, and agree that in carrying out its duties under this responsibility the Security Council acts on their behalf" (Article 24 of the Charter of the UN [4]). At the same time, to undertake collective actions aimed at overcoming threats and opposing aggressive manifestations all UN member states "undertake to make available to the Security Council, on its call and in accordance with a special agreement or agreements, armed forces, assistance, and facilities, including rights of

passage, necessary for the purpose of maintaining international peace and security" (Art. 43, [4]).

An important feature of many challenges of today is the fact that they are hybrid in their character. Hybrid threats combine a wide range of different ways of waging combat using traditional methods which include the use of legal military formations and respective tactical methods of counteraction, and non-traditional – such as acts of terrorism, violence, cyberattacks, illegal activity of criminal groupings. Both can be coordinated from the same centers and pursue joint goals [8]. It should be mentioned that such criminal acts often use modern communication systems and digital technologies.

The means that may be used by international entities for preventing and containing aggressive illegal actions most often consist in sanctions of financial and economic character, trade restrictions, information operations, political pressure and military intervention. In every particular case the use of force demands approval of the Security Council, but non-military instruments of influence may be used by the states both unilaterally and with the support of the whole community.

Security situation in the world in the recent decades showed that the existing international organizations and the system of international relations in general appeared incapable of regulating the existing crisis phenomena and adequately reacting to new challenges and threats. This is an evidence of insufficient efficiency of the existing security mechanisms of global and regional levels. This raises a question of the necessity of their reformation and adaptation to the modern tendencies of the world development [1].

Formation of the policy of security and defense in Europe

The need for the formation of a new security system in Europe after World War II became one of the main tasks of the further peaceful co-existence and economic and political development of the continent. To coordinate national economic policies the Organization for European Economic Cooperation (OEEC) was established in April, 1948 as one of the instruments of the realization of the Marshal Plan, the aim of which was to prevent "economic, political and social chaos" and to secure the revival of Europe. The cooperation in the economic sphere was accompanied by the process of political and military integration on the continent. As a result, on March 17, 1948 Great Britain, France, Belgium, the Netherlands

and Luxemburg signed The Treaty of Economic, Social and Cultural Collaboration and Collective Self-Defense (The Brussels Pact) for a term of 50 years which in fact meant the creation of a military union in Europe – Western European Union. This step became the basis for the commitment to joint efforts of its members in case of war in Europe and attack on any one of them.

The Treaty of Brussels was in fact the preparatory stage for the signing of the North Atlantic Treaty on April 4, 1949 and the creation of NATO. It should be noted that the founders of the North Atlantic Alliance approached the issues of security and defense systematically, because collective structures were created then to coordinate cooperation in various areas: the Defense Committee and the Military Committee, which included the Defense Ministers of the participating countries, Defense Financial and Economic Committee on the level of Finance Ministers, Military Production and Supply Board. The overall management was entrusted to the NATO Council, consisting of the Ministers of Foreign Affairs. A permanent strategic group was appointed to deal with purely military matters, consisting of representatives of the armed forces of Great Britain, France and the United States. This systematic approach made it possible to coordinate all key areas of European security, not only of a military nature, but also that ensuring the stable development of the political system, financial and economic system, infrastructure, food supply and other important issues for the European community, including countering terrorist attacks and overcoming the consequences of a natural disaster.

However, it should be noted that the process of forming a common security system in Europe has not always taken place according to optimistic plans. Bureaucratic obstacles had to be overcome and contradictory political interests of individual countries had to be smoothed out. Thus, during the formation of the Council of Europe in 1949, the first attempt to create a political union failed, because the functions of the European Consultative Assembly (one of the governing bodies of this organization) were limited, and it had no competence in matters of defense. Because of French objections, the ratification of the treaties on the European Defense Community (EDC) signed in 1952 and the draft Charter of the European Political Cooperation (EPC) adopted in 1953 did not take place in 1954. In the 1960s, Charles De Gaulle, French then-President, sought to create a “Union of States”, and also put forward

his initiative for a new European security community. In 1960, a committee was created, headed by Christian Fouchet, who developed a plan for the Confederation of European States. This plan defined the main goals: joint foreign and defense policy, cooperation in the field of culture, education and science, and outlined the main institutions that were to implement the tasks set. This includes the Council of Ministers, the Commission for High Representatives of Foreign Ministers, and the Consultative Assembly of Delegates from national parliaments. Fearing French and Franco-German domination in the future European organization devoid of any supranational mechanism, other member countries led by the Netherlands firmly opposed De Gaulle's idea. Several unsuccessful meetings in early 1962 led to the collapse of the Fouchet Committee. With the adoption of the Luxembourg Declaration on foreign policy cooperation in 1970, the foreign policy cooperation among the member states of the European Community was finally originated. The system of European political cooperation, which has grown on this basis, despite its repeated reformation and adaptation to the changing political situation, has failed to reach a proper level. The issue of supranational integration has not become the subject of any serious debate. Neither numerous attempts to modify or improve the system, nor even the Common Foreign and Security Policy (CFSP), which replaced European political cooperation in 1993, were able to change the current state of affairs. According to U. Schmalz, the difficult and delayed start of the process of European foreign policy unification as well as the purely interstate integration character of European political cooperation is an expression and a consequence of the special sensitivity of this sphere of politics to the issues of the Member States national sovereignty. There are signs of the so-called "DDS-Syndrome" that treats foreign policy and security policy as "discretionary, sensitive and sovereignty-burdened" policy areas that are subject to rules other than, for example, legislation, governing the internal market of the European Community [10].

Security and defense policy, being the most sensitive key component of national sovereignty, was initially not included into the process of forming a European political co-operation system, which started with a considerable delay. It was only with the adoption of the Single European Act in 1987, that is, seventeen years after the start of the process of uniting Europe's foreign policy, that the economic and political aspects of security were integrated into the system of European political cooperation.

However, the defense political aspects were not mentioned there. Instead, the Western European Union (WEU) was proclaimed an integral part of the EU formation process. It is worth mentioning that, in practice, such a double structure proved to be incapable of maintaining a meaningful EU capability in the military sector without taking into account small-scale crisis management operations, such as monitoring the embargo on the Danube and the Adriatic. The Treaty of Amsterdam did not change anything in this regard – the WEU continued to exist as a fundamentally self-sufficient organization on an equal level with the EU, although its attachment to the Union became much tighter. On the other hand, significant progress was made by adopting the so-called “Petersberg tasks” of the WEU, which consisted of a wide range of crisis management tasks, including humanitarian and rescue tasks, peace supporting missions and security operations as well as military crisis management operations, including peacekeeping efforts [9].

Given the insufficient level of preparation and military capability that became evident especially during the Kosovo conflict, and feeling the lack of full confidence in the US readiness for active military intervention on the European continent, EU Member States have increased the intensification of their own political efforts in the field of security and defense since the end of 1998. The dramatic change in Britain's position on the independence of EU defense policy and the convergence of British and French positions at the bilateral summit in Saint-Malo (December 1998), during which both countries agreed on the principles of European defense, became a significant step in this direction. At the session of the European Council, held in Cologne in June 1999, the Heads of EU Member States and Governments set out to build the European Security and Defense Policy (ESDP). It was based on the achievement of the following objectives: formation of EU's military capability to prevent conflicts and manage crises within the framework of The Petersberg Tasks, as well as attribution of WEU tasks, necessary for this, to the EU's “second pillar” (foreign policy competence and security issues). The goal was set to build up forces and resources in order to make it possible to carry out military and anti-terrorist operations using the forces of the European Union member states, in case the North Atlantic Treaty Organization (NATO) was not generally involved in their resolution.

At the Helsinki Summit of the European Council, held in December 1999, Member States formulated the objective to build up the EU's military

capabilities by 2003. At summits in the Portuguese city of Feira (June 2000) and in Gothenburg (June 2001), Heads of States and Governments made a decision to create a Committee for Civilian Aspects of Crisis Management (CIVCOM). In addition, goals were set and a plan was adopted to expand the capacity of the Union in matters related to civilian crisis management, in particular, in such areas as the police, the rule of law, civil administration, protection against accidents and natural disasters and elimination of their consequences. Subsequently, at the European Council Summit in Nice (December 2000), Heads of States and Governments completed the formation of ESDP structures responsible for security and defense, whose concept had been developed at the summit in Cologne.

An integral approach in the EU policy can be seen in regard to interaction with neighboring countries, which the EU started to engage in a comprehensive network of relations, as exemplified by the Stability Pact for South Eastern Europe, the Euro-Mediterranean Partnership and, of course, the successful transformation of countries of the Central and Eastern Europe, which has probably become Europe's most significant achievement on the path of European integration. This approach was called the European Neighborhood Policy (ENP), and it was adopted as an extended basis for relations between the EU and its neighbors. At the same time, relations with African, Caribbean, and Asia-Pacific countries, as well as with strategic partners, such as Russia and China, have also expanded in many areas, leaving behind the cooperation which was focused exclusively on economic interactions.

The complexity of practical application of the provisions of the adopted Agreements on the Common Security and Defense Policy is manifested primarily in the differences in political goals or methods of their achievement among the EU Member States and in the unwillingness of countries to cede a part of their sovereignty. Thus, after the terrorist attacks of September 11, 2001 the EU member states reacted rather monotonously focusing on the root causes of terrorism, which showed the advantages of adherence to the integral approach to maintaining security in Europe and the world. On September 12, 2001 at its extraordinary meeting the European Council called for the comprehensive political dialogue with the countries and regions which are more susceptible to terrorism and for the unification of all countries into a just global system governed by security, prosperity and sustainable development. But further events, in particular the Washington Declaration on War against

Terrorism, as well as the beginning of the Iraq operation under the auspices of the USA proved rather serious discrepancies in the EU between the “new” and “old” Europe.

The meeting of the EU Foreign Policy Council in May 2003 announced the successful implementation of Petersburg tasks stating that the EU had achieved all operational capabilities. Two EU military operations which started that year in and outside Europe were the practical proof of it. Thus, CONCORDIA operation began in March in the Former Yugoslav Republic of Macedonia where the EU contingent substituted the NATO forces, while “Operation Artemis” was launched in June in the Democratic Republic of Congo in which only the EU forces were involved.

The next stage of CSDP implementation started in December 2003 with adopting the European Security Strategy [3] that clearly showed that the EU member states made a substantial progress in managing the non-coordination crisis in the questions of the mutual foreign policy. This document outlined the key threats and defined the main directions of the EU activities to prevent new threats. In particular, it was claimed that as far as a large-scale aggression against a single member state was so far improbable, Europe faced a potential threat of terrorism, proliferation of weapons of mass destruction, regional conflicts, illegal migration, inefficiency of state institutions (the system of state governance), organized crime [2].

According to the defined threats, the strategic objectives for maintaining European security were outlined:

- response to threats – creating mechanisms of prevention and response including the sphere of active crisis management and international cooperation;
- response to threatening tendencies in the nearest environment to prevent and avert conflicts and crises;
- development of the international order based on the effective multilateral cooperation;
- fruitful cooperation with other influential actors on the international arena, in particular, influential world organizations.

In June 2004, a Civilian Headline Goal 2008 [6] was approved. According to its provisions, if a decision is made to start a mission, Civilian Response Teams (SCTs) must be deployed within 30 days. These actions may be carried out autonomously, jointly, or in close cooperation with the military. The main tasks of the SCTs are as follows:

- assessment and investigation in a crisis situation or in a situation that threatens to develop into a crisis;
- deployment of forces for the purpose of establishing relationships before starting a full-scale ESDP mission;
- improvement of the existing crisis management mechanisms under the EU auspices (for example, support for the performance of the relevant examination in the field of mediation and monitoring).

SCT activities also include border patrol, human rights protection, assistance to state and local government, civil protection of the population, logistic support, and operation support. As an instrument of a rapid response, SCTs can be mobilized and deployed within five days.

Subsequently, it was planned to reach the proper level by 2010 in order to be able to respond swiftly and decisively, using all the agreed methods, in all possible crisis management operations covered by the Treaty on the European Union. The main objectives of the Headline Goal 2010 [7] are as follows:

- the establishment of a civilian-military body within the Military Staff of the European Union: in case of certain operations, this body must immediately assume the functions of an operational center;
- the establishment of the European Defense Agency;
- the improvement of the coordination of joint actions by EU Member States;
- the development of an effective European air traffic management for EU members which wish to participate therein;
- completion of the formation of EU Rapid Response Teams;
- ensuring combat capability of an aircraft carrier with full security and support;
- the improvement of performance of EU operations on all levels for the purpose of achieving the necessary coherence and creating a network of interconnected means of communication and coverage (terrestrial and satellite);
- the establishment of quantitative indicators and criteria to be achieved by national forces in the field of preparation and implementation in accordance with the Headline Goal 2010.

According to the Headline Goal 2010 [7], five demonstrative scenarios were outlined, which, in fact, determined the main areas of the use of the EU Armed Forces:

- separation of warring parties by force – peacekeeping operations;

- stabilization, reconstruction, and military consultations for third countries;
- conflict prevention;
- evacuation operations;
- assistance during humanitarian operations.

Within the framework of the realization of the set tasks, a large-scale, long-lasting operation was carried out which in fact became the first EU naval operation, "Operation Atalanta" in the vicinity of the Horn of Africa, to protect civilian vessels from Somali pirates. On July 30, 2018, the Council of the European Union extended the operation mandate until December 2020.

The Current State of CSDP

The current stage of the development of security and defense policy in Europe began after June 28, 2016, when the EU Global Strategy concerning Foreign and Security Policy "Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe" was presented [11]. It was pointed out in the Strategy that in order to resist the new challenges and threats in the world today, "soft" power only is not enough, it is necessary to increase the EU security and defense efficiency. Such spheres as defense, fight against terrorism, cyber security, energy sector and strategic communications were singled out as the main security priorities. In order to achieve the set goals, it is necessary to focus on gradual synchronization and mutual adaptation of national defense planning cycles in accordance with the appropriate harmonization with NATO plans; the use of EU funds to support defense research, technology and multinational cooperation; the mobilization of the entire potential of the European Defense Agency; the development of European defense industry.

The EU should ensure a fully-fledged protection of Europe and adequately respond to external crises in the presence of the full spectrum of land, air, space and naval potential, including strategic resources. In order to accomplish these tasks, it is necessary to fully meet the collective obligation to direct 20% of the defense budget of the EU Member States for the purchase of equipment and for scientific and technological investigations of defense and dual purposes. A resistant, innovative and competitive European defense industry is needed to ensure the strategic autonomy of Europe and to implement a reliable Common Security and Defense Policy. It was highlighted in the Strategy that the defense industry

is able to stimulate economic growth and job creation. This will directly promote the solution of urgent social problems of the EU Member States. Integral European defense, technological and industrial base requires a transparent internal market, as well as a guarantee of participation of small and medium-sized enterprises in the defense sector. All these, as is considered in the EU, may improve the quality of innovation and investments in military technologies of the future. Particular attention is paid to the development of rapid response potential, including the development by eliminating procedural, financial and political factors that impede the deployment of combat units, complicate troop formation and reduce the effectiveness of military operations under the Common Security and Defense Policy. The improvement of EU civilian missions, which are the “business card” of the CSDP, was also identified as particularly relevant.

The European Defense Action Plan approved by the European Commission on November 30, 2016 became the next step in the implementation of provisions of the Global Strategy. The plan envisages taking specific measures to assist Member States in fostering research and more efficient spending in common defense [6]. The Action Plan focuses on the challenges of the European defense policy. It has been noted that despite the fact that the European Union ranks second to the USA in terms of military spending, it is experiencing cost inefficiency due to duplication, lack of technical compatibility and technological gaps.

For example, the aggregate defense spending of the EU countries dropped by over 12 % from \$269.5 to \$236 billion in 2009–2014. However, the expenditures increased over the following 4 years and reached the \$252 billion mark in 2018.

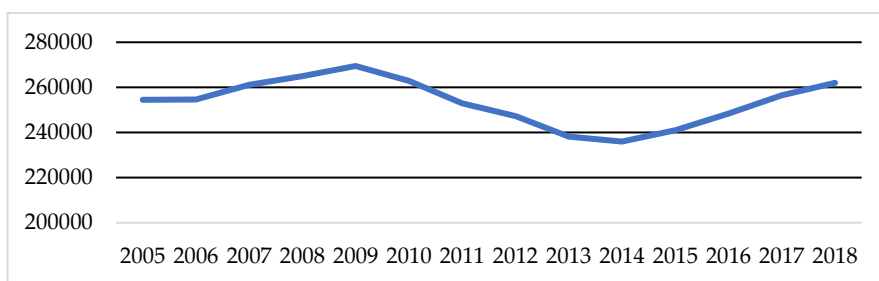

Fig.1. The EU defense spending (mil. USD)

Data source: SIPRI Military Expenditure Database. URL : https://www.sipri.org/sites/default/files/SIPRI-Milex-data-1949-2018_0.xlsx.

While the European defense budgets had been shrinking by 2014, other global entities (China, Russia and Saudi Arabia) modernized their defense sectors on an unprecedented scale. Thus, the defense budget of the Russian Federation surged by 127.5% (from \$36 to \$82.5 billion) from 2005 to 2016. In the following years, these rates fell to \$66.5 billion in 2017 and \$64.2 billion in 2018 respectively, due to considerable ruble devaluation. However, the arms expenditure reduction does not seem to be so substantial when calculated in national currency. It should be also borne in mind that Russia somewhat changed its tactics in financing the security agencies and sponsoring the non-state military formations, many of which are involved in hostilities in Ukraine, Syria and other hot spots.

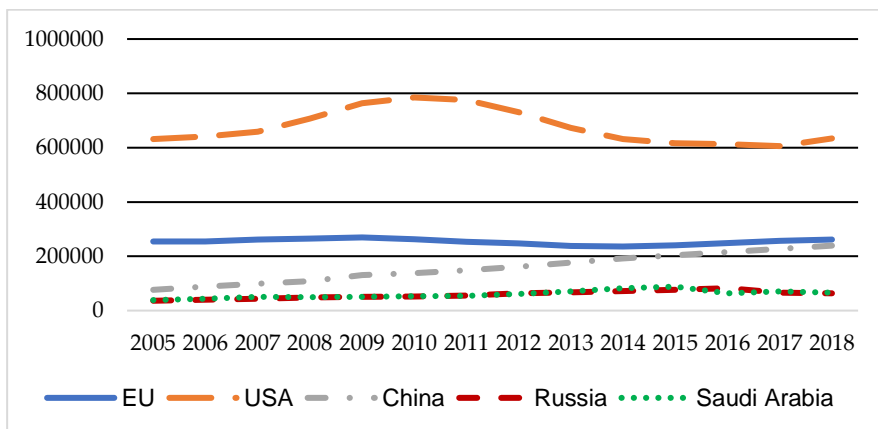

Fig. 2. Dynamics of defense spending by the EU and the countries with the largest military budgets (mil. USD)

Data source: SIPRI Military Expenditure Database. URL : https://www.sipri.org/sites/default/files/SIPRI-Milex-data-1949-2018_0.xlsx.

China has been steadily expanding the size of its armed forces increasing the military expenditure over the last decades. So, in 1990, the military budget of the country was \$21 billion, in 2000 – 41, in 2010 – 138, and in 2018 this figure stood at \$239 billion.

Saudi Arabia's military budget remained at \$30 billion in the 2000s. However, its expenditure began growing at an accelerating rate, and in 2005 this figure amounted to \$39 billion, and reached its highest peak of \$88 billion in 2015. Recently Saudi Arabia's military spending has been reduced to \$66 billion in 2018, the third highest figure in the world after the US and China.

For many decades the United States has had the most powerful armed forces in the world with the defense spending difficult for any other countries to keep up with. The highest level of \$785 billion was reached by the US military budget in 2009. Subsequently, expenditures declined and amounted to \$634 billion in 2018.

Analyzing the dynamics of changes in the military budgets of the countries of the world, it is necessary to take into account the tendencies in the defense policy of the states and the stages of implementation of the army re-equipment plans. At the same time, budget revenues should also be taken into account, especially in Russia and Saudi Arabia, as oil and gas prices have fallen significantly in recent years, and the share of budget revenues from energy sales in these countries is quite high. The growth rates of the largest military budgets are presented in Tab. 1.

Table 1

Relative increase in defense spending (%)

Country	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
EU	0,06	2,56	1,46	1,69	-2,45	-3,76	-2,26	-3,68	-0,92	2,12	3,08	3,23	2,20
USA	1,55	2,63	7,40	8,02	2,74	-1,23	-5,69	-7,93	-6,18	-2,38	-0,58	-1,16	4,58
China	15,36	11,87	9,50	21,15	5,21	7,81	8,60	9,31	8,58	6,56	5,64	5,61	5,00
Russia	10,68	8,85	9,88	4,92	2,03	6,72	15,87	4,87	7,18	7,77	7,21	-19,44	-3,51
Saudi Arabia	13,91	15,19	-1,85	2,77	4,08	1,36	13,17	14,60	17,86	6,65	-28,44	11,50	-6,47
World	3,06	4,00	5,77	6,86	1,55	0,16	-0,28	-1,35	-0,15	-0,21	0,06	1,09	2,63

Data source: SIPRI Military Expenditure Database. URL : https://www.sipri.org/sites/default/files/SIPRI-Milex-data-1949-2018_0.xlsx.

In general, the tendencies of defense expenditures in the world correspond to the number and level of threats and challenges which have been observed in the system of international relations throughout the past years. This is particularly true of the dynamics of armed conflicts, as illustrated by Fig. 3 and Fig. 4, where the peculiar response of the world's governments to increasing number of conflicts in the world is traced.

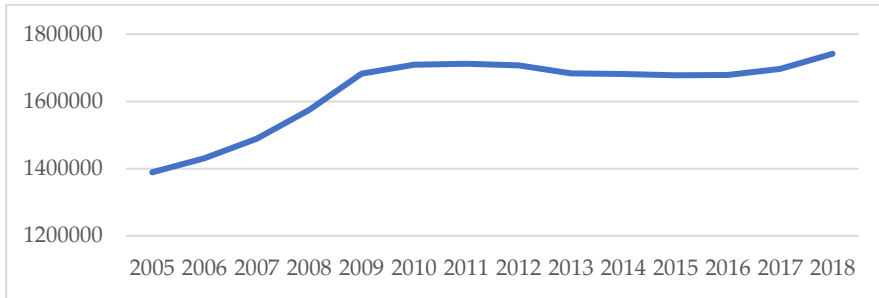

Fig. 3. World defense expenditures, 2005–2018
(mil. USD)

Data source: SIPRI Military Expenditure Database. URL : https://www.sipri.org/sites/default/files/SIPRI-Milex-data-1949-2018_0.xlsx.

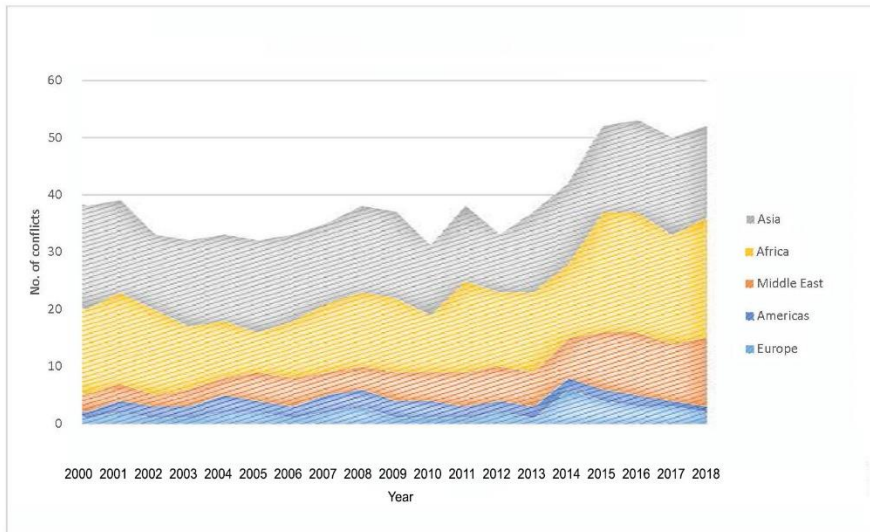

Fig. 4. Number of armed conflicts by region, 2000–2018

Source: Uppsala Conflict Data Program.

URL : <https://ucdp.uu.se/downloads/charts>.

According to many experts, the trend towards reduction in defense budgets in Europe by 2014 is primarily due to the fact that there were often signals of their inefficient use. Reducing defense spendings across Europe has failed to intensify cooperation, but rather has led to its limitation. Then the number of joint programs in the EU decreased compared to the period of 15–20 years before. According to the 2016 Action Plan, the task of enhancing the strategic importance of the defense sector, not only for the

EU security, is being implemented. An increase in overall turnover in the defense sector of more than €100 billion per year will also contribute to the development of the European economy and labor market.

The emergence of new threats to the European continent in the eastern and southern directions, among which the Russian Federation became one of the main threats, especially after the annexation of Crimea and military aggression in the eastern Ukraine, became a substantive argument for improving the security policy and increasing defense capabilities along with the expanding of military budgets of the European community.

References

1. Парахонський Б. О., Яворська Г. М. Актуальні виклики та загрози регіональній безпеці: висновки для України. Аналітична доповідь. Київ : НІСД. 2014. 48 с. URL : https://niss.gov.ua/sites/default/files/2015-01/Reznikova_bezpeka-0f5c2.pdf.
2. Шатун В. Становлення і розвиток оборонної та безпекової політики Європейського Союзу // Наукові праці. Політологія. 2014. Т. 230. N 218. С. 60–67.
3. A Secure Europe in a Better World. European Security Strategy (Brussels, 12 December 2003). URL : https://www.cvce.eu/en/obj/european_security_strategy_a_secure_europe_in_a_better_world_brussels_12_december_2003-en-1df262f2-260c-486f-b414-dbf8dc112b6b.html.
4. Charter of the United Nations. URL : <https://www.un.org/en/charter-united-nations/>.
5. Civilian Headline Goal 2008. URL : <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2015863%202004%20INIT>.
6. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions European Defence. Action Plan URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016DC0950&from=en>.
7. Headline Goal 2010. URL : https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/sede110705headlinegoal2010_/sede110705headlinegoal2010_en.pdf.
8. Hoffman F.G. Conflict in the 21st Century: the Rise of Hybrid Wars. Potomac Institute for Policy Studies. Arlington. 2007. 72 p.
9. Petersberg Declaration. Western European Union. Council of Ministers. Bohn, June 1992. URL : <http://www.weu.int/documents/920619peten.pdf>.

10. Schmalz U. Die Entwicklung der ESVP 1990–2004 // Die Beziehungen zwischen NATO undue: Parlnerschaftl, Kimkurren, Rivulitael (Ed. J. Varwick). Opladen. 2005. P. 45–59.
11. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy. URL : https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/EUGS_0.pdf.
12. Text of the Modified Brussels Treaty. URL : <http://www.weu.int/Treaty.htm>.

Marek Czajkowski

THE NEW MISSILE ARMS RACE ON THE RISE

Abstract. Ballistic and cruise missiles' inventories which are growing in the world are not simply stockpiles of just another powerful weapons. Due to their range, speed and an ability to overcome defences combined with payloads of high precision and/or WMD munitions, ballistic and cruise missiles play an important political role in the strategies of the countries that possess them. Since they have proliferated widely around the world it applies not only to the great powers' military balance but it also has various and complicated regional ramifications. This article is supposed to address some of the issues related to the significance of the increasing ballistic and cruise missile stockpiles for international security.

Keywords: arms race, international security, weapon of mass destruction, cruise missiles, ballistic missiles.

Анотація. Запаси балістичних та крилатих ракет, кількість яких у світі зростає, є не просто сховищами лише іншої потужної зброї. Завдяки своїй дальності, швидкості та здатності долати оборону в поєднанні з високою точністю влучання боеприпасами зброї масового знищення, балістичні та крилаті ракети відіграють важливу політичну роль у стратегіях країн, що ними володіють. Оскільки вони широко розповсюдилися по всьому світу, це стосується не тільки військового балансу великих держав, але й має складний та різноплановий вплив на регіональні процеси. У статті розглянуто низку питань, пов'язаних із впливом зростаючих запасів балістичних та крилатих ракет на міжнародну безпеку.

Ключові слова: гонка озброєнь, міжнародна безпека, зброя масового знищення, крилаті ракети, балістичні ракети.

Introduction

Ballistic missiles which have proliferated widely throughout the world are not just another powerful weapon. We often argue [3, p. 179–203] that due to their range, speed and an ability to overcome defences, combined with payloads of high precision and/or WMD munitions, ballistic missiles play an important political role in strategies of the countries that own them. Currently, there are over 30 nation-states [7] in the world, and some non-state actors too, that possess many variants of this kind of weapon. According to the American military, there are some

800¹ ballistic missiles in the world's arsenals, excluding NATO countries, Russia and China [29], and the stockpiles continuously grow.

In the 21st century, another kind of a long-range weapons system started to proliferate beyond the great powers' arsenals – land-attack cruise missiles. They are also extremely difficult to counter, and so they are considered a threat similar in nature to the ballistic missiles. Accordingly, this kind of weapon is not only a warfighting device but is also a very powerful political tool. This makes cruise missiles very similar, from a political point of view, to ballistic missiles, no matter that their technical characteristics are different to a great extent.

The above-mentioned similarities in the capabilities of ballistic missiles and land-attack cruise missiles result in that they are usually considered together, as far as political ramifications are concerned². First of all, it refers to the global plane, as those weapons are present in arsenals of the greatest world powers and form an important part of their deterrence potential and warfighting capabilities, thus being a part of global strategic balance. But because of ongoing proliferation, ballistic and cruise missiles are also increasingly present in other countries' arsenals. Both ballistic and cruise missiles are available on the market, and many countries in the world can afford to buy them, adding the capabilities to act decisively and undeniably against their adversaries. This seriously impacts regional security and creates various and complicated consequences, particularly those referring to the local power equations. One of the most important issues here is that even the most capable modern militaries are vulnerable to those weapons and this adds to the potential of multidimensional changes of the military balance worldwide.

That is why ballistic missile defence is also a very important issue in military and political strategies of nation-states, although, as we also often argue [4, p. 228–262], it is still not overly effective, especially against the most sophisticated missiles. The same refers to the defence against cruise missiles, which have different characteristics and capabilities, but an effect is the same – they are extremely difficult to counter. Therefore, setting aside technicalities, let us reiterate that the threat posed by both kinds of weaponry is very similar in nature.

---

¹ Not taking into account the weapons labelled "artillery rocket systems", although a distinction is somewhat blurred.

² See for example the official American understanding of the missile threat [19, p. 5–24].

This article is supposed to address several key issues regarding the impact of the weapons in question on strategic balance and international security on the global stage. Therefore, first of all, we will assess an accelerating missile arms race that develops between the leading military powers: The United States, China, and Russia. Furthermore, we will pay special attention to the hypersonic missiles which are not yet deployed in significant numbers but are already widely regarded as an important emerging threat which will change the overall military balance – we strongly disagree with that assessment.

The New Global Missile Arms Race

One of the facets of renewed tensions among the greatest world powers, which are also the most important players in terms of military might, is what we may call the new arms race. It has many interconnected dimensions, starting from the development of capabilities to wage cyber operations, through the increased pace of modernization of conventional forces to the new nuclear arms race which encompasses “[...] more players, linked in complex ways, plus new technologies [...]” [34, p. 36]. The new arms race has many participants and takes place on different but intertwined levels: local, regional and global. The main participants in this contest are the United States, the People’s Republic of China and the Russian Federation.

The United States constantly increase military spending, with a hope to prevent further reduction of the distance between their capabilities and those of the closest peers: Russia and China [26]. It is, however, a very difficult task because of several reasons. Firstly, the U.S. not only maintains the strongest and the most expensive army but it also conducts extensive and burdensome military operations in many corners of the world. Secondly, the American military is also busy as an instrument of the country’s foreign policy – its global forward presence is one of the most important assets of Washington’s international strategy. Maintaining the global infrastructure necessary to constantly execute worldwide tasks is also very expensive. And thirdly, all of the above should be assessed in the light of growing financial constraints marring a debt-ridden nation’s budget. Nonetheless, despite these problems the United States still maintains the military edge over all the competitors, however, it is not as predominant as a decade or two ago and is likely to be reduced even more.

Conversely, China and Russia, as the nearest American peers, may concentrate on the development of the technologies that could offset the advantages that the United States has without significant distraction by overseas commitments. Despite their smaller military budgets, they have been able to gain ground against the U.S. in many fields. It was possible mostly due to heavy financing of weapons development programmes and an unprecedented scale of the industrial espionage which allowed both countries, but particularly China, to fill some technology gaps they had experienced. However, to challenge the U.S. as the sole military superpower both countries must develop the capabilities to project significant power globally and be able to sustain this projection via extensive infrastructure. This is not likely to happen soon, so both countries will remain spoilers or disruptors of the U.S. world dominance but they would not be able to terminate it. What is more, recent research indicates that the more sophisticated new weapons are the more difficult it is to imitate them, what limits current and especially future benefits from Chinese and Russian industrial espionage [10].

Therefore, in terms of military competition, both China and Russia do not intend to overcome American global military domination in the coming decades. Instead, they try to cut some part of the world for themselves where they could be able to operate freely, and from where they could exclude the U.S. presence. This refers first of all to the territories of both countries with their economic and demographic potential which are supposed to be made invulnerable to the American conventional firepower. But fulfilling this task requires the creation of the sufficient strategic depth against the United States, what in essence means that the U.S. should be denied the ability to launch conventional attacks against core adversaries' territories. It could be done only by not permitting the American forces to operate freely in areas adjacent to the opponents' lands, where the staging areas for such attacks might be established. At the least, such operations should be made prohibitively expensive for the United States. For China, the areas in question are first of all the South East Asia including East and South China Seas, and for Russia, it is Eastern Europe, a good part of the Middle East and Central Asia.

Ballistic and cruise missiles are of very high importance in this strategic race because they are the weapons that are able to overcome crucial defence lines of the U.S. expeditionary components by targeting vital assets and installations that normally enable this very expeditionary

capabilities. They are capital ships, forward bases with their airfields, along with command, logistics and ISR capabilities. Modern ballistic and cruise missiles are in theory able to reduce American potential with the use of precision-guided munitions and sophisticated attack patterns, thus keeping a conflict below the threshold of nuclear escalation.

And here is the essence of both symmetric and asymmetric dimension of this arms race. The former means that the U.S. feels compelled to answer the Chinese and Russian developments with more or less equal weapons. The latter means that the U.S. is increasingly betting on missile defence to offset competitors' increasing capabilities. This relatively simple scheme is also the core of the description of the characteristics of the unfolding global leg of the new missile arms race.

The most recent and highly important development regarding this competition is a suspension of the INF treaty which most likely means that it nears its demise. The United States has argued, since 2014, that Russia has been in violation of the treaty, as it has apparently developed and fielded a ground-launched land-attack cruise missile with the range exceeding 2000 km, known as 9M729 [22]. Russians have firmly denied these accusations [23], and so far the U.S. failed to produce tangible evidence of the said violations [24], although, the missiles in question most probably do have the capabilities prohibited by the INF. Most recently, in March 2019, the United States decided to start manufacturing the components for non-nuclear, ground-launched land-attack cruise missiles and revealed that research and development work on it had started as early as 2017 [31].

President Donald Trump is widely criticized for the move to scrap the treaty, as it is generally expected that it will prove beneficial for Russia and will bring enhanced danger for the United States [27]. The other type of argument refers mainly to the damage to overall disarmament process this decision is supposed to inflict, what will surely translate to disturbance of the global strategic balance. Furthermore, it is also believed that even if Russians did field the new prohibited weapons system, it would not bring a substantial increase of threat to the U.S., as there are already a number of similar air and sea-launched systems [22]. We generally agree with the latter set of arguments, nonetheless, we will also try to show the issue of abrogation of the INF from other perspectives.

Below we summarize the main points regarding the attitude of all the three major military powers towards the emerging missile arms race.

The Russian Federation. Russia's participation in the renewed arms race comes out of many reasons which we have mentioned on more than one occasion [5]. Setting aside detailed argument, we will only underline two factors briefly. Firstly, for the Kremlin, the arms race is an indispensable part of the controlled conflict with the West, which, in turn, is currently the most important, even if somewhat waning, source of legitimization of the ruling elite. Secondly, it stems from a long-standing perception of the existential external threat from outside, especially from the West, which still persists in Russia.

Qualitative and quantitative development of ballistic and cruise missiles is naturally a part of this strategy, as these weapons have capabilities enabling many important strategies. Due to their versatility and ability to penetrate defences these formidable weapons systems may greatly contribute to the overall deterrence potential, to any given conflict which requires the use of conventional munitions, and to coercive global or regional policies. In all of those capacities, ballistic and cruise missiles have numerous advantages and that is why Russia is not only enlarging stockpiles but is also developing new, very capable weapons systems of that sort. The most important development with respect to it is that due to the development of related technologies Russian ballistic and cruise missiles have become precise long-range conventional weapons in addition to their traditional nuclear capabilities. Therefore, they have become multi-purpose weapons [1] which can be used more freely and in many more situations than their nuclear counterparts, and so they may be a practical tool for the implementation of everyday strategies.

And so, Russians have recently developed a new ground-launched land-attack cruise missile 9M729 and have perfected land attack patterns for air- and sea-launched types. Short-range ballistic missile Iskander and its air-launched variant Kinzhal complement these capabilities, probably more systems of that sort will come in the future. These weapons with their ability to conduct almost irresistible strikes deep into the enemy's territory put in jeopardy key strategic installations in the zones that serve as staging areas for eventual strikes against Russia. Endangering Europe and other U.S. allies would not only make it more susceptible to the Russian expectations but it would also create a tool to drive a wedge into NATO, useful in many situations.

Having an interest in the renewed arms race Russia, Russia is, however, in quite a precarious position, particularly as far as the abrogation of the INF treaty is concerned. On the one hand, the abovementioned development of the new weapons systems may be accelerated, adding new capabilities to the Russian political playbook. Short and medium-range ballistic and ground-launched cruise missiles armed with high precision munitions seems especially valuable as a multi-purpose deterrent, warfighting tool for hybrid warfare and for regional conflict and a tool of political pressure in kind with the American “tomahawk diplomacy”. Augmenting Russian high-precision capabilities will, in the Russian optics, surely help to restore the proper balance distorted by the vast American land-attack long-range weapons arsenals [1]. But on the other hand, the end of the INF treaty deprives Russia of an important bargaining chip in its effort to forge comprehensive arms reduction agreements like an extension of the START treaty or some regulation regarding the missile defence [17]. Such agreements would, and it is the Russian tactics, mean more reduction on the Western side, therefore improving the balance which is considered unfavourable for Russia at the moment. Furthermore, termination of the INF treaty brings also the likelihood that the U.S. will enhance its preponderance even further by creating the whole new range of land-attack ground-based weapons. The new missile arms race with the U.S. is also dangerous for Moscow in economic terms. Russia is weak and unable to reestablish a growth pattern, so in fact, it cannot afford another expensive leg of the arms race. Maybe this is the reason behind some of the Russian statements threatening the U.S. with new nuclear delivery vehicles [28].

Additionally, “[...] Moscow retains the world’s largest nuclear arsenal [which] is critically important to its claim to continued great-power status [...]” [34], as the military instrument is the last attribute of the Russian global power, only one that might bring other leading countries, notably the U.S. to accommodate Russian security concerns. Hence the need to show the military might and a sort of missile blackmail, targeting Europe in particular.

Russian official position towards the INF is that the United States is in violation of the treaty, and it is Russian stance since 2007 [33]. Therefore, if Washington desires to save the treaty, it should, first of all, destroy Mk 41 launchers located in Aegis Ashore missile defence sites in Poland and Romania, scrap the plans to build another installation of this kind in Japan.

In addition, target missiles used in a process of development of missile defence systems should also be destroyed along with attack UAVs [32]. Some analysts believe that Russian concerns with regard to Aegis Ashore sites in Europe are legitimate as they do have a capability to launch cruise missiles [25]. However, it is doubtful if this kind of weapon would be placed in these installations because they are not mobile and so have limited survivability in case of a conflict.

Generally speaking, Russia is in rather an impossible position towards the development of the new missile weapons systems. The Kremlin threatens the arms race that it cannot sustain. Currently, it seems that the Americans are calling Putin's bluff.

China. The Chinese perspective is more pragmatic but also stems from a certain threat perception. The Middle Kingdom is expanding as a global player, but it still lacks the capability to control its surroundings and ensure the safety of its core territory by defensive means – the strategic nuclear deterrent remains the only means for this purpose. Therefore, China's aim is to create a no-go zone for the competitors, namely the U.S. and its allies that would encompass the main staging areas for a possible conventional strike against the Chinese territory. In short, Beijing wants to push the Americans further from their shores denying them freedom of operation around China, especially on the adjacent seas, and making their bases on nearby archipelagos likely target of the debilitating conventional strike.

The Chinese missile developments are therefore driven by two distinct, but somewhat intertwined factors. Firstly, on the strategic level, Beijing is set to improve its main nuclear deterrent, secondly, on the regional plane, PLA is constantly augmenting its A2/AD capabilities crafted to prevent U.S. forces from operating within striking distance of the Chinese mainland.

When it comes to the strategic forces, we have to note first of all, that they are substantially smaller than the American. Currently the Chinese possess some 50 ICBMs with 70 warheads (of total 280 nuclear warheads [34]) capable to strike the United States, plus up to 48 missiles on four nuclear submarines [14]. This arsenal is considered inadequate because in case of full-scale hostilities most of the ground-launched missiles could be destroyed in preemptive attacks with the use of precision-guided weapons. Most of those which remain intact could, in turn, fall prey to the

U.S. missile defence, and noisy Chinese subs [13] would most probably be quickly destroyed by the American hunter-killers. The number of warheads that would actually hit the U.S. may be just a few or even zero, and that is not a fully credible deterrent. Therefore the Chinese are poised to modernize and expand their strategic deterrent [14], and they are actually doing so, particularly by adding MIRVed ICBMs to their stockpile, most notably the *DF-31As* and developing the new generation *DF-41* missile. Note, that the abovementioned rockets are road-mobile what dramatically increases their survivability. Fifth *Jin*-class nuclear ballistic missile submarine is also under construction [16], in the next decade the new follow-on class will be developed [18], the missile intended as its armament is already in a test-firing phase of development [9]. There is also an Air-Launched Ballistic Missile (ALBM) in development [21].

Equally important, from the Chinese point of view, are regional developments. The A2/AD strategy provides that China should be able to keep the U.S. forces outside the striking distance by creating a no-go zone for them. It refers particularly to the most likely axis of the American strike which would most probably come from the sea. This zone should be deep enough to prevent U.S. Air Force and U.S. Navy from reaching areas necessary to launch attacks against the Chinese mainland. The most obvious method to do so would be the expanded forward air defence capable to fend-off the U.S. planes before they deploy their stand-off ordinance. But it is rather a difficult task because the American aviation is still much stronger in case of head-to-head combat. Therefore, the ballistic and cruise missiles are weapons of choice. They are relatively difficult to defeat, even for the American missile defence, so they may precisely target critical installations in the U.S. airbases throughout the region and the U.S. Navy capital ships. This way, without air-to-air and ground-to-air combat the U.S. forces would be disabled and denied the capability to attack China.

This is the rationale behind the quick expansion of the Chinese conventional missile capabilities crafted to attack regional targets. Currently, there are some 2000 short-range and medium-range ballistic missiles together with some 500 land-attack cruise missiles [18, p. 47]. Some other weapons are specifically designed to attack warships, like for example the medium range *DF-21D* [8] ballistic missile and a number of cruise missiles of various types. The quantity of missiles in the Chinese

arsenal constantly increase, there are also several new types of such weapons under development.

The United States. For the U.S. the problem is not the strategic balance itself, but rather its political implications. Until recently the INF treaty with Russia and lack of relevant technologies in China kept these two competitors at bay, as long as only the U.S. possessed true long-range conventional strike capabilities in form of very capable sea and air-launched cruise missiles working in concert with tactical bomber force equipped with sophisticated precision-guided munitions. As the American arsenals evolved with the advent of stealthier and more capable missiles for a better price than notorious *Tomahawks* it seemed that the U.S. superiority would last. But within the decade the situation changed significantly, as we have described above with the advent of important capabilities of Russia and China.

However, this does not change the overall military balance, because those Chinese and Russian assets cannot currently pose a global threat, because of strategic constraints we have already mentioned. The global power projection system of the United States and its strategic nuclear weapons arsenal will allow the U.S. to remain the sole military superpower with a global reach. But this reach might soon be limited by enhanced capabilities of Russian and Chinese militaries that might be able to push the U.S. away from their borders thus creating zones immune to all the conventional capabilities of the U.S. and making the operation of the U.S. forces close to their borders prohibitively expensive.

The political impact of such developments would be profound. Denying the U.S. freedom of operation that would be executed by sort of coercion in the peacetime would mean an enormous blow to the U.S. prestige and credibility.

That is why the Americans feel compelled to answer to the challenge and enhance relevant capabilities, for example by turning back to ground-launched cruise missiles, INF-prohibited ballistic missiles and hypersonic missiles. This way they could enhance their capability to strike decisively against the core Chinese and Russian installations without using strategic nuclear force. This is, as the U.S. sees it, a necessary answer to the Chinese and Russian counterforce capabilities by enhancing own ability to conduct counterforce operations. That is why the INF treaty is doomed, although the way president Trump is scrapping it creates significant problems.

The Hypersonic Hype³

The term *hypersonic weapons* refer to the missiles that are capable to reach velocities of Ma 5+, but not to all of them. Ballistic missiles usually travel at these speeds as they follow their mostly inertial trajectories but they are not called *hypersonic*. The weapons which are actually named *hypersonic* use atmospheric lift to counter gravitation force, hence the difference in comparison to ballistic missiles. There are two kinds of such weapons under development.

The first one is a boost-glide vehicle, or a hypersonic glide vehicle (HGV) which is essentially an unpowered, manoeuvrable warhead launched with a ballistic missile, accelerated to the desired velocity and released. Then, it uses its movement through high layers of atmosphere to produce some lift and therefore it is able to cover significant distance until it dives at the target. Russia has already deployed a strategic version of such weapon called the *Avangard*, Chinese are about to field the *DF-17* which is probably a medium range HGV. The United States also develop two types of this weapon, the tactical *HCSW* and the long-range *AGM-183A ARRW*.

The second class of hypersonic weapon, which is rather far from being deployed but is currently being researched by all the three major military powers is a hypersonic cruise missile (HCM). It is a powered weapon capable to sustain horizontal flight at hypersonic speeds for the duration of its whole mission. The first generation of this kind of weapon will most likely comprise of missiles which will fly at the altitude of some 30 km, where the heat generated by the friction of the air is not unbearable for currently available materials. From this cruising altitude, the HCM will dive to the target.

Currently, only HGVs are being or will be fielded in the foreseeable future, HCMs combat deployment is a matter of an unspecified future at the moment. Therefore, from now on, if not stated otherwise, we will refer only to boost-glide systems. The most important feature of this kind of weapon is that it is even more difficult to counter that a ballistic missile, mostly because of much lower flight profile combined with high speed.

---

³ This part of the article is directly based on this Author's previous piece posted on the Internet [6]. As it was not peer reviewed article we believe it is proper to enclose it in this work.

This significantly shortens a reaction time of every defence and make interception more difficult. It is commonly believed that this feature may greatly tilt the military balance in favour of the countries that possess these weapons. It is, however, not likely to happen. It is mainly because modern types of ballistic missiles and low-flying cruise missiles are very capable weapons, extremely hard to counter with current and forthcoming defensive capabilities. Hypersonic gliders will be of course somewhat better, but neither completely new nor absolutely unique. Surely, they will expand the existing potential, but rather not much. Particularly because due to their huge price-tag they will not come in great numbers, what will furthermore limit their real impact on military balance. Plainly speaking, the limited quantities of the combat-ready HGVs which China and Russia will possess in the coming years will neither significantly shift a strategic balance nor make real changes in regional power equations. If the latter shifts in favour of China it will be an effect of much wider developments in which hypersonic weapons play only a part.

Hence, if the hypersonic weapons do not bring any significant changes in the military balance by themselves, why are they so eagerly funded and so zealously pursued by the three world powers? Simply speaking, why there is so much buzz [12] about this kind of armaments? To answer this question, let us consider related political issues regarding all the three countries separately.

Russia. As we have already noticed, for the Russian Federation it is very important to be a world-class power, as its political identity is to a great extent based on the assumption that Russia is destined for greatness. Globally significant military might is also believed to be necessary from the perspective of national security. However, Russia is actually fading as a world-class power, for it is unable to sustain its own economic, social and technological development. Nevertheless, it is still pretending to be the one. Strategic relations are in fact the last field where Russia might interact with the U.S. on a relatively equal basis. This purported parity with the United States is actually the last attribute of Russia's greatness. It is one of the main reasons why the military dimension of Russo-American relations is so much stressed by Moscow. Displaying the warfighting capabilities by participation in actual conflicts, conducting military provocations, and advertising highly advanced weapons is a part of the strategy destined to utilize to the greatest extent the last trait of a

superpower that Russia possesses. And here come hypersonic weapons, heavily promoted to the internal and international public as the invincible, unmatched technology “made in Russia”.

In more practical terms, the novel weapons may also become an important bargaining chip in the coming future, especially since the U.S. is withdrawing from the INF Treaty. As we have already noticed, this development is potentially very dangerous for Russians, as it may quickly bring to existence a range of the new American sophisticated weapons – hypersonic ones among them – which in theory would augment the capabilities to decapitate Russia or disarm its strategic deterrent. The arms control process does seem dead and will rather not resurrect any time soon, however, finally, after another leg of the arms race, the parties will most likely come to the table, probably with China as an equal partner. The well-developed hypersonic weapons, even without profound military significance, may play some part in this political process.

China. As for China, the hypersonic weapons are important from the strategic point of view in the first place, as we have argued above. However, we have to remember that their development should be understood rather as an important part of the overall effort, not as something separate with totally unique, game-changing capabilities. Hence, the PRC is augmenting its military potential on the global and regional scale and is gearing to take a more prominent position in the world. The hypersonics play a role in this process, but it also consists of a wide range of other capabilities: satellite ISR, cyber warfare, nuclear rearmament, and – last but not least – technical modifications of conventional sea, air, and land forces accompanied by the quickly developing doctrine of the use of the military in combat as well as for the political purposes. Thus, again, the hypersonic weapons are important, but just as a part of the process and by no means are a critical element of it.

Nevertheless, another dimension of the development of the hypersonics in China, the political one, must be highlighted. It is generally understood that in modern times the technological development is what shapes the world to the greatest extent. Therefore, a nation which has an aspiration for global superpower status must also assume leadership in science and technology. Hence, the progress of the hypersonics, other state-of-the-art weapons systems, and the most advanced civilian technologies is an important part of the overall Chinese development

programme. Moreover, it is the field of research where China seems, at least according to the news, to lead the world, allegedly surpassing America. This is a critically important opportunity to prove that the Middle Kingdom has already emerged as a significant competitor to the U.S. in this sophisticated field. Pioneering, or at least looking like doing so, in the novel weapons development is therefore very useful as a clear sign of the Chinese technological prowess which is a part of its overall power contributing to the rise of China's position in the world.

All in all, for China the development of the hypersonics is not only a military issue but also the matter of political prestige and the profound case for a high international status of the country. This is critically important because China as a contender must constantly prove its claims of parity with the other superpowers, especially the U.S.

The United States. As Chinese and Russians boast of novel technologies, claiming that they have surpassed the famed American high-tech, the U.S. politicians, military experts, and political commentators eagerly take up this narrative [20]. Thus, a demand to step up funding and development of own American hypersonic weapons which allegedly are far less advanced than the Chinese or Russians counterparts mount steadily. This is, however, a political alternative reality, we apparently witness the creation the new "hypersonic gap", similar to the previous "bomber gap" or "missile gap" perceived in the 1950s. In fact, Chinese and Russians are neither overtaking the U.S. significantly nor they are anywhere close to deploying militarily significant numbers of gliding manoeuvrable warheads for their long-range ballistic missiles. What is more, there would be no change in the effectiveness of the missile defence in the event that such systems are deployed, because – let us reiterate – it is already ineffective against sophisticated ballistic missiles with advanced penetration aids, and it will most likely remain so for the time being.

But the allegations of backwardness of the U.S. have their deeper political purposes, related to internal politics and vested economic interests. First of all, the "hypersonic gap" provides politicians of all denominations with a powerful tool to assert themselves on the internal political market. It is a well-known mechanism of inflating external threat in order to show politicians' purported decisiveness, strength, and abilities to lead. It usually gives the opportunity to easily score points in a political

struggle, and so, everyone tries to catch up with it. This mechanism intertwines with the interest of powerful industrial circles, interrelated with politics through well-established, well-known channels. The development and procurement of the novel expensive weapons give the industry a chance for increased profits [11] and create workplaces for the constituency. This will most probably happen with the hypersonic weapons as the new field of industrial expansion, and that is why so many people and companies are interested in promoting their development.

And, finally, the United States is compelled to develop the newest weapons to help upkeep its global leadership. Until recently the Americans have not felt any urgency to develop hypersonic missiles, because no-one in the world professed this technology. But as the fielding of the newest systems by the adversaries is about to happen or actually have happened, the U.S. must follow suit, to prove their leading position in the world. It is a relatively simple and obvious political mechanism.

We do not negate the superiority of the novel weapons in terms of technical and operational capabilities. Putting aside obviously false presentations, like the one [15] that depicts the *Avangard* rather as an HCM not HGV, they are surely impressive. But if we take a look at the big picture we notice that technical capabilities do not stand alone for the usefulness of certain weapons systems and for their real significance. Every weapon is a part of the wider military and political effort and should be considered within proper contexts, both strategic and security related ones.

Therefore, our main argument, let us reiterate, is that the multifaceted political role of hypersonic weapons is more important as a driver of their development than much hyped strategic or operational needs based on their real or purported characteristics. As we have shown, all the three global powers embrace many internal and international political goals and aims for their strategies of development of the hypersonics. This state of affairs may of course change, but in a rather unforeseeable future.

Last but not least, from a point of view of the United States the most important is not building hypersonic weapons but rather augmenting the defences against them. It is, of course, a very difficult task itself, but a not impossible one, especially given the U.S. knowledge of hypersonics and technological experience of the leading manufacturers. And this is exactly what the Americans are doing, both in terms of advocating for the development of related sensor technologies [2], but also with regard to

interception methods. There is a wide range of concepts being studied, from infrared detectors mounted on various platforms to spot and track superheated hypersonic objects, to upgrades of the existing and future radars to detect hot plasma generated by the hypersonic flow. There are also several concepts regarding defeating the HGVs, which range from left-of-launch counteraction, through electronic warfare to the actual destruction of the coming missiles. With regard to the latter, DARPA is scheduled to test [31] its *Glide Breaker* interceptor concept as early as by 2020. These developments will have the potential to off-set the enemies' development and prevent the balance from shifting as well. Thus, we must stress, the counter-hypersonics should be as thoroughly observed and considered as the development of hypersonic weapons systems itself, although we do not expect any significant breakthroughs with regard to that in the nearest future.

Conclusion

Looking at the big picture of the missile arms race we see several of them. There are missiles *vs.* missiles on a strategic plane of the triangular global rivalry. There is also an emerging threat of local missile *vs.* missile races, as the United States, free from INF limitations will resume manufacturing of ground-launched land-attack cruise missiles and will develop hypersonic weapons, probably along with some other types of missiles, too. There is also a race between missiles and missile defence, which was not addressed in this article because of lack of space within its framework. This competition is also multi-dimensional, because it has not only its Far Eastern dimension where the Chinese missile arsenal is being augmented against the U.S., and the Americans augment their missile defences to offset the Chinese developments. The other similar races take place in the Middle East and, to a lesser extent, in Europe.

For Chinese and Russians the development of cruise and ballistic missiles arsenals are a part of their strife to produce some asymmetric capabilities against the preponderance of the United States military. This is of some significance, but as the U.S. is still able to counter these developments in one way or another, it will not bring profound results, at least not in the foreseeable future. For the American military and industry, missile development abroad creates opportunities to achieve political consensus regarding the rise of budget expenditures. Some in the current administration also think that the strategic balance which is in favour of

the U.S. is truly in jeopardy. Another very important issue is also the problem of an image of the United States as the most powerful country in the world. Therefore, the stakes are quite high for all of the three sides of that race, but as the political dimension of it is so exposed, all of them might claim success no matter what real changes to the overall balance it will induce.

References

1. Allport R. Russia's Conventional Weapons Are Deadlier Than Its Nukes // Foreign Policy, January 17, 2019. URL : <https://foreignpolicy.com/2019/01/17/russias-conventional-weapons-are-deadlier-than-its-nukes/> (accessed: January 18, 2019).
2. Burns R. US considers new ways to detect and track enemy missiles // MilitaryTimes, January 15, 2019. URL : https://www.militarytimes.com/news/pentagon-congress/2019/01/16/us-considers-new-ways-to-detect-and-track-enemy-issiles/?utm_source=Sailthru&utm_medium=email&utm_campaign=Space%201.23.19&utm_term=Editorial%20-%20Military%20Space%20Report (accessed, January 17, 2019).
3. Czajkowski M. Obrona przeciwrakietowa stosunkach międzynarodowych. Kraków, 2013.
4. Czajkowski M. Ballistic Missile Defence – Technology, Effectiveness and Organization – Key Issues // Politeja. 2017. N 50.
5. Czajkowski M. Kremlin's Survival Strategy – The International Dimension // A Transatlantic or European Perspective of World Affairs: NATO and the EU Towards Problems of International Security in the 21st Century. Andrzej Podraza (ed.). Madrid: Instituto Franklin, Universidad de Alcala, 2018.
6. Czajkowski M. Hypersonic Missiles – a Political Multipurpose Weapon // ZBN Analysis. 2019. Vol. 4 (43). (15 March 2019) URL : http://www.zbn.inp.uj.edu.pl/en_GB/analizy?p_p_id=56_INSTANCE_5uyA4sbh53EX&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_count=1&groupId=92718966&articleId=142258295 (accessed: June 5, 2019).
7. Davenport K. Worldwide Ballistic Missile Inventories // Arms Control Association, December 2017. URL : <https://www.armscontrol.org/factsheets/missiles> (accessed: March 18 2019).
8. Dong Feng 21 (DF-21/CSS-5), MissileThreat, Center for Strategic and International Studies, April 13, 2016, last modified April 23, 2019. URL : <https://missilethreat.csis.org/missile/df-21/> (accessed: June 3, 2019).
9. Drugi test rakiety JL-3 // Altair, June 02, 2019. URL : https://www.altair.com.pl/news/view?news_id=28216. (accessed: June 03, 2019).

10. Gilli A., Gilli M. Why China Has Not Caught Up Yet: Military-Technological Superiority and the Limits of Imitation, Reverse Engineering, and Cyber Espionage // *International Security*. Vol. 43, N 3, Winter (2018/2019).
11. Gregg A. Military-Industrial Complex Finds a Growth Market in Hypersonic Weaponry // *The Washington Post*, December 21, 2018, www.washingtonpost.com/business/2018/12/21/military-industrial-complex-finds-growth-market-hypersonic-weaponry (accessed: June 1, 2019).
12. Keck Z. Can America's Military Match China's Hypersonic Weapons? // *The National Interest*, October 17, 2018, <https://nationalinterest.org/blog/buzz/can-americas-military-match-chinas-hypersonic-weapons-33656> (accessed: June 1, 2019).
13. Kristensen H. M. China's Noisy Nuclear Submarines // *FAS Strategic Security Blog*, Federation of American Scientists, November 21, 2009. URL : www.fas.org/blog/ssp/2009/11/subnoise.php (accessed: June 1, 2019).
14. Kiristensen H. M. & Norris R. S. Chinese nuclear forces, 2018 // *Bulletin of the Atomic Scientists*. Vol. 74, N 4. P. 290. URL : <https://doi.org/10.1080/00963402.2018.1486620> (accessed: January 5, 2019).
15. Комплекс "Авангард" с гиперзвуковым планирующим крылатым блоком, Russian Ministry of Defence via YouTube, March 1, 2018. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=o-5UEq32-wc> (accessed: June 1, 2019).
16. Kulacki G. China's Nuclear Force: Modernizing from Behind // *Union of Concerned Scientists*, January 2018. URL : <https://www.ucsusa.org/sites/default/files/attach/2018/01/modernizing-from-behind.pdf> (accessed: June 1, 2019).
17. Menkiszak M. Russia's game of shadows around the INF. *Centre for Eastern Studies (OSW)*. URL : <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2019-02-06/russias-game-shadows-around-inf> [accessed: February 06, 2019].
18. *Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2019. Annual report to the Congress*, U.S. Department of Defence, May 2019.
19. *Missile Defense Review 2019*. U.S. Department of Defense, 2019.
20. Norris G. U.S. Hypersonics Face Uphill Struggle To Match China, Russia // *Aviation Week & Space Technology*, September 21, 2018. URL : <https://aviationweek.com/defense/us-hypersonics-face-uphill-struggle-match-china-russia>. (accessed: June 1, 2019).
21. Panda A. Pentagon: Air-Launched Ballistic Missile Will Realize China's Nuclear Triad // *The Diplomat*. May 07, 2019. URL : <https://thediplomat.com/2019/05/pentagon-air-launched-ballistic-missile-will-realize-chinas-nuclear-triad/> (accessed: June 1, 2019).
22. Podvig P. Who Lost the INF Treaty? // *Bulletin of the Atomic Scientists*, October 26, 2018. URL : <https://thebulletin.org/2018/10/who-lost-the-inf-treaty/> (accessed: March 16 2019).

23. Podvig P. Moscow shows the 9M729 missile and its launcher. Russian Strategic Nuclear Forces, January 23, 2019. URL : http://russianforces.org/blog/2019/01/moscow_shows_the_9m729_missile.shtml (accessed: March 16, 2019).
24. Podvig P. Did the United States just change its theory of INF violation? Russian Strategic Nuclear Forces, February 02 2019. URL : http://russianforces.org/blog/2019/02/did_the_united_states_just_cha.shtml (accessed: March 16, 2019).
25. Postol T. A. Russia may have violated the INF Treaty. Here's how the United States appears to have done the same // The Bulletin of Atomic Scientists", February 14, 2019, https://thebulletin.org/2019/02/russia-may-have-violated-the-inf-treaty-heres-how-the-united-states-appears-to-have-done-the-same/?utm_source=Bulletin%20Newsletter&utm_medium=iContact%20email&utm_campaign=PostolINF_02072019 (accessed: March 17, 2019).
26. Providing for the Common Defense. The Assessment and Recommendations of the National Defense Strategy Commission. United States Institute for Peace, 2018.
27. Reif K. Arms Control on the Brink // Bulletin of the Atomic Scientists. November 1, 2019. URL : <https://thebulletin.org/2018/11/arms-control-on-the-brink/> (accessed: March 16, 2019).
28. Stover D. What Would Russia Nuke? // Bulletin of the Atomic Scientists. March 4, 2019 URL : https://thebulletin.org/2019/03/what-would-russia-nuke/?utm_source=Bulletin%20Newsletter&utm_medium=iContact%20email&utm_campaign=WWRNuke_03042019 (accessed: March 05, 2019).
29. Syring J. D. Ballistic Missile Defense Overview. Missile Defence Agency, 14, 2013. URL : <https://pl.scribd.com/document/176023320/Ballistic-Missile-Defence-Overview> (accessed: January 08, 2017).
30. Timble S. U.S. To Revive GLCM Fabrication Before INF Treaty Withdrawal // Aviation Week & Space Technology, March 8, 2019. URL : https://aviationweek.com/defense/us-revive-g lcm-fabrication-inf-treaty-withdrawal?NL=AW-05&Issue=AW-05_20190311_AW-05_508&sfvc4enews=42&cl=article_1&utm_rid=CPEN1000001539178&utm_campaign=18790&utm_medium=email&elq2=4b700bb478fd4a989a9bf0cf7105de0e. (accessed: March 17, 2019).
31. Timble S. DA And DARPA Move Hypersonics Into Spotlight In 2019 // Aviation Week & Space Technology", December 17, 2019. URL : <https://aviationweek.com/defense/mda-and-darpa-move-hypersonics-spotlight-2019> [accessed: June 1, 2019].
32. В Минобороны РФ пригласили военного атташе США для вручения ноты по ДРСМД // Interfax, 7.02.2019. URL :

- <http://www.militarynews.ru/story.asp?rid=1&nid=501374&lang=RU>
(accessed: March 16, 2019).
33. Бойцов М. Ф. Возрождение ракетной угрозы // Независимое Военное Обозрение, April 5, 2019. URL : http://nvo.ng.ru/realty/2019-04-05/6_1040_contract.html. (accessed: April 08, 2019).
  34. Zala B. How the next nuclear arms race will be different from the last one // Bulletin of the Atomic Scientists, 2019. Vol. 75, N 1.

ПІДСУМКИ ГІБРИДНОЇ П'ЯТИРІЧКИ (2014–2019 РР.)

Анотація. Стаття присвячена підсумкам п'яти років гібридного українсько-російського протистояння (2014–2019 рр.) і побудована за принципом “виклик-відповідь”. Виділено кілька ключових сфер, у яких Україна зазнає агресії, визначено, якими були основні загрози, і які відповіді було знайдено на ці загрози протягом 2014–2015 років. Цими сферами є збереження суверенітету, міжнародна суб'єктність України, декомунізація та інформаційна складова гібридного протистояння, релігійний чинник, а також енергетична та економічна незалежність. Головним висновком гібридної п'ятирічки є очевидний факт, що Україна вистояла, але боротьба триває. Виклики виникатимуть і надалі, тому шукати та продукувати відповіді потрібно на різних рівнях – інституційному, освітньому, політичному, культурному, світоглядному тощо. Ключовим же видається пошук та розроблення бачення майбутнього України, шляхом національного діалогу та порозуміння.

Ключові слова: гібридна агресія, Україна, Росія, суверенітет, українсько-російська війна.

Abstract. The article is devoted to the results of five years of hybrid Ukrainian-Russian confrontation (2014–2019) and built on the principle of “call-response”. The author highlights several key areas in which Ukraine is aggressive, identifies the main threats and what responses were found to these threats during 2014–2015. So, these areas are the preservation of sovereignty, the international subjectivity of Ukraine, the de-communization and information component of the hybrid confrontation, the religious factor, as well as energy and economic independence. The main conclusion of the hybrid five-year plan is a simple fact that Ukraine has survived, but the struggle continues. Challenges will still be, and to seek and produce responses at different levels – institutional, educational, political, cultural, ideological, etc. The key is the search and development of a vision of Ukraine's future through national dialogue and understanding.

Keywords: hybrid aggression, Ukraine, Russia, sovereignty, Ukrainian-Russian war.

Президентська виборча кампанія 2019 року до певної міри може слугувати своєрідним підсумком п'яти останніх років, які Україна та українське суспільство живуть в умовах фактичної війни з північним сусідом. Росія протягом тривалого часу готувалася завдати удару по Україні, їй була конче потрібна “невелика переможна війна”, яка цілком вписувалася в логіку дій Кремля та відповідала політичним

інтересам Путіна в умовах очікуваного падіння цін на енергоресурси та погіршення економічної ситуації всередині РФ.

Розстріл Небесної Сотні сьогодні видається сигналом до початку активних дій “зелених чоловічків” у Криму, який, нагадаю, постійно перебував у російському інформаційному просторі. Викрадення та жорстоке вбивство кримського татарина Решата Аметова [1] – демонстрація намірів окупантів, дозвіл Ради Федерації на використання російських військ за кордоном, наданий на запит президента РФ Путіна 1 березня 2014 р. – елемент психологічного тиску на нову українську владу, для представників якої портфелі виявилися цікавішими за захист національних інтересів. Утім, українська державність та суверенітет витримали перший удар і вистояли (що власне і є головним підсумком цих п’яти років). Хоча бойові дії на Донбасі тривають, а проблема повернення Криму ризикує стати визначальним чинником українсько-російських відносин на найближчі роки 10 щонайменше, зміни в Україні відбуваються.

Спробуємо оцінити, на які виклики в межах гібридної агресії відповіді було знайдено, а на які – відповідь ще тільки осмислюється.

Суверенітет. 7 % території України зараз перебувають під окупацією [8]. Втім, вдалося зберегти контроль над рештою територій, зупинити створення потенційних Одеської чи Харківської “народних республік”. Утворити Новоросію як псевдо-історичний конструкт не вийшло, хоча, як свідчать офіційні промови Володимира Путіна, ці плани розглядалися як цілком реальні.

Уперше про історичні витоки такого утворення, як “Новоросія” Володимир Путін публічно заявив 17 квітня 2014 р. вже після анексії Криму. “Нагадаю, що це – Новоросія. І цей Харків, Луганськ, Донецьк, Херсон, Миколаїв, Одеса – не входили до складу України в царські часи. Це все території, які були передані в Україну радянським урядом. Навіщо вони це зробили, Бог його знає”, - заявив Володимир Путін під час спілкування з росіянами [10].

Отже, існували плани окупації чи утримання під іншим видом незаконного контролю значно більшої частини території України. Реалізувати їх не вдалось і це є одним із ключових підсумків гібридної п’ятирічки.

Міжнародна арена. Ще одним надважливим українським досягненням стало введення в дію Угоди про асоціацію з ЄС та безвізового

режиму з Європейським Союзом, до якого тепер іде 43 % українського експорту, визнання НАТО права України претендувати на членство у Альянсі.

Чому це є так важливо? Вже з 2005 р. в російській політичній риториці з'являється і все сильніше звучить словосполучення “Україна – failed state” (неповноцінна держава або держава, що не відбулася). За російською логікою, це і не держава взагалі, а радше територія, яка отримала державність випадково, і не заслуговує на незалежність. Отже, не буде нічого страшного у тому, щоби відновити (уявну чи реальну) історичну справедливість.

Але Україна за ці п'ять років переконливо довела, що не просто не є failed state, а цілком може претендувати на роль регіонального лідера в майбутньому.

Декомунізація. Чи не найважливішим чинником виживання української державності та українського суспільства є переосмислення спільного з РФ історичного минулого та деколонізація в усіх сферах суспільного життя. Проведення декомунізації є одним із елементів створення власного інформаційного поля та виходу з поля російського (яке наповнене ностальгією за радянським минулим та спробами пристосувати радянську героїку та символізм до цінностей XXI ст.). Декомунізація тривала кілька років і хоча на початку лютого 2018 р. директор Інституту національної пам'яті Володимир В'ятрович оголосив про формальне завершення процесу, очевидно, що його сутнісна частина, пов'язана з деколонізацією, триватиме ще доволі довго. Варто зазначити, що довго триватиме й процес осмислення досвіду перейменувань. [6]

Наголос на деколонізації, яка триває, попри завершення одного з її етапів, є важливим та досі актуальним. Україні вкрай важливо довести, що вона була колонією Росії з усіма наслідками, що випливають, Росія ж намагається “продати” світовій спільноті свою версію “братства східнослов'янських народів”, що вже давно втратила актуальність і обґрунтованість.

Інформаційна складова. Важко визначити дату початку агресії Росії проти України в інформаційній сфері. Інформаційна війна проти України спрямована не лише на розхитування ситуації всередині держави, а і на створення негативного іміджу України в світі. Інструментарій інформаційної агресії надзвичайно різноманітний – це і книжки, і кіно, і радіо, і медіа. Навряд чи створене у 2014 р.

Міністерство інформаційної політики виправдало очікування громадян, але інформаційний тиск з боку Росії так чи інакше було зменшено, подекуди він отримав асиметричну відповідь. Україна припинила мовлення більшості російських телеканалів, навесні 2017 р. обмежила можливості доступу до російських соціальних мереж та пошукових систем. Суттєво зменшилася кількість виданих у Росії книжок, які продаються в Україні. Кремль реагує на це просуванням власного нарративу через українські за місцем реєстрації телеканали, інтернет-видання, глобальні соціальні мережі. Поширення фейків та атаки тролів, як і спроби проросійських хакерів завдати шкоди Україні стали доволі звичним явищем. Водночас росте частка української мови у теле- та радіоефірах, чи не щомісяця на екрани виходить знята українською командою кінострічка, збільшується номенклатура книжок українською мовою.

Цікавим є протистояння українського та російського нарративів на книжковому полі. З часів винайдення писемності книга та знання перетворилися на інструмент впливу. Зараз російська книга допомагає формувати мотив для вбивств та вербування добровольців для війни проти України. Українська ж допомагає зрозуміти – як і чому це вбивство трапилося, осмислити та пережити.

Волонтерка Ганна Скоріна проводить власне дослідження українських успіхів на книжковому фронті. Кількість книг “про війну” – від художніх до науково-популярних та навіть коміксів – щороку зростає. Якщо у 2014 їх було всього 6, то у 2018 р. – 76 найменувань. Станом на січень 2019 р. загальна кількість виданих книг впевнено наближалася до 400.

Релігійний чинник. Хоча церква відділена від держави, гібридна війна, яка триває насамперед за свідомість громадян, потребує особливої уваги до цієї теми.

Якщо боротьбу за уми громадян України з використанням різноманітної літератури й кінопродукції можна назвати раціональною за часто маревного змісту продукції російських видавництв і кіностудій, то ситуація в церковній сфері посилюється кількома фактами. Це не лише формальна відокремленість церкви від держави в Росії і Україні, а й активна участь РПЦ у побудові “русского мира” і непроста міжконфесійна ситуація в Україні.

Попри абсолютну більшість православних вірян в Україні, вони довгий час були розподілені між двома патріархатами та УАПЦ.

Київський патріархат повільно, але впевнено нарощував вплив, але так і не зумів стати домінуючим. Водночас, УПЦ МП так само повільно, але впевнено, втрачала прихильників. Кількість її вірян знизилась з 24 % в 2010 р. до 13 % у квітні 2018 р.

Нині створено Православну церкву України, до складу якої перейшли на початок квітня 2019 р. понад п'ять сотень громад, які раніше належали до УПЦ МП. Рух до отримання Томосу та створення єдиної помісної православної церкви в Україні похитнув позиції РПЦ в Україні, а втім, це так само довгий та складний процес. Томос створив підґрунтя та задав вектор можливого напрямку руху. Чи буде його дотримано – залежить від самих українців, а також від активності та позиції власне новоствореної Православної Церкви України. Доцільно зважити також і на те, що церква в Україні залишається протягом багатьох років суспільним інститутом, який разом з армією користується найбільшою довірою українців.

Енергетична залежність. Україна доволі довгий час перебувала у залежності від російських поставок газу. Від цього без перебільшення залежала українська економіка та добробут українців. З часом, цей факт було перетворено в енергетичну зброю. Остаточний вигляд російська стратегія використання енергетичної зброї щодо України отримала на початку 2006 р. У її межах було сформовано відповідні тактичні цілі щодо України. По-перше, Росія інвестувала в будівництво газопроводів в обхід України (“Блакитний потік”, “Північний потік”, “Ямал–Європа”). По-друге, Росія продовжила покладати на Україну всю відповідальність за конфліктну ситуацію в грудні 2005 р., а також готувала Європу до повторення аналогічної ситуації [3, с. 110; 4].

У перебігу газових конфліктів Росія намагалася позиціонувати себе як впливового геополітичного гравця з метою зберегти Україну у сфері свого політичного впливу. Шляхом шантажу та обіцянок зберегти “особливі умови” формування ціни на газ Кремль прагнув залишити Україну у сфері своїх геополітичних інтересів. Розв'язуючи газовий конфлікт Москва також намагалася заблокувати реалізацію положення Хартії про стратегічне партнерство між Україною і США щодо модернізації ГТС. Основним політичним завданням інспірованих Кремлем газових конфліктів між Москвою і Києвом було

продемонструвати транзитну неспроможність України, значно зашкодити репутації України як надійного транзитного, геоекономічного і геополітичного партнера Європейського Союзу.

Тож пошук відповідей був інтенсивним, тим більше, що стартові можливості України у цьому аспекті були кращими. Нагадаю, що Україна не лише понад 1 000 днів вже не закуповує напряду російський газ. “Нафтогаз України” виграв Стокгольмський арбітраж проти “Газпрому” у справі про газові контракти 2009 року та може розраховувати на 2,6 мільярди доларів компенсації. “Нафтогаз” подав новий позов через невиконання російською стороною своїх зобов’язань щодо обсягів транзиту газу. Україні вдалося зістрибнути з “газової голки” і диверсифікувати джерела поставок газу. Схоже, Україна наздоганяє розвинуті країни у сфері запровадження зеленої енергетики. Також Україна є першою країною, де Європейський банк реконструкції та розвитку започаткував проект фінансової підтримки кліматичних інновацій.

Хоча доля відновлюваних джерел енергії в балансі України ще ледь наближається до 2 %, помітні потужні зміни. Інвестиції в галузь сягнули 72 млрд грн (вартість одного енергоблоку АЕС). За даними журналу “Новое время”, у 2018-му в Україні було введено в експлуатацію понад 160 сонячних електростанцій загальною потужністю 850 МВт, а це вчетверо більше, ніж роком раніше [7].

Економічна стабільність. Михайло Гончар і його колеги з Центру глобалістики “Стратегія XXI” виводили старт гібридної агресії з торговельних воєн літа 2013 р. [2]. Револьюційні події та початок російської агресії коштували Україні близько чверті валютної виручки. Попри суттєві втрати інфраструктури, лихоманку з курсом гривні у 2014 р., блокаду Донбасу, яка призвела до дефіциту антрациту та коштувала 1 % зростання ВВП, показники економіки України зростають 3 роки поспіль. Темпи їхнього зростання бажають бути кращими, однак тренд залишається позитивним.

Отже, головний висновок гібридної п’ятирічки є таким: Україна зуміла вистояти та зберегти себе, ціною важких втрат, але її боротьба за свої можливості триває. Варто бути свідомим того, що небезпека нікуди не поділася. Гібридна агресія триває і ще триватиме невизначений час. А отже, в усіх розглянутих сферах виклики можуть поставати знов – або нові, або призабуті старі.

Відповідь треба надавати на різних рівнях:

- Інституційний рівень – наприклад, вдосконалення діяльності Міністерства інформаційної політики в Україні;
- Освітній рівень – розвиток медіаграмотності, навичок критичного мислення тощо, проведення інформаційних кампаній з популяризації культури читання, пошук нових форматів просвітницької діяльності, аудиторією яких буде молодь;
- Політичний рівень – продовження режиму санкцій, посилення його, робота на міжнародній арені для підтримання існуючого рівня підтримки України та, за можливості, нарощування його;
- Інтелектуальний – створення альтернативного російському нарративу, який був би спрямований на те, щоб довести, що демократичні цінності все ще мають значення;
- Культурний рівень – стимулювати українське книговидання – не лише про війну, підтримка українського кіно, створення умов для формування українського за ідеологією культурного продукту;
- “Творче руйнування” традиційних взаємозв’язків політичних еліт у Росії та європейських країнах;
- Обговорення та розвиток бачення майбутнього розвитку України та Європи. Як має виглядати світовий порядок після того, як агресор буде переможений? Сталін, Черчіль і Рузвельт зустрілися на початку лютого 1945 р. в Ялті, коли Німеччина ще не була переможена, так само, як і Японія. Але союзники мали бачення і стратегію майбутнього світового розвитку.

Список використаної літератури

1. Викрадений серед білого дня: вбивство Решата Аметова п'ять років по тому. URL : <https://ua.krymr.com/a/vbyvstvo-reshata-ametova-ne-rozsliduetsya/29823002.html> (дата звернення: 07.04.2019).
2. Гончар М., Чубик А., Ищук О. Гибридная война в Восточной Европе. Невоенное измерение. Энергетический компонент. URL : https://geostrategy.org.ua/images/RU_CERI_fin_fin.pdf (дата звернення: 07.04.2019).
3. Діак І. В. Газова промисловість і енергетична безпека України. Київ : Світ Успіху, 2009. 230 с.
4. Діак І. Газова війна: що відбулося? URL : <http://gasunion.org.ua/gazovavijna-shho-vidbulosya.htm> (дата звернення: 07.04.2019).
5. Климовский С. Война под знаменем Газпрома. URL : <http://hvylya.net/analytics/politics/voyna-pod-znamenem-gazproma.html> (дата звернення: 07.04.2019).

6. Короленко Б., Каретніков І., Майоров М. Декомунізація назв населених пунктів та районів України: підстави, процес, підсумки. URL : <http://mics.org.ua/wp-content/uploads/2017/04/13.pdf> (дата звернення: 07.04.2019).
7. Напруга зростає. Зелена енергетика розвивається в Україні рекордними темпами. URL : <https://biz.nv.ua/ukr/economics/napruga-zrostaye-zelena-energetika-rozvivayetsya-v-ukrajini-rekordnimi-tempami-50013601.html> (дата звернення: 07.04.2019)
8. Порошенко: 7 % території України знаходиться під окупацією. URL : <https://www.unian.ua/politics/1305024-poroshenko-7-teritoriji-ukrajini-znahoditsya-pid-okupatsieyu.html> (дата звернення: 07.04.2019).
9. Путин: Украина тырит у нас газ. URL : <http://frazua/news/09.07.05/4391.html> (дата звернення: 07.04.2019).
10. Пять громких заявлений Путина об истории Украины. URL : https://www.bbc.com/ukrainian/ukraine_in_russian/2014/11/141110_ru_s_putin_on_history_ukraine (дата звернення: 07.04.2019).

Małgorzata Czerwińska

SECURITY AND ROLE OF CUSTOMS IN EUROPEAN UNION'S CROSS-BORDER TRADE WITH SPECIAL ATTENTION GIVEN TO IMPORTS

Abstract. The EU has a substantial share in the world trade (around 15 %), excluding the intra-Union trade performance. The scale of the EU's customs operations is enormous, as they generate an annual turnover of approx. EUR 3.5 trillion. On average, more than 2.2 billion of goods is imported to and exported from the EU, for which approx. 313 million customs declarations are filed. Around 5.2 million of economic operators which are engaged in trade with third countries have been already registered in the European Union's EORI system. Therefore, not only border control is of vital importance, but also implementing IT systems which are indispensable for Member States customs administrations' proper performance orientated towards pursuing the interests of countries, society and the European Union. Apart from the challenges arising from the internal development of the EU's customs union (further expansions of the EEC/EU: from 6 to 28 Member States, and particularly the implementation of information technology), customs administrations of Member States have to face also external challenges. Throughout the past two decades, the threats to international trade in goods have increased in intensity, and they are not only related to terrorism, but also to an inflow of illicit goods, or those which are considered unfair competition. Those threats are also connected with trading goods that pose a threat to human health or life (e.g. drug precursors), or to the natural environment. Numerous events and developments, including the development of e-commerce, the threat of terrorist attacks and the internationalization of organized crime have changed the environment in which customs authorities operate. Giving them a leading role in the supply chain are also largely responsible for the supervision of the EU's international trade. They are the first "firewall" at the border to protect against dangerous, unwanted goods, or against illegal trade.

This work aims to show the role of customs authorities in the application of instruments used within the European Union, which are designed to increase security in cross-border trade. They include three main security tools, which: (1) Require traders to provide customs authorities with information on goods prior to import to or export from the European Union (Pre Arrival/Pre Departure Declarations); (2) Introduce a mechanism for setting uniform Community risk-selection criteria for controls, supported by computerised systems; (3) Provide reliable traders with trade facilitation measures – Authorized Economic Operator (AEO). An analytical and descriptive method has been employed for this study. For the purpose of the analysis, various sources were used, such as domestic and foreign literature, legal acts of the EU secondary legislation in the form of regulations as well as statistical data of Eurostat.

Keywords: Customs authorities, customs union, Authorized Economic Operator (AEO), supply chain security, market surveillance.

Анотація. ЄС має дуже велику частку в світовій торгівлі товарами (близько 15 %) без врахування обігу товарів в межах ЄС. Ось чому масштаби митних операцій в Європейському Союзі величезні і сягають обороту приблизно 3,5 трлн євро на рік. У середньому близько 2,2 млрд тонн товарів імпортується чи експортується до ЄС на підставі близько 313 мільйонів митних декларацій. Близько 5,2 млн підприємців, які займаються торгівлею з третіми країнами, зареєстровані в системі EORI. Митна служба відіграє ключову роль у захисті широкого кола інтересів Євросоюзу. Через зростаючу потребу в забезпеченні безпеки та захисту на зовнішніх кордонах ЄС митні завдання були змінені. Вони завоювали провідну роль у ланцюзі поставок, а також відповідальні в першу чергу за нагляд за міжнародною торгівлею ЄС. Зовнішнім джерелом викликів для управління митним союзом також є глобалізація злочинності та терористичної діяльності, збільшення міжнародних загроз, пов'язаних із торгівлею товарами у вигляді надходження товарів недобросовісної конкуренції, у тому числі тих, що порушують права інтелектуальної власності, торгівля товарами, що становлять загрозу здоров'ю та життю людей та тварин і нарешті загрожує довкіллю.

Метою дослідження є показати роль митних органів у впровадженні інструментів, що застосовуються в Європейському Союзі, які спрямовані на підвищення безпеки в транскордонній торгівлі товарами. Мова йде про три основні засоби захисту: 1) вимога надання митним органам т. зв. зведеної декларації про в'їзд (*Entry Summary Declaration – ENS*) перед фактичним ввезенням товарів на територію ЄС (*Pre Arrival/Pre Departure Declarations*); 2) механізм встановлення єдиних стандартів ЄС та критеріїв оцінки ризику митними органами для відбору товарів та суб'єктів господарювання, що підлягають контролю, з використанням інтегрованих комп'ютерних систем; 3) інститут “уповноваженого економічного оператора” (*Authorized Economic Operator – AEO*).

У статті застосовано аналітично-описовий метод. Використано вітчизняні та зарубіжні джерела літератури, підзаконні нормативно-правові акти Європейського Союзу у формі регламентів, статистичні дані Eurostat.

Ключові слова: митні органи, митний союз, уповноважений економічний оператор (AEO), безпека ланцюга поставок, нагляд за ринком.

Introduction

Extensive literature on the subject provides many interpretations of security, nevertheless, none of them is commonly recognised as one binding definition. In the simplest terms, security is a state where there are no threats. This is a universal approach, hence it refers to all types of security. In practice, security is viewed in two ways. According to the first – negative view, there are no threats at all, and all efforts are centred

mainly around analysing actions necessary to ensure protection against threats to the key values. The second – positive view relies on fostering the certainty of survival, possession and developmental freedom [16, p. 12]. This means that security can be treated as synonymous with the absence of threats, protection against threats and/or actions taken to prevent them or defend against them.

Ensuring security in the European Union's cross-border trade means counteracting threats and rising to challenges arising from globalisation, changes in the world trade and the development of the common market. The key role in ensuring trade security is performed by customs administrations of Member States. In general terms, customs administrations fulfil the following objectives and duties: first of all, they are used to accomplish the traditional fiscal objective (which is diminishing in value); secondly, they serve a security function aimed at making sure that hazardous products that do not conform to EU regulations are denied access to the market; and thirdly, they carry out duties relating to the equal treatment of economic operators. Particularly high importance is attached to the security function that involves ensuring safety and security of the EU industry, the natural environment, the world's flora and fauna, the state and society. The security function is performed through checks carried out by customs authorities, however, this is not only about the inspection of documents, but also of means of transport, cargoes; and as regards cargoes – inspections are accompanied by laboratory testing – where necessary.

This work aims to show the role of customs authorities in the application of instruments used within the European Union, which are designed to increase security in cross-border trade. They include three main security tools, which: (1) Require traders to provide customs authorities with information on goods prior to import to or export from the European Union (Pre Arrival/Pre Departure Declarations); (2) Introduce a mechanism for setting uniform Community risk-selection criteria for controls, supported by computerised systems; (3) Provide reliable traders with trade facilitation measures – Authorized Economic Operator (AEO).

Major Threats and Challenges to Security in European Union's Cross-border Trade in Goods

Following the terrorist attacks that occurred on September 11, 2001 in the United States, there was a heightened recognition that the global

trading system is vulnerable to possible exploitation by terrorists and organised crime. Shortly afterwards, the US Customs Container Security Initiative (CSI) and Customs-Trade Partnership Against Terrorism (C-TPAT) were announced. Primarily designed to protect global supply chains from concealment of terrorist weapons, these initiatives have had a sudden and major impact on the way in which customs and others involved in the international supply chain go about their business [19, p. 31]. Located on the borders and knowing those involved in international trade, Customs was expected by the international community to contribute to enhancing the security of global trade [17, p. 51].

The greatest challenges, which arise from the changing environment, to contemporary customs systems all over the world include above all [5, p. 42]:

- An increase in the volume of trade in goods, the growth of e-commerce, new and complex international supply chains,
- An increase in threats stemming from globalisation, manifested through organised crime, and in particular, customs and tax frauds, illicit trade (e.g. drug trafficking), the danger of terrorist attacks,
- An increase of interconnections and correlations among countries, market integration.

Throughout the past two decades, the threats to international trade in goods have increased in intensity, and they are not only related to terrorism, but also to an inflow of illicit goods, or those which are considered unfair competition. Those threats are also connected with trading goods that pose a threat to human health or life (e.g. drug precursors), or to the natural environment.

New challenges that the EU must face in the 21st century are driven by the changing environment, and they are connected mainly with:

- The EU further expansions: mainly in 2004, but also in 2007 and 2013;
- The extension of the external land customs border of the EU by nearly 26 %: from 10,606 km (the EU with 15 countries) to 14,303 km (the EU with 28 countries), including the external eastern customs border by approx. 80 %, more than 114 thousand officials of the customs authorities across the EU provide service;
- The necessity of handling more and more cross-border trade transactions, and particularly, more and more freight (above 2 billion tonnes yearly), 313 million customs declarations per year, 857 thousand per day, 594 customs declarations per minute [12].

Internal challenges, on the other hand, result from the fact that actions taken do not exert apparent effects and fail to achieve expected goals (various IT systems, methods of work, a lack of suitable infrastructure at external borders, different levels of training), which is caused by the differences in introducing common regulations related to the functioning of the customs union¹. Hence the need for actions aimed at introducing uniform customs legislation and adopting a modern and harmonised approach to customs control.

Actions of Customs Authorities to Increase Security in Importation – Supervision of Imports (Market Surveillance) and Risk Management

The EU Single Market covers the area of 28 countries, without internal boundaries, where the free movement of goods, persons, services and capital is ensured. The functioning of the EU Internal Market for Goods is based on the customs union, which includes 28 Member States of the European Union, Monaco and British territories (Akrotiri and Dhekelia, Guernsey, the Isle of Man and Jersey). It means that neither import nor export duties are permitted in mutual trade, and the same prohibition applies to levies that have similar effect as customs duties and to quantitative limitations. This concerns goods originating from both Member States and third countries, however, in the latter case, only if such goods have been released for free circulation, that is to say, have gained the EU-goods status. The foregoing is possible when all customs formalities have been dealt with and customs debt (if any) has been settled. Goods released for free circulation may be moved throughout the entire customs territory of the EU without any obstacles and limitations.

The EU has a substantial share in the world trade (around 15 %), excluding the intra-Union trade performance. The scale of the EU's customs operations is enormous, as they generate an annual turnover of approx. EUR 3.5 trillion. On average, more than 2.2 billion of goods is imported to and exported from the EU, for which approx. 313 million customs declarations are filed. Around 5.2 million of economic operators

---

¹ See: Czermińska M., Świerczyńska J., *Administracja celna w Unii Europejskiej – wspólna czy 28 różnych? "Krakowskie Studia Międzynarodowe" 2017, N 4 (XIV), pp. 111-129, for more information on similarities and differences in the functioning of customs administrations of 28 Member States.*

which are engaged in trade with third countries have been already registered in the European Union's EORI system [7; 12]. There are 90 state-of-the-art customs labs in the EU that play an important role in combating illegal trafficking and fraud, and protecting against unsafe or dangerous products. Some labs specialise in certain types of analysis, e.g. toy safety.

The European Union is also the logistics centre of world trade and supply chain. The EU is at the centre of global trade and supply chain logistics, and is the number one trading partner for the United States, China and Russia. More than 90 % (8.4 billion tons of merchandise) of trade is carried by sea, of which more than 20 % is unloaded in Europe. The EU has over 250 international airports. Taking into account the entire EU external border (land, air, sea) there are in total more than 1,000 customs offices of entry [4, p. 9].

The key role in safeguarding the European Union's interests – understood in general terms – in cross-border trade is served by customs administrations of 28 Member States. Customs are engaged mainly in trade, but they also control passengers to check if they do not smuggle goods or transport dangerous products (drugs, arms or goods posing a threat to human health or life). The organisation, structure, responsibilities and competences of customs in respective Member States of the European Union differ from each other, however, only to a lesser extent. As regards the responsibilities and competences of all Member States' customs, the common task includes activities associated with customs supervision of the common market. Customs administrations in certain Member States deal not only with trade in goods, but also the control of persons (illegal immigrants). The majority of European customs also perform the tax collection function, specifically in relation to excise duty and green taxes. The structures of many customs administrations encompass also investigation services, including customs intelligence [15, p. 3].

First and foremost, customs authorities are responsible for overseeing international trade of the EU, therefore they use instruments designed particularly to:

- Safeguard the financial interests of both the EU and its Member States;
- Protect the EU against unfair and illicit trade, while supporting lawful economic activities;

- Ensure safety and security of the EU and its citizens and protect the environment, and where appropriate, in close co-operation with other authorities;
- Maintain a proper balance between customs control and the facilitation of legal trade.

Customs authorities participate in monitoring and governing the international trade, hence they must also contribute to enhancing the competitiveness of European companies through improving the work methods of customs service, removing the paper form of documents and creating a pan-European electronic environment, facilitating legitimate trade in goods. This new role of customs authorities – a leading role in supply chains and a catalyst for the competitiveness of companies and economies – translates into new tasks. Whenever goods enter the customs territory of the European Union, this is tantamount to importing them across the EU's external customs borders. This entails a variety of responsibilities customs authorities have to discharge. The entry of goods into the EU's customs territory (similarly to exports) is possible only at designated border crossing points (both for road and railway transport), sea ports or air terminals. These border points are places where customs offices of first entry are located.

The primary mechanism that has been provided to make the acquisition of safe products more probable is market surveillance, that is to say, in general terms, the control of products after they have been marketed, which is aimed at checking whether they comply with mandatory safety requirements, including those which are set out in relevant directives. Member States are obliged to enforce requirements pertaining to manufacturers and distributors. They must designate authorities responsible for market surveillance and the enforcement of law, ensure the control of product conformity to safety requirements and make sure that proper actions (e.g. prohibition on sales) are taken if undesirable products have been found, as well as notify the Commission thereof. Member States' authorities must guarantee the safety of products that have been placed on the market, and to this end, monitor both manufacturers and distributors in order to check whether they discharge obligations imposed thereon by relevant directives. Where a product may pose a threat to human health or life, market surveillance authorities must immediately request relevant economic operators to [10, 96]:

- Take remedial actions (bring the product into conformity with applicable requirements prescribed by the EU's harmonised legislation); and/or
- Withdraw the product from the market; and/or
- Recall the product; and/or
- Stop or limit the delivery of product in reasonable time.

Despite the fact that a final decision on what actions are to be performed is made by market surveillance authorities, it is clear that this is customs authorities that occupy a pivotal role in preventing the entry of products from third countries, which are dangerous or fail to conform to requirements.

With a view to increasing the security of cross-border trade in goods, since the 1st of July 2009, entities (a carrier or any other person acting with their full knowledge) involved in imports from third countries have been obliged to submit entry summary declarations (ENS) prior to a cargo being actually imported into the territory of the European Union². The ENS must be submitted electronically and within a certain time limit. The time limits for the lodging of the ENS vary according to the mean of transport and duration of transportation carrying the goods in to the customs territory of the EU [Table 1]. In principle an ENS must be lodged at the first customs office of entry, but another customs office (office of lodgement) can accept it if an electronic link with the first customs office of entry is available. Nevertheless, the customs office of entry remains responsible for risk analysis.

Examples for when an ENS is not required are:

- Electrical energy;
- Goods entering by pipeline;
- Letters and postal consignments;
- Goods contained in travelers' personal luggage;
- Goods for which an oral customs declaration is permitted etc.

---

² The obligation to submit ENS does not apply, for obvious reasons, to goods carried by means of transport that are only passing through the territorial waters or the airspace of the EU's customs territory without stopping thereon. With Switzerland and Norway the EU has concluded agreements that waive the obligation of traders to provide customs with an entry summary declaration prior to the import and export in bilateral trade between the EU and Switzerland and Norway. Those agreements entered into force on 1 July 2009.

Table 1

The time limits for the lodging of the ENS

Mode of transport	The time limits for the lodging the entry summary declaration
Containerised maritime cargo (except short sea containerised shipping)	At least 24 hours before commencement of loading in each foreign load port
Bulk/ break bulk maritime cargo (except short sea bulk/ break bulk shipping)	At least 4 hours before arrival at the first port in the EU
Short sea shipping: Movements between Greenland, Faroe Islands, Ceuta, Melilla, Norway, Iceland, ports on the Baltic Sea, ports on the North Sea, ports on the Black Sea or ports on the Mediterranean and The EU except French overseas department, Azores, Madeira and Canary Islands	At least 2 hours before arrival at the first port in the EU
Short sea shipping: Movements with a duration of less than 24 hours between a territory outside the customs territory of the Community and the French overseas departments, Azores, Madeira and Canary Islands	At least 2 hours before arrival at the first port in the EU
Short haul flights (less than 4 hours duration)	At least by the time of the actual take off of the aircraft
Long haul flights (more than 4 hours duration)	At least 4 hours before arrival at the first airport in the EU
Rail and inland waterways	At least 2 hours before arrival at the customs office of entry in the EU
Road traffic	At least 1 hour before arrival at the customs office of entry in the EU
Combined transport	The time-limit that applies for the active mode of transport crossing the border

Source: own study based on Article 105 et seq. Commission Delegated Regulation (EU) 2015/2446 of 28 July 2015 supplementing Regulation (EU) No 952/2013 of the European Parliament and of the Council as regards detailed rules concerning certain provisions of the Union Customs Code, OJ L 343 29.12.2015.

ENS declarations, as already mentioned, are filed by electronic means, using an HML message, and a customs office of first entry acknowledges its receipt also by sending a relevant message. Entry summary declarations contain so-called safety and security data, based on which customs authorities of all the EU countries carry out a preliminary (*a priori*) risk analysis, aimed, in particular, at identifying and assessing threats, and consequently, they employ appropriate control measures. Depending on

the assessment, it must be decided whether to reduce the extent of control, for example, only to check transport documents or carry out the customs examination of goods and inspection of a means of transport. Customs inspections must be conducted quickly and effectively and require the application of modern risk management methods so as to avoid any disturbance or hindrance to trade flows in fast-evolving economies.

Border guards permit an entry of a vehicle/ship/air plane into a proper border terminal and make sure that the vehicle further drives to a proper stand. Within a customs clearance and control zone, a person giving instructions to a driver on where to move is responsible for notifying of a cargo being imported in order that customs administration officers could quickly and properly identify a relevant ENS declaration, matching it with both the vehicle and the cargo therein. Subsequently, a customs officer inspects documentation of the driver or its representative and the cargo transported in the vehicle. After the inspection has been completed, a customs officer from the customs office of first entry verifies a preliminary risk assessment relating to a cargo that is to be brought into the EU's customs territory (where such a verification concerns an *a priori* assessment conducted on receipt of the ENS declaration but before the cargo arrival) and decides whether the goods must be checked directly, including the collection of samples and laboratory testing. It is also here that non-EU goods are assigned an appropriate customs-approved treatment or use, and once formalities have been dealt with, the goods are released and a carrier may use them in a manner consistent with a customs-approved treatment or use assigned thereto. In practice, customs offices of entry are thus merely places where documents are inspected and spot checks on goods brought into the customs territory of the EU are carried out, if necessary, as well as where documents allowing for further transport are issued. And as is the case with the customs office of first entry, while going through formalities at the customs office of destination, not only a random inspection may be carried out, but also a direct check on goods, laboratory testing, etc. may be ordered. Where a person filing the declaration receives a certified customs declaration from the customs office, this is a confirmation that import clearance is completed. Goods presented to customs may only be released for a customs procedure or re-exported after the risk analysis has been carried out and where the results of the risk analysis allow such a release.

For goods leaving the EU under a customs procedure the customs declaration itself, including the required security related data, will be used as the pre-departure advice, so as not to place an additional burden on Community exporters.

Control measures should be commensurate to risk assessment, therefore the EU does not opt for 100% scanning or control of every consignment. To minimise the occurrence of risks, customs can use risk management as a technique to more effectively set priorities and more efficiently allocate resources necessary for maintaining a proper balance between controls and facilitating legitimate trade. Strategies at the EU level can be effectively implemented by collecting data and information, analysing and assessing risk, prescribing action and monitoring outcomes. Risk assessment is done by using the electronic Customs Risk Management System (CRMS), in which common criteria and standards of risk are applied. Risk management, which is based on an electronic database, requires high quality, detailed and accurate data. However, in many cases, the data is not accurate enough. Furthermore, due to differences in the volume of trade (resulting from geographical location and the nature of supply chain logistics), customs officers' workload varies across different Member States [8, p. 5]

As regards common risk management in the EU, special importance must be attached to: adopting a harmonised approach in the entire Union to risk assessment for the selection of goods and economic operators in international supply chains (supply chain security) and enhancing co-operation among customs authorities of Member States and third countries, other governmental bodies (including market surveillance authorities), as well as economic operators.

Other Activities Done by Customs Authorities to Increase Security in Cross-Border Trade – AEO Authorisations

The institution of Authorised Economic Operator (AEO) is an essential element of the programme embracing the mechanisms aimed to ensure the security of the international supply chain on the European market on the one hand and streamline controls on the other, with customs administrations playing their part³. The AEO institution can be considered

---

³ The institution of authorised economic operator (AEO) was introduced to the EU's legal framework by Regulation (EC) No. 648/2005 of the European Parliament and of the Council

to be one of regional and voluntary initiatives (in the EU) – an entity can decide on their own whether to apply to a customs authority for being granted such a status. The AEO concept is based on the Customs-to-Business partnership introduced by the World Customs Organisation (WCO). The AEO status is accorded on an application filed by an economic operator with a customs authority. The AEO status granted by one Member State is recognised by the customs authorities in all Member States.

An economic operator that has been accorded the AEO status (this can be any party involved in the supply chain, including a manufacturer, exporter and importer, freight forwarder, warehouse keeper and other storage facility operator, customs agent, carrier, and others, e.g. terminal operators, stevedores and cargo packers) is treated by customs authorities as a credible economic operator. Once the AEO status is granted to such an entity, it surely gains prestige, credibility and trust within the international supply chain. This means that an economic operator which enjoys the status has many privileges. And they are set out in the EU customs law. In particular, Authorised Economic Operators are entitled to a wide range of facilitations in customs control relating to safety and security, e.g.: easier admittance to and exclusive use of the most of customs simplifications; fewer physical and document-based controls; prior notification in case of selection for customs control; priority treatment of a cargo if selected for control and possibility to carry out the control out of turn; possibility to request a specific place for customs controls; recognition of the AEO status across the entire EU including in partner countries which entered into relevant agreements with the EU⁴; indirect benefits (recognition as a secure and safe business partner,

---

of 13 April 2005 amending Council Regulation (EEC) No. 2913/92 establishing the Community Customs Code, OJ L 117, 4.5.2005, pp. 13–19. The adoption of this Regulation was conditional upon implementing regulations having entered into force, which happened on 1 January 2008, when the Commission Regulation (EC) No. 1875/2006 of 18 December 2006 amending Regulation (EEC) No. 2454/93 laying down provisions for the implementation of Council Regulation (EEC) No 2913/92 establishing the Community Customs Code (Text with EEA relevance), OJ L 360, 19.12.2006, pp. 64–125, took effect.

⁴ The EU has concluded and implemented Mutual Recognition of AEO programmes with Norway, Switzerland, Japan, Andorra, the US and China. Further negotiations are currently taking place or will be launched in the near future with the other most important trading partners.

improved relations with Customs and other government authorities; reduced theft and losses; fewer delayed shipments; improved planning; improved customer service; improved customer loyalty; lower inspection costs of suppliers and increased co-operation etc.)⁵. In order to gain the status in question, which is accorded by Member States' customs authorities and recognised across the entire EU, every economic operator must meet a variety of conditions, including, but not limited to: financial solvency, i.e. a good financial standing evidenced for the last three years (or a shorter period, if an economic operator has been conducting its business for a shorter time), a proper records management system, which includes making both physical and electronic access to records available to customs authorities, a logistics system which distinguishes EU goods from non-EU ones, an appropriate internal control system that allows for detecting incorrect transactions, the implementation of measures designed to identify economic operator's business partners in order to ensure the security of international supply chain. An economic operator which enjoys such a status must also meet stringent safety and security requirements, which includes implementing proper risk and threat identification procedures and, where appropriate, taking remedy actions, implementing proper control procedures and mechanisms. Conditions for obtaining the AEO status are set out in detail in Articles 14h-14k of the Commission Regulation (EC) No. 1875/2006 [3]. Specific requirements are also laid down in the self-assessment questionnaire to be filed by every economic operator seeking to obtain the AEO status, referred to in [10]. Specific requirements are very strict and require not only that a proper management system be in place at the company, but also that the company's personnel, administration (also accounting) and facilities in which the economic activity is performed be properly prepared, which means that there must be control measures preventing unlawful entry into the dispatch area and appropriate IT means protecting the computer and telecommunications system against unauthorised access. Consequently, it is difficult and costly to acquire the AEO status, therefore such a status, as at the beginning of May 2019, is enjoyed by a relatively small number of

---

⁵ See the Commission Regulation (EC) No. 1875/2006 for more information about authorised economic operators, the procedure for granting the AEO status, including requirements and criteria that an economic operator applying for this status must satisfy, benefits from having AEO certificates.

entities in the EU, precisely – 16,586, which accounts for approximately 0.3 % of all the EU economic operators involved in trade operations with foreign entities. The most AEO authorisations have been granted in Germany – 6,423 (39 % of all authorisations granted in the EU), in the Netherlands – 1,682 (10 %) and in France – 1,547 (9 %); in aggregate, more than 58% of all AEO certificates have been issued only in these three countries, whereas in Poland – 851 (5 %) [own elaboration based on 9].

In the light of Article 250 and Article 251 of the Commission Delegated Regulation [1], it is necessary for existing AEO certificates to be reassessed (due to changes introduced as of May 2016) by customs authorities competent for registered offices of respective economic operators. Pursuant to Article 345 of the Commission Implementing Regulation [2], the reassessment should be made until 1 May 2019.⁶ Therefore, this entails additional duties to be discharged by customs authorities.

Conclusions

As a result of the creation of the internal market and the liberalisation of international trade and having considered growing need for ensuring security and safety at the EU's external borders, the duties of customs authorities were modified. Pressing need for security and safety arose after the 9/11 attacks. New expectations had to be lived up to, regarding the necessity of ensuring the secure movement of goods in supply chains on the one hand, and implementing necessary simplifications in customs handling on the other. Particular importance was attached mainly to the security function of customs administrations. This reflects trends that emerged especially after the terrorist attacks, showing a strong need for greater security on an international level, including also in international trade in goods. In the last two decades, the major reorientation of the customs policy in the EU consisted in shifting the emphasis from the fiscal role to the function of protecting and ensuring security within the community. As is often pointed out, the role of Customs has evolved over time from its original revenue collection function to one that encompasses a range of missions at national borders. The basic function for customs

---

⁶ See: M. Grottel, Nowe standardy systemu AEO w kontekście postanowień Unijnego Kodeksu Celnego, [in:] *Handel zagraniczny i biznes międzynarodowy we współczesnej gospodarce*, Maciejewski M., Wach K. (eds.), Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2017, pp. 325-332, for more information on changes introduced to the AEO system as a consequence of the EU customs code taking effect as of 1 May 2016.

officers remains essentially the same however, as they control the cross-border movement of goods and examine accompanying documents. Through this border control function, Customs plays a role in protecting society from the inflow and outflow of prohibited or controlled goods that pose a threat to the health and safety of nationals, such as drug trafficking.

Apart from the challenges arising from the internal development of the EU's customs union (further expansions of the EEC/EU: from 6 to 28 Member States, and particularly the implementation of information technology), customs administrations of Member States have to face also external challenges. Throughout the past two decades, the threats to international trade in goods have increased in intensity, and they are not only related to terrorism, but also to an inflow of illicit goods, or those which are considered unfair competition. Those threats are also connected with trading goods that pose a threat to human health or life (e.g. drug precursors), or to the natural environment.

As already demonstrated, customs authorities play an essential role in the market surveillance system, as well as in customs inspections and risk management at external borders. As a consequence, they occupy a leading role in ensuring safety and countering threats in cross-border trade. Furthermore, it is Member States' customs authorities that confer the AEO status on economic operators, which is of paramount importance to the security of supply chains and when conducting customs inspections. Entities that have obtained the AEO authorisation become credible business partners throughout the entire supply chain. Also, proper relations developed by such economic operators with customs administrations as part of the customs-to-business partnership is of considerable significance. And summary declarations filed beforehand, that is to say, prior to the arrival of goods in the EU customs territory or prior to their departure (Pre Arrival / Pre Departure Declarations) enable customs to analyse risks and detect unsecured, undesirable cargoes early enough – allowing them thus to decide on a place and scope of customs inspection. All information contained in such declarations should be examined by customs administrations as sources of data carrying potential risks in cross-border trade.

References

1. Commission Delegated Regulation (EU) 2015/2446 of 28 July 2015 supplementing Regulation (EU) No 952/2013 of the European Parliament and

- of the Council as regards detailed rules concerning certain provisions of the Union Customs Code, OJ L 341. (29.12.2015).
2. Commission Implementing Regulation (EU) 2015/2447 of 24 November 2015 laying down detailed rules for implementing certain provisions of Regulation (EU) No 952/2013 of the European Parliament and of the Council laying down the Union Customs Code, OJ L 343. (29.12. 2015).
  3. Commission Regulation (EC) No 1875/2006 of 18 December 2006 amending Regulation (EEC) No 2454/93 laying down provisions for the implementation of Council Regulation (EEC) No 2913/92 establishing the Community Customs Code (Text with EEA relevance), OJ L 360. (19.12.2006).
  4. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee on the State of the Customs Union, COM (2012) 791 final, Brussels. (21.12.2012).
  5. Czermińska M. The European Union customs system in the 21st century – challenges and trends // Trends in the World Economy. Global Economy at the Crossroads, 2016. N 8.
  6. Czermińska M., Świerczyńska J. Administracja celna w Unii Europejskiej – wspólna czy 28 różnych? // Krakowskie Studia Międzynarodowe, 2017. N 4 (XIV).
  7. European Commission, EU Customs Union – Fact and figures. URL : https://ec.europa.eu/taxation_customs/facts-figures/eu-customs-union-unique-world_en, (access: 10.05.2019).
  8. European Commission, Communication to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee on Customs Risk Management and Security of the Supply Chain, COM (2012)793 final.
  9. European Commission: EU Customs Union. URL : http://ec.europa.eu/taxation_customs, available: 15/04/2019.
  10. European Commission, The 'Blue Guide' on the implementation of EU product rules 2016. URL : <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/11502>, (access: 30.04.2019).
  11. European Commission, the Directorate-General for Taxation and Customs Union (TAXUD), Annex 2 to the AEO Guidelines: Threats, Risks and Possible Solutions. URL : <http://www.mf.gov.pl/en/web/wp/clo/informacje-dla-przedsiębiorcow/aeo-i-uproszczenia-celne/aeo/wytyczne-i-instrukcje>, (access: 11.03.2019).
  12. Eurostat. URL : <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>, (access: 15.05.2019).
  13. Grottel M. Nowe standardy systemu AEO w kontekście postanowień Unijnego Kodeksu Celnego // Handel zagraniczny i biznes międzynarodowy we współczesnej gospodarce, Maciejewski M., Wach K. (eds.), Kraków: Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie. 2017.
  14. Komisja Europejska, Dyrekcja Generalna ds. Ceł i Podatków TAXUD, Zagrożenia, ryzyko i możliwe rozwiązania, załącznik 2 do wytycznych AEO.

URL : <http://www.mf.gov.pl/en/web/wp/clo/informacje-dla-przedsiębiorców/aeo-i-uproszczenia-celne/aeo/wytyczne-i-instrukcje> (access: 15.05.2019).

15. Korolewska M., Smółkowska U., Strzelecka J. Status i kompetencje służb celnych w 27 krajach Unii Europejskiej // Biuro Analiz Sejmowych. 2009, N 12.
16. Mierzejewski D. J. Bezpieczeństwo europejskie w warunkach przemian globalizacyjnych. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2011.
17. Mikuriya K. Supply chain security: the customs community's response // World Customs Journal, 2007. Vol. 1, N 2.
18. Regulation (EC) No 648/2005 of the European Parliament and of the Council of 13 April 2005 amending Council Regulation (EEC) No 2913/92 establishing the Community Customs Code, OJ L 117, 4.5.2005.
19. Widdowson D. The changing role of Customs: evolution or revolution? // World Customs Journal, 2007. Vol. 1, N 1.

Людмила Акімова

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК СКЛАДОВОЇ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Анотація. Наведено дефініції поняття “економічна безпека” та “національна безпека”, а також подано власне трактування цих понять. Виявлено, що своєчасне забезпечення економічної безпеки своєю чергою забезпечуватиме національну безпеку, оскільки саме перша є головною складовою другої, є гарантією стабільного економічного розвитку держави. Визначено, що на сьогодні для ефективного та стабільного розвитку економіки України потрібно розробити дієву програму економічного розвитку, яка охоплювала б досвід провідних країн світу, щодо забезпечення національної безпеки. Виявлено та охарактеризовано різні системи й моделі національної безпеки, до яких належать: американська, японська, китайська та інші системи, що властиві державам, які нещодавно здобули незалежність, а також здійснюють глибинну переорієнтацію свого розвитку. Визначено, що економічна стратегія США спрямована на зниження регуляторних бар’єрів, просування податкової реформи, поліпшення інфраструктури, в тому числі в енергетичній та цифровій галузях, і скорочення державного боргу та обмеження федеральних витрат. Досліджено основні особливості забезпечення економічної безпеки провідних країн світу. Оцінено, що державна політика Великобританії у сфері забезпечення економічної безпеки орієнтована на захист національних економічних інтересів та традиційно спирається на приватний бізнес, надаючи йому максимальну підтримку. Виявлено, що у Німеччині економічна безпека ґрунтується на економічному та соціальному прогресі, захисті від економічного шантажу, забезпеченні свободи торгівлі та доступу до сировинних ресурсів і ринків у межах справедливої світової економічної системи. А в Італії значну увагу приділено зовнішньоекономічній експансії, яка відбувається через економічну й технологічну залежність від Італії її закордонних партнерів. Оцінено, що в Іспанії також сформовано ефективну систему забезпечення економічної безпеки, яка характеризується гнучкою нормативно-правовою базою, чітким розподілом компетенції міністерств, відомств і організацій з реалізації нормативних положень економічного розвитку країни та функціонуванням державних служб контролю в економічній сфері. Проаналізовано, що забезпечення національної економічної безпеки у Франції розглядають у межах концепції національної оборони (*defense nationale*). Виявлено, що політика забезпечення економічної безпеки Чехії, Польщі, Словаччини та країн Балтії визначена відповідними документами з національної безпеки (стратегіями, концепціями) й ґрунтується на зближенні національних інтересів зі загальноєвропейськими інтересами в контексті євроінтеграції. Водночас час проаналізовано та виявлено, що економічна політика ЄС зосереджується на створенні робочих

місць і стимулюванні зростання шляхом більш розумного використання фінансових ресурсів, усунення перешкод для інвестування та забезпечення прозорості та технічної допомоги інвестиційним проектам. Визначено основні загрозливі чинники, які впливають на забезпечення стійкого економічного розвитку країн світу, а також України. Запропоновано кроки для розбудови та зміцнення економіки України.

Ключові слова: економічна безпека, національна безпека, економічна політика, безробіття, інфляція, зовнішній борг.

Abstract. The article presents the definitions of the concept of “economic security” and “national security”, as well as their own interpretation of these concepts. It is revealed that the timely provision of economic security in turn will ensure national security, since it is the first that is the main component of the second that is a guarantee of the stable economic development of the state. It has been determined that today for the effective and stable development of the economy of Ukraine it is necessary to develop an effective program of economic development, which would include the experience of the leading countries of the world in ensuring national security. Various systems and models of national security have been identified and characterized, which include: American, Japanese, Chinese, as well as other systems that are characteristic of states that have recently gained independence, and also carry out a deep reorientation of their development. It was determined that the US economic strategy is aimed at reducing regulatory barriers, promoting tax reform, improving infrastructure, including energy and digital, and reducing government debt, limiting federal spending. The main features of ensuring the economic security of the leading countries of the world are investigated. It is estimated that the UK government policy in the field of economic security is focused on protecting national economic interests and traditionally relies on private business, providing it with maximum support. It is revealed that in Germany economic security is based on economic and social progress, protection from economic blackmail, ensuring freedom of trade and access to raw materials and markets within the framework of a fair world economic system. And in Italy, considerable attention is paid to foreign economic expansion through economic and technological dependence on Italy of its foreign partners. It is estimated that Spain also has an effective system for ensuring economic security, which is characterized by a flexible legal framework, a clear distribution of competences of ministries, departments and organizations to implement the regulations of the country’s economic development and the functioning of state control services in the economic sphere. Analyzed that ensuring national economic security in France is considered within the framework of the concept of national defense (defense nationale). It is revealed that the policy of ensuring the economic security of the Czech Republic, Poland, Slovakia and the Baltic countries is defined by the relevant documents on national security (strategies, concepts) and is based on the convergence of national interests with common European interests in the context of European integration. At the same time, it is analyzed and revealed that the EU economic policy focuses on creating jobs and stimulating growth by using financial resources more wisely,

removing obstacles to investment and ensuring transparency and technical assistance to investment projects. The main threatening factors affecting the sustainable economic development of the countries of the world, as well as Ukraine, are identified. Proposed steps for the development and strengthening of the economy of Ukraine.

Keywords: economic security, national security, economic policy, unemployment, inflation, external debt.

Вступ

У сучасному економічному світі важливого значення набуває питання економічної безпеки, зокрема, її розгляд у контексті підвиду національної безпеки. Для ефективного становлення та підтримки цієї системи загалом варто окреслити міжнародний досвід щодо її забезпечення. Україна характеризується економічною системою, що розвивається, тобто вона є відносно молодого, порівняно з іншими світовими економічними системами, тому для її ефективного розвитку потрібно застосовувати досвід провідних країн світу. Саме змістовний аналіз світового досвіду, який стосується уникнення та мінімізації загроз ендогенного та екзогенного характеру, допоможе країні вийти на новий рівень економічного розвитку. Окрім цього, варто також врахувати різні особливості розвитку саме української економіки для ефективного впровадження цього досвіду в українські реалії.

Останні дослідження та публікації

Питання економічної безпеки як складової системи національної безпеки можна простежити в працях таких учених та науковців, як Л. Акімова, А. Бондар, З. Гбур, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, О. Користін, Ю. Ніколаєнко, А. Матковський, С. Онишко, В. Онищенко, Т. Поснова, Г. Старостенко, Т. Шишлов.

Однак їхні інтереси перебувають більше у сфері дослідження теоретичних аспектів визначення цих понять, тобто більшою мірою їх теоретичного функціонування.

Постановка завдання

Одним із першочергових завдань держави, яка проводить ефективну економічну політику є доцільне державне управління, а також безпека життєво важливих напрямів соціально-економічного розвитку країни. Своєчасне забезпечення економічної безпеки своєю чергою забезпечуватиме національну безпеку, оскільки саме перша є

головною складовою другої, є гарантією стабільного економічного розвитку держави. У сучасних реаліях саме питання забезпечення економічної безпеки України займає чільне місце серед інших важливих національних інтересів.

Мета статті полягає у визначенні дефініції поняття “економічна безпека”, а також “національна безпека”, що своєю чергою визначає економічну безпеку як основну складову системи національної безпеки з обов’язковим врахуванням досвіду провідних країн світу.

Виклад основного матеріалу дослідження

На сьогодні для ефективного та стабільного розвитку економіки України потрібно розробити дієву програму економічного розвитку, яка охоплювала б досвід провідних країн світу, щодо забезпечення національної безпеки. Для цього потрібно розглянути ті кроки, які свого часу зробили країни зарубіжжя для ефективного розвитку власної економіки. Але спершу вважаємо за доцільне надати дефініції поняттям “економічна безпека” та “національна безпека”, щоб краще розумітися в основному спектрі економічного розвитку будь-якої країни світу. Саме щоб запропонувати певні дієві кроки, потрібно визначити теоретичні аспекти функціонування основних економічних понять, які лежать в основі цього дослідження.

В українській науковій літературі поняття “економічна безпека” вперше вжив у 1994 р. Г. Пастернак-Таранушенко. На його думку, економічна безпека – складова частина національної безпеки, наймолодша з наук про безпеку держави, яка зародилася на підґрунті необхідності забезпечення державності завдяки використанню відповідних заходів та засобів, що покликані надати стабільність стану держави, попри економічний тиск, який здійснюється ззовні або зі середини [8, с. 211].

Науковець Я. Жаліло розглядає економічну безпеку “як складну багатофакторну категорію, що характеризує спроможність національної економіки до розширеного самовідтворення з метою збалансованого задоволення потреб населення країни, протистояння дестабілізуючому впливу внутрішніх і зовнішніх чинників, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання” [6, с. 25].

Однак М. Єрмошенко вважає, що економічна безпека – це такий стан економічного механізму країни, який характеризується збалансованістю і стійкістю до негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, його здатністю забезпечувати на основі реалізації національних економічних інтересів сталий і ефективний розвиток вітчизняної економіки і соціальної сфери [5, с. 29].

Учена Л. Акімова вважає, що економічна безпека сприяє створенню надійної та забезпеченої всіма необхідними засобами держави, захищеності національно-державних інтересів у сфері економіки [2, с. 19].

Зокрема, Г. Старостенко, С. Онишко та Т. Поснова стверджують, що економічна безпека – це складна багатофакторна динамічна система, що виражається в її масштабах, структурі і технічному рівні, за яких вона здатна створювати матеріальні та фінансові ресурси, що є достатніми, по-перше, для захисту національних Інтересів у внутрішньополітичній, міжнародній, інформаційній, екологічній сферах, у сфері здоров'я людей, захисту від тероризму, корупції тощо, а по-друге, для забезпечення рівня та якості життя населення, що гарантує можливість підтримки соціального миру та суспільної стабільності, а також створює умови для економічного зростання [11].

Своєю чергою А. Городецький вважає, що економічна безпека означає надійну і забезпечену всіма необхідними засобами держави захищеність національно-державних інтересів у сфері економіки від внутрішніх і зовнішніх збитків [5, с. 46].

Натомість О. Користін вважає, що економічну безпеку варто трактувати як забезпечення здатності до виживання країни у випадку стихійних і екологічних лих або за умов національних і світових економічних катастроф [7, с. 14].

Науковець В. Сенчагов наголошує, що суть економічної безпеки можна визначити як стан економіки та інститутів влади, за якої забезпечуються гарантований захист національних інтересів; соціальна спрямованість політики, достатній оборонний потенціал навіть за несприятливих умов розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів, іншими словами, економічна безпека – це не лише захищеність національних інтересів, але й готовність і здатність інститутів влади створювати механізми реалізації і захисту національних інтересів розвитку вітчизняної економіки, підтримання соціально-політичної стабільності суспільства [4, с. 83].

Відповідно до Закону України “Про національну безпеку України” від 21.06.2018 р. № 31 національна безпека України – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [10].

Науковець З. Гбур зауважує, що українське законодавство розглядає національну безпеку, як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров'я, освіти та науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, соціальної політики та пенсійного забезпечення, житлово-комунального господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондових ринків і обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі та підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики, ревізійної діяльності, монетарної та валютної політики, захисту інформації, ліцензування, промисловості та сільського господарства, транспорту та зв'язку, інформаційних технологій, енергетики та енергозбереження, функціонування природних монополій, використання надр, земельних та водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології і навколишнього природного середовища та інших сферах державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам [4, с. 82].

Зважаючи на різноманіття підходів та думок, щодо визначення цього поняття вважаємо за доцільне навести своє визначення. На нашу думку, під економічною безпекою варто розуміти стан захищеності ресурсів від негативних зовнішніх та внутрішніх чинників.

Під національною безпекою варто розуміти такий стан захищеності економіки країни, зокрема, її життєво важливих інтересів від негативного впливу чинників ендогенного чи екзогенного характеру. Варто зазначити, що в світі існують різні системи і моделі національної безпеки (рис. 1).

Рис. 1. Системи та моделі національної безпеки

* Склала автор на основі джерела [2].

З рисунка 1 можемо побачити, що у світі існують дуже різні системи й моделі національної безпеки, а саме:

- американська – орієнтована на поєднання зовнішньої та внутрішньої безпеки, яку за взірць використовує більшість держав;
- японська – з акцентом на внутрішню соціальну безпеку;
- китайська, яка є найконцентрованішим виразом систем безпеки держав, що будують соціалістичне суспільство;
- інші системи – це системи, властиві державам, які нещодавно здобули незалежність, а також проводять глибинну переорієнтацію свого розвитку.

Економічна стратегія США спрямована на зниження регуляторних бар'єрів, просування податкової реформи, поліпшення інфраструктури, в тому числі в енергетичній та цифровій галузі, скорочують державний борг, обмежуючи федеральні витрати. Фіскальна реформа вже триває: 10 корпоративних податків були знижені з 35 % до 21 % з очікуванням, що нижчі ставки залучать транснаціональні корпорації і великі іноземні компанії. Водночас таке зниження податків стимулює великі американські компанії репатріювати свої доходи, отримані за кордоном. Apple вже оголосила, що репатріюватиме капітал, який генерується за кордоном. Це стримує їхню діяльність, інвестиції виходять зі США та вливаються в іноземні економіки, особливо враховуючи, що правила, які регулюють

виплати іноземним дочірнім компаніям, будуть посилюватися. Залучення економічної активності в США також збільшить інвестиції у виробництво, що побічно піде на користь малому бізнесу. Проте, є багато сумнівів щодо того, як компенсувати результуюче падіння податкових надходжень, особливо в короткостроковій перспективі. Найкритичніші голоси розглядають податкову реформу як чисту політику, якій не вистачає обґрунтування з реальної економіки.

Відповідно до Національної Стратегії США Сполучені Штати будуть:

- заохочувати регіональне співробітництво для підтримки вільних і відкритих морських шляхів, прозорих методів фінансування інфраструктури, безперешкодної торгівлі та мирного вирішення спорів;
- домагатися двосторонніх торговельних угод за принципом справедливості на взаємовигідних засадах;
- домагатися рівного і надійного доступу для американського експорту;
- працювати з партнерами над створенням мережі держав, які сповідують вільний ринок і захищені від сил, які можуть підірвати їхній суверенітет;
- зміцнювати співпрацю зі союзниками щодо якісної інфраструктури;
- працюючи з Австралією і Новою Зеландією, США зміцнять слабкі держави-партнери в регіоні островів Тихого океану, щоб зменшити їхню вразливість до економічних коливань і стихійних лих [1, с. 66].

Сполучені Штати заохочуватимуть регіональну співпрацю для підтримки вільного і відкритого морського шляху, прозоре фінансування інфраструктури, безперешкодну торгівлю і мирне вирішення суперечок. Країна має на меті проводити двосторонні торговельні угоди за принципом справедливості на взаємній основі. США прагнуть до рівного і надійного доступу американців до експорту, також працюватимуть із партнерами над створенням мережі держав з вільними ринками.

Окрім цього США мають на меті розширювати торгово-комерційні зв'язки, щоб створити робочі місця та побудувати багатство для американців і африканців. Працюватимуть з орієнтованими на реформи урядами, щоб допомогти створити умови, які можуть

перетворити африканські країни у торгових партнерів та поліпшити бізнес-середовище. США заохочуватимуть реформи, тобто працюватимуть з перспективними націями, сприятимуть ефективному управлінню, поліпшуватимуть верховенство закону і розвиватимуть інститути підзвітності й реагуватимуть на запити громадян. США будуть підтримувати економічну інтеграцію між африканськими державами, а також працюватимуть з країнами, які прагнуть вийти за межі допомоги в партнерстві, яке сприяє процвітанню [1, с. 65].

США також заохочуватимуть економічну інтеграцію Центральної та Південної Азії, щоб сприяти процвітанню та економічним зв'язкам, що зміцнить контакти і торгівлю, а також заохочувати Індію збільшити свою економічну допомогу в регіоні. У Пакистані розвиватимуть торгівлю та інвестиційні зв'язки, оскільки безпека покращується, адже Пакистан демонструє, що він допоможе Сполученим Штатам у боротьбі з тероризмом. Сполучені Штати працюватимуть з Європейським союзом і на двосторонній основі зі Сполученим Королівством та іншими державами, щоб забезпечити справедливу і взаємну торговельну практику й усунути бар'єри для зростання. Також заохочувати європейські прямі іноземні інвестиції в США для створення робочих місць. США працюватимуть зі своїми союзниками і партнерами щодо диверсифікації європейських джерел енергії для забезпечення енергетичної безпеки європейських країн. США працюватимуть з партнерами, щоб оскаржити несправедливу торгово-економічну практику Китаю й обмежити його придбання чутливих технологій [1, с. 64].

Політика у сфері забезпечення безпеки у Великобританії тісно пов'язана з оборонною політикою, вона ґрунтується на оцінках національних інтересів і реалізується через їх захист. Під національними інтересами у сфері економіки розуміють народногосподарські інтереси суспільства загалом, які мають пріоритет щодо інших форм суспільних інтересів [8, с. 213].

У Німеччині економічна безпека побудована на економічному та соціальному прогресі, захисті від економічного шантажу, забезпеченні свободи торгівлі та доступу до сировинних ресурсів та ринків у межах справедливої світової економічної системи. Основними методами забезпечення стабільного та безпечного розвитку економіки в зовнішньоекономічному плані є дії державних органів та суб'єктів господарювання щодо вдосконалення ринків збуту та орієнтація на

експортну економіку. Під економічною безпекою в Німеччині розуміють попередження та запобігання економічним загрозам шляхом подання нових схем, адаптації норм і структур міжнародної безпеки та створення мережі співпраці між державним і приватним сектором економіки та між державами-імпортерами [8, с. 212].

У Німеччині процеси розроблення та прийняття економічних рішень використовують критерії, які пов'язані зі зниженням уразливості господарської системи і збереженням економічного фундаменту самостійної зовнішньої політики. До таких критеріїв належать: усунення серйозних диспропорцій на рівні економічного розвитку суб'єктів господарювання; недопущення надмірної зовнішньої залежності в найважливіших секторах економіки; зведення до мінімуму ризиків, пов'язаних зі залежністю від зовнішнього світу.

В Італії значну увагу приділяють зовнішньоекономічній експансії, яка реалізується через економічну й технологічну залежність від Італії її закордонних партнерів. Пріоритетними напрямками зміцнення економічної безпеки Італії вважають зростання її присутності за кордоном шляхом розвитку міжнародної промислової кооперації, захист інтересів власних виробників на внутрішньому й зовнішньому ринках у межах міжнародних зобов'язань Італії (пов'язаних з участю в політичних та економічних об'єднаннях), а також, як і в Німеччині, диверсифікація постачальників енергоносіїв [9, с. 92].

В Іспанії також сформовано ефективну систему забезпечення економічної безпеки, яка характеризується гнучкою нормативно-правовою базою, чітким розподілом компетенції міністерств, відомств і організацій з реалізації нормативних положень економічного розвитку країни та функціонуванням державних служб контролю в економічній сфері. Однією з важливих складових політики захисту національних економічних інтересів в Іспанії став закон "Про вдосконалення й захист національної промисловості", у якому визначено галузі економіки, що мають національний пріоритет і підпадають під політику протекціоністських заходів держави (митні тарифи, правило "купуй національне", встановлене для державних підприємств, чітка система залучення іноземних технологій). На різних етапах розвитку країни у вигляді законів затверджено програми пріоритетів, відповідно до яких регулювали процедури стимулювання інвестицій, створювали гнучкі захисні бар'єри, які знижувалися або повністю

зникали у потрібних напрямках. В Іспанії також діяв закон про іноземні інвестиції, у якому визначено сфери, куди іноземний капітал майже не допускався (оборонні об'єкти, засоби масової інформації), сектори економіки з обмеженим доступом іноземного капіталу (туризм, банківська сфера, стратегічні галузі) і відкриті галузі (виробництво продовольчих і споживчих товарів, зокрема автомобільна промисловість) [9, с. 92].

Забезпечення національної економічної безпеки у Франції розглядають у межах концепції національної оборони (*defense nationale*). Тому замість терміна “економічна безпека” використовують термін “економічна оборона” (*defense economique*). Основи концепції економічної безпеки Франції закладені з прийняттям Закону “Про національну безпеку”, де головною особливістю французької стратегії економічної безпеки став розгляд національних підприємств як ключового об'єкта економічної безпеки держави. У другій половині 1990-х років у Франції переглянуто раніше сформовані підходи до розуміння суті та шляхів зміцнення економічної безпеки країни й визначено такі напрями її забезпечення:

- захист матеріальних і нематеріальних активів французьких підприємств, що охоплює безпосередньо їхній фізичний захист, захист інтелектуальної власності й забезпечення безпеки інформаційних систем, якими користуються національні компанії;
- контроль за стратегічною уразливістю країни, у тому числі моніторинг тих областей, де національні підприємства помітно поступаються іноземним конкурентам;
- запобігання економічним кризам, викликаним порушеннями у функціонуванні основних інфраструктур, що обслуговують економіку країни: енергетичної, транспортної, фінансово-банківської, телекомунікаційної тощо.

Політика забезпечення економічної безпеки Чехії, Польщі, Словаччини та країн Балтії визначена відповідними документами з національної безпеки (стратегіями, концепціями) й ґрунтується на зближенні національних інтересів із загальноєвропейськими інтересами в контексті євроінтеграції, а також характеризується політичною, економічною й інституціональною трансформацією відповідно зі західноєвропейськими стандартами. Головними загрозами економічній безпеці цієї групи країн є економічне відставання регіонів

Центральної Європи від західноєвропейських країн, труднощі переходу до ринкової економіки, проблеми формування демократичних і ринкових інститутів.

Аналіз досвіду щодо забезпечення економічної безпеки таких країн Західної Європи, як Нідерланди, Бельгія, Данія, Люксембург, Швейцарія, показує, що їх основною стратегічною метою для захисту національних економічних інтересів є забезпечення стійкого економічного зростання і модернізації економіки залежно від умов конкурентної боротьби на світовому ринку [8, с. 213].

Економічна політика ЄС зосереджується на створенні робочих місць і стимулюванні зростання шляхом більш розумного використання фінансових ресурсів, усунення перешкод для інвестування та забезпечення прозорості й технічної допомоги інвестиційним проектам. Країни ЄС координують свою національну економічну політику, щоб вони могли діяти разом, коли стикаються з такими проблемами, як економічна та фінансова криза. Ця координація ще більше підштовхнула 19 країн, які прийняли євро як свою валюту.

Усі країни-члени ЄС (як усередині, так і за межами ЄС) є частиною економічного і валютного союзу, основи для економічного співробітництва, спрямованого на створення робочих місць і стабільного зростання, а також на координацію нашої реакції на глобальну економічну та фінансову ситуацію, виклики.

Найбільш економічно ефективними є системи забезпечення економічної безпеки Великобританії, Німеччини, Франції, Італії та Іспанії. Державна політика цих країн зорієнтована на підвищення ефективності національної економіки з одночасним підтриманням високого рівня економічної безпеки держави. Нові країни-члени ЄС (Болгарія, Польща, Румунія, Словаччина, Чехія, Угорщина) вже завершили реформи так званого "першого покоління" і вийшли на завершальний етап реформування системи забезпечення економічної безпеки держави.

Досвід провідних країн світу, а також шляхи, які використовували ці країни, можуть лягти в основу концепції національної безпеки України. Але незважаючи на широкий спектр розвитку різних галузей цих країн варто зауважити, що вони також мають проблеми при вирішенні питання забезпечення економічної безпеки. До основних загрозливих чинників, які впливають на забезпечення стійкого економічного розвитку країн світу, а також України

належать: безробіття; інфляція; зовнішній борг; злочинність; диференціація країн; зниження життєвого рівня населення; демографічна криза; міграційні процеси.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Беручи до уваги результати проведеного дослідження, можемо зробити висновки про те, що економічна безпека країни є однією з найважливіших складових національної безпеки будь-якої країни світу, яка націлена на стабільний та ефективний розвиток своєї економіки. Провідні країни світу проводять важливі економічні реформи, щодо унеможливлення виникнення загрозливих чинників як зовнішнього, так і внутрішнього характеру. Наступними кроками для розбудови та зміцнення економіки України має стати виважена економічна політика зовнішньоекономічного характеру, тобто зміцнення торговельних зав'язків з іншими провідними країнами світу. На нашу думку, саме це допоможе Україні стати на щабель вище в економічному просторі.

Список використаної літератури

1. National Security Strategy of the United States of America. 2017. 68 с.
2. Акімова Л. М., Лисачок А. В. Державне регулювання фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання. ДП "Видавничий дім "Персонал". 2017. (5). С. 16–28.
3. Бондар А. О. Світовий досвід державного управління економічною безпекою та його використання в Україні. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2013. № 6. С. 1–4.
4. Гбур З. В. Основні функції держави у сфері забезпечення економічної безпеки [Електронний ресурс] Теорія та історія державного управління. 2017. URL : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2017-2/doc/1/02.pdf> (дата звернення: 04.03.2019).
5. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. Київ : КНТЕУ, 2001. 309 с.
6. Жаліло Я. А. Економічна безпека держави, підприємства, особи в інтегрованому суспільстві. Актуальні проблеми міжнародних відносин. Київ : ВПЦ "Київський університет", Інститут міжнар. відносин. 2001. Вип. 26. С. 24–27.
7. Користін О. Економічна безпека: навч. посіб. Київ : Алерта; КНТ; Центр учбової літератури. 2010. 208 с.

8. Ніколаєнко Ю. В., Шишлов Т. А. Зарубіжний досвід регулювання економічної безпеки національної економіки. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. № 14. С. 211–215.
9. Онищенко В. О., Матковський А. В. Міжнародний досвід забезпечення економічної безпеки держави. Економіка. Менеджмент. Підприємництво. 2014. № 26. С. 85–97.
10. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 31. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 04.03.2019).
11. Старостенко Г., Онишко С., Поснова Т. Національна економіка: навч. посіб. Київ : Ліра-К. 2011. URL : http://pidruchniki.com/1344061444697/ekonomika/natsionalna_ekonomika_ekonomichna_bezpeka (дата звернення: 12.02.2019).

Nataliya Shalenna,
Orest Hohosha

MILITARY AND POLITICAL COOPERATION OF THE CIS STATES IN 2004–2018

Abstract: The Commonwealth of Independent States (CIS) is a part of contemporary world order, and therefore is exposed to challenges and threats of global and regional character. Hence, military cooperation plays a significant role along with the political, economic and socio-legal components of CIS cooperation. This is primarily due to the common historical past of the CIS member-states, as well as to contemporary geopolitical realities. Accordingly, the investigation of military and political aspects of cooperation within CIS (CSTO, in particular) is relevant and important in the context of assessment of main threats to Ukraine's national security coming from the post-Soviet area.

The article is dedicated to the analysis of key tendencies in military cooperation in the framework of CIS throughout 2004–2018 and main factors of its intensification. The paper is aimed at defining the role of Russia in such cooperation not only within the CIS but also on the bilateral levels. It presents the overview of main military activities initiated by the Russian government: joint military trainings, military bases functioning, military and technical cooperation, the role of Russian private military companies, etc.

Keywords: the CIS, Russian Federation, Ukraine, military cooperation, national security, military bases, military training, private military companies.

Анотація: Співдружність Незалежних Держав (СНД) є частиною сучасного світового порядку, а тому піддається викликам та загрозам глобального та регіонального характеру. Відтак, логічно, що військова співпраця відіграє значну роль поряд з політичними, економічними та соціально-правовими компонентами співпраці у рамках СНД. Це пов'язано насамперед зі спільним історичним минулим країн-учасниць СНД, а також сучасними геополітичними реаліями. Відповідно, дослідження військово-політичних аспектів співробітництва в рамках СНД (а зокрема, ОДКБ) є актуальним і важливим в контексті оцінки основних загроз національній безпеці України, що надходять з пострадянського простору.

Стаття присвячена аналізу основних тенденцій військово-політичної співпраці в рамках СНД упродовж 2004–2018 років та основних чинників її активізації. Дослідження спрямоване на визначення ролі Росії у такому співробітництві не лише у межах СНД, а й на двосторонньому рівні. У ньому

представлено огляд основних військових активностей, ініційованих російським керівництвом: спільних військових навчань, функціонування військових баз, військово-технічного співробітництва, діяльності російських приватних військових компаній тощо.

Ключові слова: СНД, Російська Федерація, Україна, військове співробітництво, національна безпека, військові бази, військова підготовка, приватні військові компанії.

The processes of developing (synchronizing) the military policy of the newly independent states in the post-Soviet area took place in conditions of the rapid Union's (centralized) political system collapse and simultaneous formation of new power centres. New state elites focused on the need for military-political self-determination of their republics, but they vaguely realized the sequence of necessary actions and their possible results. Meanwhile, the Russian Federation reassumed its leadership position in military-political transformation in the area. The CIS establishment was a result of Russian strong influence on the post-Soviet republics and Kremlin's attempts to renew its dominant positions.

Over the last two decades, Russia has abruptly intensified its aggressive military policy. In the beginning of the 21st century, Russia became a "belligerent country". In addition to deploying war with Georgia in 2008, having breached international law fundamental principles and transgressed the bilateral agreements, principles of good neighbourliness and partnership in 2014 Russia occupied a part of Ukraine's territory — Crimea and Sevastopol, launched direct aggression against Ukraine with the aim of keeping it in further political and economic dependence. In 2015, the list of Russian hostilities was supplemented by an "anti-terrorist operation" in Syria.

Thus, the characteristics of the military-political behaviour of the CIS states under the Kremlin's direct influence are of particular interest in conditions of contemporary Russian-Ukrainian confrontation and are the subject of political analysis.

The dissolution of the Soviet Union and the subsequent conclusion of Belavezha Accords marked a new period in the history of international relations, defined by some political scientists, politicians and publicists as "the Belavezha era", the establishment of the so-called "post-Belavezha consensus" [3]. Although in the very beginning of the Commonwealth functioning it turned out to be a politically, militarily and economically

inefficient and unstable formation, given the extremely controversial legal nature of the organization, the diversity of participants' interests and the constant efforts of the Russian Federation to use the CIS format to expand its domination sphere, such consensus or relative balance of powers had remained until the early 2000s.

The 2004 enlargement of the EU and NATO to the East became a landmark event for the Russian Federation and the foreign policy orientations of the CIS members. Taking into consideration the fact that the Kremlin has been constantly trying to form a new military-political bloc or a collective security system within the Commonwealth as opposed to the North Atlantic Alliance, the acquisition of NATO membership status by virtually all former Warsaw Pact member countries has greatly enhanced Moscow's policy toward the former USSR republics. Concerns and pessimism of the Russian leadership over the future of the CIS particularly increased in early 2005 after the Colour revolutions took place in several former republics. The Georgian Revolution of Roses, Orange Revolution in Ukraine, and the Tulip Revolution in Kyrgyzstan evinced the fact that a number of countries were trying to distance from Russia and its own ability to influence those processes was gradually becoming more and more limited.

A new feature of Russia's CIS-oriented policy after 2004 was an evident expression of its willingness to confront the leading Western powers in the post-Soviet territories through various forms and means, avoiding direct confrontation. The Kremlin again started to enlist the European Union, the United States and NATO into a single hostile group of actors. According to Russia's top political establishment, all of them aim at undermining Russian sovereignty, and their political approaches, norms, and values directly contradict the Russian ones. In his statements Mr. Putin repeatedly emphasized the injustice of the international system formed in the aftermath of the Cold War, where Russia was left on the "sidelines" of world politics. This was made clear in his Munich Security Conference speech in 2007, when the Russian president opposed a "unipolar" international order led by the United States. He emphasized that the United States "exceeded limits in all spheres — economic, political and humanitarian, and imposed its will on other states". That is why Russia has to and will "pursue its independent foreign policy" [69].

The 2008 Foreign Policy Concept of the Russian Federation consistently reflected changes, mentioned above: "New Russia, having

stood on the firm grounds of national interests, has acquired a full-fledged role in world affairs" [26]. It stated: "Russia retains its negative attitude to the NATO enlargement, particularly, to Ukraine's and Georgia's aspirations to join the NATO, and also to bringing the NATO's military infrastructure closer to Russian borders, as those violate the principle of equal security, lead to new dividing lines in Europe and contradict the objective of collaboration increasing efforts in searching responses to real challenges of the present" [26]. At the same time, the importance of deepening the CIS cooperation was emphasized, in particular further built-up of the Collective Security Treaty Organization (CSTO) as a key instrument for maintaining stability and guaranteeing security.

However, the heterogeneity of the CIS participants' interests only led to the deepening of contradictions between them, to formation of different blocs of countries within this organization, and, accordingly, to significant differences in levels of their involvement in various initiatives within the CIS. The CIS member-states official stands are especially different regarding the issues of military and military-technical cooperation on the multilateral level within the CIS. It should be acknowledged that the legal regulation of military cooperation in the CIS format did not establish sufficient preconditions for the complete transformation of its declarative and advisory character into a concrete one; no common military strategic space was formed within the Commonwealth; there were no effective mechanisms for working out, implementing and controlling the execution of contract documents and collective decisions. Though the elements of a joint military command and military infrastructure of strategic forces were still preserved at the initial stage of the Commonwealth functioning, those aspects of cooperation gradually lost their importance with the development of national armed forces. Attempts to restore the significance of converging in the format of the Tashkent Pact (CSTO) were unsuccessful (as Azerbaijan and Georgia withdrew from it in 1999), and in fact, military cooperation was shifted to bilateral level. Originally, the Russian Federation took on the national borders security functions in the outer perimeters of the CIS member-states (with the exception of Ukraine). Yet, with the national frontier troops strengthening this function gradually lost its relevance. Actually, only the Joint CIS Air Defence System (JADS) remains effective nowadays.

Considering the ineffectiveness of the CIS, the Russian Federation could not stand aside the developments which directly related to its

strategic interests, and its policy became increasingly aggressive. A striking example of Russia's growing strength and positioning itself as one of the influence centres was the Russian-Georgian war in August 2008, which in reality confirmed the statement of the U.S. Secretary of Defence Robert Gates arguing that Russia's modern policy was driven by its "desire for hegemony within its own "neighbour abroad" [11].

In early 2008, a new round of complications between Russia, the United States and NATO was prompted by the NATO's leadership consideration of applications from Ukraine and Georgia on joining the NATO's Membership Action Plan (MAP). At the Bucharest Summit in April 2008, the U.S. officials made significant efforts to convince their NATO allies of Georgia's and Ukraine's liability to join the MAP. Although both states were not formally invited to join the MAP, they were actually made aware that the NATO membership could be a perspective for them [28]. The Heads of the States and Governments of the North Atlantic Treaty Organization stated in Bucharest that Georgia and Ukraine would be able to become members of NATO after they would take all measures to meet the requirements of membership in the organization [17]. This decision was confirmed at the following high-level meetings.

Accordingly, after the April 2008 NATO Summit, the Head of the General Staff of the Russian Federation, General Y. Baluevsky stated: "If Georgia and Ukraine join NATO, Russia will have to resort to "military and other measures" to secure its interests near its national borders" [68].

Putin expressed his intention to "pointedly support" Abkhazia and South Ossetia, whose leaders addressed to the Russian leadership to respond to the NATO Summit decision [44]. The Kremlin resorted to open support for puppet separatist regimes in Abkhazia and South Ossetia. At the same time, Russia used the Kosovo precedent for the similar resolving of frozen conflicts in the CIS member-states. A military operation to "restore constitutional order" in the rebellious Tskhinvali region, known as South Ossetia, was launched by official Tbilisi on the night of August 8, 2008. In response, the Russian party launched a counter-operation to "force Georgia into peace" under the pretext of protecting compatriots: Russian peacekeeping battalion deployed since 1992 in the area of the Georgian-Ossetian conflict, as well as Ossetians with Russian citizenship. Subsequently, having recognized the independence of South Ossetia and Abkhazia, Russia violated Georgia's territorial integrity. The actual annexation of the Georgian territories through the creation and support of

puppet regimes testified to the revival of the “law of force” doctrine in resolving international conflicts. Moreover, it also demonstrated the Kremlin’s readiness to defend its interests in the post-Soviet space by any means (as it happened in Ukraine in 2014).

As early as September 5, 2008, the CSTO leaders met at the summit in Moscow, where they adopted a declaration that can be considered as a policy document. The CSTO representatives expressed their deep concern about “Georgia’s attempt to resolve the conflict in South Ossetia by force, having led to numerous victims among civilians and peacekeepers and causing complex humanitarian consequences” [53]. It is indicative that six CSTO member countries (Belarus, Armenia, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Uzbekistan) without objections approved “Russia’s active role in promoting peace and cooperation in the region and advocated the ensuring of lasting security in South Ossetia and Abkhazia” [53]. The central part of the declaration was devoted to the vision of the world situation and the role of the CSTO in it. The parties stressed that they “are determined to adhere to close coordination of foreign policy interaction, aimed at the progressive development of military and military-technical cooperation, improving their common activities on all issues”. At the same time, the CSTO area of interest was clearly defined and it was emphasized that the Western states should adhere to the status quo, as “the major conflict potential has been accumulating in the direct vicinity of the CSTO area of responsibility” [53]. In this context, Russian President Medvedev acknowledged the importance of strengthening military component of the CSTO, while Armenian President S. Sargsyan noted that a clear coordination of foreign policy activities was also needed [53]. Thus, the Russian Federation fully assumed the role of a leader and a coordinator in the Collective Security Treaty Organization and launched the process of transformation of the CSTO structure within the CIS into a military bloc.

On February 4, 2009, at the CSTO Summit in Moscow, the Collective Security Council decided to create the Collective Rapid Reaction Forces (CRRF) aimed at protecting the territorial integrity and sovereignty of the CSTO countries, and dealing with the large-scale crisis situations. In June 2009, the Presidents of Armenia, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Russia and Tajikistan signed an agreement on the establishment of CRRF. Uzbekistan expressed its special position on a number of provisions, and official Minsk joined the agreement on October 20, 2009. The final phase of the

CSTO Collective Rapid Reaction Forces military training took place on October 16, 2009 at the Matybulak firing range in southern Kazakhstan.

The structure of the Collective Rapid Reaction Forces within the CSTO at present stage includes:

- mobile compounds and military units of constant readiness of the CSTO member states' armed forces, fully staffed, equipped with modern and compatible weapons, military (special) equipment;
- formations of emergency forces from the specialized units of internal affairs agencies (police), security agencies and intelligence services, along with authorized bodies in the field of prevention and elimination of the emergency situations consequences.

The total number of the CRRF is about 18 000 [24].

The process of reforming the Central Asian Collective Rapid Deployment Forces (CRDF) began. Those force formations set up in 2001 consisted of six battalions: three from the Russian Federation, two from Kazakhstan and one joint battalion from other CSTO member-states. The personnel of contemporary CRDF includes about 5 000 people [24]. The aviation component (10 aircrafts and 14 helicopters) is deployed at the Russian military air base "Kant" in Kyrgyzstan.

Having realized the degree of threat from the CIS leader, the Georgian government made a decision that further participation in this international structure would be inappropriate. On August 18, 2009, Georgia officially withdrew from the CIS. On January 22, 2010, by leaving the CIS Inter-Parliamentary Assembly, the state irrevocably broke off relations with the organization [14]. In its foreign policy Georgia almost completely reoriented to the Western powers.

Nowadays, the relations between the CSTO member countries are still very much complicated. Thus, probably due to the fear, that the organization forces could be used for resolving internal conflicts [38], Uzbekistan withdrew from the organization in 2012.

The position of Belarus on the CSTO activities remains rather ambiguous. Lukashenko in his public addresses has frequently stressed that Minsk considers the CSTO not as a military bloc, but as "an international regional organization dealing with a wide range of security issues". Already in 2016, the Belarusian new Military Doctrine envisaged the use of its armed forces exceptionally within its territories [12]. Therefore, the CRRF Agreement fulfilment was called into question. However, in 2017, the Belarusian President stated that his country is

interested in further CSTO strengthening and attaches special importance to the organization's work effectiveness [40], especially in the context of security threats in the region, related to the conflict in Ukraine.

Russia's illegal annexation of Crimea in 2014 and the war provoked by Russia in eastern Ukraine, significantly increased the activities of the CSTO. In particular, it was due to a considerable deterioration of relations between the Western powers and the Kremlin. The NATO military activity in Eastern Europe notably increased. According to the Defence Minister of Russia Sergei Shoigu, the number of NATO military contingents in Romania, Poland and the Baltic States increased by 13 times in 2015 [40].

In fact, since 2014, the official Kyiv has not participated in the CIS activity. On March 19, Ukraine, which had a status of a founding-country and the CIS participant, ceased its presidency in the Commonwealth of Independent States, withdrew from a number of organization's agreements and continued to cooperate with all the member states, except Russian Federation. On April 12, 2018, The Ukrainian President Petro Poroshenko at the Kyiv Security Forum stated he had assigned the government to prepare proposals for the country's final withdrawal from the CIS [16]. Besides the national armed forces strengthening, a significant activation of the state's activities became obvious in direction of a military cooperation with the NATO member states.

The confrontation between NATO and CSTO took the form of numerous joint military trainings carried out by both blocs. In August, 2017, a joint Russian-Belarusian military training "West-2017" was held in Minsk. Trainings involved approximately 13 000 military personnel (including 3 000 Russians) and 680 units of equipment [23] and took place simultaneously at 7 proving grounds. The peculiarity of these manoeuvres was not only the scale, but also the cardinal change in the geopolitical situation within the region, when one of the participants of trainings, the Russian Federation, since 2014 has launched a large-scale hybrid war, including military operations against Ukraine. Obviously, the Ukrainian party regarded the training as a threat to its national security.

Ukraine, in turn, held a significant number of military exercises throughout 2015–2018, involving foreign partners. On June 14, 2017, command and staff exercises were held with the practical actions of Ukrainian Air Force of the Armed Forces "Blue Trident-2017". During September 12–15, 2017, strategic military training "Enduring Resistance–

2017" [10] was held in Ukraine, which involved almost all the units of the Air Force of Ukraine with bringing them to a state of alert.

On August 29, 2018, the joint command and staff exercises of the naval forces of the Ukrainian Armed Forces Command with other military formations and law enforcement agencies ("Storm-2018") were held in Ukraine [8]. Apart from the Ukrainian Naval Forces, the manoeuvres, led by the General Headquarters of the Ukrainian Armed Forces, involved the subdivisions of Land Forces, Air Forces, Special Operation Command of the Armed Forces of Ukraine, State Border Service of Ukraine, The National Guard of Ukraine, and the State Special Transport Service of the Ministry of Defence of Ukraine. Military manoeuvres took place in main directions: the control of troops (forces) during the conduct of air defence and stabilization operations during the defence of the Black Sea coast.

On August 31, 2018, international military trainings "Platinum Eagle-2018" started in Romania with the engagement of marines of the Navy of the Armed Forces of Ukraine [7]. The participating countries, in addition to Ukraine, included the U.S.A., Romania, Moldova, Bulgaria and Georgia.

Ukraine actively cooperates with Georgia in the military sphere. On September 2, 2018, the Georgian military base of Senaki hosted "Agile Spirit-2018" command-staff exercises, which have been held annually in Georgia since 2011. The training was attended by 237 military personnel from the U.S.A., Bulgaria, Romania, Latvia, Greece, Ukraine, Turkey, Czech Republic, Estonia and Georgia [6]. The military subdivisions' readiness to respond to crises as well as to conduct joint operations in the NATO Rapid Response Force were worked out during the manoeuvres.

"Rapid Trident" is the largest international military training taking place in Ukraine. Traditionally, it involves the military from the U.S., U.K., Canada, Georgia, Germany, Lithuania and other countries. On September 3, 2018, the largest ground forces joint trainings of the Ukrainian Armed Forces and the troops from other countries – "Rapid Trident-2018" [9] – were opened.

On September 6–8, 2018, the first joint Ukrainian-Romanian military exercises "Riverine-2018" took place on the Danube stretch from Ismail to the Romanian port of Brăila [33]. Navy sailors and marine border guards of two countries mastered joint actions on ensuring the safety of civil navigation, conducting rescue and surveillance operations, manoeuvrings in specific conditions of river navigation.

On the other hand, Russia has been actively working on building up and strengthening of its military power, engaging the CIS countries that are in its sphere of influence. In accordance with the training plan of the Russian Federation Armed Forces for 2018, through September 11 – September 17, 2018, military forces manoeuvres were conducted in the territory and in the marine areas of the Russian Far East, as well as in the adjacent waters of the Pacific Ocean. These manoeuvres, called “Vostok–2018”, are considered to be the largest in the history of military training.

During “Vostok–2018”, the issue of application the interspecific military groups for ensuring the military security of the Russian Federation was mastered. According to the official information from the Ministry of Defence of the Russian Federation, the military manoeuvres were conducted pursuant to the provisions of the April 26, 1996 Agreement between the Russian Federation, the Republic of Kazakhstan, the Kyrgyz Republic, the Republic of Tajikistan, the People’s Republic of China and Ukraine on strengthening the confidence in the military sphere in the border area [32].

The main objectives of the military exercises were: to check the level of readiness for action of the military administration bodies in planning and conducting the regrouping of troops over long distances, to organize the interaction between the ground groups and the navy forces, to give the commanders, commanding officers and military headquarters the opportunity to acquire practice and improve their skills in the management of forces during military actions preparation and conducting. The military manoeuvres took place in two stages and were held at the all-military firing ranges of the Eastern Military District of Russia such as Zugol, Bamburovo, Radigino, Uspenovskiy, Bikinsky, as well as at the air force and air defence firing ranges Litovko, Novoselskoe, Telemba and Anna Bay, in the waters of the Bering and Okhotsk Seas, Avacha and Kronotsky Gulfs.

Manoeuvres involved Bodies of military administration, troops of the Eastern and Central Military Districts, forces of the Northern Fleet, a combination of the Airborne Forces, long-range and military transport aircraft of the Aerospace Forces. In total, about 300 000 Russian military personnel, more than 1000 aircrafts, helicopters and unmanned aerial vehicles, up to 36 000 tanks, armoured personnel carriers and other vehicles, up to 80 ships and security vessels were mobilized in the manoeuvres [32].

At the end of September 2018, Russia and the six CIS countries, members of the CSTO, began training on air defence. The exercises were also attended by units of the radioengineering and anti-aircraft missile forces allocated to the integrated air defence system. The Russian aerospace forces assumed the leading functions in the training.

The training involved up to 100 aircrafts of fighter aviation (Su-27, MiG-29, MiG-31, Yak-130), bomber aviation (Su-24, Su-34), attack aviation (Su-25), long-range aviation (Tu-22 Tu-160, Tu-95), helicopters Ka-27, Mi-8 [47].

It is interesting that Ukraine is a part of the CIS Joint Air Defence System, since, albeit with warnings, it has signed the Almaty Agreement on the creation of Joint CIS Air Defence System. This makes Ukraine's participation in this system formal. In fact, until 2014, the country had closely coordinated its air defence with Russia [5].

Russia's military cooperation with the CIS member states is aimed at securing its long-term interests in the Commonwealth and is regarded as one of the main areas of foreign-policy activities. A number of subjective and objective factors, which occur both inside and outside the Commonwealth, have largely affected and continue to affect the scale, substance, nature and content of Russia's military and military-political cooperation with the CIS countries.

Conceptually, Russia's foreign policy is determined by international treaties and a number of documents, which include the Constitution of the Russian Federation, the Concept of Foreign Policy, the State Program of the Russian Federation "Foreign Policy Activities", the National Security Strategy of the Russian Federation, Military Doctrine, the MFA Action Plan till 2020 and other acts. Without regard to real policy of the Russian Federation, these documents demonstrate that Russia is a peaceful country, which observes international law and agreements and has a respect for interests of other states. However, analysis of the same provisions with regard to the real foreign policy of Russia explicitly shows drastic differences [29].

The Article 15 of the Russian Constitution envisages that principles and norms of international law and international treaties prevail over national laws [25]. In practice, for example, on March 20-21, 2014 the Russian parliament approved a law on the accession of Crimea and Sevastopol to Russia, which was signed by President Putin. So, Moscow violated a number of international acts, starting with the UN Charter and

the Helsinki Final Act, and the bilateral agreements between Ukraine and Russia, including the Treaty on Friendship, Cooperation and Partnership, which even now specifies that parties “respect the territorial the integrity of each other and affirm the inviolability of existing borders between them” [15].

The Russian Concept of the Foreign Policy of 2013 defines strengthening of international peace and the impartial and democratic international system as one of its main priorities. It condemns the use of military force in circumvention of the UN Charter. Yet, in reality Russia used its force in Crimea and Donbas by organizing “uncontrolled traffic of weapons and militants” and creating “new criminal centres of power”. By such actions Russia neglected its declared affirmation that “Russia’s foreign policy is open, predictable and pragmatic”, and instead of “joint actions to support security on the global and regional levels” it supported zones of instability in the Caucasus, Moldova and Ukraine [29].

According to the Russian Defence Ministry data, the state uses 582 plots of land with an estimated area of 700 000 hectares in the territories of foreign states as well as the water area of Lake Issyk-Kul for the deployment of integrated military bases. Thus, at present the Russian Federation has a considerable military presence in the CIS region [30].

There are several Russian military facilities on the territory of Belarus, which is part of the CSTO/CIS military unit, and their number has been increasing. Nowadays the Volga-type radar of the missile attack warning system is on its combat duty in the Hantsavichy. This radar station is capable of tracking the launch of missiles and space objects at a distance of up to 5000 thousand km. And not far from Vileyka there is the 43rd Communications Center of the Russian Navy, which is responsible for radio communications with nuclear submarines that carry out their combat duty. This powerful radio relay center is also capable to conduct electronic reconnaissance and solve electronic warfare tasks. Both objects were transferred on a cost-free basis to the Russian Federation under the Agreement signed in 1995 for a period of 25 years. In addition to these two objects, the process of forming a Russian Air Force unit in Belarus, armed with Su-27CM3 fighter jets, has been launched. Four Russian fighter aircrafts carry on their duty jointly with the Belarusian Air Force at the airfield in Baranovichi, and since 2016, another fourteen Su-27 fighter jets have been deployed at the airfield near Bobruisk.

The creation of a Russian airbase on the territory of Belarus is considered as a counterbalance to the deployment of new NATO forces in the Baltic States. In addition, the modified Su-27CM3 are able to effectively fight against the Polish Air Force, represented by the outdated MiG-29 and F-16.

The 102nd Russian military base is located in Gyumri, *Armenia*. In 2010, Yerevan confirmed that it would adhere to the allied commitments within the framework of the CIS, extending the term of deployment of Russian military base to 2044. There is no rental fee for the disposition of the base. There are about 75 T-72B tanks, 200 infantry fighting vehicles (BMP-1 and BMP-2) and armoured personnel carriers (BTR-70 and BTR-80), 72 artillery units (towing D-20 and MT-12, self-propelled artillery units “Gvozdika”), 12 Multiple Rocket Launcher Systems (MLRS) BM-21 “Grad” and “Smerch” in Gyumri [35].

The base also includes an aviation unit located at Erebuni Airport (near Yerevan). The air defence of the base is quite powerful – the S-300V man-portable air defence systems have considerable capabilities, including the fulfilment of the objectives of missile defence. The aviation unit, represented by a squadron of fighter jets of the 4th generation MiG-29 (18 aircrafts), is gradually ceasing to meet modern challenges, especially after the appearance of the 5th generation fighter jets F-35 in Turkey. Therefore, replacement or supplement of these machines with a squadron of modern heavy fighter jets, such as the Su-30SM, could significantly strengthen Russia’s position in the region [36].

The military presence in Armenia is very important for the Russian Federation, as the troops are located simultaneously on the borders with such important regional players as Turkey and Iran. In addition, a quite hostile country to Russia – Georgia – is located there, through which the United States spread its influence in the Caucasus. The 102nd military base is important for Armenia as a deterrent to Azerbaijan, which can make an attempt of military revenge in Nagorno-Karabakh. Even if the Russian Armed Forces do not enter into direct confrontation with the Azerbaijani Armed Forces, they will defend the Turkish section of the Armenian border, allowing all Armenian troops to concentrate in Nagorno-Karabakh and on the border with Azerbaijan. Thus, the 102nd Russian military base is of strategic importance in the Caucasian region.

There are several significant military facilities of the Russian Federation in Kazakhstan, which were inherited from the USSR. These

include: the 5th State Testing Ground of the Russian Ministry of Defence (Baikonur Cosmodrome); part of the Kapustin Yar firing range (main part is located in the Russian Federation); the 20th separate testing station and two measuring points (IP-8 and VP-16); the Sary-Shagan test site is used for testing various ammunition and missile technology and means of air defence/missile defence. There is also a radio-technical unit of the 3rd Separate Army of the Space Missile Defence of the Space Forces of the Russian AF (Balkhash–9) in Kazakhstan, which includes the “Dnipro-M” radar station, which provides detection missile launches and space objects up to 4800 thousand km. There is a separate regiment of transport aviation of the Russian Federation which is based in the city of Kostanay [19].

Consequently, large military units of the Armed Forces of the Russian Federation are not based in Kazakhstan, but there are key test sites and the most important spaceport. Kazakhstan is an ally of the Russian Federation and its important partner in the CIS, but Russia is interested in building up and launching the operation of the spaceport “Vostochnyi” as soon as possible, because strategic objects of such importance must be located within its own territories.

A number of Russian significant military facilities are located in Kyrgyzstan – these include the anti-submarine torpedo weapons testing facility located on the shores of the Lake Issyk-Kul; the Navy’s 338th telecommunications facility – “Marevo” (radio station “Prometheus”), that is responsible for the connections within the very low frequency wave bands with the submarines that are on combat duty underwater; the seismic station that works for The Strategic Missile Forces of the Russian Federation and the Air Force Base of The Armed Forces of the Russian Federation – “Kant”. The Treaty establishing the military base “Kant” was signed in 2003 for the period of 15 years and was prolonged for 49 years later in 2009. The base functions for the purposes of the Collective Security Treaty Organization/CIS. The re-equipment and substitution of modernized attack aircrafts Su-25Sm was held in 2016. Utility military helicopters Mi-8 are constantly located on the base as well. The main objective of this air base along with the 201st Russian military base (Tajikistan) is to sustain stability in Central Asia.

The 201st military base of the Russian Federation and the Optoelectronic facility of the control of outer space “Okno” are located in Tajikistan. This facility is designed for the detection and analysis of space objects at altitudes up to 40 thousand km. The facility was leased to the

Russian Federation for the period of 49 years in 2005. With regard to the 201st military base, this is a large merge of the Land Forces of the Russian Federation. It was established in 2004 to protect the independence and to support the government authority of Tajikistan Republic, to ensure the stability of military and political situation and to strengthen national interests of the Russian Federation in Central Asian Region. The Treaty was prolonged to 2042. According to various sources, from 5 to 7,5 thousand of soldiers serve there. The military equipment includes 54 T-72 tanks, more than 300 infantry fighting vehicles and armoured personnel carriers, 100 artillery units, including the multiple launch rocket system "Uragan". The officers and instructors of Armed Forces of the Russian Federation still assist the Armed Forces of Tajikistan in supervising the border with Afghanistan. The importance of the 201st military base is significant, especially for Tajikistan as its Armed forces are the weakest in the Commonwealth of Independent States [35].

The 7th Russian military base is deployed in *Abkhazia*. It serves the interests of the Russian Federation in Transcaucasia. There is almost no precise information about the number and the types of military equipment allocated there. The personnel consist of approximately 7 thousand people. The base is constantly supplied with advanced military equipment, for instance the main battle tank is T-90, as well as modernized APC-82, etc [19].

The 4th Guard military base of Russia is located in South Ossetia. The objectives of the base are the same as of the base located in *Abkhazia*. The personnel consist of approximately 4 thousand people. The technical assistance for the base is of sufficient quality. As it is known few multiple launch rocket systems "Smerch", tactical ballistic missiles "Tochka-U" and surface-to-air facilities S-300 are allocated there. Such disposition makes it almost impossible for Georgia to reintegrate the territories of South Ossetia [19].

An Operational Unit of Russian military force is located in the Transnistrian Moldovan Republic (TMR). According to Russian official stand, the main objective of this base is peacekeeping; this mission is carried out by Russian peacekeepers along with Transnistrian and Moldovan peacekeepers. Thus, its mission is seen in the control of the situation in the region. The Russian armed forces guard large military warehouses near the settlement of Kolbasna. More than 2500 thousand of ammunition wagons, more than 100 T-64 tanks, approximately 150

armoured fighting vehicle's units are located there. Two separate mechanized infantry battalions, the battalion of protection and maintenance, helicopter detachment, few support subdivisions remain as a part of task force in the Transnistrian Moldovan Republic. According to different sources, the personnel consist of 1000–1500 people. The statements about the re-equipment of the units were made; including the substitution of the available Mi-24 attack helicopters by the new Mi-28N ones [19]. Thus, for over 20 years, a group of Russian troops in Transnistria under the auspices of the peacekeeping operation has actually occupied and completely controlled the TMR territory, thus destabilizing the situation in the region.

Allocation of military bases and units in the regions of “frozen conflicts” in the post-Soviet area affirms the fact that all those territories are considered by the Kremlin as the zones of its strategic interest which should be protected on an unconditional basis by all possible means.

While assessing the Russian military and technical cooperation with the countries of the Commonwealth of Independent States and the members of Collective Security Treaty Organization – Armenia, Belarus, Kazakhstan, Kyrgyzstan and Tajikistan – in geopolitical context, it is more correctly to consider the objectives and principles of this cooperation in the defence sphere, which are clearly defined by the status of intergovernmental organizations and the allied nature of relations between the states [59].

The main documents include the Agreement on the Basic Principles of Military and Technical Cooperation between the States Parties to the Collective Security Treaty [52], the Concept of Military Cooperation of the States Parties to the Commonwealth of Independent States until 2020 [27], and the Protocol on the Deployment of Military Infrastructure in the Member States of the Collective Security Treaty Organization [43], and also the Agreement on the Creation of a Joint Air Defence System of the States Parties to the Commonwealth of Independent States [50].

As estimated by international experts, the rate of the CIS countries (except for Russia) in the world arms market makes up together less than 2% of the world market [42]. It should be noted that this figure is comprised of the volume of export not only of national products, but also to a large extent of military equipment remaining in the states after the collapse of the Soviet Union.

Today, Russia, Belarus and Ukraine remain the main exporters of weapons among the countries of the former Soviet Union, as they inherited the largest parts of the Soviet military-industrial complex. Until recently, the arms manufacturers of the three countries were closely cooperative. But due to Russia's aggressive policy towards Ukraine and the drastic change in Kyiv's foreign policy, Ukrainian gunsmiths stopped supplying goods to Russia, having undermined the cooperation, which lasted for 20 years.

Today, the products of the Russian military-industrial complex are of the main demand among the member-states of the CIS. For instance, Azerbaijan, Armenia and Kazakhstan have been actively purchasing armoured and aviation equipment in Russia.

It should be noted that the contractual supply of defence-related products from Russia to the CSTO countries is somewhat levelled, due to the CSTO countries' decision on the mutual supply of arms and military equipment at preferential and domestic prices in 2010.

The price parameters of such contracts practically correspond to the selling prices in the framework of the Russian state defence procurement. The largest deals of such kind include purchases by Kazakhstan of four Su-30SM fighter jets for 5 billion roubles pursuant to the 2014 contract, and planned delivery of seven more machines at a cost of 10 billion US dollars, as well as 2016 contracts on the purchase of eleven Mi-35M and Mi-15 helicopters, the purchase of eight Yak-130 training aircrafts for Belarus (under 2012 and 2015 contracts) and 32 APC-82A. Under the similar pricing policy, the arms were provided to Armenia, under the 200 million US dollars preferential export credit, granted to the state in 2015 (the acquisition by Yerevan of the MLRS "Smerch", theatre-of-war rocket complex "Iskander-M", shoulder-fired air-defence weapon "Igla-C" and "Verba", surface-to-air guided missile system "Buk-M1-2", flamethrower systems "Solntsepek" TOS-1A, ground-based complexes of radio engineering intelligence "Avtobaza-M" and other weapons was reported) [59].

Russia and Armenia have been also actively cooperating in setting up joint ventures in the sphere of military-industrial complex. Thus, in October 2013, within the framework of the CSTO program, in Yerevan a "KAMAZ-Armenia" service centre was opened, which deals with the sales of KAMAZ products and repair of weapons and military equipment [58]. There are several enterprises in Armenia engaged in assembling and repairing Russian helicopters and vehicles.

A large scale industrial cooperation has been maintained and developed with Belarus, whose military-industrial complex established cooperative links with about 400 Russian defence enterprises [59]. Companies of Russia and Belarus are involved in the implementation of joint projects on modernization of weapons, military equipment and other projects in the field of military and technical cooperation. Work is underway to establish joint ventures for the development, production and repair of weapons and military equipment.

Pursuant to the contracts concluded in 2004–2008, air defence equipment, communications and electronic warfare, missiles to the MLRS and ATGM, small arms and ammunition of wide range were supplied, aviation equipment maintenance, overhaul of aircraft engines, supply of aggregates, components and spare parts, tools and accessories for this technique, as well as armoured weapons and communications were provided [42]. The possibility of procurements to Belarus of new promising final samples of weapons and military equipment, such as the S-400 air defence missile, the “Tor-M2” SAM, the MiG-35 aircraft, the Mi-28N helicopters, “Iskander” missile complexes, is being considered.

In the context of joint defence construction, the supply/transfer of defence and war technique to the CSTO countries is also practiced for the allocation to Russia military facilities (establishment of military bases) in their territories, which ensures Russia’s strategic presence in the respective regions. For example, pursuant to the 2012 agreement with Tajikistan on extending the presence of the 201st Russian military base until 2042, it was agreed to supply military equipment and provide training of personnel on a free of charge basis. For the exploitation of the Kant Air Force Base by the Russian armed forces in Kyrgyzstan, Moscow guarantees various preferences in the field of defence cooperation to Bishkek (in particular, arms supplies) [59].

It should be noted that Azerbaijan and Kazakhstan have been actively developing their defence industry, as well as increasing exports of their own military products. Cooperation with the Russian Federation is intense. Thus, a Memorandum (between the Russian Tactical Missile Corporation and the “Sharg” Production Association of the Ministry of Defence Industry of Azerbaijan) on joint production of new-generation tactical missiles “air-air” and “air-ground” was signed in Baku within the framework of the Second ADEX 2016 International Defence Exhibition. In 2017, an agreement was reached between the Russian Federation and

Kazakhstan on the establishment of a joint committee on science and technology in the field of defence and implementation of joint projects in the defence-industrial complex and aerospace.

Russia's cooperation with other Central Asian partners in military and technological sphere is still limited to the transfer of arms within the military assistance and modernization of their military equipment. Such agreements include the supply in 2011–2018 of 26 modernized APC-70M to Tajikistan, 40 upgraded APC-70M to Kyrgyzstan (60 units ordered), modernization of the air defence system C-125 "Pechera-2M/2BM" for Turkmenistan, as well as purchase of a limited amount of armoured vehicles, Mi-17 helicopters, shoulder-fired air-defence weapon "Igla-C" and X-35 anti-ship missile¹.

Neutral position is taken by Turkmenistan, which is increasingly seeking to distance itself in foreign policy relations both from Russia and from the United States. Such a policy of Ashgabat is mainly related to the reluctance to competitively interact with Russia in the market of hydrocarbons (while the Russian "Gazprom" accepted the challenge and a long pause in the bilateral relations prompted Turkmenistan to resuscitate them) [65] and fears of possible destabilization of the internal political situation by the U.S. At the same time, against the background of officially declared neutrality, there is a demonstrable shift of Turkmenistan to the purchase of Chinese and Pakistani military equipment. In particular, it was reported that the Turkmen Army during the 2018 trainings tested the KS-1A medium-range SAM and the FD-2000 long range, purchased instead of Russian C-300 systems [56].

The optimization of weapons supply to the CIS countries is considered to be an extremely urgent objective at present due to the Western states' continuing desire to occupy this niche, which certainly poses a threat not only to the security of Russia but also to the integrity of the CIS in general. In this regard, a number of measures can be taken by Russia to improve the situation.

An important and powerful tool for Russian expansionist policies implementation in the post-Soviet area is the private military companies (PMC), actively put into action by the leadership of the Russian Federation in most of the conflicts.

---

¹ https://www.sipri.org/contents/armstrad/at_data.html [accessed on 18.12.2018].

Officially, there are no mercenaries in the Russian Federation, moreover, such activity is prohibited by law (Article 359 of the Criminal Code) [63]. A person involved in an armed conflict for money can be sentenced to colony from three to seven years in Russia. Large-scale mercenaries emerged in Russia immediately after the Soviet Union disintegration. Russian armed forces underwent a reduction, thousands of military were out of work, and many of them had a real combat experience. So, they started tapping into different “hot spots” of the world. Nowadays, there are several Russian hired military organizations that provide different types of services.

Such companies are usually staffed by retired military, Special Forces veterans who often have combat experience. The official status of these structures in Russia has not been determined, under the Article 208 of the Criminal Code of the Russian Federation; the organization of illegal armed groups is considered to be a crime [63]. However, in practice such organizations have been engaged in a variety of activities: they provide security services, escort cargos, train military personnel, fight pirates and are directly involved in operations.

In the recent years information about the active operating of Russian private military companies has got publicity. Russian PMC should not be conferred to the same status as those ones of an international pattern as long as they have certain peculiarities. Thus, Russian private military companies are divided into official (officially registered as military companies, having their legal address, etc.) and unofficial military structures. Under the guise of protecting the interests of Russia, Special Forces fighters are involved into various conflicts – in Transnistria, Nagorno-Karabakh, Crimea, Donbas, Georgia [66].

Today, Russia is involved in three conflicts in which the government uses actively private military companies. It is about conflicts in Venezuela, Syria and Ukraine. Russia’s most frequently mentioned private military companies include “RSS Group”, “Anti-Terror”, “The R Center” (other titles are “Tiger Top-Rent Security” and “Redoubt Anti-Terror”), “Moran Security Group”, MAP, “E.N.O.T. CORP”, “Wagner”, “the Cossacks” [34].

“RSS Group” is a private military consulting company. It is important to note that “RSS Group” officially performs its activities in areas with unstable political situation pursuant upon the agreement with representatives of the parties to the conflict. This formulation also means military activity in the so-called Lugansk People’s Republic and Donetsk

People's Republic, as the leaders of these entities are recognized as representatives of self-proclaimed governments [60].

"Anti-Terror" is a group of companies consisting of a training centre, detonation detachment and several non-governmental organizations of former Special Forces officers. The organization is engaged in teaching and training of fighters to perform special tasks of various nature in the area of military conflict. The company has been directly supported by the FSB of Russia, which assisted it in gaining a foothold in the Iraq region [62].

"MAP" is a privately owned military company providing a full range of security services in areas of high terrorist activities or unstable political situation. It is also engaged in training, consulting, reconnoitring, selling military products, etc. In its practice, MAP sent fighters to the JFO area to the east of Ukraine, allegedly to ensure the delivery of "humanitarian cargos" to the so-called. Donetsk People's Republic [60].

"Moran Security Group" is a group of military companies that focuses on the protection of maritime and land cargo. It has a naval training centre in St. Petersburg [63].

"The R Centre" (other titles are *"Tiger Top-Rent Security"* and *"Redoubt Anti-Terror"*) is a typical private military organization that has been involved in warfare in Yugoslavia, the Caucasus, Iraq and Afghanistan. The company trains specialists in sniper (counter-sniper) training, gunners, sappers, radio engineers, quick reaction alert fighters in the city, etc. [60].

Presumably, the activities of private military companies mentioned are somehow related to the waging war in Ukraine through recruitment, training of soldiers, escort or military support. At the same time, fighters from the companies *"ATK-GROUP"*, *"Slavonic Corps Limited"*, *"Byzantium"* were also met in the area of the JFO.

In addition, some private military companies, known for their "gray reputation", which can be easily defined as terrorist organizations, operate in the Russian Federation. For example, *the group "Wagner"* private military company (registered in Argentina) is a closed military unit, the training camp of which is located in the village of Molokino, Krasnodar, on the proving ground of the 10th Special Purpose Brigade of the General Intelligence Directorate of the General Staff of the Russian Federation. *"Wagner"* is organized according to the same principles as Special Forces: arrival, interview, instructions, quarantine, intensive special training, examination and departing to operations. The main priority is to keep the

information secret. According to the closed sources, the main purpose of the group is to train fighters for the war in Ukraine and Syria [67].

A similar structure has the Moscow private military company “E.N.O.T. Corp”. Unlike the previous one, this company has its own web page, which provides a summary of the organization’s activities. “E.N.O.T. Corp.” is engaged in allegedly patriotic work and collecting aid for Donetsk and Lugansk. However, other information indicates the direct involvement of the “E.N.O.T. Corp.” to military operations in the JFO zone – “cleansing of civil guardsmen in the Anthracite”, “fighting along with the terrorists”, “accompanying of “humanitarian” convoy”. Aleksandr Borodai, leader of the DPR and directly subordinated to the FSB, is involved in the activities of this private military company. The company has a powerful arsenal of weapons; an opportunity to train shooting; training of sappers; the intelligence system and waging of the battle. Probably the military-patriotic and humanitarian component of the “E.N.O.T. Corp” activity is an element of masking their main purposes – special operations of weapons and material goods delivery to Lugansk militants, as well as participation in combat operations. Curators of the “E.N.O.T. Corp” are engaged in recruiting terrorists from Donbass to Syria; about 700 to 1000 fighters have already left the occupied regions of Ukraine. As an additional motivation, the Donetsk fighters are offered Russian citizenship, cancellation of their criminal record, quite high salaries (from 90 000 to 250 000 Russian roubles). Furthermore, the fighters are offered to “defend Russia” not only in Syria, but also in Tajikistan, Georgia, Nagorno-Karabakh, where the situation is quite complicated and may become aggravated at any moment [66].

Another Russian “patriotic” military organization is *the “Cossacks”*, members of which call themselves a “public military organization” of Russia. Over the last century, the historical function of the Cossacks to protect the borders of the empire has waned, and this social group has evolved into the formation of mercenaries. Divisions of the Russian Cossacks are widely used by the Russian government to destabilize the situation in certain regions (in Chechnya, Abkhazia, South Ossetia, Transnistria, Crimea, Donbas, Yugoslavia). For instance, units of Krasnodar Cossacks participated in the events of Crimea occupation in 2014, and militants from Rostov region came to Donbas to “defend the Russian world” [61].

The functioning of Cossack societies in Russia is under control of Russian government through the Cossack Council headed by the President of the Russian Federation. The Cossack's principles are based on culture, military life and history. It should be understood that military Cossacks are officially allowed to engage not only in maintaining traditions and preserving historical memory, but also in military and combat training. In some cities of Russia, the Cossacks are effectively controlling the security and safety spheres and that allows Cossack organizations to have their own arsenal of weapons. Moreover, the Russian Cossacks receive state grants – financial payments to “support the Cossack detachments”. This allows using these groups in pseudo-patriotic actions under the aegis of the Kremlin.

Continuing war in Donbas today, along with other “frozen conflicts” in the CIS area, indicate that a well-organized component of Russian mercenaries from private military organizations have been actively involved in these conflicts. Thus, with the help of non-state military formations, the Russian government actually formed a hidden efficient lever of military influence on the situation in other states.

Such activities undoubtedly aggravate the threat to Ukraine's security in contemporary context. Since 2014, official Kyiv has not actually been involved in CIS activities and doesn't maintain any relations with Russia. As of 2019, Ukraine has actually completed its withdrawal from the CIS.

At this stage, despite the controversial nature of the CSTO, the organization continues to act as a military and political instrument of Russia's influence in the CIS. Moscow emphasizes the important role of the CSTO as a military and political bloc, but the positions of other members of the organization are not so consistent. Despite the limited practical capabilities of this post-Soviet security structure, in recent years there has been an intensification of military and military-technical cooperation between the CSTO member-states, which does not correspond to the national interests of Ukraine. Taking into consideration state of cordial relations between almost all the CSTO members (especially, Russia and Belarus), that may pose a real threat to Ukraine's national security.

References

1. Армения приобретает у России оружие по внутрироссийским ценам. 2017. URL : <http://armenianreport.com/pubs/158169>.

2. Баку и Москва договорились совместно производить тактические ракеты. 2016. URL : https://aze.az/news_baku_i_moskva_136323.html.
3. Беловежская эпоха [definition]. URL : <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/418697>.
4. Богданов К. Год оружия: Что изменилось в российской торговле оружием в 2016 году. 2017. URL : <https://lenta.ru/articles/2017/01/06/armstrade>.
5. Бугрій М. Україна – СНД, in: Українська призма: співпраця України з міжнародними організаціями. Київ, Friedrich Ebert Stiftung, 2014.
6. В Грузии начались международные учения с участием НАТО и Украины. 2018. URL : <https://korrespondent.net/ukraine/4006804-v-hruzyu-nachalys-mezhdunarodnye-ucheniya-s-uchastyem-nato-y-ukrayny>.
7. В Румунії розпочались багатонаціональні навчання “Platinum Eagle-2018” за участю українських морських піхотинців. 2018. URL : <http://www.mil.gov.ua/news/2018/08/31/v-rumunii-rozpochalis-bagatonacjonalni-navchannya-platinum-eagle-2018-za-uchastyu-ukrainskih-morskih-pihotincziv/>.
8. В Украине начались военные учения Шторм-2018. 2018. URL : <https://korrespondent.net/ukraine/4005272-v-ukrayne-nachalys-voennye-ucheniya-shtorm-2018>.
9. В Украине начинаются масштабные международные военные учения. 2018. URL : <https://korrespondent.net/ukraine/4006021-v-ukrayne-nachynauitsia-masshtabnye-mezhdunarodnye-voennye-ucheniya>.
10. В Україні розпочались масштабні командно-штабні військові навчання “Непохитна стійкість-2017”. 2017. URL : <https://www.unian.ua/society/2130059-v-ukrajini-rozpochalis-masshtabni-komandno-shtabni-viyskovi-navchannya-nepohitna-stiykist-2017.html>.
11. Внешнеполитическая и дипломатическая деятельность Российской Федерации в 2007 году / Обзор МИД России. 2008. URL : http://www.qwas.ru/russia/pp-pss/id_96066/.
12. Военная доктрина Республики Беларусь 2016. URL : <https://www.belvpo.com/72713.html/>.
13. Войска противовоздушной обороны СВО ВС РК пополнились пятью зенитно-ракетными комплексами. 2015. URL : <https://mod.gov.kz/rus/press-centr/novosti/?cid=0&rid=1141>.
14. Грузія остаточно розірвала відносини з СНД виходом з Міжпарламентської асамблеї Співдружності. 2010. URL : <https://tsn.ua/svit/gruziya-ostatochno-viishla-z-snd.html>.
15. Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією від 1998. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_006.

16. Жолобович І. Вихід України з СНД: що це означає та хто з цього виграє. 2018. URL : https://24tv.ua/vihid_ukrayini_z_snd_shho_tse_oznachaye_i_hto_z_tsogo_vigraye_n971046.
17. Заявление по итогам встречи в верхах в Бухаресте, 03.04.2008. URL : https://www.nato.int/cps/ru/natohq/official_texts_8443.htm?selectedLocale=ru.
18. Зверев Ю. Российские военные базы и объекты за рубежом: Казахстан, Таджикистан, Киргизия. 2017. URL : <http://eurasia.expert/rossiyskie-voennye-bazy-i-obekty-za-rubezhom-asia/>.
19. Зверев Ю. Российские военные базы и объекты за рубежом: Беларусь, Молдова, Кавказ. 2018. URL : <http://eurasia.expert/rossiyskie-voennye-bazy-i-obekty-za-rubezhom-belarus-moldova-kavkaz/>.
20. Интервью с заместителем директора ФСВТС России К. Н. Бирюлиным. 2011. URL : <http://www.fsvts.gov.ru/materials/6FF40821EE9FDAEDC32578BF00221656.html>.
21. Казахстан и Россия намерены создать комитет по технологиям в ОПК. 2010. URL : <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/4015022>
22. Казахстан получил из России новую партию Су-30СМ. 2016. URL : https://lenta.ru/news/2016/12/27/kazakh_su30sm.
23. Калиновський В. “Захід-2017”. Військові навчання Росії та Білорусі як загроза Україні. 2017. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/28680110.html>.
24. Коллективные силы оперативного реагирования ОДКБ. URL : http://www.odkb-csto.org/js_csto/voennaya-sostavlyauschaya-odkb/ksorodkb.php.
25. Конституция Российской Федерации, 2001. URL : <http://www.constitution.ru/10003000/10003000-3.htm>.
26. Концепция внешней политики Российской Федерации, 15 июля 2008. URL : <http://kremlin.ru/acts/news/785>.
27. Концепция военного сотрудничества государств – участников Содружества Независимых Государств до 2020 года. URL : <http://mil.ru/smosng/about/concept2020.htm>.
28. Ляшук Ю. Бухарестский саммит НАТО и трансформация альянса // Журнал международного права и международных отношений, No. 2. 2008. URL : <http://www.evolutio.info/content/view/1404/232/>.
29. Мартинюк В. Зовнішньополітична гра Путіна. 2016. URL : http://www.ucipr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=392:zovn-shnopol-tichna-gra-put-na&catid=8&lang=ua&itemid=201.
30. Маслов А. Путин на саммите СНГ: Россия укрепляется на постсоветском пространстве, отбивая атаки США. 2018. URL : <https://riafan.ru/1104642-putin-na-sammite-sng-rossiya-ukreplyaetsya-na-postsovetskom-prostranstve-otbivaya-ataki-ssha>.

31. Межгосударственная комиссия утвердила план стандартизации вооружения и военной техники в ОДКБ. 2017. URL : <https://www.belta.by/society/view/mezhgosudarstvennaja-komissija-utverdila-plan-standartizatsii-vooruzhenija-i-voennoj-tehniki-v-odkb-251687-2017>.
32. На Дальнем Востоке России стартовали маневры войск (сил) “Восток-2018”. 2018. URL : https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12194972@egNews.
33. На Дунаї пройшли перші спільні українсько-румунські навчання «Riverine-2018» (2018). URL : <https://dpsu.gov.ua/ua/news/Na-Dunai-proyshli-pershi-spilni-ukrainsko-rumunski-navchannya-Riverine-2018>.
34. Надтока Р. Частные военные компании как активный проводник национальных интересов государства: угроза или новые возможности для России? 2018. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/chastnye-voennye-kompanii-kak-aktivnyy-provodnik-natsionalnyh-interesov-gosudarstva-ugroza-ili-novye-vozmozhnosti-dlya-rossii>.
35. Нерсисян Л. Обзор: военные базы России на постсоветском пространстве. 2015. URL : https://www.vb.kg/doc/307574_obzor:_voennye_bazy_rossii_na_postsovetskom_prostranstve.html.
36. Нерсисян Л. ОДКБ: Стратегия и практика коллективного договора. 2015. URL : <http://dfnc.ru/politica/odkb-strategiya-i-praktika-kollektivnogo-dogovora>.
37. Новичков Н., Федюшко Д. Белорусский сектор прицеливания. 2017. URL : <https://vpk-news.ru/articles/36992>.
38. О мотивах выхода Узбекистана из ОДКБ рассказал эксперт. 2013. URL : <https://tengrinews.kz/sng/o-motivah-vyihoda-uzbekistana-iz-odkb-rasskazal-ekspert-244927>.
39. О ратификации Договора между Республикой Узбекистан и Российской Федерацией о развитии военно-технического сотрудничества (Москва, 29 ноября 2016 года). URL : <http://lex.uz/docs/3146237>.
40. Озимко К. Беларусь заинтересована в сильной ОДКБ. 2017. URL : <http://eurasia.expert/belarus-zainteresovana-v-silnoy-odkb/>.
41. ПВО Беларуси укрепят российскими С-300. 2014. URL : <https://www.belvpo.com/45460.html/>.
42. Перспективы военно-технического сотрудничества в рамках СНГ имеют большой потенциал. URL : http://odkb-csto.org/mkves/detail.php?ELEMENT_ID=876.
43. Протокол о размещении объектов военной инфраструктуры на территориях государств-членов Организации Договора о коллективной безопасности. 2012. URL : <http://docs.cntd.ru/document/902395157>.
44. Путин обещает предметно поддержать Абхазию и Южную Осетию. 2008. URL : <https://iz.ru/news/422147#ixzz3aV2E3Gyz>.

45. Российско-белорусский ЗПК создадут за счет Союзного государства. 2017. URL : <https://tass.ru/armiya-i-opk/4268941>.
46. Россия договорилась с Киргизией и Таджикистаном о поставках вооружений. 2013. URL : <https://lenta.ru/news/2013/10/02/army>.
47. Россия и шесть стран СНГ начали крупные военные учения. 27.09.2018. URL : <https://korrespondent.net/world/4015832-rossiya-y-shest-stran-snh-nachaly-krupnye-voennye-ucheniya>.
48. Россия начала поставки Армении оружия в рамках кредита на 200 млн. долларов. 2016. URL : https://vpk.name/news/158540_rossiya_nachala_postavki_armenii_oruzhiya_v_ramkah_kredita_na_200 mln_dollarov.html.
49. Россия начала поставку Белоруссии ЗПС С-300ПМУ1. 2012. URL : <https://vpk-news.ru/news/1700>.
50. Соглашение о создании объединенной системы противовоздушной обороны государств-участников Содружества Независимых Государств. 1995. URL : <http://docs.cntd.ru/document/1900762>.
51. Соглашение о сотрудничестве в области оборонной промышленности Российской Федерации и Республики Армения. 1992. URL : http://www.conventions.ru/view_base.php?id=18296.
52. Соглашение об основных принципах военно-технического сотрудничества между государствами-участниками Договора о коллективной безопасности от 15 мая 1992 года (с изменениями на 10 декабря 2010 года). URL : <http://docs.cntd.ru/document/901809488>.
53. Соловьев В. Организация антинаатовского договора: Москва готовит ОДКБ к противостоянию с Западом. 2008. URL : <https://www.kommersant.ru/doc/1022544>.
54. Сотрудничество в оборонно-промышленном комплексе обсудили А. Мамин и Д. Рогозин. 2017. URL : <https://www.caravan.kz/news/sotrudnichestvo-v-oboronnopromyshlennom-komplekse-obsudili-a-mamin-i-d-rogozin-390431/>.
55. Таджикистан и Россия готовятся подписать новый пакет соглашений. 2017. URL : <http://avesta.tj/2017/01/31/tadzhikistan-i-rossiya-gotoviyatsya-podpisat-novyy-paket-soglashenij/>.
56. Туркменские военные на учениях продемонстрировали китайские системы ПВО. 2016. URL : <https://lenta.ru/news/2016/04/04/turkmeniya>.
57. Уралиев М., Харченко В. Россия оплачивает аренду авиабазы "Кант" оружием. 2011. URL : http://www.vb.kg/doc/174091_viktor_harchenko_rossiia_oplachivaet_arendy_aviabazy_kant_oryjiem.html.
58. Хачатрян М. Военно-техническое сотрудничество между Россией и Арменией. 2013. URL : <https://tass.ru/info/803760>.
59. Хетагуров А. Военно-техническое сотрудничество России: страны СНГ. 2017. URL : <http://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/columns/>

- geopolitics-arms-market/voenno-tekhnicheskoe-sotrudnichestvo-rossii-strany-sng/.
60. Частные военные компании России. 2012. URL : http://www.belpo.com/15499.html/?utm_source=warfiles.ru.
  61. Частные военные компании России как инструмент узаконенного террора. URL : https://antikor.com.ua/articles/74377-chastnye_voennye_kompanii_rossii_kak_instrument_uzakonennogo_terrora .
  62. Частные военные компании РФ вербуют боевиков на войну в Сирию. 2017. URL : <http://sprotyv.info/ru/tags/chastnye-voennye-kompanii>.
  63. Частные военные компании: история и современность. ЧВК России. 2019. URL : <https://militaryarms.ru/armii-mira/chastnie-voennie-kompanii/>
  64. Шурыгин В. Частные военные компании России. 2012. URL : <https://shurigin.livejournal.com/362777.html>.
  65. Эксперт: Бердымухамедова к Путину привел острый кризис в Туркменистане. 2016. URL : <https://eadaaily.com/ru/news/2016/11/01/ekspert-berdymuhamedova-k-putinu-privel-ostryy-krizis-v-turkmenistane>.
  66. Эксперты показали, какие частные военные компании России воюют на Донбассе. 2018. URL : <https://dnews.dn.ua/news/677942>.
  67. Rätfelders Toms. Тайная армия Путина: “Группа Вагнера”. 2019. URL : <https://rus.postimees.ee/6510143/taynaya-armiya-putina-gruppa-vagnera>.
  68. Shchedrov O., Lowe Ch. Russia Army Vows Steps if Georgia and Ukraine Join NATO. 2008. URL : <https://www.reuters.com/article/us-russia-nato-steps/russia-army-vows-steps-if-georgia-and-ukraine-join-nato-idUSL1143027920080411>.
  69. Washington Post: Росія колись вважала себе Європою, але все змінилося. 2018. URL : <https://www.unian.ua/world/10158263-washington-post-rosiya-kolis-vvazhala-sebe-yevropoyu-ale-vse-zminilosya.html>.

Adrian Szumski

MECHANISMS OF MULTILATERAL POLICE COOPERATION BETWEEN MEMBER STATES OF THE SOUTHERN AFRICAN DEVELOPMENT COMMUNITY

Abstract. International police cooperation is an important aspect of security of contemporary world. Initiatives being undertaken in this scope have different dimension and concern various issues. Mechanisms of police cooperation exist also amid member countries of the Southern African Development Community (SADC) and, of course, they include actions being undertaken strictly on regional level (involving member states of this specific organization) as well as activity of transregional and global organizations, in which SADC member states also take part. The article concerns three mechanisms of cooperation: South African Regional Police Chiefs Cooperation Organization (SARPCCO), African Union Mechanism for Police Cooperation (Afripol) and International Criminal Police Organization (Interpol).

In this report, such methods as analysis of content, documents' studies, as well as institutionally-legal method were utilized. Scientific documents used in working out the article include literature connected with the subject (both Polish and foreign) and legal acts being in force, which regulate the activity of international police organizations.

Regarding the activity of international police organizations being analyzed in the article, it should be ascertained that their role is different; opportunities given by them to their member states are also differentiated, and in case of Afripol, a detailed assessment of its activity is hindered by the fact that it was established recently and still works out specific methods of work. There is no doubt however that cooperation within the framework of these entities (apart from differences between them) contributes to standardization of practical police work, improves the flow of information, and thus increases the effectiveness of actions being undertaken by law enforcement agencies in preventing and combating crime.

Keywords. Police, crime, SADC, international cooperation, Southern African Development Community.

Анотація. Міжнародне співробітництво поліцейських є важливим аспектом безпеки у сучасному світі. Ініціативи, започатковані в цій галузі, мають різний обсяг і охоплюють різні питання. Механізми співробітництва в поліції також функціонують серед держав-членів Співтовариство розвитку Півдня Африки (SADC), де можна говорити як про дії, вжиті суто на регіональному рівні (включаючи членів цієї конкретної організації), так і про функціонування надрегіональних та глобальних організацій, в яких країни SADC також беруть участь. Представлено три механізми співпраці:

Південноафриканська регіональна організація співпраці начальників поліції (SARPCCO), Механізм співробітництва поліції Африканського союзу (Africol) та Міжнародна організація кримінальної поліції (Interpol).

У дослідженні використані методи контент-аналізу, документознавства та інституціонально-правові. Використані матеріали охоплюють літературу з даної тематики (польську та зарубіжну) і діючі нормативні акти, що регулюють діяльність міжнародних організацій поліцейського співробітництва.

Посилаючись на діяльність аналізованих міжнародних поліцейських організацій, варто відзначити, що їхня роль різна, можливості, які вони пропонують своїм державам-членам, різноманітні. Оскільки організація Africol створена нещодавно і лише розробляє конкретні методи діяльності, детальну оцінку її функціонування робити передчасно. Однак, поза сумнівами, співпраця в рамках цих суб'єктів (незважаючи на відмінності між ними) сприяє стандартизації діяльності поліції, покращує потік інформації, а значить підвищує ефективність роботи служб охорони порядку та підтримання громадської безпеки з метою запобігання та боротьби зі злочинністю.

Ключові слова: Поліція, злочинність, SADC, міжнародне співробітництво, Співтовариство розвитку Півдня Африки.

Introduction

A widely comprehended security includes many issues, with a prominent role of international police cooperation. Contemporary mechanisms of such cooperation might be systematize according to 2 basic criteria: one is a number of countries being involved (here it is possible to highlight bilateral and multilateral cooperation) and the other is territorial range (which enables to distinguish global and regional cooperation). These mechanisms usually coexist and supplement each other, however, sometimes, certain solutions replicate the existing ones.

The aim of the paper is to analyze and asses the existing mechanisms of multilateral police cooperation which function among member states of the Southern African Development Community (SADC). The Southern African Development Community is an intergovernmental organization, being comprised of 16 African countries (Angola, Botswana, Comoros, Democratic Republic of Congo, Eswatini, Lesotho, Madagascar, Malawi, Mauritius, Mozambique, Namibia, Seychelles, South Africa, United Republic of Tanzania, Zambia, Zimbabwe). Main objectives of SADC are to achieve economic development, peace and security, and growth, alleviate poverty, enhance the standard and quality of life of the peoples of Southern Africa, and support the socially disadvantaged through Regional Integration [10]. The above mentioned objectives comprise also actions concerning fight against crime, including international police cooperation.

Institutional forms of regional and multilateral police cooperation between African countries had appeared relatively late, namely in 1980s, and their appearance was connected, above all, with progressive economic integration between countries from respective regions of Africa, as well as with specific challenges concerning the crime in the area of former armed conflicts. Underdevelopment of states and their public police agencies has been also an important factor of establishing the police cooperation [13, p. 3]. Those factors were also the basis of police cooperation in Southern Africa.

In spite of many common elements, African countries are not a monolith in terms of crime threats. When it comes to SADC member countries, the crimes being the greatest concern are: environmental crime (including illegal logging and fishing), human trafficking, kidnappings for ransom, disappearance and mutilations of albino citizens and the trafficking of their organs and limbs for medicinal purposes, drug trafficking and white collar crime. An additional problem is the weakness of institutions, since the state actually, in most cases, plays a rather active role in tolerating or facilitating criminal activities in the region [1, p. 12–20]. The conditions mentioned above cause that newly created forms of international police cooperation have to include the existing idiosyncrasy on one hand, and on the other hand – they must be as flexible as possible to react on constantly changing situation.

Mechanisms of police cooperation between SADC member states and their role

From among mechanisms of multilateral police cooperation in the SADC region, first of all it is worth to mention the SARPCCO (South African Regional Police Chiefs Cooperation Organization). It was established in 1985, and its objectives are to foster better cooperation and mutual assistance between police organizations in the countries of Southern Africa. In this respect it assists in the development of strategies and information to address crime in the region and cross-border crime and to make recommendations to the governments in the region in regard to effective policing [2, p. 1]. Territorial range of this initiative includes all the 16 SADC member states.

There are 10 main types of crime within SARPCCO's expertise [9]:

- terrorism;
- motor vehicle thefts;

- drugs and counterfeit pharmaceuticals;
- economic and commercial crimes;
- firearms and explosives;
- trafficking in gold, diamonds and other precious stones and metals;
- crimes against women and children;
- illegal immigrants and stolen and lost travel documents;
- wildlife crime and endangered species;
- trafficking in human beings.

In order to prevent and combat crime in the above mentioned areas SARPCCO undertakes a wide range of actions being simultaneously a subject to domestic legislation and international obligations of its member states. Their aims are as follows [9]:

- to promote, strengthen and perpetuate cooperation and foster joint strategies for the management of all forms of cross-border and related crimes with regional implications;
- to prepare and disseminate relevant information on criminal activities as may be necessary to benefit members to contain crime in the region;
- to carry out regular reviews of joint crime management strategies in view of changing national and regional needs and priorities;
- to ensure efficient operation and management of criminal records and efficient joint monitoring of cross-border crime taking full advantage of the relevant facilities available through Interpol;
- to make relevant recommendations to governments of member countries in relation to matters affecting effective policing in the Southern African region;
- to formulate systematic regional training policies and strategies taking into account the need and performance requirements of the regional police services/ forces;
- to carry out any such relevant and appropriate acts and strategies for purposes of promoting regional police cooperation and collaborations as regional circumstances dictate.

In spite of clearly defined subject of interest and aims, the activity of SARPCCO in the area of organizing the cooperation of its member states has been quite modest in the course of latest years. Its institutional effectiveness is curtailed by a combination of budgetary constraints, lack of training, limited strategic capacity and a certain lack of political clout [14, p. 243–259]. For this reason, it has been pointed out in the literature that a potential future for SARPCCO would be to refocus its efforts on

bilateral agreements for specific issues, such as, for example, the Operation RACHEL between South African and Mozambican security forces around the issue of arms smuggling during the 1990s [1, p. 25].

The situation is a little bit different with regard to practical cooperation with other international organizations. SARPCCO works closely with Interpol which provides support in the area of training and equipment. On the other hand, it is worth to notice that SARPCCO works under auspices of SADC which in turn is one of the Regional Economic Communities (RECs), being recognized by the African Union as so called “building blocks” of this organization [15, p. 98–99]. It allows to use the opportunities provided by this particular organization. A practical dimension of cooperation between SARPCCO, Interpol and regional communities which constitute the above mentioned “building blocks” of the African Union is evident by the example of operations against specific types of crime. Here, an example is the operation against groups handling with human trafficking, drugs trafficking and arms smuggling in the area of East and Southern Africa carried out in 2013 [4], and similar operation conducted in 2016 aimed at criminal groups handling with similar criminal activity in addition to terrorism, motor vehicle thefts and environmental crime [5]. Those actions had been undertaken by SARPCCO in collaboration with Interpol and EAPCCO (Eastern Africa Police Chiefs Cooperation Organization).

The second important mechanism of police cooperation between African countries (including Southern African ones) is the Afripol which full name is African Union Mechanism for Police Cooperation. It is a new initiative, since the Statute of Afripol, being a legal basis of its actions, was adopted on 30 January 2017 [11]. According to the Article 3 of this document the objectives of Afripol are to:

- establish a framework for police cooperation at the strategic, operational and tactical levels between police institutions of member states of the African Union;
- facilitate the prevention, detection and investigation of transnational organized crime in coordination and collaboration with national, regional and international police institutions;
- develop police capacities of member states of the African Union, through the establishment of African centers of excellence, for targeted police training programs adapted to the realities of the African context;

- prepare a harmonized African strategy to fight against transnational organized crime, terrorism and cyber-crime within the framework of the implementation of the relevant African Union policies;
- enhance coordination with similar structures in preventing and combating transnational organized crime;
- enhance mutual technical assistance in training, exchange of experiences, experts and good practices between police institutions;
- enhance coordination among police forces deployed in the context of peace support operations and work with the Police Strategic Support Group in planning, mobilization, deployment, management and liquidation elements, plus, where applicable, other law enforcement components, in the police element in peace support operations led by the African Union.

When analyzing the activity of Afripol, first of all one should emphasize that it is a mechanism involving all the African states, not only SADC members as it is in the case of SARPCCO. Taking into account the fact that it is a newly created entity, it is difficult to assess unambiguously its activity in the sphere of particular actions against crime. At this stage, it is possible only to take on an attempt to assess the institutional forms of cooperation being created by its establishment. In this respect it should be ascertained that Afripol rather performs coordinative role, and it does not replace the existing regional police organizations in Africa. Such a situation should be considered as positive. Ongoing decentralization of police cooperation on that continent is a positive phenomenon, because it allows to take into consideration crime threats existing in respective regions of Africa, and also enables to include diverse economic situation and opportunities of law enforcement agencies of various African countries. Yet, a coordinative role of the Afripol should be widely comprehended, and should concern both the efforts of national police forces of respective member states and actions being undertaken by regional police organizations in Africa, already mentioned above.

Cooperation within a framework of Afripol is institutionalized in its character. The organization has its governing bodies, namely the General Assembly, Steering Committee and Secretariat (Articles 8–10 of the Statute). Moreover, each member state shall in accordance with its national legislation, establish an Afripol National Liaison Office for the smooth running of the Afripol activities (Article 11 of the Statute). An institutionalization of cooperation in the framework of Afripol is a positive

phenomenon too. Setting up an organization which has its own organs and clearly defined competences, would positively affect the effectiveness of actions, and simultaneously it would minimize the risk of conflict of interest with other organizations.

When it comes to its objectives, the Afripol is focused on combating organized and transnational crime (Article 6 of the Statute), and emphasizes the need of working together with Interpol and other relevant organizations (Article 20 of the Statute). From among the above mentioned organizations, distinctive profits might result from close ties with Interpol. In this respect it is worth to provide the Afripol with an access to Interpol's databases, and to establish a system of data exchange (operational, strategic and technical). Some steps in this respect have been recently undertaken, owing to the agreement between African Union and Interpol, under which the Afripol will gain an access to Interpol's Nominal database, Stolen Motor Vehicles database (SMV) as well as Stolen and Lost Travel Documents Database (SLTD). Additionally, Secretariat of Afripol will gain an opportunity of exchanging the data between Interpol's National Central Bureaus of respective African countries via Interpol's I-24/7 global communication network [6]. Close ties with Interpol are also important because of the necessity of building by the Afripol a modern infrastructure for its activity, since the Interpol has been for many years a leader in creating and introducing new solutions concerning fight against crime. Also it seems that in order to ensure a sufficient level of coordination between these two organizations, it would be legitimate to set up liaison officer bureaus. Among the tasks of liaison officers there shall be keeping open lines between Interpol and Afripol as well as inspiring and taking part in preparation of common initiatives.

Besides the relations with the Interpol it is also necessary for the Afripol to form strict cooperation with regional organizations. The most natural and obvious would be relations with the African Union, including its Specialized Technical Committees, such as the Specialized Technical Committee on Monetary and Financial Affairs, the Specialized Technical Committee on Trade, Customs and Immigration Matters, the Specialized Technical Committee on Industry, Science and Technology, Energy, Natural Resources and Environment as well as the Specialized Technical Committee on Health, Labor and Social Affairs. Although the activity within Africa shall be uppermost important for the Afripol, one should not forget that the character of many crimes is "intercontinental" (for

example narcotics-related crimes), and it coerces also contacts with entities from other continents. Thus, it might be profitable for example to cooperate with the Europol, which additionally could serve the Afripol with its experience as a regional police organization (it might concern both practical activities, connected with particular types of crime, and training activity). One should also mention the importance of contacts with the United Nations and organizations belonging to the United Nations System. Taking into account the fact that the fight against criminality is also consistent with the aims of the United Nations (enumerated in the U.N. Charter), and having in mind positive experiences of the Interpol in cooperation with United Nations, it seems that it would be sensible also for the Afripol to establish proper relations with this organization. Especially important might be here cooperation with U.N. Secretariat (in particular the United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC and the United Nations Department of Safety and Security – DSS) and with such entities as the International Narcotics Control Board. An opportunity of concluding various agreements with international entities results from the Article 20 point 2 of the Statute of Afripol.

When assessing Afripol's significance, it should be ascertained that it is still at an early age but it might take a positive role, also regarding the police cooperation among SADC member states. One may assume that this initiative will enable to improve regional police cooperation, facilitate the identification and assessment of threats connected with crimes and also help to exchange views and experiences between members of police forces.

Finally, the third crucial mechanism of police cooperation between SADC member states is the Interpol. It is a global international police organization with 194 member states (including all SADC member states). A cooperation in the framework of this organization concerns both operational issues (such as data exchange, access to databases, cooperation between liaison officers) and non-operational ones (includes, amongst other, working out methods, forms and legal bases of practical police cooperation as well as training activity) [8, p. 6]. A key role, from the point of view of cooperation between SADC member states, plays Sub-regional Bureau for Southern Africa in Harare. Its role (similarly as other's sub-regional bureaus) is to represent Interpol's General Secretariat in the region, and to support National Central Bureaus in this region in their daily work, for the purpose of strengthening and enhancing international

police cooperation, as well as supporting and facilitating the work of existing Interpol's bodies. It is worth to add that this body also plays a "Secretariat" role for SARPCCO and coordinates its activity and programs [7, p. 40].

Interpol is the only organization which gives SADC member states an opportunity of multilateral police cooperation with countries from all around the world, and also an access to sophisticated databases as well as an opportunity of conducting international searches by using the system of Interpol's notices and diffusions [12, p. 89]. No other police organization can provide such wide opportunities. Interpol is also the element which binds regional initiatives, including SARPCCO and Afripol, mentioned before.

Conclusions

In conclusion one should ascertain that the model of police cooperation between Southern African countries includes 3 basic levels: regional (SARPCCO), continental (Afripol) and global (Interpol). The cooperation bases on various agencies working closely together with each other. Thus, we can observe here certain similarity to the model of cooperation between West European countries, where we can find a regional level of cooperation, namely the Europol and Shengen Information System II, and a global one (Interpol). There is a little difference however. In case of cooperation between European countries there is no all-European initiative which could connect police forces of EU member states with European countries from outside this organization. In consequence, such a cooperation is realized by using Interpol's channels, since Interpol virtually is the only form of multilateral police cooperation between EU member countries and, for example, countries of the former Soviet Union. Thus, mechanisms of police cooperation between EU member countries are not equivalents of those existing within African Union. It results from the fact that the African Union is an organization with wider territorial range (it consociates all sovereign African states, whereas EU consociates only some European states). In case of cooperation on the African continent, the instruments of international cooperation often overlap and interpenetrate each other; it concerns SARPCCO and Afripol above all, since the African Union is a peculiar "superstructure" over these two mechanisms. Potentially, it might

facilitate the coordination of actions between SARPCCO and other African regional initiatives.

However, a negative aspect of Southern African police cooperation is a weakness of regional initiatives, such as SARPCCO and Afripol. Moreover, it is also a drawback Europol which functions in the EU. This weakness concerns mainly the operational actions, and is connected with a complete reliance of regional African entities (as well as European ones) on Interpol. Since, no of those entities has at one's disposal such sophisticated databases and specialized registers being useful in preventing and combating a wide range of crime, as Interpol has. Broader considerations on European police cooperation are beyond this paper, while, regarding Southern African police cooperation, one should ascertain that authors of these regional initiatives are aware that these initiatives will rather supplement the Interpol (here the evidence are for example some of the above mentioned objectives of SARPCCO and Afripol, where a need of usage of Interpol's instruments was clearly expressed). However, it does not indicates that regional initiatives of SADC member states are negligible. Since, it must not be forgotten that every geographical region faces specific crime threats, and is characterized by various political and cultural determinants. This makes a transposition of police cooperation (or at least some of its aspects) at lower level, favorable. It seems that especially non-operational activity is likely to be developed at regional level; here, the factors that might facilitate such activity are the geographical location of Southern African countries as well as similar (to some extent) model of police forces functioning in those states. By contrast, operational cooperation is likely to be still organized mostly by using the instruments provided by Interpol, especially because Southern African countries also make a large contribution to Interpol's activity (it concerns the fight against such crimes as illegal arms trade and environmental crime, amongst other). For this reason, it is especially important to give a high priority to Interpol Sub-regional Bureau in Harare which is a substantial element binding regional initiatives and providing them necessary support.

At the end it is worth to add that the effectiveness of international police cooperation depends largely on effective regulations in the sphere of penal law, as well as far-reaching harmonization of such regulations among the cooperating countries. At present, benchmark regulations against organized crime exist in such countries as South Africa, Mauritius

and Namibia (it concerns issues like collecting crime intelligence, protecting witnesses and extra-territorial collaboration with counterparts, amongst other). However, in other Southern African countries (Malawi, Lesotho, Tanzania) there is still lack of proper legal regulations in this scope [3, p. 6–7]. A reform of such state of affairs is not a task of police agencies however, but it requires to take specific initiatives at governmental level as well as legislative actions.

References

1. Blum C. Transnational Organized Crime in Southern Africa and Mozambique // FES Peace and Security Series. 2016. N 19.
2. Dissel A., Frank Ch. (eds.). Policing and Human Rights: Assessing Southern African Countries' Compliance With the SARPCCO Code of Conduct for Police Officials. Cape Town. 2012.
3. Goredema Ch. Mapping Crime Networks in Southern Africa. A New Approach // ISS Policy Brief, August 2014. N 58.
4. Interpol official site. URL : <https://www.interpol.int/News-and-media/News/2013/PR092> (access on 03.02.2019).
5. Interpol official site. URL : <https://www.interpol.int/News-and-media/News/2016/N2016-092> (access on 03.02.2019).
6. Interpol official site. URL : <https://www.interpol.int/News-and-media/News/2019/N2019-003> (access on 05.02.2019).
7. Koenig D. J., Das D. K. (eds.). International Police Cooperation: A World Perspective. Oxford, 2001.
8. Łysakowski R. Międzynarodowa współpraca polskiej Policji // Kwartalnik Policyjny. 2014. N 4.
9. Police (SARPCCO). URL : <https://www.sadc.int/themes/politics-defence-security/police-sarpcco/> (access on 29.01.2019).
10. SADC objectives. URL : <https://www.sadc.int/about-sadc/overview/sadc-objectiv/> (access on 05.02.2019).
11. Statute of the African Union Mechanism for Police Cooperation (Afripol), adopted by the twenty eight ordinary session of the Assembly, held in Addis Ababa, Ethiopia. 30 January 2017.
12. Szumski A. Znaczenie członkostwa Polski w Interpolu dla funkcjonowania Policji. Wrocław, 2018.
13. Tait S., van der Spuy E. (eds.). Cooperation and Accountability in the Cross-border Policing of Southern Africa. Cape Town, 2010.
14. Van der Spuy E. Police Cooperation in the Southern African Region: Politics and Practicalities // Crime, Law and Social Change. 2009. Vol. 51.
15. Weitz R. War and Governance: International Security in a Changing World Order. Santa Barbara, Denver, Oxford, 2011.

UNDERSTANDING POLAND'S INTEREST IN CHINA'S BELT AND ROAD INITIATIVE

Abstract. The “Belt and Road” initiative (or the Silk Road Economic Belt and 21st Century Maritime Silk Road) put forward by President Xi Jinping during his overseas visits to Kazakhstan and Indonesia in 2013, is a prominent national strategy of China. The project aims to become an interconnected network of railways, highways, oil and gas pipelines, communication lines, airports, and ports. In this case, China’s initiative represents all sorts of opportunities for Poland, which is China’s top trade partner in the Central and Eastern Europe. Poland has a great potential to play a significant role in the Belt and Road as a key driver of regional development.

The paper analyzes the factors affecting bilateral cooperation in the context of the Belt and Road initiative at the strategic and operational levels. At the strategic level, Poland defines this project as an chance to improve its political and economic status in the region. At the operational level, the opportunities could be defined as a chance to enhance connectivity between Poland and China, and boost bilateral trade and investment.

Keywords: Poland, China, Belt and Road initiative (BRI).

Анотація. Ініціатива “Один пояс, один шлях” (або Економічний пояс Шовкового шляху та Морський Шовковий шлях 21 століття), висунута президентом Сі Цзіньпіном під час його закордонних візитів до Казахстану та Індонезії у 2013 році, є визначною національною стратегією Китаю. Проект має на меті стати взаємопов’язаною мережею залізниць, автомобільних доріг, нафтогазопроводів, ліній зв’язку, аеропортів та портів. У цьому випадку ініціатива Китаю надає багато можливостей для Польщі, яка є провідним торговим партнером Китаю в Центральній-Східній Європі. Польща має великий потенціал щоб відігравати значну роль у поясі та шляху як ключовому рушії регіонального розвитку.

Проаналізовано чинники, що впливають на двосторонню співпрацю в контексті ініціативи “Один пояс, один шлях” на стратегічному та операційному рівнях. На стратегічному рівні Польща визначає цей проект як шанс на поліпшення свого політичного та економічного стану в регіоні. На операційному рівні можливості можна визначити як шанс посилити зв’язок між Польщею та Китаєм, а також стимулювати двосторонню торгівлю та інвестиції.

Ключові слова: Польща, Китай, ініціатива “Один пояс, один шлях” (BRI)

Vision and the goals of the Belt and Road initiative

The Belt and Road initiative (BRI) refers to the historical context of China's approach to Silk Road trade. The Silk Road dates back to the II century B.C. In 139 BC Han dynasty emperor Wudi dispatched an official and envoy of the royal court, Zhang Qian to Western Regions to ask for help of the Yuezhi against the Xiongnu empire. Then Zhang embarked on his long-time trip to Western countries (described as *Xiyu* 西域) and bring back a lot of interesting information related to social, economic and political conditions of central Asian lands to China. He is known as the first traveler of the Ancient Silk Road.

Nowadays China is going to rebuild the old Silk Road along modern principles. During the Belt and Road Forum for International Cooperation in Beijing in 2017 Chinese president Xi Jinping stressed that history is the best teacher and the historical Silk Road provide some good experiences to promote peace and cooperation (和平合作), openness and inclusiveness (开放包容), mutual learning (互学互鉴) as well as mutual benefit (互利共赢) (Xi Jinping, May 14, 2017).

The Belt and Road initiative or more precisely the Silk Road Economic Belt and 21st Century Maritime Silk Road (put forward by president Xi Jinping during his overseas visits to Kazakhstan and Indonesia in 2013) is not only a prominent national strategy of China but also a major toll of Chinese foreign policy. It is worth to mention that it includes land and maritime components. It focuses on connectivity and cooperation among countries along both the land based "Belt" and oceangoing "Road". China affirms that the initiative is a new platform of cooperation among all countries emphasizing a mutual-beneficial and win-win. As an inclusive project it offers opportunities not only for China but also for other countries (Chen & Wang, 2016; Cheng, 2018; Lim, Chan, Tseng, and Lim, 2016). Chinese President Xi Jinping emphasized the Belt and Road Initiative is not a tool to advance any geopolitical agenda, but a platform for practical cooperation (Xi Jinping, May 3, 2017).

The main goal is to establish a network of telecommunication, energy, transport and logistics linking Asia and Europe. The plan involves building six economic corridors linking China-Mongolia-Russia, China-Central and Western Asia, China-Indo-China Peninsula, China-Pakistan and Bangladesh-China-India-Myanmar as well as the New Eurasian Land Bridge (Yang, May 29, 2015). It creates alternative routes (system of roads,

railways, ports, pipelines) that can secure the transport of energy and other essential goods required to support China's economic growth. The initiative aims to redirect the country's domestic overcapacity, including steel, cement and output from other heavy industries (Pan, May 12, 2017). It also exports the capital for external infrastructure and trade development. China is also testing the opportunities to export its development model through the BRI (Full text of President, May 14, 2017), as a viable alternative to Western solutions.

In order to finance BRI projects, the Chinese government sponsored multiple funding vehicles since 2014, like Asian Infrastructure Investment Bank and BRICS New Development Bank. The Silk Road Fund is a medium to long-term development fund with investments from: the State Administration of Foreign Exchange, China Investment Corporation, China Development Bank and Export-Import Bank of China. In addition, CDB and Exim Bank also have their own investment plans targeted at BRI.

Three dimensions are the utmost importance in analyzing the current Poland's foreign policy towards China. It includes bilateral dialogue, 16+1 mechanism and the EU's policy. The national interests of Poland are largely congruent with the European Union policy. However, Poland also aspires to play the role of regional leader demands to include the Central and Eastern Europe region's objectives in the EU's foreign policy agenda towards China.

Historical background and the present state of the relations between Poland and China

Poland and China have a long history of bilateral relations. In 1245–1247 Polish and Italian Franciscans Benedict the Pole and John of Plano Carpino as delegates of Pope Innocent IV arrived at the court of Great Khan Guyuk of the Mongol Empire (Wiszniewski, 1840, p. 204–223).

Three hundred years later in the middle of 17th century Polish Jesuit Michał Boym was sent to Yongli, the last emperor of the Southern Ming dynasty. During his long stay in China he reported on the various flora, fauna, local traditions and customs. His *Flora sinensis* published in Vienna in 1656 was the first description of an ecosystem of China by an European (Kajdański, 2009, 1988, 1999).

In the 19th century many Poles were engaged in construction works on Chinese Eastern Railway project (majority of total workforce). The first Poles sent by Czarist government arrived in Manchuria in 1897. They

settled in Harbin, which became the center of the Polish colony to the 1920s (Kajdański, 2000, Cabanowski, 1993).

On November 1918 Poland regained its independence after 123 years of portions by Russia, Prussia and Austria. China recognized Polish government two years later. During that time Poland established its representative offices in Shanghai and Harbin. On March 1929 the Polish embassy was created in Nanjing. After the Second World War, in June 1945 the government of the Republic of China recognized the communist government in Warsaw. Poland was one of the first countries recognize the new government of the People's Republic of China, upon its founding in October 1949. It worth to mention that only two years later Chipolbrok (Chinese-Polish Joint Stock Shipping Company) was established by both governments, the first joint venture in People's Republic of China. Close political contacts were strengthened during the visit of Chinese Prime Minister and Minister of Foreign Affairs Zhou Enlai in Poland. During the 1960s and 1970s the political relations between both countries lost their dynamics (Rowiński, 2009, p. 11–64). Economic reforms and opening up policy initiated by then Chinese leader Deng Xiaoping in 1978 has opened a new chapter in Polish-Chinese relations. Since the early 1990s China paid a close attention to the political and economic changes in Poland.

In 1997 Polish President Aleksander Kwaśniewski made a state visit to China. Seven years later Chinese President Hu Jintao was among the first heads of state to visit Poland after its European Union accession in 2004. Signed then The Common Statement between the Republic of Poland and the People's Republic of China became the framework for the development of bilateral relations in the future.

Several years later bilateral relations have entered a new historical period. During the state visit of Polish President Bronisław Komorowski to China by the end of 2011 both countries signed a Joint Statement that Extended Bilateral Relations to a New Level of Strategic Partnership. The term is used by the Chinese to denote a higher level of both political contacts and all interstate relations.

Since then, maintaining a high level of communication positively influenced on the development of economic relations between the countries. Ties were reinforced by Chinese Prime Minister Wen Jiabao's visit to Poland on April 2012 when the 16+1 format became institutionalized (that include leaders of China and Central and Eastern European countries). Wen's visit was the first by a Chinese Premier in 25 years.

High-level visits by leaders of Poland and China have also intensified in the past few years. On November 2015 Polish President Andrzej Duda paid a state visit to China. President Xi Jinping revisited Poland on June 2016. During that historic visit both countries agreed to upgrade the ties to a comprehensive strategic partnership.

In the meantime Poland applied to join the China-initiated Asian Infrastructure Investment Bank as a co-founding member last year. Finally, on June 2015 Poland became officially the only AIIB co-founder out of the Central and Eastern Europe countries (Ustawa, 2016).

On May 2017 Polish Prime Minister Beata Szydło met with Chinese President Xi Jinping and Premier Li Keqiang in Beijing. She took part in the first China for the Belt and Road Forum for International Cooperation. In November 2017, she attends a Budapest meeting of 16 countries in Central and Eastern Europe and China and once again met with Chinese Premier. Li Keqiang said then that China is ready to better integrate development strategies with Poland, and strengthen cooperation in such areas like transportation, logistics, infrastructure construction and others (Li Keqiang huijian Bolan, 2017).

The 16+1 mechanism

The initiative groups of China and 16 Central and Eastern European (CEE) countries, including 11 EU member states and 5 Balkan countries (Albania, Bosnia and Herzegovina, Bulgaria, Croatia, the Czech Republic, Estonia, Hungary, Latvia, Lithuania, Macedonia, Montenegro, Poland, Romania, Serbia, Slovakia, and Slovenia). The mechanism should be understood within the China's strategy of the Belt and Road initiative, based on promotion regional economic integration and connectivity. In China perception CEE region is attractive due to its strategic geographical position. Although cooperation covers many fields of the relations, the dominant position has economy.

The first summit was held in Warsaw in 2012. At the event, Premier Wen Jiabao put forward a 12 point proposal on further promoting relations and enhancing cooperation between China and the Central and Eastern European countries. Among others, it included a \$10 billion credit line for projects in the region (China's Twelve Measures, 2012). On November 2015 in Suzhou during the meeting with CEE countries leaders Premier Li Keqiang set up a "one goal and six key points" (1+6). He appealed for joint effort to realize the shared goal of building open,

inclusive, mutually beneficial and win-win partnership. He also put forward six prioritized fields of cooperation, defining the road map of enhancing cooperation, promoting synergy in development strategies, developing a new models of production capacity cooperation, innovating the mode of investment and financing cooperation, boosting trade and investment, and expanding people to people exchanges (Li Keqiang tichu Zhongguo, 2015). During the next summit that was held Riga in 2016 the parties agreed to harmonize their infrastructure developments with the routes of the Trans-European Transport Network (Full text of Riga Declaration, November 6, 2016). Under the framework of the 16+1 platform China has proposed a lot of ambitious projects. But some of the flagship projects are still not implemented, like the launched in 2014 high-speed railway that aims to link Belgrade and Budapest. The project has been halted since the European Commission started the investigation into the financing of it (Kynge, Beesley, and Byrne, February 20, 2017).

Chinese investment in the region has remained limited. The most needed greenfield investments have been minimal so far. What are more CEE countries strongly compete for Chinese investments and funds?

Since then mechanism has become a more institutionalized with regular meetings of high-level officials. The 16+1 is not a cohesive block. The level of cooperation is not consistent among countries what means that only a few of them so far benefited from Chinese investment. The mechanism includes 11 EU member states what may create conviction that China is trying to divide the European Union. What is more, may also divide CEE countries (Stanzel, December 2016). Despite of this, as John Kerry said these countries are united in expression of a common desire to get more from the opportunities coming from China. That's way China has to constructively response to these expectations (Brown, March 3, 2017).

It was clearly seen during the summit in Budapest on November 2017, where some countries, including Poland, have adopted the defensive stand-off position. Li proposed then five initiatives to further promote cooperation in areas related to trade and investment, connectivity (by promoting links through land, sea, air and the Internet), production capacity, energy, logistics and agriculture, finance, as well as people-to-people exchanges (Li Keqiang zai di liu, November 28, 2017). In the finance sector Li announced that China Development Bank would provide €2 billion to a new China-CEEC Inter-Bank Association and €1 billion the

second phase of China-Central and Eastern Europe Investment Cooperation Fund (Wai mei guanzhu, April 27, 2017). There was no common attitude to this issue among CCE countries. Poland refused to join the second phase of the China-CEE Investment Fund, while the Hungarian government accepted it.

China through BRI tries to realize an ambitious plan of building transport infrastructure in Eurasia region. It emphasizes that these projects are based on the long-standing win-win principle of its own policy. However, Poland and some of CEE countries have reservations about the Chinese project mainly based on loans and favoritism of local firms over foreign competitors. By the calculation Center for Strategic and International Studies calculation, Chinese projects are less open to local and international participation. In China-funded transport infrastructure projects undertaken in Eurasia, 89% are Chinese companies, while the rest are local and foreign companies (Hillman: January 25, 2018). Infrastructure projects and FDI under the framework of BRI are also defined the patterns of a Chinese geopolitical approach to Europe (Balma, October 26, 2017).

Screening mechanism of Chinese investments in Europe

The discussion on the future of the 16+1 cooperation is unfolded under the shadow of increasingly tense in relations between the EU and China. China is the EU's second-largest export market (after the US) and main source of imports. Figures show that the 2017 EU trade deficit with China remains severely unbalanced at almost €176 billion.

Table 1

EU Merchandise trade with China

	2013	2014	2015	2016	2017
Imports, (billion €)	280.1	302.5	351.0	345.1	374.8
Exports, (billion €)	148.1	164.7	170.4	169.7	198.2
Balance, (billion €)	-132.0	-137.8	-180.7	-175.3	-176.6

Source: China – Trade Statistics (April 17, 2018).

Chinese investments flowing into the EU have grown substantially in recent years. There is some apprehension with regard to these figures. China has boosted its investments in Europe since 2010. Europe perceived China as a source of opportunity and growth, when the economic and financial crisis in 2008 broke out. Chinese acquisitions of high-tech assets

in Europe were realized through its “going out” policy launched by Chinese government almost two decades earlier. According to the report published by the European Think-tank Network on China Chinese investors entered into European markets mainly seek technology (including high-tech assets, emerging technologies and know-how), access to the European and third markets, brand names, integrated regional and global value chains in production, knowledge and transport, a stable legal, regulatory and political environment, as well as political/diplomatic influence in a region (Seaman, Huotari, and Otero-Iglesias, December 2017). Chinese FDI in the EU reached €30 billion in 2017, compared to €2 billion in 2010. Acquisitions accounted for 94 % of total investment, while greenfield projects the rest. Investment focused on the largest EU economies, including the UK, Germany, and France. Chinese investors are particularly strong interest in transport, utilities and infrastructure as well as high-tech and advanced manufacturing industries (Hanemann & Huotari, April 17, 2018). The growing engagement of Chinese investors in the technology and critical infrastructure sectors strongly impacts on the European foreign policy decisions (Rasmussen, November 20, 2017). Bloomberg estimates that China has bought or invested at least \$318 billion in Europe over the past decade. It confirms that some of the investments concentrated on critical infrastructure in Eastern and Southern Europe and high technologies. Chinese companies now at least partially own 4 airports, 6 seaports, several wind farms and 13 professional soccer teams. Investments mainly were concentrated in the largest five European economies, including the United Kingdom (227 deals worth \$70 billion), Italy (85 deals worth \$31 billion), Germany (225 deals \$20 billion), France (89 deals worth \$14 billion), Nederland (82 deals worth \$11 billion). In the CEE region Hungary occupied a leading role with regard to Chinese investments (9 deals worth \$1,8 billion). Next, Poland signed 12 deals worth \$730 million (Tatar, Rojanasakul, and Diamond, April 23, 2018). In response to this, the European Commission proposed a screening mechanism of foreign investments to avoid takeovers in sensitive sectors. On 13 September, European Commission President Jean-Claude Juncker said that “if a foreign, state-owned, company wants to purchase a European harbour, part of our energy infrastructure or a defence technology firm, this should only happen in transparency, with scrutiny and debate. It is a political responsibility to know what is going on in our own backyard so that we can protect our

collective security if needed" (State of the Union, September 13, 2017). There was no doubt that the plan mainly aimed at China. Therefore, the EU emphasized maintaining unity in its policy towards China. On January 2018 during his visit to China French President Emmanuel Macron called for European unity in dealing with China: "Europe has often shown itself divided about China [...] And China won't respect a continent, a power, when some member states let their doors freely open" (Rose, January 10, 2018). At the same time Hans Dietmar Schweisgut said that the unity of the European Union should be fully respected by countries from central and eastern Europe in relation to China. He also called for progress in bilateral investment treaty talks between the EU and China (Wu, January 10, 2018). Such opinions express anxiety among EU leaders over increasing China's influence in Central and Eastern Europe. On April 2018, 27 of the 28 EU ambassadors to Beijing (except Hungary) signed the report that criticizes Chinese Belt and Road initiative. They emphasized that it could hamper free trade. Chinese state-owned enterprises could be a major beneficiary of that. They have an advantage compare to European companies because of they enjoy credits from state banks (Heide, Hoppe, Scheuer, and Stratmann, April 17, 2018). It confirms that there is a risk of restricting access to European markets. China still limits access for foreign companies in many sectors. European investors want to enjoy the same rights in the Chinese market as any local business. Therefore, negotiations over an EU–China bilateral investment agreement launched in 2013 aim to improve the bilateral investment relations and to contribute to more transparent regulatory framework for European and Chinese investors.

How to become a regional leader

Poland aspires to be a regional leader. It has its own advantages corresponding with China's goals under 16+1 formula. Its geographical location in the heart of Europe is viewed as a significant plus factor. Growing integration across Eurasian region allows Poland to play a significant in connecting European and Asian markets as well as acting as the communication and logistic hub in the Central Europe. Poland also creates favorable environment for Chinese investment. In the Knight Frank's *New Frontiers: The 2018 Report* Poland was presented as an attractive investment location. The Belt and Road Index describing the potential opportunities of BRI, relates to 67 countries involved in China's project. It is classified into six categories like economic potential,

demographic advantage, infrastructure development, institutional effectiveness, market accessibility and resilience to natural disasters. Poland ranked 17th. The high position was mainly determined by its institutional effectiveness, market availability for FDI, as well as rapid development of infrastructure. In particular, the report emphasized that the rail cargo service between both Chengdu and Łódź helps to build business links (New Frontiers, 2018).

Poland's foreign policy goals for 2017–2021 is mainly focusing on the region, the European Union and its neighborhood. Poland emphasized its ambitions to play an active regional policy. However, it also aims to achieve high international status (Polish Foreign Policy, July 2017). Foreign Minister Jacek Czaputowicz in his annual speech on March 2018 in parliament said that Poland's international standing stems from its strong position in Europe. He also has defined China as the major Poland's partner in Asia (Minister Jacek Czaputowicz, March 21, 2018). By playing an a much more active role in the Chinese BRI Poland hopes to strengthen its position of a regional leader.

Trade and investment relations

China is the biggest trade partner of Poland in Asia, and Poland is the largest trade partner of China in Central Eastern Europe. The statistic shows the value of goods exported from Poland in 2017 stood at \$228 billion (\$202 billion flew into European countries). In the same time Poland imported \$227 billion worth of goods from around the globe (\$160 billion from Europe). Among top trading partners of Poland are mainly neighboring European countries. Germany is Poland's most important trading partner, taking a quarter of its exports and imports (Statistics Poland, 2018).

Trade volume between Poland and China was \$29.3 billion in 2017. Poland has a large trade deficit with China. Exports from Poland to China is roughly twelve times smaller than imports. Imports from China accounts for 11 percent of total imports in 2017 while exports to China accounts for only 1 percent of total Polish exports (Statistics Poland, 2018).

Table 2

Poland's foreign trade turnover: export

No.	Country	I-XII 2017 (billion \$)	January-December 2016 =100	I-XII 2017 (in %)
1.	Germany	62,542	111.4	27.41
2.	Czech Republic	14,616	108.4	6.40
3.	United Kingdom	14,523	106.4	6.37
4.	France	12,809	113.4	5.62
5.	Italy	11,172	114.2	4.91
21.	China	2,305	120.5	1.01
	Total	228,182		100.00

Source: Statistics Poland (2018).

Table 3

Poland's foreign trade turnover: import

No.	Country	I-XII 2017 (billion \$)	January-December 2016 =100	I-XII 2017 (in %)
1.	Germany	52,602	112.4	23.08
2.	China	27,027	112.6	11.85
3.	Russia	14,777	127.7	6.49
4.	Italy	11,949	106.9	5.25
5.	France	8,874	111.1	3.90
	Total	227,774		100.00

Source: Statistics Poland (2018).

Major commodities in exports from Poland to China are copper and articles thereof, electrical machinery and equipment as well as nuclear reactors, boilers, machinery and mechanical appliances. In imports from China dominate electrical machinery and equipment, nuclear reactors, boilers, machinery and mechanical appliances, and apparel and clothing accessories.

Copper is the major commodity in Polish exports to China. It accounts one third of all Polish exports to China. KGHM Polska Miedź is the largest Polish exporter to China for many years. By the end of 2016, KGHM Polska Miedź S.A. has sold 881 thousand tons of copper cathodes worth \$5 billion to China Minmetals Corporation. China Minmetals Corporation is KGHM's strategic partner in the Chinese market since 1997. Over twenty years ago two sides have signed a mutual cooperation agreement on 5 thousand tons electrolytic copper purchase and sales. On November 2017

both companies celebrated the 20th Anniversary of the Cooperation in Beijing. On June 2016, during the visit of the President Xi Jinping to Poland, KGHM and China Minmetals, signed a long-term contract for 2017–2021 (Guo Wenqing, November 27, 2017; KGHM, November 27, 2017).

Chinese investments in Poland

For the long time, Chinese investments in Poland and in Central and Eastern Europe were rather modest. They mainly concentrated on such countries like Czech Republic, Hungary, Poland, Slovakia, Romania and Bulgaria interesting mainly in telecommunications, electronic, chemicals, transportation and energy. They were interested to enter on new markets and also seek new brands and technologies and market niches. By entering to CEE region, Chinese companies gained a chance of unprecedented access to other markets like the EU, CIS, Mediterranean and EFTA (McCaleb & Szunomár, 2017, 125).

A new policy measures announced by President Xi Jinping have encouraged Chinese companies to increase investments in Poland. In 2012 one of China's largest construction equipment manufacturers LiuGong Machinery completed the acquisition of HSW (Huta Stalowa Wola). A year later Chinese automotive manufacturer Tri-Ring Group bought Polish bearings maker FLT Kraśnik. In 2016 China Everbright International Ltd. has completed its acquisition of Polish waste and recycling firm, Novago. China Three Gorges Corp. has acquired a 49 % stake in a portfolio of EDP Renováveis-owned wind assets in Poland. Despite of this, the quantity of Chinese investment is still low.

Poland wants to play an active role in the BRI and encourages China to enter into the project of construction an air-rail hub. It marketing the port as an entry into the European Union's markets for Chinese producers. The Central Communication Port would replace Chopin Airport in Warsaw. The construction of 35 billion zloty (\$9,6 billion) worth port could be open by 2027. The facility will be capable to handle around 100 million passengers annually (Strzelecki, November 7, 2017).

Rail transportation corridor

Poland may turn into an important interlink along the new Silk Road due to its geographic location and its dynamic cooperation with China. Economic growth in Central and Eastern Europe will play a significant

role in influencing new infrastructure and supply chains within the whole region.

The turning point in relation between Poland and China was in launching the first rail cargo connection on April 2013. Poland also upgraded key road infrastructure in order to establish a multimodal transport hub in Łódź. The logistic route linking Chinese city of Chengdu and Poland's Łódź is the fastest journey through Kazakhstan, Russia and Belarus, between two regions taking off 12–14 days. Each cargo train holds 41 containers. The way is a natural bridge for China to European markets.

In recent years the importance of rail transportation is growing. It has several advantages, including speed, capacity, low costs, safe. Among the weaknesses of railway transport is the high cost of deployment and maintenance of the infrastructure. It is generally not suitable for short distances and small traffic of goods. Another one is its inflexibility, what means its routes and timings are strictly defined. Rail transport couldn't compete with the maritime transport which accounts for over 80 % of the total international transport of goods. It is used for the delivery of goods from distant suppliers. The seaborne trade brings a lot of benefits for consumers across the world through competitive freight costs as compared rail, air and road. It reduces the risks of deterioration, loss, and theft. Maritime transport has a lower energy consumption than other means of cargo transport. That is way it produces far less carbon dioxide emissions. The main disadvantages are the long delivery time comparing to other transportation method and the dependence of the vessel on weather conditions.

Despite of these disadvantages, rail freight has a great potential to grow. It is expected to be doubled in the next decade. In 2011 the European Union set a target shift of 30 % from road freight over 300 km to rail or waterborne transport by 2030, and a shift of over 50 % by 2050 (White Paper, March 28, 2017). Road and sea are the dominant transport mode in the EU. Rail's share is substantially lower, at 10–12 %. The most important of China's BRI policy is to develop a rail freight network to Europe. The document *EU – China 2020 Strategic Agenda for Cooperation* has emphasized the importance of cooperation with China in developing “smart, upgraded and fully interconnected infrastructure systems” and extending “interoperability of seamless supply chain logistics networks between Asia and Europe, maritime markets and routes, rail services, logistics, safety, and energy efficiency” (EU – China 2020, 2013). China is the largest

partner for EU imports, and the second largest partner for EU exports. There are now three rail channels from China to Europe. Western route leads through the Alataw Pass in Xinjiang to Kazakhstan. It is the mostly used and the fastest transcontinental railroad to Europe. The middle path runs via Erenhot to Mongolia. The last one through Manzhouli in the northeast to Russia. Because of different technical specifications of the railway system and rail tracks between China, Russia, Central Asia and Europe, trains need to change from one rail track system to the others when crossing borders.

Since the China-Europe freight train services began in 2011 to the end of 2017 the cross border rail network linked 35 Chinese cities and 34 European in 12 countries. During that time freight trains made a total of 6,235 trains. In 2017 alone there have been made more than 3270 trips (Zhong'ou, February 26, 2017). According to Chief Executive Officer and Chairman of the Board of Russian Railways Oleg Belozеров the volume of transport between China and the European Union should increase to 40 million TEU (twenty-foot equivalent units) by 2040 (Shirres, February 21, 2018).

Poland seeks to be Central Europe's transport and logistics hub linking European and Asian markets. On March 2018 Polish Minister of Infrastructure Andrzej Adamczyk emphasized the importance of creating the communication corridors linking Europe and Asia. In addition, it helps boost not only local economies but also improve trade and cargo exchange (Adamczyk, March 13, 2018).

Kanat Alpysbaev, the head of Kazakhstan's national railways company Kazakhstan Temir Zholy expects to quadruple the volume of container traffic between Asia and Europe from 200 thousand TEU in 2018 to 800 thousand TEU by 2020. The average container trains speed was about 1,000 km/day (around 42 km/h) in 2017, but United Transport and Logistical Company plans to increase it to more than 1,100 km/day. In his opinion, it is necessary to search for alternative bridges to Europe due to the limited capacity of the Polish infrastructure. He suggested considering an alternative entry point to Europe, including Russian Kaliningrad (Шаерман, December 14, 2017).

The need to increase the average speed of trains from China to Europe through Kazakhstan and Russia face many challenges, because the capacities of rail transport systems are limited by traffic bottlenecks. In addition the average operating speed of freight trains in Poland is only 25

km/h (Pociągi, July 11, 2017). Poland has already taken the steps to solve the problem. Accordingly, governmental plans Poland wants to invest €142 billion in its transport infrastructure up to 2030. The estimate takes into account the transport modes: roads, railways, inland waterways, maritime transport and aviation (Kwieciński, March 9, 2018).

Poland has initiated the modernization of the railway infrastructure in Biała Podlaska, Małaszewicze, and Terespol. From the Polish point of view, the cargo handling center in Małaszewicze, close to the Belarusian border, plays a significant role for the transshipment of containers carried by rail from China to Western Europe. The construction works are scheduled to be finished in 2020, when the number of freight train departures from China will significantly increase. So, the Polish government has to consider alternatives to BRI solutions. It's worth to underline that Poland is engaged in the building of the South – West Trade Rail Corridor, passing through Iran, Azerbaijan, Georgia, Ukraine and Poland. The South-West corridor will provide good opportunities to integrate European and Indian markets (Israfilbayova, September 8, 2017).

Potential areas of cooperation

China could provide financial support to grow green technology in Poland. Poland expects to cooperate with China in some strategic areas such as infrastructure, energy, food processing, innovation, high technology, R&D.

Nuclear and renewable energy. Poland has no nuclear power generation, but has plans to construct a nuclear power plant by 2029, in order to reduce carbon emissions. The government would like to build three units of the nuclear power plant (Baca-Pogorzelska & Osiecki, March 22, 2018). The financing concept is probably the most problematic part of the project. The China General Nuclear Power Group is in talks to build a nuclear power plant in Poland. Poland and China already have signed a memorandum on nuclear cooperation for civil use (Zheng, July 27, 2017).

Poland also sees a great potential for cooperation with China on renewable energy development. According to the report prepared by the International Renewable Energy Agency, Poland can increase its share of renewables in power generation to almost 38 % by 2030, in comparison to 7 % in 2010. Total average investment needs to fulfill REmap 2030 were estimated at USD 4.5 billion per year in 2010-2030. Poland's renewable energy use has been dominated by biomass, but there is a huge potential

of wind energy to develop (REmap 2030, October 2015). China is the world leader in domestic investment in renewable energy. At the beginning of 2017 China announced that it plans to invest 2,5 trillion RMB (\$361 billion) into renewable power generation by 2020 (“Shi san wu”, January 5, 2017). It already becomes a driving power for wind and solar energy. It now produces much more wind, solar and hydro power than US and the EU. It is not the end, because these two sectors could receive up 5,4 trillion RMB (\$780 billion) in investments from 2016 to 2030 (Nengyuan, 2017). The Chinese government intends to achieve commercialization of the renewable energy sector. The Belt and Road initiative provides a chance to gain a dominant position at the international green energy markets.

Agri-food sector. Poland is one of the most significant agri-food and sea food producer in Europe. The main destination of food export is the EU market. For example, Poland is among the largest milk producers in the EU. It is also one of the major suppliers of apples, berries and other fruits. However, the export of these categories of products to China is close to zero.

Graphene. Poland claims to be the first to have a graphene-specific program and has been the first in Europe to patent an industrial technology for producing graphene. The production method developed at Łódź University of Technology. Graphene derived from graphite is a thin layer of pure carbon. It is the strongest and thinnest material known to exist. It could be used in a wide range of materials, including inks, sensors and so on. Graphene is a flexible electrical and thermal conductor that can be used in solar cells, smart windows, phones. China becomes a major player in graphene, that is commercially used in batteries, anti-corrosion coatings, printed heater applications (Ghaffarzadeh, April 2017).

Rhenium. Rhenium (Re) is a silvery metal. In Poland rhenium is extracted from sulfuric acid waste from copper processing. In 2016 Poland was the 3th producer of rhenium in the world, after Chili and the United States (Mineral Commodity, January 2017, 137). This rare metal is critical to the manufacture of turbine blades, crucial for the production of aircraft engines. According to expectations China might need to stockpile 5 tons of rhenium per year in order to improve its combat aircraft engines (Smith, April 17, 2014). It also worth to mention that China will establish a development and research system for aero engines before 2020. Within 20 years China plans to catch up with the advanced aero engine producers.

Conclusions

The Belt and Road initiative intends to serve national interests of China. It creates a new platform for cooperation based on building intercontinental trade networks and enhancing infrastructural connectivity between China, Eurasia and Africa through land and sea. It includes policy coordination, trade and financing collaboration, as well as social and cultural exchange. The main goal is to achieve win-win results for all. China emphasis practical aspects of cooperation in various fields.

Belt and Road Initiative gives more impetus to the global economy and represents new directions in regional economic cooperation. From this perspective it also improve Chinese economic security by opening up more overseas markets, creating land routes that could help reduce dependency on maritime routes, including the Strait of Malacca, as well as enhancing the RMB internalization.

Poland attaches a great importance to the relations with China. It sees opportunities in China's Belt and Road initiative. Both Poland and China share a number of convergent interests in promoting economic cooperation in areas such as transportation, logistics and customs. Poland is the emerging regional transport, logistics and services hub. It not only connects Central and Eastern European region but also could be perceived as a possible gateway to Western European markets. The rail cargo service route linking Chengdu and Łódź plays here a significant role in integrating markets and increasing trade between Poland and China.

Poland wants to improve its global and regional position. It pursues to play an active regional policy and represent the interests of Central Europe in the European Union. Thus, it is logical that Poland has become an important partner for China in the region. In particular, it could play a constructive role in promoting China-EU relations.

References

1. Adamczyk: w Nowym Jedwabnym Szlaku najważniejsze utworzenie korytarzy komunikacyjnych (March 13, 2018). *PAP*. URL : <http://www.pap.pl/aktualnosci/news,1327142,adamczyk-w-nowym-jedwabnym-szlaku-najwazniejsze-utworzenie-korytarzy-komunikacyjnych.html> (Last accessed: April 27, 2018) (in Polish).
2. Baca-Pogorzelska K., Osiecki G. Atom będzie droższy, bo większy i polski. Bez kredytów, ale za pieniądze państwowych spółek. *dziennik.pl*. (March 22, 2018). URL : http://gospodarka.dziennik.pl/news/artykuly/571187_budowa-

- polski-atom-bez-kredyty-za-pieniadze-panstwowych-spolek.html (Last accessed: April 27, 2018). (in Polish).
3. Balma P. The 16+1 mechanism China's geopolitical approach to Europe. (October 26, 2017) // *Luxemburg Times*.
  4. Brown K. China's Geopolitical Aims: The Curious Case of the 16-Plus-1. (March 3, 2017). *The Diplomat*.
  5. Cabanowski M. Tajemnice Mandżurii. Polacy w Harbinie. Warsaw: Publisher Muzeum Niepodległości. 1993. (in Polish).
  6. Chen Feng, Wang Yiwei *The Belt and Road: What Will China Offer the World in Its Rise*. Beijing: New World Press. 2016.
  7. Cheng Dawei *Belt and Road Initiative: China's Trade Governance and Policy*. Routledge. 2018.
  8. China Trade Statistics (April 17, 2018). European Commission. URL : http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2012/march/tradoc_149251.pdf (Last accessed: April 27, 2018).
  9. China's Twelve Measures for Promoting Friendly Cooperation with Central and Eastern European Countries (January 26, 2012). Cooperation between China and Central and Eastern European Countries. URL : http://www.china-ceec.org/eng/ldrhw_1/2012hs/hdxw/t1410546.htm (last accessed: April 27, 2018).
  10. EU-China 2020 Strategic Agenda for Cooperation (2013). European External Action Service. URL : <https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/20131123.pdf> (Last accessed: April 27, 2018).
  11. Guo Wenqing Attends Celebration Ceremony for the 20th Anniversary of the Cooperation between China Minmetals and KGHM Polska Miedź (November 27, 2017). China Minmetals Corporation. URL : http://www.minmetals.com/english/News/201712/t20171220_233515.html (Last accessed: April 27, 2018).
  12. Hanemann T., Huotari M. Chinese FDI in Europe in 2017. *Merics*. (April 17, 2018).
  13. Heide D., Hoppe T., Scheuer S., Stratmann K. EU ambassadors band together against Silk Road. // *Handelsblatt*. (April 17, 2018).
  14. Hillman J. Statement Before the U.S.-China Economic and Security Review Commission "China's Belt and Road Initiative: Five Years Later". Center for Strategic and International Studies. (January 25, 2018).
  15. Full text of President Xi's speech at opening of Belt and Road forum (May 14, 2017) // *Xinhua*.
  16. Full text of Riga Declaration (November 6, 2016). URL : http://english.gov.cn/news/international_exchanges/2016/11/06/content_281475484335120.htm (Last accessed: April 27, 2018).
  17. Ghaffarzadeh K. *Graphene, 2D Materials and Carbon Nanotubes: Markets, Technologies and Opportunities 2017-2017*. Publisher IDTechEx Ltd. (April 2017).

18. Israfilbayova S. (September 8, 2017). Protocol signed on development of South-West Route // AzerNews, URL : <https://www.azernews.az/business/118702.html> (Last accessed: April 27, 2018).
19. KGHM – dwie dekady na miedziowym szlaku do Chin (November 27, 2017). KGHM Polska Miedź. URL : <http://kghm.com/pl/kghm-dwie-dekady-na-miedziowym-szlaku-do-chin> (Last accessed: April 27, 2018). (in Polish).
20. Kajdański E. Korytarz. Burzliwe dzieje Kolei Wschodniocchińskiej 1898-1998. Warsaw: Publisher Książka i Wiedza. 2000. (in Polish).
21. Kajdański E. Michał Boym – Ambasador Państwa Środka. Warsaw: Publisher Książka i Wiedza. 1999. (in Polish).
22. Kajdański E. Michał Boym – ostatni wysłannik dynastii Ming. Warsaw: Publisher Wydawnictwo Polonia. 1988. (in Polish).
23. Kajdański E. Michała Boyma opisanie świata. Warsaw: Publisher Oficyna Wydawnicza Volumen. 2009. (in Polish).
24. Kwieciński: do 2030 r. rząd chce zainwestować w infrastrukturę transportową 142 mld euro (March 9, 2018). PAP. URL : <http://www.pap.pl/aktualnosci/news,1322440,kwiecinski-do-2030-r-rzad-chce-zainwestowac-w-infrastruktury-transportowa-142-mld-euro.html> (Last accessed: April 27, 2018). (in Polish).
25. Kynge J., Beesley A., Byrne A. EU sets collision course with China over “Silk Road” rail project // Financial Times. (February 20, 2017).
26. Li Keqiang huijian Bolan zongli xi de wo (李克强会见波兰总理希德沃) (September 28, 2017) // Xinhua (新华). (in Chinese).
27. Li Keqiang tichu Zhongguo yu Zhongdong'ou hezuo kuangjia, Xinhua mei ri dianxun (李克强提出中国与中东欧合作框架, 新华每日电讯) (November 25, 2015) // Xinhua (新华). (in Chinese).
28. Li Keqiang zai di liu ci Zhongguo - Zhongdong'ou. Guojia lindaoren huiwu shang de jianhua (李克强在第六次中国—中东欧. 国家领导人会晤上的讲话) (November 28, 2017) // Xinhua (新华). (in Chinese).
29. Lim Tai Wei Chan, H. Hing Lee, Tseng K. Hui-Yi, Lim Wen Xin. China's One Belt One Road Initiative. London: Imperial College Press. 2016.
30. McCaleb A., Szunomár Á. Chinese foreign direct investment in central and eastern Europe: an institutional perspective. In J. Drahokoupil (ed.) // Chinese investment in Europe corporate strategies and labour relations. P. 121-140. Brussels. ETUI. 2017.
31. Minister Jacek Czaputowicz o priorytetach polskiej dyplomacji w 2018 roku (March 21, 2018). Ministry of Foreign Affairs Republic of Poland. URL : http://www.msz.gov.pl/pl/aktualnosci/wiadomosci/minister_jacek_czaputowicz_o_priorytetach_polskiej_dyplomacji_w_2018_roku (Last accessed: April 27, 2018). (in Polish).
32. Nengyuan zhuanxing jiasudu: Zhongguo fengdian guangfu fadian de xietong xiaoyi (能源转型加速度: 中国风电光伏发电的协同效益), 2017. Greenpeace, Beijing.

33. New Frontiers: The 2018 Report – 2018. Knight Frank. 2018.
34. Pan Che Chinese Companies Invest \$60 Billion on Belt and Road Projects // Caixin. (May 12, 2017). URL : <https://www.caixinglobal.com/2017-05-12/101089831.html> (Last accessed: April 27, 2018).
35. Pociągi towarowe w Polsce coraz szybsze (July 11, 2017). UTK. URL : <https://utk.gov.pl/pl/aktualnosci/13224,Pociągi-towarowe-w-Polsce-coraz-szybsze.html> (Last accessed: April 27, 2018). (in Polish).
36. Polish Foreign Policy Strategy 2017-2021 (July 2017). Ministry of Foreign Affairs Republic of Poland. URL : <http://www.msz.gov.pl/resource/0c98c3b2-9c5d-4c42-8761-f7827134ee76:JCR> (Last accessed: April 27, 2018).
37. Rasmussen A. F. China's investment in Europe offers opportunities – and threats // Financial Times. (November 20, 2017).
38. REmap 2030: Renewable Energy Prospects for Poland (October 2015). International Renewable Energy Agency.
39. Rose, M. (January 10, 2018). In China, Macron presses EU for united front on foreign takeovers // Reuters.
40. Rowiński J. Wahadło czyli stosunki polityczne PRL-ChRL. In B. Góralczyk (ed.), *Polska – Chiny, Wczoraj, dziś jutro*. Toruń: Publisher Adam Marszałek. 2009. (in Polish).
41. Seaman J., Huotari M. Otero-Iglesias M. (eds.) *Chinese Investment in Europe. A Country-Level Approach ETNC Report*. IFRI. (December 2017).
42. Shirres D. (February 21, 2018). Russia's 1520 forum opens in Vienna. *Rail News*. URL : <https://www.globalrailnews.com/2018/02/21/russias-1520-forum-opens-in-vienna/> (Last accessed: April 27, 2018).
43. Smith Ch. China's push into aviation drives rhenium demand // Metal Bulletin. (April 17, 2018).
44. Stanzel A. Dividing without antagonizing: China's 16+1 image problem. // A. Kratz, A. Stanzel (eds.), *China's investment in influence: the future of 16+1 cooperation*, European Council on Foreign Relations. (December 2016).
45. "Shi san wu" qijian ke zaisheng nengyuan zong touzi guimo jiang dadao 2.5 wan yi yuan ("十三五"期间可再生能源总投资规模将达到2.5万亿元) (January 5, 2017). Guojia nengyuan bu (国家能源局), URL : http://www.nea.gov.cn/2017-01/05/c_135956835.htm (Last accessed: April 27, 2018).
46. State of the Union 2017 – Trade Package: European Commission proposes framework for screening of foreign direct investments (September 13, 2017). European Commission – Press release. URL : http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-3183_en.htm (Last accessed: April 27, 2018).
47. Statistics Poland (2018). URL : <http://swaid.stat.gov.pl> (Last accessed: April 27, 2018).
48. Strzelecki M. Poland Approves Plan to Build \$9.6 Billion Central Airport. Bloomberg. (November 7, 2017).
49. Шаерман Е. Повышение эффективности перевозок обеспечит синергию в деятельности КТЖ и РЖД // Казах-Зерно. (December 14, 2017). URL :

- <http://www.kazakh-zerno.kz/en/novosti/agrarnye-novosti-kazakhstan/241559-povyshenie-effektivnosti-perevozok-obespechit-sinergiyu-v-deyatelnosti-ktzh-i-rzhd> (Last accessed: April 27, 2018). (in Russian).
50. Tatar A., Rojanasakul M., Diamond J. S. How China Is Buying Its Way Into Europe. Bloomberg. (April 23, 2018).
51. Ustawa z dnia 11 marca 2016 r. o ratyfikacji Umowy o utworzeniu Azjatyckiego Banku Inwestycji Infrastrukturalnych, sporządzonej w Pekinie dnia 29 czerwca 2015 r. (April 21, 2016). Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Poz. 559. Warsaw. (in Polish).
52. Mineral Commodity Summaries 2017 (January 2017). U.S. Department of the Interior, U.S. Geological Survey. P. 136–137.
53. Wai mei guanzhu “16+1” lingdaoren huiwu: zhengge Ouzhoudou jiang yinci shouyi (外媒关注“16+1”领导人会晤: 整个欧洲都将因此受益, Zhongguo-zhengfu wang (中国政府网) (November 28, 2017). URL : http://www.gov.cn/xinwen/2017-11/28/content_5242939.htm (Last accessed: April 27, 2018). (in Chinese).
54. White Paper. Roadmap to a Single European Transport Area – Towards a competitive and resource efficient transport system (March 28, 2011). European Commission. Brussels. URL : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0144&from=EN> (Last accessed: April 27, 2018).
55. Wiszniewski M. W. *Historia Literatury Polskiej*. Vol. 2. Kraków: Publisher Drukarnia Stanisława Gieszkowskiego. 1840. (in Polish).
56. Wu W. Call to respect EU unity as China builds ties with eastern Europe. South China Morning Post. (January 10, 2018).
57. Xi Jinping chuxi “yidaiyilu” gaofeng luntan kaimu shibing fabiao zhuzhi yanjiang (习近平出席“一带一路”高峰论坛开幕式并发表主旨演讲) (May 14, 2017) // Xinhua (新华). (in Chinese).
58. Xi Jinping: gong jian “yidai yilu” changyi bushi diyuan zhengzhi gongju (习近平: 共建“一带一路”倡议不是地缘政治工具) (May 3, 2017) // Xinhua (新华). (in Chinese).
59. Yang Ziman Six economic corridors to better connect Asia and Europe // China Daily. (May 29, 2015).
60. Zheng Xin CNG eyes Poland for China's nuclear exports. China Daily. (July 27, 2017).
61. Zhong'ou ban lie leji kaixing 6235 lie liangjie Ouzhou 12 guo 34 chengshi (中欧班列累计开行6235列连接欧洲12国34个城市) (February 26, 2017) // Xinhua (新华). (in Chinese).

Agnieszka Sawicz

POLAND TOWARDS UKRAINE AFTER THE EUROPEAN UNION ENLARGEMENT ON 1.05.2004

Abstract. The aim of the article is to present how Polish diplomacy approached the issue of Ukraine's potential integration with the European Union and the World Trade Organization after Poland joined the European Union on the 1st of May 2004. It was a breakthrough year not only for the Polish country, but also for Ukraine, where the controversy surrounding the presidential election contributed to the Orange Revolution. These events, both for Ukrainians and observers in other countries, have become a symbol of the pro-European aspirations of the Ukrainian people. Poland actively supported the democratization of the election process in the neighboring country, but also consistently acted as the supporter of Ukraine on its road to the rapprochement with the EU structures. When Poland became a member of these structures, new opportunities opened for the country, analyzed by the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Poland.

The presentation of the Polish diplomacy's approach to the Ukrainian issue in 2004 was possible because of the review of the documents from the archives of the Polish Ministry of Foreign Affairs. Due to the grace period of this documentation, the source database is not extensive, but allows to learn the perspective of the people responsible for shaping eastern policy in the indicated period of time. From the perspective of years, it could be noticed that the correct identification of problems and the indication of methods of operation might have guaranteed success in supporting Ukraine's efforts to integrate with the EU and the WTO. However, the internal problems of the Ukrainian country, Russia's interference in its policy, and the growing discrepancies in relations with Poland over time have affected the failure of the mission being an important factor affecting the security of Poland and the entire area of Central and Eastern Europe.

Keywords: Ukraine, European Union, World Trade Organization, integration.

Анотація. Представлено підходи польської дипломатії щодо питання потенційної інтеграції України до Європейського Союзу та Світової організації торгівлі після приєднання Польщі до Європейського Союзу 1 травня 2004 року. Це був переломний рік не лише для Польської держави, але також і для України, де суперечки щодо президентських виборів сприяли Помаранчевій революції. Ці події як для українців, так і для спостерігачів з інших країн, стали символом проєвропейських прагнень українського народу. Польща активно підтримувала демократизацію виборчого процесу в сусідній країні та послідовно виступала прихильником України на шляху до зближення зі структурами ЄС. Коли Польща

приєдналася до цих структур, для країни відкрилися нові можливості, проаналізовані Міністерством закордонних справ Республіки Польща.

Представлення підходу польської дипломатії до українського питання у 2004 році було можливим завдяки перегляду документів з архівів Міністерства закордонних справ Польщі. Через пільговий період цієї документації джерельна база даних не є великою, але дозволяє прослідкувати діяльність людей, відповідальних за формування східної політики протягом зазначеного проміжку часу. З погляду років можна відзначити, що правильна ідентифікація проблем та вказівка методів діяльності дають змогу гарантувати успіх у підтримці зусиль України щодо інтеграції з ЄС та СОТ. Однак внутрішні проблеми української країни, втручання Росії у її політику та зростаючі розбіжності у відносинах з Польщею з часом вплинули на те, що невдача місії стала важливим чинником, який впливає на безпеку Польщі та всього Центрального-Східного регіону Європи.

Ключові слова: Україна, Європейський Союз, Світова організація торгівлі, інтеграція.

Introduction

One of the priority directions of Polish diplomacy is to analyze the situation in Ukraine in the context of potential intensification or loosening the cooperation and integration processes with the European Union and NATO. Maintaining the pro-western course in Kyiv's foreign politics is considered a necessary condition to keep a stable political, economic and social situation in Ukraine, and thus determines the security of Poland, which depends on the security of its neighbors. This issue has become particularly important after 2014 and the Russian annexation of Crimea, and then the commencement of military operations in the territory of eastern Ukraine.

The Russian-Ukrainian conflict showed the failure of Kyiv's western policy, and at the same time it was the result of lack of consistency in the execution of this policy. To some extent, it is also a failure of the Polish policy towards the eastern neighbour, where Warsaw intended to promote the Ukraine's activities aiming at the rapprochement to the EU. This mission had a new dimension on the 1st of May 2004 when Poland became a member of the European Union, it gave Poland new tools to lobby more effectively for the Ukraine's integration with Europe. However, it would be impossible to undertake this task without a thorough analysis of the situation in this country, which was carried out by Polish diplomatic missions and the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Poland.

Ukraine and joining the World Trade Organization

One of the important areas of interest of Polish diplomats was the potential accession of Ukraine to the World Trade Organization. Although it was mentioned in Kyiv in the priorities of foreign policy, and Leonid Kuchma believed that it would be a chance to improve the development conditions of small and medium enterprises and to protect the interests of big entrepreneurs and a way to attract foreign investors to Ukraine, the Poles assumed that joining the WTO would not happen quickly.

Although in 2003 the Verkhovna Rada adopted 19 legal acts to adjust the Ukrainian legislation to WTO norms, only 16 of the 33 required bilateral protocols on access to markets of goods and services were adopted by 2004. At the same time, it was difficult to hope for signing of subsequent documents, due to the ongoing campaign in Ukraine before the presidential elections and the controversial laws, primarily concerning "cancellation of tax reliefs and exemptions for state-owned enterprises". None of the major political forces could risk losing the support of the electorate associated with the state-owned companies, and the attempts to push through the regulation ended at the first reading in the Verkhovna Rada. The concepts of abolishing state protectionism in customs policy also encountered citizens' opposition, because in case of products the import duties were the only way to protect domestic producers who were unable to compete with the foreign ones. The oligarchs' attitude to potential changes was also extremely important. They were not inclined to introduce transparency in business, and without their approval it was impossible to expect any changes in politics [15, p. 1].

The US objection could also play a decisive role, the US demanded respecting the principles of intellectual property protection, and no one in Ukraine guaranteed that. The pirate market employed 0.4 million people in the phonographic sector only, it was hard to imagine the liquidation of all these jobs. In addition, there was no money in the budget for VAT for exporters, and none of the industries was ready to comply with the standards imposed by the WTO, including sanitary or quality standards. It was also predicted that there would be some fear because of the temporary difficulties inevitably associated with WTO accession, such as price increases, liquidation of the shadow economy (resulting in an increase in the unemployment rate) or mass redundancies. As expected, the long-term benefits (industrial restructuring, improvement of the ecological situation, free competition or an increase in the number of

foreign investments) might have been unknown to Ukrainians, or these benefits seemed too distant in time. Low awareness in this respect was associated with lack of an unambiguous attitude of Ukrainian politicians towards the WTO, the accession to its structures could become part of the election campaign, but not an element of social consensus. The opposition even underlined the negative aspects of WTO membership, although the Polish side noticed that the division into supporters and opponents of integration did not follow the political divisions [15, p. 2].

At the same time, it was assumed that the role of the state in economic processes would increase regardless of the results of the elections in Ukraine, that would actually strengthen current trends. The decision to stop the talks on the accession to the WTO was made in June 2004 and it could be described as political, Mykoła Azarov, the prime minister consistently lobbied for Ukraine, Russia, Belarus and Kazakhstan to establish the Common Economic Zone. At the same time, the possibility of withdrawing Kyiv from the agreement on Common Economic Zone was considered in 2004, but eventually this concept was abandoned, Ukraine did not want to provoke a conflict with Moscow, but also wanted to keep the possibility of buying Russian natural gas on preferential terms [22, p. 232].

At the same time, the argument was put forward that Kyiv's accession to the WTO should go along with Russia's accession into this organization (Vladimir Putin signed the protocol on Russia's accession to the WTO on 21st of July 2012.) [4, 35, 23]. The matter was raised both during the meeting of the Ukraine-EU Cooperation Council in Brussels on the 18th of May 2004, as well as during the talks of four countries interested in cooperation under the Common Economic Area in Yalta on the 29th of May 2004. As it seemed, the dependence of WTO integration on Moscow's activities in the same matter was particularly convenient for business representatives, for whom Russia was often the most important partner, and at the same time they depended on political arrangements. As estimated by the Ukrainian analysts, this problem concerned almost 40% of the market and for these entrepreneurs the "vision of opening the border" seemed to be afflicting, as well as "financial monitoring of their income" [10, s. 1].

The Ukrainian press presented the potential benefits of WTO accession, especially for the metallurgical and chemical industries, but the costs of change were also emphasized. It was noticed that increased service efficiency of banking sector clients' was unlikely to compensate for

the collapse of banks that would not withstand a new competition, there were also concerns that Ukrainian production would be pushed out by imported goods. As the Polish side supposed, such a way of informing the public opinion and slowing down the activities for the WTO accession could have been the price for the support that Russia would provide in Ukraine during the presidential campaign [10, s. 2]. Although in the analyzed documents we do not find any guidelines for the Polish government on what should be done in such a situation, it can be assumed that the conclusions from such analysis, suggesting that the pro-Russian groups may take power in Ukraine, may have led Poles to lobby for the integration with Western structures. It was in Poland's interest to have a pro-European partner at its borders, not a vassal of Russia.

Insufficient information about the WTO provided to Ukrainians or even promoting content to show its negative aspects probably influenced the assessment of Ukraine's accession into this organization on the 5th of February 2008 [21; 26]. Only 48 % of Ukrainian citizens believed that their country would benefit from joining the WTO, 25 % were afraid of losses, and 27 % of respondents did not have any opinion on this matter. At the same time, 32 % of respondents attributed the accession to the WTO to President Viktor Yushchenko (this number grew up to 44 % among those who positively assessed the accession). Only 15 % of respondents believed that the accession was attributed to the government of Yulia Tymoshenko [3].

Although, despite some fears, Ukrainians chose a pro-Western option at that time, it was impossible to disregard the relationship between the process of making political decision in Ukraine and the position of Russia. It was a valuable hint for the future for the Polish politicians and not a very good perspective for Ukraine's potential rapprochement with the West.

It should be noted that the Parliamentary Assembly of the Republic of Poland and Ukraine, appointed by the resolution of the Senate of the Republic of Poland of the 20th of March 2003, expressed its support for both Ukraine's membership in the WTO and the European Union [34, s. 22]. The members of parliaments supported the multi-vector character of the EU's eastern policy, favoring the mutual contacts and cooperation, and the European aspirations of Ukrainians, expressing the "long-term ties" connecting Ukrainians with other European nations. The future enlargement of the EU, which ultimately could include Ukraine, Russia,

Belarus or Moldova, was supposed to bring back the ties between the nations and demolish the artificial barriers dividing them, but also to incline Ukraine to take steps to “adopt European customs and legal norms”, including freedom and human rights. In practical terms it would also mean the elimination of barriers in the Polish-Ukrainian trade relations, activities aimed at the execution of the Odessa-Brody-Gdańsk pipeline, and the Parliamentary Assembly supported the efforts aimed at the improvement of the movement of people between the two countries, the development of dialogue and scientific cooperation [28].

Integration with the European Union

For a number of years, Poland was perceived as one of the largest promoters of the Ukrainian matters and it was expected that it would strengthen its position with joining the European Union. Meanwhile, a number of fears that were related to this, including Poland’s accession to the Schengen area, contributed to the emergence of new difficulties in mutual relations and the need to review the existing bilateral policy [25].

Although while preparing theses for the document “Polish-Ukrainian Relations after EU Enlargement” of the Parliamentary Assembly of the Republic of Poland and Ukraine, it was recognized that “a new climate in political and economic relations on the Continent was a sign of positive changes in the lives of all citizens of Poland and Ukraine”, the Ukrainian media did not confirm such optimism [28]. The Ukrainians themselves were skeptical about joining the EU. They believed that in fact the president and his supporters were most interested in following this scenario - 38% of respondents thought so. The second position among the beneficiaries of the potential integration with the UE were businessmen (such opinion was expressed by 31 % of respondents), then the politicians connected with the government (27 % of respondents), and only 19 % of respondents recognized that all Ukrainians could be interested in the integration with the UE [8]. Such great differences between the authorities and the citizens, indicated by the respondents, affected both the public mood and the direction of the pro-EU government policy. The implementation of such policy was negatively impacted by lack of pressure from the society and there were no expectations that this society would become a part of the European community.

The Polish Ministry of Foreign Affairs, following the opinion expressed in the “Profil” journal, noted that Ukrainian experts were

skeptical about the inclusion of new states in the European Union. As it was expected, Ukraine could join the group within 10–15 years, but meanwhile it felt the negative consequences of the EU enlargement. Exports to the countries of Central Europe decreased already in May 2004, which was connected with changes in duty rates, tariffs, quality and certification requirements, quotas and anti-dumping rules. The purchase of steel plants in Poland (Huta Częstochowa) or in Hungary (Dunaferr) was supposed to eliminate losses, it allowed to process the semi-finished products in steel plants and the sale of finished products on European markets, but this solution was far from being sufficient for the Ukrainian economy. Meanwhile, the alleviation of the visa regime was more an exception rather than a rule, the deferral of duties and tariffs was not anticipated during the transitional periods, the launch of investment projects that would revive the Ukrainian economy was not predicted either. Tahir Imanulow believed that although no one spoke about closing the door to Europe for Ukraine, “57 % of heads of the largest European companies and industrial corporations” shared the opinion that the EU would no longer need new members after the enlargement in 2004 [14].

Ukraine, with a developed agricultural sector and a cheap labor force, was supposed to be a threat to the EU rather than its partner, therefore its main task should be to increase the competitiveness of its own economy, but also to maintain good relations with the countries of the Commonwealth of Independent States, primarily with Russia. Abandoning cooperation with these partners in the context of the uncertain future of European integration was considered unreasonable. Marek Ziółkowski, the Polish ambassador in Ukraine underlined at the same time that Polish policy towards Kyiv is not dependent on the membership in the European Union, Polish-Ukrainian strategic partnership will remain Poland’s priority, as it is “an important factor of European stability” and support for the EU’s eastern policy, the policy that was previously neglected [12].

Also Norbert Justin, the EU representative in Ukraine, argued that the enlargement of the EU, and thus the immediate neighborhood of the “trade bloc of 25 countries, 450 million people” is a great opportunity for Kyiv. Abolition of quotas (with the exception of steel), reduction of duties and potential opening to foreign investors were supposed to bring huge economic benefits. Obviously, difficulties related to the transition and the adaptation of goods to EU requirements were noted, but it was necessary

to emphasize the temporal character of this situation. According to Justin, it was wrong to assume that the value of Ukrainian exports would decrease to zero, which would result in losses reaching millions as predicted by experts. The representative of the EU in Ukraine convinced that in trade with Poland “customs tariffs will be reduced, the benefits will prevail over losses”, but it seemed that such opinions were still marginally mentioned in media reports [13].

It is worth reminding that after the enlargement in 2004, the EU became the largest trading partner for Ukraine, and its average share in the country's trade amounted to 32.7 % (including 37 % share in imports and 28.3% share in Ukrainian exports) [2, p. 333]. The cooperation was also flourishing on other levels, not only the economic one. In 2004, the European Commission participated, among others, in the costs of the Ukrainian project of anti-personnel landmines liquidation, allocating nearly 4 million euro for this purpose [29, p. 211]. It was just one of many examples of joint activities, however, a full presentation of a wide range of these activities would require a preparation of a separate, extensive publication.

Integration with the EU and particular interests

Recognizing the dependence between the particular interests of individual politicians and the decisions taken at the highest levels of government played an unusually important role in effective support of the integration processes in Ukraine. What is important, the Ukrainians themselves also talked openly about these issues.

In the opinion of Hiennadi Drusenko, Director of the Comparative Law Centre at the Ministry of Justice, the problems with adapting the Ukrainian law to EU standards were largely due to personal reasons and not the substantive ones. Drusenko pointed to the fact that Borys Tarasiuk, the representative of the opposition, Our Ukraine, was the head of the Verkhovna Rada Committee for European Integration, was not in favour of the president's administration. Lack of experience, disputes regarding the competence of the Committee for European Integration and excessive politicization of the EU issues also made the works in this area difficult. Even the engagement of the Verkhovna Rada in the discussion on this subject, that was obviously justified, was seen as a manifestation of the pursuit of the interests of particular political groups [11].

Paweł Świeboda, the Director of the European Union Department, also pointed to the reluctance of politicians towards Leonid Kuchma, who, according to Bohdan Hud', "has never been a declared European" [5, p. 92]. The president was criticized for authoritarian methods of exercising power, abuse, repression of the opposition and "opportunist policy" towards the EU and Russia. In addition, as in the case of the WTO, the Ukrainians themselves, primarily a large number of the politicians in power and oligarchs, did not seek the integration with the Union. The reasons for this attitude not only included the desire to maintain good relations with Russia and the Commonwealth of Independent States, where business was conducted, but above all, the awareness that adapting to the EU standards and requirements would mean limiting their influence on power and changes in executing the politics. Transparency in its execution, reduction of corruption and democratization meant the end of political and economic lawlessness, and the potential benefits of the changes seemed to be lower than real financial income to the private accounts [17].

Drusenko expressed a different opinion on this issue, as it seems closer to the official line of the Ukrainian government. He declared that the works implemented by Ukrainians were modeled on Polish experiences, and that pro-European elites had great hopes for EU enlargement. The accession to the European community of the Ukrainian neighbouring countries put politicians in a new situation, and regardless of the results of the presidential election on the Dnieper (Viktor Yushchenko replaced Leonid Kuchma in this position in January 2005), every future leader of the country and the government had to face the need of establishing bilateral relations with the neighbouring countries and the EU according to new principles [11].

According to the opinion of the Polish side, the biggest problem in Ukraine-EU relations was "a lack of willingness of the majority of EU states to make commitments, even conditionally, for further enlargement of the Union". At the same time, presenting such a perspective, even very distant in time, would be motivational for the Kyiv authorities to introduce changes in the country, reform the legal system or the economy, but it would also affect the perception of Western Europe by Ukrainian citizens. The Polish Ministry of Foreign Affairs presented an assessment here that it is possible to obtain the support from the Visegrad Group countries, probably also from Austria, the Baltic and Scandinavian

countries, Great Britain, it is possible that from Germany, to undertake information and promotion activities by the EU institutions accredited in Kyiv. These efforts were not sufficient, especially because there was a strong pro-Russian lobby in Ukraine, extremely active during the presidential election. In this situation, the West could not balance the promises made by Moscow, and there was no question of outbidding the Kremlin's offer.

Therefore, the Polish side believed that a strong emphasis should be put on the cooperation of non-governmental, Ukrainian, Polish and other European countries operating in Ukraine. The involvement of the Ukrainian organizations was considered particularly valuable, these organizations could "afford formulation of bolder postulates" (than politicians) and break the prevailing belief in the West that Ukrainians are not supporters of the European integration. Such opinion was consolidated by the Yalta summit, which was supposed to be a proof that Brussels plays a secondary role in Ukrainian politics [17].

At the same time, it should be emphasized that the effectiveness of Polish efforts to support European aspirations of the Ukrainians was limited by the lack of a unified conception concerning the relations between the EU and Ukraine. The representatives of the Ministry of Economy and Labor delivered contrary opinions to the declarations of Polish politicians of the highest rank and the contrary to the position of the Ministry of Foreign Affairs on EU decision-making forums on "granting Ukraine the status of market economy" and starting bilateral talks (EU-Kyiv) on the free trade agreement. Such a discrepancy undermined Poland's credibility as an advocate of the affairs of its eastern neighbor on the international arena. In addition, it was emphasized that even if Ukraine was an active participant in EU educational projects, including the Framework Program, Polish educational institutions were not willing to cooperate with this partner [17].

Presidential election and relations with the European Union

The presidential election and the crisis caused by the controversy over the results delayed the approval of the EU-Ukraine Action Plan. Negotiations ended in September 2004, but the General Affairs and External Relations Council (GAERC) did not acknowledge their results until December. At the same time, it was announced that the Action Plan would be sent for approval by the EU-Ukraine Cooperation Council after

the second round of voting. Brussels still regarded Ukraine as an important partner and key neighbor of the Union, at the same time indicating the importance of free, not falsified elections. The European Council also asked Javier Solana and the European Commission to present proposals for the solutions that would strengthen bilateral cooperation, and further relations were conditioned not so much on the results of the elections but on the way the elections were conducted on the Dnieper.

Poland also intended to remain the advocate of its eastern neighbor in its relations with Brussels, which required lobbying before the EU states. Among them, the countries of the Visegrad Group, the Scandinavian and Baltic countries, Great Britain and Ireland were indicated as those potentially favourable to the Ukrainian issue. On the other hand, it was necessary to “neutralize” the unfavorable France and the countries of the Mediterranean Sea. Kyiv, in turn, was supposed to present its expectations towards Brussels in terms of politics, economy and aid programs, with the reservation that the set targets would be realistic. Consultations in this matter were supposed to be held under the Permanent Polish-Ukrainian Committee for European Integration, whose 8th session was supposed to be convened after the formation of the new government.

The Poles pointed out that it was necessary to keep the policy of rapprochement between Ukraine and the EU as well as the gradual integration of both parties. Political dialogue should be strengthened, negotiations on granting Ukraine the status of market economy should be completed as soon as possible, as well as the launch of negotiations on a free trade agreement and discussion on lowering the visa regime, the establishment of a perspective for Kyiv’s participation in the internal EU market and the conclusion of a new bilateral agreement that would replace Partnership and Cooperation Agreement. The draft document “The offer of expert support from Poland to Ukraine aiming at the adaptation of the Ukrainian institutions and legislation to EU standards and the transfer of experience of the Polish administration in the process of political and economic transformation and European integration” was also sent to consultations to the departments of Ministries of Foreign Affairs and other ministries on the 23rd of December 2004.

Among the goals the Polish side set for itself was “creating Ukraine’s prospects for EU membership” and then, after Kyiv fulfilled all the criteria and, most importantly, according to Kyiv’s will, making Ukraine join the European Union. It was planned to keep this matter on the EU agenda,

while supporting the policy of the eastern neighbour. The medium-term objectives included, after the expiration of the PCA, the signing of a new agreement, the establishment of a free trade area and the integration of Ukraine into the single European market and assistance in implementing reforms and international and European standards. The adoption of the EU-Ukraine Action Plan under the European Neighborhood Policy was supposed to be implemented as soon as possible and to declare Brussels' support for the Ukrainian reforms. They were supposed to bring democratization, build a civil society and the rule of law, an independent judiciary system, fight against corruption, as well as creating transparent conditions for entrepreneurs, which was a guarantee of economic development. At the same time, it was important to secure financial resources for the implementation of reforms, both in the EU budget and "from other international sources". Poles also believed that it was unlikely "to call a conference of donors following the model of a conference for Georgia", because the condition of the Ukrainian economy was much better. What was needed was an intensive dialogue of the politicians of the highest rank, but also the development of the scholarship offer, student exchange programs, scientific and research cooperation [16].

Conclusions

All these steps were aimed at keeping the pro-Western course of Ukraine, and allowing Ukraine to meet in time the criteria for entering the EU structures. From Warsaw's point of view, it was one of the most important tasks faced by the Polish government, but also by Polish diplomacy. It seemed that the country which in May 2004 after many years of reforms found its place in the European Union would be the best guide on this road, even a model one to follow by its eastern neighbor. However, keeping this stance did not require both countries to maintain the status quo in mutual relations, but rather to rebuild them based on a reliable analysis of the current situation and on the presentation of its development prospects.

Poles assumed broad lobbying "among similarly thinking countries" that could support Ukrainian aspirations. The Polish-German non-paper was indicated as the basis on which the offer for Ukraine would be built, that would include, among others the need to intensify the dialogue with Kyiv in the area of security, granting Ukraine the status of market economy as soon as possible, starting negotiations on the free trade

agreement and alleviating the visa regime, establishing the perspective of Ukraine's participation in the EU internal market. "The necessity to maintain a sovereign and democratic Ukraine based on the rule of law and market economy and closely related to the EU" was also mentioned among the most important issues for both countries [16].

The strategic goal of creating Ukraine's prospects of membership in the European Union, after the enlargement of the Union in 2004, seemed to be "increasingly real". It was also realized that the best argument in discussions regarding this subject would be the consistent policy of the Ukrainian government, the introduction of necessary reforms and adaptation of legislation to the EU requirements. Poland could only be a supporting country for its neighbor here, also by providing financial assistance, but above all by strengthening political dialogue, supporting the development of human potential, development and implementation of aid programs.

At the same time, it was important to remember that Russia was seeking influence in Ukraine, wishing to keep this country in its area of influence. The following years showed clearly that pragmatism, so characteristic of the Polish analyzes of 2004, was displaced by lack of agreement in terms of historical policy among others, and changes in the Ukrainian political scene and interference of the Kremlin in internal affairs of this country that have weakened pro-EU aspirations. Without a doubt, another analysis of the situation that occurred in the first months after Poland's accession to the EU may become a contribution to the discussion of the shape of Polish Eastern policy and the instruments necessary to keep Ukraine in the area of Western Europe's influence, which is a condition to keep security not only within Poland, but across Europe.

References

1. Чекаленко Л. Зовнішня політика України. Київ, 2006.
2. Dumała A. Stosunki Ukrainy z Unią Europejską, // Ukraina w stosunkach międzynarodowych / red. M. Pietraś, T. Kapuśniak.
3. Думки населення України щодо вступу в СОТ. URL : <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=366&page=5&t=6> (accessed on: 8.06.2019).
4. Федеральный закон от 21.07.2012 N 126-ФЗ О ратификации Протокола о присоединении Российской Федерации к Марракешскому соглашению об учреждении Всемирной торговой организации от 15 апреля 1994 г., URL : <http://ppt.ru/docs/fz/126-fz-4910> (accessed on: 2.06.2019).

5. Hud' B. Ukraina – Polska: od partnerstwa strategicznego do porozumienia społecznego, "Ukraina – Polska – Unia Europejska. Polityczny, gospodarczy i społeczno – kulturalny wymiar współpracy" / red. K. Jędraszczyk, O. Krasiewski, W. Sobczak. Poznań, 2012.
6. Янків М. Україна та Польща: стратегічне партнерство в системі геополітичних координат. Львів, 2011.
7. Капуśniак Т. Ukraina jako obszar wpływów międzynarodowych po zimnej wojnie. Warszawa – Lublin, 2008.
8. Konieczna J. Ukraina po pomarańczowej rewolucji – co zmieniło się w postawach i wartościach społeczeństwa, Raport OSW, kwiecień 2006. Respondenci mogli udzielić kilku odpowiedzi, stąd suma głosów przekracza 100 %.
9. Михальченко М. Україна як нова історична реальність. Дрогобич – Київ, 2004.
10. Notatka informacyjna nt. perspektyw członkostwa Ukrainy w WTO, dok. z dn. 1.06.2004, AMSZ, nr zespołu 179/09, w. III, t. DW-Ua-223-25-04.
11. Notatka informacyjna nt. Programu dostosowania prawa ukraińskiego do norm UE, t. DW-Ua-402-3-04, dok. z dn.10.03.2004, AMSZ, nr zespołu 177/09, w. III,teczka DW-402.
12. Notatka informacyjna nt. Programu dostosowania prawa ukraińskiego do norm UE, t. DW-Ua-402-3-04 Materiały publicystyczne omawiające rozszerzenie UE, streszczenie wywiadu z Markiem Ziółkowskim opublikowanego na łamach czasopisma "Profil", nr 7 z dn. 23.02.2004 r., AMSZ, nr zespołu 177/09, w. III,teczka DW-402.
13. Notatka informacyjna nt. Programu dostosowania prawa ukraińskiego do norm UE, t. DW-Ua-402-3-04 Materiały publicystyczne omawiające rozszerzenie UE, streszczenie wywiadu z Norbertem Justinem opublikowanego na łamach czasopisma "Profil", nr 7 z dn. 23.02.2004 r., AMSZ, nr zespołu 177/09, w. III,teczka DW-402.
14. Notatka informacyjna nt. Programu dostosowania prawa ukraińskiego do norm UE, t. DW-Ua-402-3-04 Materiały publicystyczne omawiające rozszerzenie UE, tłumaczenie fragmentów artykułu: Tahir Imanułow, Odkrycie Europy, "Profil", nr 7 z dn. 23.02.2004 r., AMSZ, nr zespołu 177/09, w. III,teczka DW-402.
15. Perspektywy Ukrainy na przystąpienie do Światowej Organizacji Handlu (stan na początek roku 2004), dok. z dn. 10.02.2004, oprac. E. Mazur-Cieślik, Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej (AMSZ), nr zespołu 177/09, wiązka III,teczka DW-Ua-406-1-04, s. 1.
16. Pilna notatka ws. proponowanych działań Polski w celu rozwoju stosunków Unia Europejska – Ukraina w kontekście wyników wyborów prezydenckich 26.12.2004 r., dok. z dn. 4.01.2005, AMSZ, nr zespołu 177/09, w. IV,teczka DW-402, t. DW-Ua-402-1-05.

17. Pismo P. Świebody dot. propozycji deklaracji UE ws. Ukrainy, z dn. 27.07.2004 r., AMSZ, nr zespołu 177/09, w. III, teczką DW-402, t. DW-Ua-402-4-04.
18. *Polityka wschodnia Polski. uwarunkowania, koncepcje, realizacja*, red. A. Gil, T. Kapuśniak. Lublin – Warszawa, 2009.
19. *Polska – Ukraina. Więcej niż sąsiedztwo*, red. M. Wolański, Ł. Leszczenko. Wrocław, 2006.
20. *Polska i Ukraina w kształtowaniu bezpieczeństwa europejskiego* / red. J. Buczyński, H. Binkowski. Przemysł, 2007.
21. *Протокол про вступ України до Світової організації торгівлі*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_049 (accessed on: 8.06.2019).
22. Renn P. *Alternatywa Ukrainy: integracja z Zachodem, integracja ze Wschodem // Procesy integracyjne i dezintegracyjne na obszarze poradzieckim. Próba bilansu* red. T. Ambroziak, A. Czwółek, S. Gajewski, M. Nowak-Paralusz.
23. *Россия вступила в ВТО*. URL : https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2012/07/21/rossiya_vstupila_v_vto (accessed on: 2.06.2019).
24. Sawicz A. *Mit pomarańczowej rewolucji // Ukraina – Polska – Unia Europejska. Polityczny, gospodarczy i społeczno – kulturalny wymiar współpracy* / red. K. Jędraszczyk, O. Krasiewski, W. Sobczak. Poznań, 2012. S. 227–244.
25. Sawicz A. *Unia. Niemożność wyboru // Transformacje ustrojowe w Europie Środkowej i Wschodniej* red. Z. Białobłocki, A. Romanyuk. Kutno, 2012.
26. *Співробітництво України з Світовою організацією торгівлі*. URL : <http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/wto/ukr/981.html> (accessed on: 8.06.2019).
27. Szeptycki A. *Ukraina wobec Rosji. Studium zależności*. Warszawa, 2013.
28. *Tezy do dokumentu Zgromadzenia Parlamentarnego RP i Ukrainy Stosunki polsko-ukraińskie po rozszerzeniu UE*, 26.09.2003 r., AMSZ, nr zespołu 21/2006, w. 2, t. Ua-402-8-03.
29. Tymkiv Y. *Mechanizmy współpracy i instytucjonalizacja stosunków Ukraina – UE // Polityka bezpieczeństwa narodowego państw obszaru WNP. Wybrane problemy* / red. W. Baluk. Toruń, 2009.
30. *Ukraina 25 lat na drodze niepodległości* : red. P. Pietnoczka, H. Stroński. Olsztyn, 2017.
31. *Україна – ЕС 2008, нова гра // "І"*. 2007. 50.
32. *Україна – ЕС, Україна – НАТО // "І"*. 2010. 60.
33. *Українське суспільство на шляху перетворень західна інтерпретація / red. В. Ісаїв. Київ, 2004.*
34. *Wybrane dane o pracy Senatu Rzeczypospolitej Polskiej (4.07.1989 r. – 4.06.2004 r.)*, Kancelaria Senatu RP, czerwiec 2004 r.
35. *Закон о ратификации протокола о вступлении России в ВТО подписан президентом*. URL : <http://www.garant.ru/news/409420/> (accessed on: 2.06.2019).

АЗОВСЬКЕ МОРЕ В ПОСТКРИМСЬКІЙ РЕАЛЬНОСТІ: ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ

Анотація. Проаналізовано кризову ситуацію, що склалася в Азовському морі після окупації Кримського півострова Росією. Визначено, що Керченську протоку повністю контролює Росія, а в Азовському морі Росія створює різноманітні перешкоди для України, незважаючи на спільний характер використання моря, зазначений в україно-російському договорі 2003 р.

Доведено, що Росія проводить масштабну мілітаризацію в Азово-Чорноморському регіоні, що загрожує безпеці України та може призвести до реалізації військового сценарію зі захопленням української частини азовського узбережжя. Останнім часом Росія вдається до відкритої агресії, захопивши у полон екіпаж трьох українських військово-морських суден.

З іншого боку, Росія створює штучні перешкоди для судноплавства через постійне затримання торговельних суден, що здійснюють рейси до українських портів в Азовському морі, біля Керченської протоки. Агресивна політика Росії в Азовському морі створює серйозні військово-політичні та соціально-економічні загрози для України, які потребують розв'язання за допомогою міжнародної спільноти.

Ключові слова: Азовське море, Чорне море, безпека, Керченська протока, Крим, мілітаризація, судноплавство.

Abstract. The article analyzes the crisis situation in the Azov Sea after the occupation of the Crimean Peninsula by Russia. It is stated that the Kerch Strait is completely controlled by Russia, and Russia creates various barriers for Ukraine in the Azov Sea, despite the joint use of the sea specified in the Ukrainian-Russian agreement of 2003.

It is proved that Russia is engaged in the massive militarization in the Azov and Black sea region that threatens the Ukraine's security and may lead to the implementation of several military scenarios related to the occupation of the Ukrainian territory of the Azov Sea coast. It is noted that, more recently, Russia has used open aggression having taken crews of three Ukrainian naval vessels prisoners.

On the other hand, Russia creates artificial barriers to shipping by constantly detaining commercial ships transporting freight to Ukrainian ports in the Azov Sea, near the Kerch Strait. The Russian aggressive policy in the Azov Sea creates serious military-political and socio-economic threats to Ukraine requiring to be resolved with the help of the international community.

Keywords: Azov Sea, Black Sea, security, Kerch Strait, Crimea, militarization, shipping.

Вступ

Черговим плацдармом російської гібридної агресії проти України стає Азовське море, де Росія отримала суттєві економічні та військово-політичні переваги після окупації Кримського півострова та будівництва мосту через Керченську протоку. Завдяки мілітаризації Криму та підвищенні військової присутності на Азові Росія має можливість для проведення військової операції проти українського Приазов'я. Розгорнута економічна "блокада" українських портів Азовського моря додає Москві додаткових важелів впливу на соціально-економічну ситуацію в регіоні, який залежить від морського експорту промислової продукції.

Останні дослідження та публікації

Проблема безпеки в Азовському морі привертає увагу дослідників після "Керченського інциденту", який повністю змінює порядок денний у регіоні. На думку німецького політолога Андреаса Умланда, в найближчий час географічний центр україно-російського конфлікту може переміститися з Донбасу до Азовського моря, де у Росії значно більше шансів досягнути успіхів. Це може призвести до трагічних для України наслідків [1].

Окрім військових загроз, серйозним викликом для економіки українського Приазов'я є постійні затримання російською береговою охороною торговельних суден, що прямують до українських портів на Азовському морі. На думку кримських експертів Андрія Клименка та Тетяни Гучакової, такі дії Росії є реальною блокадою українських портів в Азовському морі [2, с. 17–18].

Азербайджанський дослідник Рауф Раджабов, що розглядає "Керченську кризу" крізь призму геополітичної та геоекономічної ситуації в Азово-Чорноморському регіоні з урахуванням інтересів США, Туреччини та Росії [3, с. 17–18], вважає, що агресивні дії Росії призведуть до підвищення ролі НАТО в Азово-Чорноморському регіоні.

Мета статті. Оскільки в Азовському морі Росія використовує класичні методи гібридної війни, дослідження цієї проблеми потребує використання системного підходу з урахуванням політичного, військового, економічного та соціального чинників, а також крізь призму геополітичних та геоекономічних особливостей регіону.

Виклад основного матеріалу

Кризові моменти в Азовському морі виникали задовго до анексії Криму. Найбільше загострення відбувається у 2003 р. навколо українського острова Тузла, який Росія намагалася приєднати до своєї території (Краснодарського краю) за допомогою будівництва дамби. Таке “з’єднання” українського острова з російським материком надавало Кремлю можливості посилити свої претензії щодо Керченської протоки та Азовського моря загалом.

Наприкінці 2003 р. конфлікт завершився підписанням двостороннього договору, згідно з яким Азовське море та Керченська протока визнано історично внутрішніми водами України та Російської Федерації, що передбачало їх спільне використання [4]. Делімітацію морського кордону повинні були визначити у майбутньому, але вона так і не відбулася через постійну протидію з російського боку. У договорі проголошено свободу судноплавства в протоці та Азовському морі для усіх торговельних суден, а також військових кораблів України та РФ.

Після окупації Криму Росія бере Керченську протоку під власний контроль та встановлює порядок дозвільного проходу кораблів нею. Управління рухом протокою здійснює “Центр регулювання руху суден “Керч” Кримського басейнового філіалу ФДУП “Росморпорт”, що розміщений у Керчі.

Однак найсерйозніші проблеми для судноплавства в регіоні виникають на тлі будівництва мосту через Керченську протоку (“Кримського мосту”). По-перше, росіяни встановили обмеження щодо висоти та довжини суден, які можуть пройти під арками мосту. Відповідно, великотоннажні кораблі класу Panamax, частка заходів яких до Маріупольського порту досягла 30 %, залишилися поза Азовським морем. По-друге, під приводом забезпечення безпеки мосту росіяни почали додаткові перевірки та затримання суден не тільки в протоці, але й в Азовському морі, що порушує умови вільного судноплавства, гарантовані договором 2003 р.

За даними українських експертів “Майдану закордонних справ”, від 17 травня до 31 листопада 2018 року було зафіксовано 110 зупинок суден, переважно з вантажем, в Азовському морі, іноді навіть у 12-мильній українській морській зоні [2, с. 9], що свідчить про зухвале нехтування Росією нормами міжнародного морського права.

До незаконних перевірок на морі варто додати збільшення часу на очікування проходу через протоку. Протягом липня-листопада сумарний час затримання суден, що прямували до українських портів, на вході до Азовського моря склав понад 21 тисячу годин. Час затримки у зворотному напрямку перевищив 24,5 тисячі годин очікування. Сумарно судна мають 1900 діб вимушеного простою, що, за оцінками експертів, надало збитків судновласникам на суму в понад 13 мільйонів доларів [2, с. 10–11].

Це призвело до зменшення візитів іноземних торговельних кораблів до українських портів та, відповідно, зменшення їхнього вантажообігу. У 2018 р. обсяг перевалки вантажів у Маріупольському морському порту скоротився на 10 % (з 6,5 до 5,8 млн тонн), а Бердянського – на 25 % (з 2,4 до 1,8 млн тонн) [5]. Оскільки через Маріупольський порт експортується велика частина промислової продукції, що виробляється в Маріуполі, подальше скорочення об'ємів експорту через азовські порти призведе до зростання соціальної напруги в регіоні, яку Росія може використати у своїх інтересах через реалізацію відповідних сценаріїв з дестабілізації ситуації в Приазов'ї.

За даними соціологічного опитування групи “Рейтинг”, проведеного у листопаді–грудні 2018 р., найбільше занепокоєні ситуацією у власному регіоні мешканці Херсонської області. 69 % респондентів вважають ситуацію напруженою та ще 20 % – критичною. Друге місце посідають прифронтові Донецька та Луганська області, де ситуацію напруженою вважає, відповідно, 47 та 51 % респондентів, а критичною – 38 та 34 % [6]. Саме тому будь-які непродумані дії представників української влади можуть призвести до ще більшого зростання напруги в регіоні.

Для підвищення власних претензій на Азовське море Росія використовує масштабну мілітаризацію Криму та акваторії обох морів. Протягом 2014–2018 рр. кількість російських військових у Криму зросла з 12,5 до 32 тисяч. Чисельність військової техніки збільшилась у 5–7 разів: військових літаків з 22 до 113, бронетехніки – з 92 до 680 одиниць, танків – з 0 до 40 машин, артсистем – з 24 до 174 [7, с. 9].

Протягом 2015–2018 рр. Росія проводить модернізацію Чорноморського флоту, який поповнено трьома фрегатами, двома корветами та шістьма підводними човнами, два з яких несуть бойове чергування біля сирійських берегів.

Під приводом захисту “Кримського мосту” Росія мілітаризує Азовське море, куди у травні 2018 р. перевели 6 артилерійських та 6 десантних кораблів з Каспійської флотилії. За даними Держприкордонної служби України на початок 2019 р. кількість російських катерів в Азовському морі досягла 120 одиниць [8]. На початку березня для охорони акваторії Керчі прибули три бойові катери Росгвардії.

У відповідь на російську політику щодо Азовського моря РНБО України 6 вересня 2018 р. прийняло рішення про створення на Азові окремого корабельно-катерного угруповання, оснащеного ракетною та артилерійською зброєю. Для реалізації цього рішення до Бердянська переводять два бронекатери (“Лубни” та “Кременчук”). Ще два українські судна (буксир “Корець” та плавучу базу “Донбас”) провели через Керченську протоку наприкінці вересня. Але чергова спроба перевезу українських військових кораблів з Чорного до Азовського морів 25 листопада 2018 р. призвела до відкритої агресії з боку Росії. Нехтуючи нормами міжнародного права, україно-російського договору 2003 р. та навіть власними законами, російські підрозділи обстріляли кораблі ВМСУ, поранили трьох українських моряків, а потім захопили судна разом з 24 членами екіпажів.

Неприхована російська агресія призводить до підвищення уваги західних країн до регіону та низки політико-дипломатичних заходів. Президент США Дональд Трамп відмовився від зустрічі з російським лідером Володимиром Путіним на полях саміту G20 в Аргентині, наголосив на вирішенні ситуації з українськими моряками та кораблями.

Генасамблея ООН у резолюції в грудні 2018 р. висловила “серйозну стурбованість зростанням напруги та невиправданим використанням сили проти України, у тому числі проти трьох суден ВМСУ”. Однак у резолюції уникається використання терміна “агресія” щодо російських дій на морі [9].

28 грудня 2018 р. президент Франції Еммануель Макрон та канцлер Німеччини Ангела Меркель виступили зі спільною заявою, вимагаючи від Росії гарантій на вільне пересування усіх суден Керченською протокою та звільнення українських полонених моряків [10]. Але європейські політики так і не наважилися визнати дії Росії проти України біля Керченської протоки агресією, бо це потребує від ЄС більш жорсткої політики щодо Москви.

Про можливість відкритого конфлікту в регіоні депутати Європарламенту попереджали ще у жовтні 2018 р., спостерігаючи за “надмірними діями Росії”, пов’язаними зі зайвою затримкою та перевіркою комерційних суден, та російською мілітаризацією в регіоні [11].

Європейських політиків дійсно турбує ситуація з російською блокадою, бо вона завдає шкоди європейському бізнесу та загрожує соціально-економічним вибухом у Приазов’ї. Після візитів кількох європейських послів до Маріуполя та враховуючи неможливість вирішення питання політичними засобами (наприклад, через блокування Росією ідеї за спостерігачами від ОБСЄ у протоці та Азовському морі), з’являються пропозиції щодо економічної підтримки регіону з боку ЄС, що допоможе знизити соціально-економічну напругу.

На думку українських експертів, непоганим вирішенням проблеми міг би стати режим вільних економічних зон для українських портів, що збільшить їхню привабливість не тільки для ЄС, але й для Туреччини, яка має власні важелі впливу на Росію (контроль над протоками Босфор та Дарданелли, спільні газові проекти в Чорному морі) [12].

Однак навіть таких обмежених дій з боку ЄС вистачило для того, щоб значно скоротити російські перевірки суден. По-перше, після резолюції Європарламенту у листопаді–лютому не відбулося жодної затримки суден в Азовському морі. Також протягом чотирьох місяців значно зменшилася кількість затримок на вході та виході з Азовського моря. Середній час на отримання дозволу на прохід Керченською протокою зменшився зі 124,2 годин у листопаді до 71,5 годин у грудні та приблизно 30 годин у січні–лютому 2019 р. Аналогічна ситуація спостерігається й на виході з Азовського до Чорного моря: якщо в листопаді середній час затримання на судно становить 115 годин, то в грудні він зменшується до 46,5 годин, а в січні скорочується до 24 годин [13]. Але затягування з введенням нових санкцій проти РФ призводить до поступового збільшення часу затримки на вході до Чорного моря до 30,5 годин.

На думку Андреаса Умланда, така “м’яка” реакція Заходу на дії Росії в регіоні може призвести до подальшої ескалації конфлікту. До того ж, однією з причин, яка спонукає Росію до захоплення частини Херсонської області є проблема дефіциту прісної води в окупованому Криму, понад 80 % потреб якої покривала вода з Дніпра через Північно-Кримський канал [1].

Високу вірогідність військових дій у регіоні відзначають і кримські експерти Андрій Клименко та Тетяна Гучакова, які наголошують на тому, що замість подальшого наступу на Донбасі Росія скоріше вдасться до висадки десанту в Приазов'ї, де вона має "абсолютну перевагу" над силами ВСУ [2, с. 17].

Висновки та рекомендації

Після анексії Криму, незважаючи на наявність договору про спільний статус Азовського моря, Росія намагається розглядати його як своє внутрішнє море, створюючи різні перешкоди для вільного руху торговельних суден до азовських портів України та кораблів ВМСУ. Це загрожує економічними проблемами Приазов'ю та сприяє підвищенню соціальної напруги в регіоні. Ця тактика для Росії особливо була виграшною напередодні президентських та парламентських виборів в Україні, бо розширила електоральне поле тих політичних сил, які готові до будь-яких компромісів з Росією.

Масштабна мілітаризація Криму та акваторії Азовського моря створює суттєві військово-політичні загрози для України, серед яких висадка десанту у Приазов'ї та захоплення морського збереження. Готовність до відкритої агресії Росія продемонструвала захопленням кораблів ВМСУ біля Керченської протоки.

Однак Україна самотужки не може протистояти Росії в гібридній війні на Азові та потребує масштабної підтримки з боку західних союзників. По-перше, це пов'язано не тільки з продовженням, але й з посиленням санкційного тиску на Росію. Хоча така політика стикається з протидією як з боку певних кіл європейського бізнесу, які несуть збитки через антиросійські санкції, так і з поведінкою деяких європейських національних урядів, зацікавлених у налагодженні відносин з Москвою. Тому на цьому етапі найкращим виходом з ситуації була б економічна підтримка регіонів України, що страждають від російської "блокади" Азовського моря.

З іншого боку, зростання напруги на морі потребує підвищення ролі НАТО в Азово-Чорноморському регіоні, якого можна досягти комплексом заходів. По-перше, це суттєве збільшення військової присутності кораблів Альянсу в Чорному морі, що значно обмежить агресивні можливості Росії. По-друге, на цьому етапі виникає необхідність долучення до складу Чорноморського командування НАТО України та Грузії. Це підвищить статус цих держав у регіоні та

створить умови для спільної протидії російській агресії. Нарешті, Україна потребує збільшення власного флоту, значну частину якого вона втратила після російської окупації Криму. Відповідно, західні партнери можуть передати Україні свої військові кораблі на умовах лізингу.

Список використаної літератури

1. Умланд А. Почему Украине стоит ждать нового обострения в Черном и Азовском морях. URL : <https://glavred.info/opinions/10049801-pochemu-ukraine-stoit-zhdad-novogo-obostreniya-v-azovskom-i-chernom-moryah.html> (дата звернення: 07.03.2019).
2. Клименко А., Гучакова Т. Керченській міст та поширення агресії РФ на Азовське море / за заг. ред. А. Клименка. Київ, 2018. 24 с.
3. Раджабов Р. Керченский кризис и его последствия для Черноморского региона и системы глобальной безопасности. URL : <https://cacds.org.ua/?p=5943> (дата звернення: 03.03.2019).
4. Договір між Україною та Російської Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_205 (дата звернення: 28.02.2019).
5. Порти України. URL : <https://ports.com.ua/spravka/infrastruktura/berdyanskiy-morskoj-port> (дата звернення: 27.02.2019).
6. “Портрети регіонів”: підсумки. Зведені дані, порівняльний аналіз між областями. URL : http://ratinggroup.ua/research/ukraine/portrety_regionov_itogi_svodnye_dannye_sravnitelnyy_analiz_mezhdu_oblastyami.html (дата звернення: 15.02.2019).
7. Бадрак В. Мілітаризація окупованого Криму як загроза міжнародній безпеці. Мілітаризація окупованого Криму як загроза міжнародній безпеці. Збірка виступів міжнародної конференції. Київ, 2016. С. 7–16.
8. Загрозлива ситуація: 120 суден РФ в Азовському морі – ДПСУ. URL : <https://ua-news.liga.net/politics/news/zagrozliva-situatsiya-120-korabliv-rf-v-azovskomu-mori---dpsu> (дата звернення: 03.03.2019).
9. Problem of the militarization of the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine, as well as parts of the Black Sea and the Sea of Azov. URL : https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/73/194 (дата звернення: 06.03.2019).
10. European Parliament resolution on the situation in the Sea of Azov. URL : https://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/53008/european-parliament-resolution-situation-sea-azov_en (дата звернення: 02.03.2019).
11. Меркель і Макрон вимагають вільного проходу суден через Керченську протоку і звільнення українських моряків. URL : <https://www.>

radiosvoboda.org/a/news-merkel-makron-zayava-ukraina/29681454.html
(дата звернення: 05.03.2019).

12. Основні виклики та ризики для України у першій половині грудня 2018 року – ЦДАКР. URL : <https://defence-ua.com/index.php/statti/6030-osnovni-vyklyky-ta-ryzyky-dlya-ukrayiny-u-pershiy-polovyni-hrudnya-2018-roku-tsdakr> (дата звернення: 05.03.2019).
13. Хронологія кризи в Азовському морі: тривалість штучної затримки суден в Керченській протоці на 1 березня 2019. URL : <https://www.blackseanews.net/read/149137> (дата звернення: 05.03.2019).

Сергій Толстов

ЄВРОАТЛАНТИЧНИЙ РЕГІОН У ПОЛІТИЧНІЙ ДИНАМІЦІ МІЖНАРОДНОЇ СИСТЕМИ ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Анотація. Представлено процес формування та способи реалізації зовнішньополітичних стратегій провідних держав євроатлантичного простору. Показано нові тенденції та суперечності у відносинах між США та ЄС, а також між Заходом і країнами, що вважають ревізіоністами, включаючи Росію та Китай. Зміни у співвідношенні сил між провідними державами відбуваються в руслі еволюційної логіки чергування стабільних і перехідних станів. Сучасні зовнішньополітичні стратегії США та провідних країн ЄС і НАТО значною мірою ґрунтуються на відображенні політичних реалій, що утвердилися після розпаду СРСР та руйнування радянської системи союзів і міжнародного впливу.

Висловлено прогноз щодо подальших змін у міжнародній системі, які відбуватимуться відносно поступово, з урахуванням реалій ядерної доби і нових, можливо, дещо більш рівномірних пропорцій розподілу сили у групі провідних країн.

Ключові слова: Міжнародна система, Європейський Союз, НАТО, міжнародна безпека.

Abstract. The process of formation and ways of realization of foreign policy strategies of the leading states of the Euro-Atlantic space are presented. New trends and contradictions between the US and the EU, as well as between the West and countries considered revisionists, including Russia and China, are shown. Changes in the balance of power between the leading powers are in line with the evolutionary logic of alternating stable and transient states. The current foreign policy strategies of the US and the leading EU and NATO countries are largely based on reflecting the political realities that have emerged since the collapse of the USSR and the destruction of the Soviet Union system and international influence.

The forecast for further changes in the international system, which will take place relatively gradually, taking into account the realities of the nuclear era and new, possibly somewhat more uniform proportions of the distribution of power in the group of leading countries is made in the article.

Keywords: International system, European Union, NATO, international security.

Міжнародні процеси тісно пов'язані з характером і структурними ознаками міжнародної системи, станом її стабільності та спрямуванням векторів еволюції. Структуру та стан міжнародної

системи визначає співвідношення сил і впливів між найбільш розвинутими й потужними державами та міждержавними угрупованнями, що можна вважати основною “внутрішньою” перемінною системною характеристикою.

Окрім конфігурації та співвідношення сил, до структурних перемінних характеристик міжнародної системи належать ієрархія акторів та оцінка складу її учасників за критеріями гомогенності чи гетерогенності. Більш специфічною та фрагментарною видається характеристика акторів міжнародної системи за критеріями співмірності та розбіжності політичних стратегій і цілей, які вони переслідують у контексті багатосторонньої взаємодії на міжнародній арені.

Визначення основних структурних чинників і властивостей міжнародної системи дає змогу оцінювати ступінь її стабільності, стійкості (усталеності зв'язків і взаємозалежностей) або ж навпаки – гнучкості й спроможності до еволюційних змін, а також прогнозувати умовне співвідношення тенденцій співробітництва та конфліктності між учасниками системи.

Оцінювання міжнародної системи за критеріями стійкості–гнучкості чималою мірою залежить від впливу чи домінування провідних великих держав, спроможних опанувати лідерські функції, з одного боку, та пружності міжнародного середовища, з іншого. Адже виконання лідерських функцій безумовно потребує, аби претензії на лідерство підкріплювалися економічним впливом, використанням інформаційно-ідеологічних засобів домінування, привабливістю економічного ладу, способу правління та стилю життя суспільства домінуючої держави.

Хоча зміни у співвідношенні сил між провідними державами безпосередньо впливають на структурну композицію, природа міжнародної системи відносно рідко змінюється в режимі стрибкоподібних та хаотичних зрушень. Зазвичай такі зміни відбуваються поступово, в руслі еволюційної логіки чергування стабільних і перехідних станів. З погляду емпіричного досвіду залежність поведінки основних акторів системи від її структурних характеристик видається цілком природною. Адже кожна держава, дотримуючись логіки здорового глузду і раціонального вибору, може вдаватися лише до таких кроків, на які вистачає її власних ресурсів і політичної волі, або ж колективного потенціалу зі залученням союзників і партнерів,

якщо така держава є учасником потужного союзу чи ефективної системи колективної безпеки.

Сучасні зовнішньополітичні стратегії США, провідних країн ЄС і НАТО значною мірою ґрунтуються на відображенні політичних реалій, що утвердилися після розпаду СРСР та руйнування радянської системи союзів і міжнародного впливу. Водночас вони втілюють оцінки нових процесів, які повною мірою уособлюють загострення конкуренції та протилежність інтересів “старих” і “нових” великих держав, а також розхитування “ліберального” міжнародного порядку, який вважався запорукою стабільності і безпеки впродовж нетривалого періоду однополярної гегемонії США.

Формування та способи реалізації зовнішньополітичних стратегій провідних держав євроатлантичного простору враховують нові тенденції та суперечності у відносинах між США та ЄС, а також між Заходом і країнами, що вважають ревізіоністами, включаючи Росію та Китай. Дослідження зовнішньополітичних концепцій і доктринальних стратегій США в період після Другої світової війни дає підстави обґрунтовано стверджувати, що функціонально окреслені зовнішньополітичні стратегії США, зокрема стратегії стримування, “залучення та розширення”, боротьби з міжнародним тероризмом, “вибіркового стримування” та “обмеженого втручання” становили різні варіанти курсу на забезпечення глобального домінування.

Під час перебування при владі адміністрації Д. Трампа політична риторика та корекція цілей зовнішньої політики США суттєво вплинули на світоглядні позиції політичних кіл країн євроатлантичного регіону. Поміж іншим найбільш значного розголосу набули розходження в оцінках стану міжнародної системи і характеру відносин усередині трансатлантичного співтовариства. Ще на етапі виборчої кампанії 2016 р. заяви Д. Трампа кидали виклик усталеним переконаннями американського істеблішменту в незмінності місії США як гаранта неоліберального світового порядку та лідера західного світу. Після інавгурації Д. Трампа такий підхід дістав підтвердження у низці президентських указів, заяв і політичних рішень. Серед них виразно простежувалися прагнення повернути до США втрачені внаслідок глобалізації виробничі потужності, наміри посилити захист кордонів від небажаних іммігрантів, спроби прискорити реформування НАТО та перевести на самоокупність безпекову допомогу союзникам. У посланні до Конгресу США

(28 лютого 2017 р.) Д. Трамп закликав союзників і партнерів у Європі, на Близькому Сході та в АТР до “справедливого розподілу” військових витрат. Підтвердивши намір дотримуватися зобов’язань перед партнерами і союзниками, Д. Трамп водночас запевнив, що бачить своє завдання в тому, аби “представляти США, а не весь світ” [1].

Проголошений президентом США курс “Америка понад усе” ґрунтується на запереченні масштабних і довготривалих військових кампаній у віддалених регіонах. Політична особливість феномену Д. Трампа значною мірою полягала в тому, що він наважився безапеляційно поставити питання, чи вартий статус глобального лідера тих витрат, які випливають із надмірних зовнішніх зобов’язань військового і політичного характеру й утримання близько 700 військових баз у понад 70 країнах світу.

Зовнішньополітичні рішення адміністрації Д. Трампа засвідчили, що, попри силові переваги та значно більші, ніж в інших країн, військові й дипломатичні можливості, лідерство США не вважається автоматичною статусною функцією. Однак найгострішу критику з боку європейських опонентів Д. Трампа викликали його вимоги про вирівнювання оборонних видатків у межах НАТО. У відносинах з європейськими країнами політичне керівництво США надає відверту перевагу двосторонньому формату. Загострення суперечностей між США та низкою урядів країн ЄС вказує на глибокі розбіжності, що навряд чи можна пояснити суто прагматичними інтересами чи ціннісними уподобаннями.

Прихід Д. Трампа до влади супроводжувався гіпертрофованою артикуляцією російського чинника в громадсько-політичному житті США у зв’язку з розслідуванням втручання російських урядових відомств у президентські вибори. Розслідування російського впливу на виборчу кампанію 2016 р., розпочате спеціальним прокурором Р. Мюллером, та тиск з боку Конгресу суттєво вплинули на перебіг американо-російських відносин, змушуючи Д. Трампа розширювати санкційні обмеження щодо Росії. Тиск з боку Пентагону та Конгресу США спростував розрахунки російського керівництва на розподіл геополітичних сфер впливу у форматі новітнього “концерту” великих держав або формальної двосторонньої змови на кшталт “Ялти-2”.

У новій редакції стратегії національної безпеки США, яку Д. Трамп підписав 12 грудня 2017 р., серед основних загроз

міжнародній безпеці фігурують Росія та Китай як держави-ревiзiонiсти, якi пiдривають мiжнародний порядок та iгнорують верховенство права. Щодо Росiї вiдзначено, що США мають реагувати на "комбiнованi методи саботажу, дезiнформацiї та пропаганди", якi провокують кризу довiри. В якостi головних зовнiшньополiтичних цiлей США СНБ-2017 визначає глобальне доминування та пiдтримання миру "з позицiї сили" [2]. У контекстi спiввiдношення мiж внутрiшньою та зовнiшньою полiтикою СНБ-2017 пiдтверджує мету захисту американського способу життя, забезпечення добробуту американського народу i просування американського впливу. З цiєю метою адмiнiстрацiя США має намiр пiдтримувати "сприятливий для США баланс сил" [2, р. II].

У контекстi полiтичних змiн у евроатлантичному регионi все очевиднiшим видається небажання полiтичного керiвництва США брати на себе вiдповiдальнiсть за подолання кризи європейської безпеки. Така тенденцiя зумовлює неминучiсть суттєвого перегляду вiдносин мiж США та ЄС у бiк нового розподiлу ролей усерединi НАТО.

Ситуацiя ускладнюється вiдсутнiстю чiткого тлумачення кризи європейської безпеки з боку урядових кiл європейських держав. Оцiнюючи ситуацiю в Європі в контекстi настанов спiльної стратегiї безпеки ЄС 2003 р. [3] можна констатувати невдачу у виконаннi переважної бiльшостi поставлених у нiй завдань. Ухвалена в 2003 р. концепцiя безпеки ЄС передбачала концентрацiю зусиль ЄС довкола трьох стратегiчних цiлей, у тiм числi:

- визначення загроз. Цей напрям передбачав винесення "першої лiнii оборони" ЄС поза межi цiєї спiльноти, включно зi запобiганням конфлiктiв на якомога ранньому етапi за допомогою воєнних i невоєнних засобiв;
- упорядкування зони безпосереднього сусiдства включно з врегулюванням на Балканах, посиленням присутностi на Кавказi i сприянням врегулюванню арабо-iзраїльського конфлiкту;
- побудову мiцнiшого мiжнародного порядку на засадах мультилатералiзму, з добре працюючими мiжнародними iнститутами, що має ґрунтуватися на системi правил. Цей напрям стосувався спiвпрацi з мiжнародними органiзацiями (ООН, СОТ), змiцнення системи мiжнародного права, сприяння ефективностi ОБСЄ i Ради Європи та розвитку вiдносин з региональними органiзацiями (АСЕАН, МЕРКОСУР, Африканським Союзом) [3, р. 6–10].

У структурно-функціональному відношенні модель безпеки ЄС мала поєднати такі базові елементи:

- стратегічну оборону (реагування на потенційні конфлікти з акторами поза межами ЄС зі залученням ресурсів НАТО, ЄС та індивідуальних зусиль окремих країн);
- підтримку стабільності (використання можливостей керівних установ та оборонних структур ЄС, моніторингових функцій ОБСЄ та Ради Європи).
- контроль за навколишнім політико-економічним простором (відповідальність Європейської Комісії, ОБСЄ та Ради Європи).
- кризове реагування в європейському просторі поза межами ЄС (поєднання можливостей моніторингу ОБСЄ, дипломатії ЄС, ухвалення рішень про впровадження санкцій та застосування сили на рівні ООН, засобів НАТО і багатонаціональних добровільних коаліцій при здійсненні гуманітарних операцій та операцій з кризового реагування, якщо РБ ООН ухвалить відповідне рішення);
- реагування на конфлікти в межах ЄС або в зоні його прямої відповідальності (компетенція Європейської Комісії, Верховного комісара з питань зовнішньої політики та політики безпеки, дипломатичних та організаційних зусиль держави, що виконує президентські функції в ЄС і військових структур ЄС). Залучення НАТО до врегулювання таких конфліктів не передбачалося.

З усього переліку прямих цілей спільної стратегії безпеки ЄС успіху було досягнуто хіба що в процесі врегулювання постконфліктних проблем на Західних Балканах. На цьому тлі неспроможність керівних установ ЄС впливати на ситуацію під час конфліктів 2008 р. на Кавказі та 2014 р. в Україні поставила під сумнів статус ЄС у якості міжнародного актора, попри його величезний сумарний економічний потенціал. Усвідомлення цих чинників зумовлювало нагальну потребу в оновленні концепції позиціонування ЄС як політичного суб'єкта.

Менше ніж через тиждень після британського референдуму про вихід з ЄС (23 червня 2016 р.), Європейська Рада 28 червня 2016 р. схвалила "Глобальну стратегію ЄС у сфері зовнішньої політики та безпеки" [4]. Напередодні її ухвалення на саміті ЄС міністри закордонних справ ФРН Ф.-В. Штайнмаєр і Франції Ж.-М. Ейро провели у Празі нараду зі своїми колегами з країн Вишеградської четвірки. Предметом зустрічі було обговорення франко-німецького

меморандуму під назвою “Сильна Європа в небезпечному світі”, офіційно датованого 27 червня [5].

Меморандум пропонував комплекс загальноєвропейських заходів у галузі безпеки, міграційної політики та економіки. У розділі про стратегію безпеки йшлося про те, що кризи підступають усе ближче до кордонів ЄС, у тому числі зі сходу. Франція і ФРН закликали підтримати широку “концепцію Європи як Союзу... зі спільною політикою безпеки і оборони”. Ф.-В. Штайнмаєр і Ж.-М. Ейро пропонували відобразити в “Глобальній стратегії ЄС” як новому доктринальному документі суттєве посилення функцій ЄС у сфері безпеки. Ці пропозиції стосувалися аналізу безпекових інтересів та викликів, обміну інформацією, підтримки безпеки в сусідніх регіонах, більш “сильній та гнучкій” участі ЄС у вирішенні криз і започаткування щорічного проведення засідань міністерської Ради з питань безпеки в межах Європейської Ради. Німеччина і Франція закликали докласти спільних зусиль для перетворення ЄС на “незалежного глобального актора з власною зовнішньою та безпековою політикою”, здатного ефективно планувати й проводити цивільні й військові операції та забезпечити спільне фінансування збройних сил з високим рівнем готовності. Функції ЄС у запобіганні конфліктам та стабілізації довколишнього простору передбачалося поширити не тільки на сусідні країни, але й на інші регіони, що потерпають від криз, включно з наданням допомоги країнам-партнерам і сусідам у будівництві їхніх безпекових структур [5].

Керівники урядів Угорщини та Чехії загалом лояльно поставилися до висловлених пропозицій у частині створення компонентів спільної європейської армії [6]. Проте ці наміри відкинув уряд Польщі, який у питаннях безпеки робить однозначну ставку на зміцнення східного флангу НАТО. Коментуючи франко-німецький план, речник президента Польщі М. Магеровський зауважив, що виборці Великої Британії проголосували проти ЄС саме через спроби перетворити його на наддержаву [7]. Міністр закордонних справ Польщі В. Вашиковський виступив проти намірів диференціювати економічні режими всередині ЄС шляхом створення привілейованого простору на базі Єврозони. Оцінюючи результати референдуму про вихід Великої Британії з ЄС, В. Вашиковський закликав до реформування Союзу, адже Брекзїт, якщо він дійсно відбудеться, “це не лише і виключно примха британців”. Це також помилка ЄС,

котрий “дозволив собі втратити такого члена, як Велика Британія, що є другою за розміром економікою в Європі і п’ятою в світі, державою з ядерним арсеналом і членом Ради Безпеки ООН. Втім, якщо ЄС протягом років думав про те, як прийняти Туреччину, Україну чи як прийняти інші країни, наприклад, Балтії, і в той же час втрачає такого серйозного свого члена, як Велика Британія, то з Євросоюзом не все гаразд. Тому паралельно слід задуматися над тим, як реформувати ЄС” [8].

Показово, що в “Глобальній стратегії ЄС” (2016 р.) криза європейської безпеки визначається як зовнішній чинник, адже, як вказано в тексті документа, “європейська система безпеки була порушена на сході від наших кордонів”. Серед основних існуючих загроз стратегія визначає тероризм і насильство, які несуть лихо для країн Північної Африки, Близького Сходу, а також для Європи. У цьому сенсі відзначено, що в окремих регіонах Африки економічне зростання відстає від демографічного, зростає напруга в Азії, а зміни клімату спричиняють додаткові ускладнення. Водночас, стратегія нагадує про величезні можливості, що їх надають “глобальне зростання, мобільність і технічний прогрес”, а також зміцнення партнерських відносин ЄС з третіми країнами, які “забезпечують умови для нашого добробуту й дозволяють все більшій кількості людей уникати бідності, жити довше й вільніше”. В якості головної мети проголошено зміцнення єдності ЄС та забезпечення його важливої сукупної ролі у світі на засадах спільних інтересів, принципів, пріоритетів та цінностей [4, р. 7]. Показово, що градація пріоритетів має саме таку послідовність, а саме – інтереси, принципи, цінності.

Концепція безпеки ЄС містить такі концептуальні елементи:

- ЄС має чіткий намір сприяти збереженню миру й “забезпечувати безпеку своїх громадян і регіону”. Висловлено розуміння, що внутрішня безпека ЄС залежить від миру та стану середовища за межами кордонів Союзу;
- добробут вважається неподільним. Це наголошує важливість реалізації цілей сталого розвитку в усьому світі, існування “відкритої та справедливої” міжнародної економічної системи і безперешкодного доступу до “спільних глобальних просторів та ресурсів” (global commons);

- ЄС обстоює “світовий порядок, побудований на правилах”. Ключовим принципом такого порядку має бути багатосторонність (мультилатералізм), а ООН – його основою;
- принципи ЄС ґрунтуються на поєднанні реалістичної оцінки стратегічної обстановки, ідеалістичного прагнення побудувати кращий світ та “принципового прагматизму” в зовнішніх діях. При формуванні зовнішньої політики пріоритет мають внутрішні інтереси Союзу;
- в умовах взаємозалежності ЄС співпрацюватиме з іншими акторами. ЄС буде відповідальним глобальним гравцем, однак наполягає на “спільній відповідальності” держав і міждержавних об’єднань [4, р. 8].
- поміж основних географічних напрямів спільної зовнішньої та безпекової політики в стратегії виокремлено регіони Середземномор’я, Близького Сходу та Африки, трансатлантичні відносини, взаємозв’язок між добробутом Європи і безпекою в Азії та співробітництво в Арктиці.

Серед поточних пріоритетів зовнішньої політики ЄС вказано п’ять напрямів:

- посилення заходів, спрямованих на гарантування безпеки Союзу, включно зі зміцненням “стратегічної автономії” у сферах оборони, боротьби з тероризмом, кібербезпеки, енергетики і стратегічних комунікацій. З цією метою “країни-члени ЄС мають втілити в життя зобов’язання про взаємну підтримку і солідарність, закріплені в (установчих) Договорах”. Водночас ЄС забезпечуватиме свій внесок у систему колективної безпеки в Європі в тісній взаємодії зі своїми партнерами, у першу чергу з НАТО;
- підтримка державної та соціальної стійкості в країнах, розташованих на схід і південь від ЄС (від Центральної Азії до Центральної Африки). У межах політики розширення відзначена важливість “процесу прийняття нових членів на засадах суворих і справедливих умов для зміцнення стійкості в країнах Західних Балкан і Туреччині”. Привабливість ЄС у межах Європейської політики суцільства має сприяти перетворенням у суміжних країнах та поза суміжним простором;
- комплексний підхід до розв’язання конфліктів з використанням всеосяжних партнерських угод. ЄС сприятиме зміцненню миру на

засадах комплексного та “всеосяжного підходу до вирішення конфліктів і криз”. ЄС має діяти на всіх стадіях конфліктного циклу, включно з попередженням, діями з реагування на кризу, інвестуванням у стабілізацію та недопущенням дочасної відмови від участі у попереджувальних заходах у разі виникнення нового конфлікту;

- сприяння регіональним кооперативним системам. Відзначається важливість регіональної співпраці та добровільних форм регіонального управління, які допомагають краще впоратися зі загрозами безпеці, скористатися економічними можливостями глобалізації й позитивно впливатимуть на міжнародні відносини. Відкриті до співпраці регіональні системи вважаються основним засобом, який має сприяти підтримці миру і сприятливих умов розвитку ЄС у XXI ст.;
- в просуванні до глобального управління в XXI ст. ЄС підтримує повноваження ООН і прагне багатостороннього міжнародного порядку, побудованого на правилах і нормах міжнародного права. Ці наміри передбачають не тільки збереження, а й трансформування існуючої системи [4, р. 9–10].

Як бачимо, в новій стратегії ЄС йдеться про наміри участі в різних формах глобального та регіонального управління з метою поліпшення керованості міжнародними процесами й чіткішого визначення конкретних цілей у різних регіонах. Висловлено намір посилити автономну роль Союзу у сферах оборони й безпеки (аж до забезпечення повного спектру оборонних можливостей для реагування на зовнішні кризи). Оскільки “співпраця в питаннях оборони має стати нормою” [4, р. 45], це вимагатиме створення міцної європейської оборонної промисловості. Стратегічна автономія відіграватиме вирішальне значення для збереження спроможності Європи ухвалювати власні рішення й діяти відповідно в якості “спільноти безпеки” [4, р. 10–11, 20, 45]. Надійніша європейська оборона важлива й для забезпечення здорового трансатлантичного партнерства зі США [4, р. 20].

У стратегії ЄС викладено й поточне бачення стану європейської безпеки. У цьому сенсі визнано загрозу “миру і стабільності в Європі”, спричинену порушенням Росією міжнародного права, дестабілізацією ситуації в Україні та тривалими конфліктами в регіоні Чорного моря, які стали “викликом для основ європейської системи безпеки”

[4, р. 33]. Серед міжнародних організацій ЄС наголошує на зміцненні співпраці з Радою Європи й ОБСЄ – “пан’європейською організацією”, що має трансатлантичні зв’язки і “становить основу європейської системи безпеки” [4, р. 33–34].

Декларуючи намір захищати міжнародне право, демократію, права людини, співробітництво і право кожної держави вільно визначати своє майбутнє, ЄС підтверджує стратегічну зацікавленість у відносинах з Росією. Передумовою для поліпшення цих відносин вважається “повне дотримання міжнародного права і принципів, покладених в основу європейської системи безпеки включно з Гельсінським Заключним актом і Паризькою Хартією”. ЄС має намір сприяти стійкості східних сусідів і “обстоюватиме їх право вільно визначати ступінь зближення з ЄС”. Водночас, враховуючи взаємозалежність ЄС і Росії, ЄС “буде взаємодіяти з Росією ... у випадках, коли їхні інтереси перетинаються”. Перелік питань, щодо яких сторони вже співпрацюють, може бути доповнений проблематикою кліматичних змін, співпрацею в Арктиці, морською безпекою, освітою, спільними дослідженнями і прикордонним співробітництвом [4, р. 33].

На виконання цілей стратегії Європейська зовнішньополітична служба розробила “План дій” у сфері безпеки та оборони [9], затверджений Європейською Комісією 30 листопада 2016 р. На його основі восени 2017 р. було узгоджено пакет заходів, що стосується визначення нових політичних завдань, забезпечення їх фінансування та способів виконання Спільної декларації ЄС–НАТО від 8 липня 2016 р.

Нові політичні цілі мають забезпечити більшу увагу ЄС до розвитку оборонного комплексу. Для фінансування розробок у галузі оборони засновано Європейський оборонний фонд. Проте затверджені плани поки що не передбачають створення європейської армії, генерального штабу на штат ставки Верховного головнокомандуючого Об’єднаними збройними силами НАТО в Європі чи територіальної оборони, яка мала б дублювати функції НАТО. Йдеться про посилений режим військової співпраці між ЄС і НАТО, яка охоплює 42 конкретні напрями й має піднести відносини цих інституцій на новий рівень. Такий підхід має надати ЄС більші можливості сприяти миру й безпеці в регіоні свого сусідства і за його межами.

Черговим кроком у напрямі посилення безпекової співпраці між державами-членами Союзу стало підписання 13 листопада 2017 р.

декларації країн ЄС про наміри брати участь у “постійному структурному співробітництві з питань безпеки та оборони” (Permanent Structured Cooperation, PESCO). На практиці участь у PESCO складається з двох частин – зобов’язань і проєктів. Початковими учасниками угоди стали Австрія, Бельгія, Болгарія, Греція, Естонія, Кіпр, Іспанія, Італія, Латвія, Литва, Люксембург, Нідерланди, Німеччина, Польща, Румунія. Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чехія та Швеція, які виявили наміри спільно вдосконалювати обороноздатність, інвестувати в спільні проєкти, посилювати оперативну готовність та забезпечувати спільне реагування на кризові ситуації. 14 грудня до цього проєкту приєдналися Ірландія та Португалія. Нова форма співпраці охоплюватиме 25 з 28 країн ЄС, адже Лісабонський договір передбачає можливість асиметричної й добровільної участі держав-членів в оборонній взаємодії. Тож, осторонь від PESCO залишилися тільки Велика Британія, Данія та нейтральна Мальта.

У практичному сенсі політика ЄС щодо Росії та російсько-українського конфлікту залишається відносно стриманою й подекуди непослідовною. Попри рішення керівних установ ЄС щодо припинення переговорів з РФ з приводу практичної реалізації відносин стратегічного партнерства, а також скорочення контактів і запровадження секторальних санкцій, окремі європейські держави у відносинах з РФ дотримуються автономного підходу, покладаючись на лідерів Франції і ФРН як відповідальних за переговори з врегулювання української кризи в межах “нормандського формату”. У контексті формування колективного курсу ЄС позиція Німеччини вочевидь відіграє провідне значення, хоча й не забезпечує однотайності позицій інших держав-членів. Попри активні заперечення з боку німецького бізнесу, саме позиція уряду ФРН була вирішальною в питанні про впровадження та пролонгацію санкцій щодо Росії. Утім, враховуючи хиткий баланс настроїв та інтересів у ЄС, після воєнного інциденту 25 листопада 2018 р. у Керченській протоці уряди ФРН і Франції виступили проти запровадження нових санкцій щодо Росії, окрім обмежених і символічних індивідуальних санкцій проти посадових осіб, безпосередньо причетних до захоплення українських військових кораблів та їхніх екіпажів.

Оцінюючи хронічну пробуксовку зусиль, спрямованих на деескалацію війни на Донбасі та російсько-українського конфлікту

загалом, МЗС ФРН ухвалив позиційний документ під назвою “П’ять пунктів для миру в Україні” (30 листопада 2018 р.). З метою сприяння миру в Україні, у процесі реалізації політики ФРН було затверджено такі критерії:

- сприяння імплементації мінських домовленостей;
- підтвердження територіальної цілісності України та невизнання порушень міжнародного права, зокрема, у контексті анексії Криму;
- посилення СММ ОБСЄ, захисту її спостерігачів та оцінювання можливостей розміщення миротворчої місії ООН на Донбасі з цілеспрямованим мандатом;
- підтримка реформ в Україні, в тім числі сприяння розмаїтості, відкритості суспільства, модернізації управління та децентралізації [10].

Ухвалення цих пунктів знаменувало суттєву змістовну корекцію політики ФРН щодо України, яка відображає принципові вимоги до Києва сприяти практичному втіленню мінських домовленостей та уникати кроків, спроможних девальвувати їх значення як єдиного документа, який передбачає політичне врегулювання конфлікту.

Після тривалих дискусій, що відбулися в 2016–2017 рр. лідери ЄС вирішили відкласти ухвалення рішень про формування окремої структури спільних збройних сил (Євроармії), які можна було б уважати паралельними чи дублюючими по стосовно функцій НАТО. При цьому ЄС і НАТО вважаються стратегічними партнерами, тобто, за потреби ЄС зможе використовувати інфраструктуру НАТО та покладатиметься на спроможність альянсу в захисті території Євроатлантики. При цьому функції захисту побічно стосуються всієї території ЄС, попри те, що не всі члени ЄС входять до НАТО, а серед самих країн-членів ЄС не всі беруть участь у програмах оборонного співробітництва. Відтак, в осяжній перспективі, принаймні, без нагальної поточної потреби, європейці навряд чи повернуться до спроб приймати рішення про створення євроармії чи набудуть спроможності побудувати власну європейську систему стримування, здатну забезпечувати захист простору ЄС і територій країн-членів. До того ж, власна повномасштабна система оборони ЄС бачиться не тільки витратним, але й політично вразливим проектом, який може спричинити небажані побічні наслідки у формі загострення суперечностей зі США та деградації НАТО.

З іншого боку, охолодження у відносинах зі США підштовхує лідерів ЄС переглядати орієнтири міжнародної стратегії та навіть модифікувати завдання власного інтеграційного проекту. Можливе скорочення ролі США в європейських справах змушує провідні країни ЄС брати на себе більшу відповідальність за гарантування безпеки євроатлантичного регіону й шукати новий баланс відносин зі США і Великою Британією, аби зберегти потенціал для відновлення багатосторонньої координації позицій у межах “колективного Заходу” за більш сприятливих умов у майбутньому.

Зазначені суперечності, поряд із вимогами США щодо збільшення оборонних витрат європейських союзників і посилення їхньої військової спроможності, обумовлюють пошук співпраці провідних країн ЄС в оборонно-промисловій сфері. У галузі військово-технічної співпраці значну перспективу наразі мають франко-німецький проект у галузі літакобудування та франко-італійські проекти у суднобудуванні (плани будівництва флагманського корабля для європейських ВМС, нового танкера та патрульних човнів).

У 2018 р. міністри оборони Франції та ФРН узгодили перспективні плани створення компаніями-виробниками *Dassault* та *Airbus* франко-німецького винищувача шостого покоління, який упродовж 20 років має замінити французький “Рафал” та німецький “Єврофайтер”. При цьому залишається невизначеною перспектива закупівлі ВПС ФРН американського літака F-35, пристосованого для використання американських тактичних атомних бомб серії B61, які розміщують на американських і німецьких авіабазах у Європі та враховують у військовому плануванні НАТО. В перспективі співпраця у сфері оборонної промисловості має сприяти поступовому затвердженню єдиних стандартів озброєнь і зменшенню конкуренції між державами ЄС у цій галузі. Водночас план “Постійного структурного співробітництва” в оборонній сфері викликає у керівництва НАТО занепокоєння, що створення альтернативного центру військового планування в ЄС спричинить конкуренцію зі структурами військового планування і командування альянсу.

Відносно перспектив PESCO французьке керівництво виступає за вибірккову участь у проекті тих країн і військово-промислових груп, які готові до активної співпраці. Натомість уряд ФРН надає перевагу “інклюзивному” підходу зі залученням максимальної кількості євро-

пейських учасників, попри скорочення шансів на досягнення істотного прогресу. Канцлер ФРН А. Меркель наполягає на тому, що політика безпеки та оборони ЄС має бути сумісна з військовим плануванням НАТО, і що обом цим організаціям належить уникати протиставлення одна одній. Принагідно А. Меркель апелювала до ситуації в Африці, де контингенти НАТО не задіяні, а європейські країни беруть участь у врегулюванні безпекових проблем і потребують координації своїх дій, хоча й зауважувала, що політичні зусилля матимуть вирішальне значення у врегулюванні конфліктів.

У 2018 р. Франція запропонувала розпочати втілення нової європейської ініціативи зі швидкого реагування, що мала б забезпечити прискорене реагування військових контингентів європейських країн на міжнародні кризи та використання європейських армій у таких операціях. Формально погоджуючись із необхідністю створення потенціалу, що дасть ЄС змогу реагувати на виклики безпеці та надавати допомогу країнам Африки на південь від Сахари, уряд ФРН сприймає ідею євроармії не як оборонний, а як інтеграційний проект, цілком у дусі прагнення А. Меркель “зберегти європейський дім”, який запобігає небезпеці війни між європейцями [11]. Водночас міністр оборони ФРН У. фон дер Ляйен, підтверджуючи відданість спільній обороні в структурах НАТО, звертає увагу на наслідки Брексіту та позицію президента США Д. Трампа, які спонукають європейців до поглиблення співпраці у сфері оборони в межах ЄС. Отож, попри неодноразово висловлені наміри лідерів Франції та ФРН узгодити амбітну концепцію глибокого реформування ЄС, простір компромісу між ними залишається доволі вузьким, охоплюючи насамперед узгодження планів і проектів в оборонній промисловості. До того ж, ідея спільної європейської оборони традиційно не користується підтримкою малих і нейтральних європейських країн, а також більшості держав-членів, розташованих на “східному фланзі” НАТО.

У заявах представників урядів провідних країн ЄС подекуди спостерігаються значні розбіжності в тлумаченні перспектив відносин з Росією. Приміром, міністр оборони ФРН У. фон дер Ляйен стверджувала, що не може вважати В. Путіна партнером, хоча він і не має сприйматися як супротивник. Мотивація такого підходу зумовлена намірами продовжувати діалог, не зачиняючи двері перед РФ [12]. Колишня міністр оборони Італії Р. Пінотті наголошувала, що не сприймає Росію як потенційного супротивника. Адже, попри

санкції проти Росії з приводу анексії Криму та конфлікту в східній Україні, Росія діяла успішно у врегулюванні криз у Лівії та Сирії, і її варто залучати до забезпечення стабільності у Середземномор'ї.

Міністр закордонних справ Іспанії А. Дастіс теж пропонував поєднувати засудження Росії за порушення міжнародного порядку з налагодженням діалогу. За такого підходу деякі дії Росії, наприклад, вторгнення в Україну й анексія Криму, "неприпустимі... Однак потрібно бути реалістами і розуміти, що Росія необхідна для вирішення певних глобальних криз, таких як Сирія. Необхідно мати подвійний підхід, реагувати і засуджувати неприйнятні дії і разом з тим вести діалог для вирішення проблем, які хвилюють усіх нас" [13].

Серед численних прогнозів подальшої еволюції міжнародної системи, які запропонували академічні дослідники і політичні аналітики, можна відзначити три альтернативні концепції, які по-різному описують перебіг еволюційних процесів на середньотермінову перспективу. Деякі з них акцентують увагу на згортанні ролі чи навіть відсутності чітко вираженого гегемона на тлі відносного посилення впливу низки регіональних держав, які опановуватимуть роль вагомих осередків нової поліцентричної системи. Інші звертають увагу на хаотичне балансування ряду країн, які не претендують на самостійну політичну роль і схильні приставати до найпотужнішого центру сили, вбачаючи в цьому можливу ознаку наближення зміни світового лідера. Треті очікують на зростання непрогнозованості міжнародних процесів і рівня конфліктності, пов'язаного зі загальним загостренням економічної конкуренції і суперечливості стратегічних цілей провідних держав.

За відсутності чітко обумовленого вектора посилюється роль перемінних чинників об'єктивного і суб'єктивного характеру, які визначатимуть подальші тенденції глобальної взаємодії у формі нелінійного прогнозу. Загалом їх доцільніше описувати в якості певних умовних варіантів, що визначаються тим чи іншим збігом обставин. У прогнозах американських та російських авторів нариси ймовірного майбутнього подекуди формулюються у вигляді відносно незалежних сценаріїв чи трендів. Приміром, автор одного з таких прогнозів (Т. Шаклеїна) окреслила три альтернативні варіанти розвитку ситуації.

Згідно з першим, США, країни НАТО і ЄС зуміють "повністю нейтралізувати вплив Росії та КНР на формування інституціональних

основ світового порядку”, включно з проблематикою територіальної цілісності держави і нормативним тлумаченням національного суверенітету.

У другому випадку, Росія і Китай об’єднують зусилля на снові спільної платформи і домагаються компромісу зі США і НАТО в питаннях глобального регулювання. Це дасть “змогу зберегти норми Статуту ООН”, обмежить “можливості США і НАТО втручатися в справи окремих держав і залишить поле для маневру іншим провідним державам”.

Третя опція передбачає “розподіл ролей”, за яким КНР доб’ється від США нейтрального ставлення до своїх внутрішніх територіально-етнічних проблем в обмін на підтримку чи нейтралітет з боку Китаю відносно політики США і НАТО в інших регіонах світу [14, с. 83].

Утім, попри строкатість і суперечливість численних альтернативних сценаріїв, можна відзначити певні характерні тенденції, які обумовлюють теперішній перехідний і загалом нерівноважний стан міжнародної системи. До них належать посилення силового чинника в міжнародних відносинах, скорочення ролі таких регулюючих інструментів, як міжнародні організації, режими, правові й нормативні механізми, а також формування регіональних підсистем зі своїми особливостями, системами впливів, взаємозалежностей і узгодження спільних інтересів. Вірогідно, зміни в міжнародній системі відбуватимуться відносно поступово, з урахуванням реалій ядерної доби і нових, можливо дещо більш рівномірних пропорцій розподілу сили у групі провідних країн.

Аналізуючи тенденції у відносинах між провідними центрами сили, доцільно окреслити зміни, які стосуються становища й ролі країн євроатлантичного регіону у перебігу системної еволюції. У широкому контексті видаються слушними такі висновки та узагальнення:

1. Упродовж 2017–2018 рр. формування зовнішньополітичної стратегії адміністрації Д. Трампа супроводжувалося переглядом умов торгівлі з провідними контрагентами, посиленням суперечностей з провідними країнами ЄС та переглядом планів закордонної військової присутності. Загострення протиріч між США та низкою урядів країн ЄС вказує на глибокі розбіжності, які виходять за межі суто прагматичних інтересів чи ціннісних уподобань. У цьому сенсі можна прогнозувати подальше охолодження стосунків між США і

ЄС та активізацію спроб керівництва Франції і ФРН з розбудови незалежного європейського військового потенціалу.

2. Посилена артикуляція російського чинника в громадсько-політичному житті США має глибоке підґрунтя і довгострокову перспективу, які зберігатимуть значення й у разі завершення офіційного прокурорського розслідування щодо втручання російських урядових відомств у президентські вибори 2016 р. у США. Хоча оточення Д. Трампа не відкидає можливості компромісів з Москвою, їх досягнення ускладнюватиметься тривалим загостренням суперечностей США з Росією та Китаєм, що своєю чергою сприятиме подальшому зближенню між цими геополітичними акторами.

3. Підхід американських державних структур до відносин з Росією та Китаєм ґрунтується на принципах оновленої концепції довгострокового стримування, яка полягає в системній протидії внутрішньому розвитку і зовнішньому впливу цих держав, які розглядають у якості суперників і супротивників США. Оновлена концепція стримування спирається на досвід стратегії, розробленої в другій половині 1940-х рр. У теоретичному сенсі концепція стримування ґрунтується на переосмисленні стратагеми К. фон Клаузевіца про війну як “продовження політики іншими засобами”, а її зміст зводиться до поєднання різних методів втілення національних завдань у контексті війни і миру, які за можливості допомагають уникати прямого воєнного конфлікту та його визнання в якості неминучого результату в перебігу суперництва великих держав.

4. Сучасний концептуальний підхід США до політики стримування відображає еволюційне сприйняття процесів трансформації міжнародної системи та спроби їх усвідомленого спрямування в певному бажаному напрямі. Внутрішні концептуальні документи адміністрації США з політики щодо Росії та Китаю, включно з “Інтегрованою стратегією щодо Росії” (Russia Integrated Strategy) [15, р. 1–3], містять перелік довгострокових заходів, які за можливості передбачають уникнення прямого застосування військової сили проти інших великих держав.

5. У концептуальному відношенні принципове значення має положення Стратегії національної безпеки США 2017 р. про відмову від сприйняття міжнародної ситуації як однорідного стану миру чи війни. Цей висновок ґрунтується на усвідомленні, що жорстка міжнародна конкуренція між провідними державами стала

постійним явищем на світовій арені, що вимагає відмови від спрощеного сприйняття дійсності та різнопланового реагування на дії опонентів і супротивників. Стратегія національної безпеки США 2017 р. в якості головних супротивників визначає Росію, Китай (держави-ревізіоністи), Іран, Північну Корею та недержавні терористичні угруповання. За цих обставин можна прогнозувати, що відносини США з Росією та КНР розвиватимуться в напрямі складного суперництва, протиборства та стримування, що не виключає досягнення ситуативних домовленостей і компромісів з метою створення сприятливого для США балансу сил.

6. Заявлений адміністрацією Д. Трампа вихід США з Договору про знищення ракет середньої та меншої дальності (ДРСМД) є свідченням курсу на руйнування режиму контролю над озброєннями з метою досягнення односторонніх військових переваг, що загалом підвищує ризик конфліктів США з ядерними і неядерними супротивниками.

7. Стратегія США щодо Європи відображає суттєві суперечності між уподобаннями Д. Трампа і концептуальними установками державних структур. Ситуація в євроатлантичному регіоні віддзеркалює небажання політичного керівництва США брати на себе відповідальність за подолання кризи європейської безпеки, що ускладнюється загостренням чинників економічної конкуренції. В довгостроковій перспективі така ситуація зумовлює неминучість суттєвого перегляду відносин між США та ЄС і нового розподілу ролей у НАТО. Жорсткі вимоги адміністрації Д. Трампа щодо збільшення оборонних витрат європейських союзників по НАТО відображають намір скорочення прямих військових зобов'язань США у Європі за винятком розбудови системи протиракетної оборони з опорою на базування в Румунії та Польщі. При цьому керівництво США відверто незадоволено планами створення незалежного оборонного комплексу країн ЄС.

8. У практичному сенсі міжнародна політика США зіштовхуватиметься з вибором між різними інструментальними засобами. Такий вибір пропонують різні концепції та доктрини, включно зі стримуванням, якщо в межах багатопольярної міжнародної системи стримування набуде багатостороннього визнання й багатоцільового поширення у відносинах між суперниками і конкурентами, різними формами забезпечення балансу сил на основі регіональних союзів,

коаліцій і спільнот безпеки, або офшорного втручання в разі, якщо воно зможе забезпечити вигідне для США вирішення конкретних проблем. Однак у будь-якому разі, умови багатополлярної міжнародної системи навряд чи сприятимуть ефективності спрощених форм політичного позиціонування, таких як гегемонічне домінування, лідерство в глобальній антитерористичній коаліції або спільноті демократій, які застосовували за попередньої глобальної конфігурації та відповідної розстановки сил. Пристосування до нових реалій вимагатиме від політичного керівництва США раціоналізації витрат, скорочення зарубіжної військової, а подекуди – й політичної присутності, завершення війни в Афганістані та пошуку менш обтяжливих і більш ефективних варіантів регіонального залучення.

9. Сучасні процеси у ЄС свідчать про глибоку кризу європейського інтеграційного проекту, виразом чого є міграційна та боргова кризи, Брекзїт, загострення соціальних проблем, політичні суперечності між Брюсселем та країнами Центральної Європи. Попри тривалі дискусії, лідери ЄС і досі не знайшли адекватного співвідношення між спільною політикою безпеки й оборони ЄС і компетенцією НАТО. В осяжній перспективі країни Європи не зможуть побудувати власну європейську систему стримування, спроможну забезпечувати захист простору ЄС і територій країн-членів. Водночас стрімке охолодження у відносинах зі США підштовхує лідерів ЄС переглядати орієнтири міжнародної стратегії та навіть модифікувати завдання власного інтеграційного проекту.

10. Можливе скорочення ролі США в європейських справах ставить перед провідними країнами ЄС питання про збільшення власної відповідальності за гарантування безпеки євроатлантичного регіону й змушує шукати новий баланс відносин зі США і Великою Британією, аби зберегти потенціал для відновлення багатосторонньої координації позицій у межах “колективного Заходу” за настання більш сприятливих умов у майбутньому.

11. В умовах торговельної війни між США та Китаєм ЄС схильний підтримувати вимоги США щодо скасування китайських державних субсидій та обмежень на іноземні інвестиції. Водночас ЄС зацікавлений у взаємодії з КНР заради збереження ролі багатосторонніх міжнародних інституцій та договорів на кшталт G20 та Паризької кліматичної угоди. Загострення міжнародної конкуренції

стимулюватиме зусилля ЄС з прискорення торговельних переговорів з Австралією, МЕРКОСУР та АСЕАН.

12. Унаслідок послаблення позицій політичного керівництва провідних держав ЄС подолати внутрішню кризу в межах Союзу найближчим часом не вдасться. Заплановані на травень 2019 р. вибори до Європарламенту призведуть до скорочення представництва Європейської народної партії та соціал-демократів, хоча ці партійно-політичні об'єднання у сукупності зберігатимуть домінуючу позицію.

13. Посилення розбіжностей між регіональними угрупованнями всередині ЄС веде до гальмування темпів інституціональних реформ на рівні інтеграційної спільноти. Просування ініціативи Франції щодо співпраці в питаннях європейської оборони в межах "Постійного структурованого співробітництва" (PESCO) матиме млявий характер у зв'язку з послабленням лідерських функцій президента Е. Макрона (внаслідок кампанії внутрішнього протесту проти політики уряду) та керівництва ФРН (внаслідок розбіжностей у правлячій коаліції).

14. Вихід Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії з ЄС не призведе до зміцнення Союзу, як на те сподівалися правлячі кола Франції та ФРН. У контексті інституціональних реформ у ЄС буде зроблено спроби перейти до застосування механізму кваліфікованої більшості при голосуванні з питань спільної зовнішньої, фінансової та податкової політики, однак оскільки ухвалення таких рішень потребує однотайності, воно вірогідно буде заблоковано країнами, які не захочуть позбуватися права вето.

15. Внутрішні розбіжності всередині ЄС, зокрема між учасниками Єврозони та країнами Центральної та Східної Європи (ЦСЄ) зберігатимуться чи навіть поглиблюватимуться. Країни ЦСЄ продовжуватимуть поглиблювати свою політичну та військову співпрацю зі США, розвиватимуть субрегіональні проекти та висловлюватимуть зацікавленість у притоку китайських інвестицій. Польща, Угорщина та Румунія заперечуватимуть вимоги ЄС щодо їхнього внутрішнього законодавства, однак не наражатимуться на ризик накладення санкцій, включаючи позбавлення права голосу у Раді ЄС чи припинення членства. Країни ЦСЄ поглиблюватимуть співпрацю в сфері енергетики та інфраструктури й намагатимуться блокувати скорочення виплат з бюджетних фондів ЄС на вирівнювання розвитку, сільське господарство та регіональні проекти.

16. Специфічна позиція Польщі та країн Балтії в межах ЄС і НАТО та їх орієнтація на США посилюватиме їхні розбіжності з політикою Франції, ФРН та Італії, які намагатимуться діяти в якості оновленої європейської “керівної трійки”, як це відбулося впродовж в 1950–1960-х рр., коли взаємодія цих країн була ефективним рушієм європейського інтеграційного проекту. Польща, країни Балтії та Велика Британія продовжуватимуть виступати в якості провідних опонентів зовнішньополітичної експансії Росії та підтримувати східноєвропейську стратегію США, спрямовану на довгострокове стримування РФ.

17. Важливе місце в західних дискусіях з проблематики міжнародної безпеки посідає питання про збереження ліберального міжнародного порядку, з яким пов’язують тривале мирне співіснування у Європі за часів біполярності та постбіполярних трансформацій 1990-х рр. Головними чинниками, які прискорюють ерозію ліберального міжнародного порядку, вважають піднесення Китаю, відродження активної геополітики Росії, відносно скорочення глобальної могутності США та спроби адміністрації Д. Трампа повернутися до “неліберального” різновиду американської винятковості та гегемонізму. Небезпечною альтернативою ліберальному міжнародному порядку вважають поширення стереотипів про природний характер індивідуального застосування сили з метою досягнення окремими державами бажаних політичних результатів. У контексті сучасних тенденцій дослідники прогнозують появу альтернативних міжнародних коаліцій та груп за інтересами поза межами усталених форматів на кшталт G7 і G20, які втрачають ефективність через протиріччя між США та європейськими країнами (G7) або через впровадження протекціонізму всупереч попереднім домовленостям (G20). У цьому сенсі показовими є проекти створення ситуативних коаліцій і консультативних груп у форматі G9 (ЄС, Франція, ФРН, Італія, Велика Британія, Австралія, Японія, Південна Корея та Канада) і CANZUK (Канада, Австралія, Нова Зеландія та Велика Британія).

Список використаної літератури

1. Trump’s Speech to Congress: Video and Transcript // The New York Times. 2017. Feb. 28.
2. Trump D. J. National Security Strategy of the United States of America. December 2017. Washington, DC: The White House, 2017. VI, 56 p.

3. A Secure Europe in a Better World. European Security Strategy. Brussels, 12 December 2003. 14 p. URL : <https://europa.eu/globalstrategy/en/european-security-strategy-secure-europe-better-world>.
4. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy. Brussels, June 2016. 56 p.
5. Ayrault J.-M., Steinmeier F.-W. A strong Europe in a world of uncertainties // Federal Foreign Office. 27.06.2016. 9 p. URL : <https://www.auswaertiges-amt.de/en/aussenpolitik/europa/160624-bm-am-fra-st/281702>.
6. Pietruszka R. Прем'єри Венгрії і Чехії виступили за створення загальної європейської армії // Polskie Radio. 26.08.2016. URL : <http://www.radiopolsha.pl/6/137/Artykul/268209>.
7. Танасійчук О., Суцєнко Р., Банахєвич Ю. "Європейська наддержавна" за схемою Меркель-Олланда. Що налякало поляків? // Українформ. 05.07.2016. URL : <http://www.ukrinform.ua/rubric-abroad/2044453-evropejska-nadderzava-za-shemou-merkelollanda-so-nalakalo-polakiv.html>.
8. Kusiński W. Що чекає Євросоюз після виходу з нього Великобританії? // Polish Radio. 23.08.2016. URL : <http://www.polradio.pl/5/39/Artykul/267753>.
9. Пакет мер ЄС в сфері безпеки і оборони // European External Action Service. 19/10/2017. URL : https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/17110/пакет-мер-єс-в-сфері-безпеки-і-оборони_ru.
10. Five points for peace in Ukraine. Germany is committed to peace and stability in Ukraine // Federal Foreign Office. 30.11.2018. URL : <https://www.auswaertiges-amt.de/de/aussenpolitik/laender/ukraine-node/ukraine-konflikt/2165944>.
11. Major C., Mölling C. "L'armée européenne: un projet premature" // Le Monde. 26 novembre 2018. URL : https://www.lemonde.fr/idees/article/2018/11/26/l-armee-europeenne-un-projet-premature_5388586_3232.html.
12. Bayern A. von, Blome N. "Putin ist schon lange kein Partner mehr" // Bild. 19.03.2018. URL : <https://www.bild.de/politik/inland/die-richtigen-fragen/sind-sie-gegen-putin-ohnmaechtig-frau-von-der-leyen-55137906.bild.html>.
13. Засудження і діалог. Глава МЗС Іспанії висловився за подвійний підхід у відносинах з Росією // Новое время. 1 квітня 2018. URL : <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/zasudzhennja-i-dialoh-hlava-mzs-ispniji-vislovivsja-za-podvijnij-pidkhid-u-vidnosinakh-z-rosijeju-2461485.html>.
14. Мегатренди: Основные траектории эволюции мирового порядка в XXI веке / под ред. Т. Шаклеиной, А. Байкова. 2-е изд. Москва: Изд-во "Аспект-Пресс", 2017. 448 с.
15. Statement of A. Wess Mitchell. Senate Foreign Relations Committee. U.S. Strategy Towards the Russian Federation (August 21, 2018). URL : https://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/082118_Mitchell_Testimony.pdf.

Ірина Мудрієвська

РОЗВИТОК ЯДЕРНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ В КОРОЛІВСТВІ САУДІВСЬКА АРАВІЯ

Анотація. Досліджено процес створення ядерної енергетики в Королівстві Саудівська Аравія на початковому етапі. Висвітлено обґрунтування причин використання атомної енергії. Досліджено створення відповідних регулюючих органів і законодавчої бази в атомній галузі. Звернуто увагу на позицію Сполучених Штатів Америки щодо ядерної програми Королівства. Проаналізовано співробітництво Саудівської Аравії з МАГАТЕ. Зазначено про результати звітів міжнародної агенції щодо перевірки інфраструктури ядерної програми в країні. Простежено діяльність Королівства Саудівська Аравія на міжнародній арені стосовно розвитку взаємовідносин з країнами, які мають передовий досвід у цій сфері. Свідченням успішного налагодження співробітництва стала низка підписаних двосторонніх угод щодо розвитку мирного атома в країні. Окреслено головні здобутки реалізації ядерної програми, виділено ускладнюючі чинники подальшого розвитку мирної ядерної енергетики в Королівстві Саудівська Аравія.

Ключові слова: Королівство Саудівська Аравія, ядерна енергетика, електроенергія, опріснення води, K.A.CARE, МАГАТЕ, двосторонні угоди.

Abstract. There has been investigated the process of creating nuclear power in the Kingdom of Saudi Arabia at an initial stage. The rationale of reasons for using of atomic energy has been explained. There has been researched the creation of relevant regulatory bodies and the legislative framework in an atomic field. The attention has been paid to the position of the United States of America to the nuclear power program of the Kingdom. The cooperation of Saudi Arabia with the IAEA has been analyzed. There have been noted about results of reports of an international agency on the verification of nuclear power infrastructure development in the country. There have been reviewed activities of the Kingdom of Saudi Arabia on an international scene regarding to the development of relations with countries which have advanced experience in this area. A number of signed bilateral agreements on the development of a peaceful atom in the country became an evidence of the successful cooperation. Main achievements of the realization of the nuclear power program have been outlined, complicated factors of the further development of the peaceful nuclear energy in the Kingdom of Saudi Arabia have been emphasized.

Keywords: The Kingdom of Saudi Arabia, nuclear power, electrical energy, desalination, K.A. CARE, the IAEA, bilateral agreements.

У XXI ст. продовжується активний розвиток ядерної енергетики не лише у напрямі її вдосконалення, а й у напрямі географічного розширення нових регіонів її використання. Відбувається поступове зростання кількості атомних АЕС у різних регіонах світу або ж модернізація старих. На атомну енергетику на сучасному етапі припадає 11,5 % світового виробництва електроенергії і, за прогнозами Міжнародного енергетичного агентства (МЕА), її частка в подальшому зростатиме [1, с. 4].

Інтерес до ядерної енергетики пояснюється низкою причин. Підстави розвитку мирного атома в багатьох країнах є різними. Однією з найвагоміших є використання додаткових джерел енергії паралельно з традиційними вуглеводнями. До переваг атомної енергії відносять також мінімальні наслідки забруднення навколишнього середовища. Слабкою стороною є потреба в значних фінансових ресурсах, необхідних для будівництва і обслуговування ядерних реакторів, а також захороненням відпрацьованого ядерного палива (ВЯП).

Актуальність запропонованої проблематики продиктована інтересом до вивчення історії розвитку ядерної енергетики у світі, в тому числі і в країнах Перської затоки, зокрема Королівстві Саудівська Аравія (КСА).

Саудівська Аравія в сучасних умовах переживає складний та дійсно доленосний етап у своєму розвитку, коли розпочався широкоформатний процес її глибокої трансформації. Водночас вона намагається створити та застосувати таку нову модель свого розвитку, яка допоможе їй впевнено посісти місце лідера арабського світу. Ядерна енергетика відіграє важливу роль у формуванні нової моделі.

Тема наукової розвідки не була безпосереднім об'єктом вивчення в українській історіографії. До аналізу проблеми зверталися переважно закордонні вчені та аналітики. Окремі її аспекти відображені в науковій розвідці Авад Альбаді [2], яка стосується питання розвитку ядерної енергетики в регіоні Близького і Середнього Сходу. Публікація російського вченого С. Іванова висвітлює перші кроки Саудівської Аравії в напрямі створення атомної галузі [3]. У статті німецького аналітика М. Гіббса проаналізовано угоди Королівства з МАГАТЕ [22].

Джерельну базу дослідження склали офіційні документи КСА, зокрема “Бачення 2030” [11], “Програма національного повороту 2020” [12], “Оновлення ядерної програми в Королівстві Саудівська Аравія” [13], інформаційні матеріали з веб-сайтів наукового центру

атомної і відновлювальної енергії (К.А.СARE) [5], Всесвітньої ядерної асоціації [4]. Важливе значення мають офіційні звіти МАГАТЕ щодо розвитку інфраструктури ядерної програми КСА [25; 26]. Суттєво поглибили розуміння особливостей досліджуваної проблеми матеріали провідних періодичних видань різних країн світу [7; 8; 9; 10; 14; 18; 20; 23; 27; 28].

Метою статті є дослідження основних складових та простеження особливостей початкового етапу становлення ядерної енергетики в Королівстві Саудівська Аравія, що передбачає вивчення питання необхідності і, як наслідок, закріплення курсу держави на створення атомної галузі, створення відповідних регулюючих органів і законодавчої бази, аналіз співробітництва Королівства з МАГАТЕ та країнами, які мають передовий досвід у цій сфері.

На початку XXI ст. увага Ер-Ріада зміщується в бік розвитку альтернативних джерел енергії, які до останнього часу не відігравали помітної ролі в паливно-енергетичному балансі країни. До диверсифікації джерел електроенергії керівництво Королівства Саудівська Аравія підштовхує низка об'єктивних і суб'єктивних чинників. Модернізація збройних сил, економіки, інфраструктури, сільського господарства, високі темпи зростання ВВП і чисельності населення, урбанізація, проблема забезпечення країни прісною водою – все це потребує значного збільшення виробництва електроенергії. Також збільшення внутрішнього споживання нафти і газу неминуче призводить до скорочення обсягів їх експорту і негативно позначається на валютних надходженнях до бюджету країни. І звичайно, претендуючи на роль одного з лідерів в ісламському світі, КСА не може залишатися осторонь від науково-технічного прогресу [3].

У 2006 р. лідери країн-учасниць Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ) на своєму щорічному саміті прийняли рішення про проведення спільного дослідження щодо доцільності розвитку ядерних програм, метою якого була підготовка ґрунту для спільної програми у галузі мирного використання атомної енергії відповідно до міжнародних стандартів. У процесі підготовки до проведення дослідницької роботи країни РСАДПЗ звернулися до МАГАТЕ з проханням дати висновок щодо доцільності використання в регіоні атомної енергії для виробництва електрики й опріснення води [2, с. 1].

МАГАТЕ опублікувало свій звіт у жовтні 2007 р. Агентство дійшло висновку про те, що використання атомної енергії для виробництва електрики й опріснення води в країнах РСАДПЗ є одним із найдешевших із наявних варіантів [2, с. 2].

Схваливши результати дослідження, Генеральний секретаріат РСАДПЗ підписав з МАГАТЕ угоду про технічне співробітництво на період з 2009 по 2011 рр. за трьома проектами, спрямованими на розроблення національних і регіональних програм у галузі безпеки і розвитку науково-дослідного потенціалу, пов'язаного з використанням атомної енергії. У межах цієї угоди МАГАТЕ і атомні агентства країн РСАДПЗ запустили програму досліджень та семінарів, покликаних допомогти членам організації закласти законодавчі основи, створити інфраструктуру і розробити програми навчання для дотримання стандартів ефективності, безпеки та нерозповсюдження [2, с. 2].

КСА і ОАЕ – дві країни з Ради співробітництва арабських держав Перської затоки, які почали реалізовувати свої програми з розвитку мирної атомної енергії.

У листопаді 2008 р. Університет Короля Абдулазіза в м. Джида організував перший міжнародний симпозіум “Мирне застосування ядерних технологій у країнах РСАДПЗ” з метою обговорення способів і механізмів впровадження мирних ядерних технологій у регіоні. Арабський університет досліджень у галузі безпеки (NAUSS) в Ер-Ряді підписав меморандум про академічне співробітництво з МАГАТЕ, який покликаний сприяти розвитку академічних, освітніх і дослідницьких програм у галузі ядерної безпеки. NAUSS вже опублікував низку досліджень і провів захист кількох академічних дисертацій з цієї теми [2, с. 3].

У листопаді 2009 р. Саудівська Аравія сформувала комісію на рівні міністрів для вивчення поточних і майбутніх потреб країни в електриці і прісній воді, а також для розгляду вкладу, який може внести в задоволення цих потреб атомна енергетика. Комітет дійшов висновку, що використання ядерної мирної енергії дасть країні додаткові гарантії задоволення попиту на воду і електрику в майбутньому і знизить залежність від вуглеводнів [2, с. 5].

У квітні 2010 р. був виданий королівський указ, у якому було зазначено про те, що розвиток атомної енергії в КСА є важливим

через зростаючу потребу в електроенергії, опрісненні води і зменшенні використання вуглеводнів (у внутрішніх потребах країни) [4; 5].

Указом А/35 (від 17 квітня 2010 р.) короля Абдалли ібн Абдель Азіза Аль Сауда був створений науковий центр атомної і відновлювальної енергії – The King Abdullah City for Atomic and Renewable Energy (K.A.CARE). Створення центру засновано на рекомендаціях, розроблених урядовою комісією з вивчення потреб КСА в електроенергії і водних ресурсів. Центр виконує контролюючі функції, пов'язані з атомною і відновлювальною енергетикою, є представником країни в МАГАТЕ [4; 5].

У цьому центрі діє науково-дослідний інститут з атомної енергії, що займається дослідженнями в галузі атомної енергетики, підготовкою фахівців-ядерників, складанням проектів з використання атомної енергії, а також дослідженнями в галузі застосування атома в медичних цілях і промислової радіографії [3].

К.А.CARE забезпечує найвищі міжнародні стандарти прозорості та безпеки. Для цього налагоджують контакти з іншими країнами, які мають передовий досвід у цій сфері з метою передачі знань та інформації. К.А.CARE співпрацює з МАГАТЕ та регулюючими органами з атомної галузі інших країн. Важливим є факт зазначення цивільного характеру розвитку атомної енергетики [4; 5].

У травні 2008 р. Саудівська Аравія і США підписали меморандум про взаєморозуміння в галузі використання мирного атома, згідно з яким американські колеги дали свою згоду на допомогу КСА у створенні національної атомної енергетики відповідно до вимог МАГАТЕ. Ер-Ріяд зобов'язався використовувати тільки офіційні міжнародні ринки ядерного палива і заявив, що не буде прагнути до придбання технологій, пов'язаних із виробництвом ядерної зброї. Однак американські компанії не зможуть експортувати в країну свої ядерні технології, матеріали та обладнання доти, поки не буде підписано угоду відповідно до ст. 123 закону США "Про атомну енергію" 1954 р., яка регулює міжнародне співробітництво в цій галузі. Щоб США змогли надати свої ядерні технології іноземній державі, типова угода має отримати схвалення обох палат конгресу [3; 6]. Американська сторона наголошує на важливості підписання угоди з Королівством відповідно до ст. 123, оскільки угода передбачатиме заборону збагачення урану і переробку відпрацьованого ядерного палива. Однак Саудівська Аравія не підтримує умови угоди, які

містять вищезазначені заборони [7]. Варто зауважити, що погодження американських умов цієї угоди автоматично унеможливить створення ядерної зброї в Королівстві. Саудівська Аравія неодноразово заявляла, що метою її ядерної програми є створення лише мирної атомної енергетики відповідно до найвищих стандартів міжнародної безпеки. Однак світову спільноту турбують заяви саудівської сторони, що у випадку набуття ядерної зброї Іраном Королівство зробить теж саме [8].

У травні 2011 р. Королівство Саудівська Аравія оголосило про програму будівництва 16 атомних реакторів, розраховану на 20 років. Загальна вартість програми будівництва перевищить 80 млрд дол. США [4].

У 2013 р. К.А.СARE визначило свої плани з розвитку атома і відновлювальної енергетики – введення до 2032 р. 54 ГВт сонячних і вітряних станцій і 17,6 ГВт атомних блоків. Однак, незабаром з'ясувалося, що агентство не володіє для цього необхідними можливостями, фінансовими ресурсами і політичною підтримкою [9].

На початку 2015 р. було оголошено про зрушення термінів виконання всієї програми нарощування потужностей на вісім років – з 2032 на 2040 р. Показники загальної потужності атомного парку при цьому не змінилися. У березні 2016 р. влада КСА запропонувала новий план розвитку енергетики, пріоритет у якому віддано сонячній і вітряній енергетиці [10]. На підтримку розвитку відновлювальної енергетики була розроблена і запущена “Ініціатива короля Салмана щодо відновлювальної енергетики” (у квітні 2017 р.).

Згідно з оцінками К.А.СARE до 2032 р. 50 % джерел, необхідних для генерування електроенергії складатимуть вуглеводні – 60 ГВт, другу половину – джерела альтернативної і атомної енергетики: атомна – 17,6 ГВт, сонячна – 41 ГВт, вітряна – 9 ГВт, “відходи в енергію” (waste-to-energy) – 3 ГВт, геотермальна – 1 ГВт [4].

У квітні 2016 р. Рада Міністрів, яку очолює король Салман ібн Абдул-Азіз Аль Сауд, схвалила програму реформ “Бачення Королівства Саудівська Аравія 2030”, яку представив заступник наслідного принца (з 21 червня 2017 р. наслідний принц), заступник прем'єр-міністра, міністр оборони і глава Ради з економічних питань та розвитку країни Мухаммед ібн Салман Аль Сауд. Однією зі складових програми реформ є диверсифікація економіки і джерел енергії. Передбачається, що досягти цього можна шляхом розвитку

відновлювальної енергетики, а також створення і впровадження мирної атомної енергетики згідно з усіма найвищими міжнародними стандартами безпеки [11].

6 червня 2016 р. Рада Міністрів прийняла програму першого етапу реалізації “Бачення 2030” – “Програму національного повороту 2020”. У “Програмі національного повороту 2020” згадано про розвиток атомної галузі. Цікавим є факт, що до 2020 р. заплановано збільшення кількості робочих місць з 500 до 7 774 спільно у секторах атомної і відновлювальної енергетики [12, с. 38].

У липні 2017 р. Рада Міністрів КСА затвердила створення Саудівського національного проекту з атомної енергії (Saudi National Atomic Energy Project – SNAEP), а також нові фінансові та адміністративні правила для К.А.СARE. SNAEP охоплює чотири складові, дві перші з яких передбачають будівництво реактора для першої АЕС – Large Nuclear Power Plant (LNPP), і малого модульного реактора – Small Module Reactor (SMR), який включає реактори типу SMART і HTGR. У листопаді 2018 р. К.А.СARE ухвалив рішення щодо контракту з Worley Parsons на надання консультаційних послуг для Саудівського національного проекту з атомної енергії [4; 13].

У березні 2018 р. уряд Саудівської Аравії схвалив національну політику щодо програми з атомної енергетики. Ця програма передбачає, що вся ядерна діяльність служитиме лише мирним цілям у межах, які визначено міжнародними угодами. Крім того, згідно з цим документом, Саудівська Аравія збирається дотримуватися принципу прозорості в організації роботи атомної галузі, а також дотримуватися стандартів ядерної безпеки відповідно до міжнародних вимог. Зазначено також про слідування найвищим стандартам і практикам у вирішенні питання утилізації радіоактивних відходів [14].

Одним із кроків до розвитку відновлювальної енергетики в Королівстві стало підписання у 2018 р. меморандуму про наміри щодо будівництва найпотужнішої у світі сонячної електростанції між саудівською стороною і японською телекомунікаційною корпорацією “Softbank”. Заплановано, що до 2030 р. потужність проекту становитиме 200 ГВт, з’явиться 100 000 нових робочих місць, а інвестиції у цю справу сягнуть 200 млрд дол. США. Заплановано, що внесок цієї електростанції в світову “зелену” енергетику дорівнюватиме половині всієї “сонячної” електроенергії, отриманої у світі за 2017 р. [15].

Як вже зазначалося вище однією з причин розвитку атомної і відновлювальної енергетики є зростання населення країни, яке потребує збільшення обсягів прісної води та електрики. Населення Королівства Саудівська Аравія зросло з 4 млн (1960 р.) до 31 млн осіб (2016 р.). Країна є найбільшим виробником і споживачем електроенергії серед країн РСАДПЗ. Щорічно кожен житель у середньому витрачає 9 500 кіловат-годин [4]. Відповідно до оцінок уряду КСА до 2030 р. потреба в електроенергії перевищить 120 ГВт [13, с. 4]. Значна частина споживання електроенергії в Саудівській Аравії припадає на житловий сектор. Споживання зростає завдяки двом джерелам: опріснення морської води і охолодження житлових приміщень.

Задоволення потреб у прісній воді є однією з основних спонукальних причин для Саудівської Аравії розвивати цивільну атомну програму. Один із секторів саудівської економіки, де активно витрачають нафту – опріснення морської води. Очікується, що атомні блоки зможуть взяти вирішення завдання опріснення на себе.

Саудівська Аравія належить до числа країн з високим рівнем споживання прісної води. До 2030 р. країна потребуватиме 7 млн кубометрів опрісненої води щоденно [13, с. 4]. Для порівняння, добовий видобуток нафти в країні на сучасному етапі становить 12 млн барелів, 3 з яких витрачається на генерацію електроенергії, 9 – на експорт. До 2030 р. щоденні потреби у витраті нафти на промисловість, опріснення та внутрішні потреби країни зросте до 7 млн барелів, тоді як видобуток становитиме лише 14 млн барелів на день [17, с. 4]. Зменшення експорту нафти означатиме зменшення доходів у бюджет від її продажу.

Однак розвиток атомної енергетики складний процес, який потребує наявності багатьох важливих складових. Одним із перших питань, яке вимагає уваги не лише уряду Саудівської Аравії, а й усього регіону – це мала кількість місцевих фахівців із атомної галузі. Кожна країна стикається з вибором: або імпортувати цей талант, або швидко розвивати навички підготовки кваліфікованих кадрів у своїй країні.

У КСА приділять увагу підготовці спеціалістів для роботи на своїх майбутніх атомних станціях. Університет Короля Абдулазіза в м. Джида запустив програму навчання ядерної інженерії. Також країна відправляє вчених на стажування до Франції та інших країн з багаторічним досвідом у сфері атомної енергетики [18].

Ще один чинник, який треба враховувати – це температурний режим повітря у КСА упродовж року, особливо в літні місяці, який є досить високим. Серйозною проблемою є нестача води, необхідної для охолодження ядерних реакторів. Типова АЕС потребує 800 тис. кубометрів води на кожен мегават виробленої енергії [18].

Саудівська Аравія успішно налагоджує співробітництво з іншими країнами та компаніями, які мають передовий досвід у розвитку ядерної енергетики. Свідченням чого стала низка підписаних двосторонніх угод щодо співпраці з розвитку мирного атома в КСА.

У 2010 р. було оголошено про досягнення угоди з японською корпорацією “Toshiba” й американськими компаніями “Shaw Group” і “Exelon” з приводу співпраці при спорудженні, як мінімум, двох атомних блоків у КСА. Саудівська Аравія і весь близькосхідний регіон входить до числа можливих цілей для японських атомних компаній, зацікавлених в експорті реакторних технологій. 9 січня 2011 р. було оголошено заяву про співпрацю при будівництві атомних станцій за підсумками зустрічі міністра економіки, торгівлі і промисловості Японії Акіхіро Охата і главою К.А.САРЕ Хашіма бін Абдулли Ямані. Японський міністр запропонував саудівському колезі допомогу в підготовці фахівців-атомників, а також у розробці необхідної законодавчої бази для впровадження атомної енергетики [19].

У 2011 р. КСА і Франція, КСА і Аргентина, КСА і Південна Корея підписали договори про співпрацю в атомній галузі, в січні 2012 р. був підписаний договір з Китаєм.

Важливою подією стало підписання у 2013 р. Меморандуму про взаєморозуміння між К.А.САРЕ і Корейським Інститутом з дослідження атомної енергії (Korea Atomic Energy Research Institute (KAERI)), відповідно до якого передбачалася співпраця у напрямках щодо створення національної атомної лабораторії, розвитку партнерства у напрямі SMART технологій та ін.

У березні 2015 р. була підписана угода між KAERI та К.А.САРЕ щодо оцінювання можливостей будівництва 2 ядерних реакторів типу SMART на території КСА (вартістю 2 млрд дол.). Також заплановано спільні навчання щодо SMART технологій [4].

У травні 2014 р. К.А.САРЕ підписало угоду з Фінською регулюючою адміністрацією з радіаційної та ядерної безпеки (Finnish Radiation and Nuclear Safety Authority (STUK)) щодо сприяння в створенні Регулюючої адміністрації з атомної енергії Саудівської Аравії (Saudi

Arabian Atomic Regulatory Authority – SAARA), зокрема щодо підбору і навчання персоналу, запровадження стандартів безпеки [4]. SAARA – незалежна державна структура, головною метою якої є контроль та нагляд за цивільною атомною програмою Королівства з дотриманням усіх вимог безпеки. 8 вересня 2015 р. був підписаний договір щодо мирного використання атомної енергії між Саудівською Аравією і Фінляндією (набрав чинності з 3 червня 2017 р.) [19].

У листопаді 2016 р. К.А.CARE підписало угоду з Комісією з ядерної безпеки Південної Кореї (South Korea's Nuclear Safety and Security Commission (NSSC)) для підвищення рівня співпраці в регулюванні ядерної безпеки для розвитку мирної атомної програми КСА [4].

Влітку 2015 р. Саудівська Аравія і Росія підписали договір про співпрацю у сфері мирного атома, в жовтні була підписана угода з Угорщиною, через рік – з Казахстаном. У жовтні 2017 р. було підписано додаткову програму співпраці між К.А.CARE та “Росатом”, орієнтованою на малі та середні реактори, а також на будівництво нового дослідницького реактора [4].

Агентство К.А.CARE і французька організація – Міжнародний інститут з атомної енергії (International Institute of Nuclear Energy – IZEN) уклали угоду з підготовки фахівців для саудівської атомної галузі. IZEN – французька урядова організація, створена для об'єднання зусиль провідних вишів для допомоги в підготовці атомних кадрів державам, які розвивають атомні програми. В межах угоди передбачено, що К.А.CARE розробить програму стажування для 26 студентів інженерного факультету Університету Короля Абдулазіза. До програми, крім IZEN, будуть залучені також AREVA і EDF. Студентів-учасників програми будуть скеровувати в Париж на стажування тривалістю сім тижнів. У програму внесено відвідування французьких ядерних об'єктів і заняття на тренажерах IZEN [20].

У 2013 р. саудівська сторона й аргентинська компанія *Investigación Aplicada (INVAP)* підписали договір на будівництво дослідницького реактора LPRR, головне завдання якого – освітні потреби.

У березні 2015 р. INVAP і саудівська державна компанія *Taqnia* підписали угоду про створення спільного підприємства – *Invania*, яке спеціалізуватиметься на розвитку ядерних технологій, пов'язаних з атомною програмою КСА, фокусуючись на малих реакторах типу CAREM для опріснення води [4].

У січні 2016 р. К.А.СARE підписало Меморандум про взаєморозуміння з Китайською ядерною інженерною корпорацією (China Nuclear Engineering Corporation (CNEC)) щодо будівництва реактора (тип НТР) (угода підписана в присутності Голови КНР Сі Цзіньпіна і Короля Саудівської Аравії Салмана ібн Абдул-Азіз Аль Сауда). Додаткова угода до вищезгаданої, в якій зазначено про основні віхи співпраці, була підписана в березні 2017 р. У березні 2017 р. Китайська національна ядерна корпорація (China National Nuclear Corporation) і Саудівська геологічна служба (Saudi Geological Survey) підписали Меморандум про взаєморозуміння щодо співпраці в дослідженні урану. Зокрема, Китайська національна ядерна корпорація запевнила, що упродовж двох наступних років буде досліджувати 9 визначених зон з пошуку уранових руд у КСА [4]. За попередніми оцінками Саудівська Аравія володіє значними запасами уранових руд на своїй території.

У березні 2017 р. Йорданія і КСА підписали два договори, які стосуються співпраці в атомній сфері.

Варто зауважити, що Королівство є учасником Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ). У 2009 р. КСА підписало Договір з МАГАТЕ щодо застосування гарантій у зв'язку з ДНЯЗ [22], але без Додаткового протоколу. Саудівська Аравія неодноразово виступала за недопущення гонки ядерних озброєнь у регіоні та створення на Близькому Сході зони, вільної від ядерної зброї.

Актуальним залишається питання можливості підписання Додаткового протоколу з МАГАТЕ, який дозволить інспекторам з МАГАТЕ отримати доступ до ядерних об'єктів з метою їх обстеження, тобто мати повну картину діяльності країни в атомній галузі і, як наслідок – свідчення того, що всі ядерні матеріали і дії, з ними пов'язані у країні, мають винятково мирний характер. Більшість країн світу, які мають атомну енергетику, підписали цей протокол. Однак наразі питання про підписання угоди залишається відкритим. Фахівці з Фонду Карнегі за міжнародний мир зазначають, що підписавши Додатковий протокол і забезпечивши вступ його в дію, означатиме для Саудівської Аравії взяття на себе суттєвих додаткових зобов'язань щодо нерозповсюдження ядерної зброї, що своєю чергою, сприятиме посиленню іміджу країни серед її міжнародних партнерів, сусідів. До того ж це може засвідчити про якісніший рівень співпраці з МАГАТЕ порівняно з Іраном, зокрема. Адже Ісламська

Республіка Іран підписала Додатковий протокол з МАГАТЕ ще в 2003 р., однак дотепер документ так і не вступив у дію [23].

У жовтні 2016 р. міністр енергетики КСА Халід Аль-Фаліх заявив, що упродовж наступних 12 місяців Саудівська Аравія повідомить про конкретні плани розвитку атомної галузі, зокрема і щодо вибору місця для побудови першої АЕС [24].

30 жовтня 2017 р. КСА звернулося з проханням до МАГАТЕ щодо скерування місії організації до Королівства з метою перевірки інфраструктури для впровадження ядерної енергетики [25]. У відповідь на запрошення саудівської сторони влітку 2018 р. експерти МАГАТЕ перебували з 12-денною місією у Саудівській Аравії, яка завершилася підготовкою звіту з позитивними висновками 24 липня 2018 р., де було вказано на те, що країна готова до будівництва своєї першої АЕС [26].

22 січня 2019 р. МАГАТЕ надало остаточний звіт про свою місію з комплексного аналізу розвитку інфраструктури програми з ядерної енергетики в Саудівській Аравії, дійшовши висновку, що було досягнуто “значного прогресу”, враховуючи створення законодавчої бази та розвитку атомної інфраструктури. У звіті також було зазначено про те, що Саудівська Аравія розвинула партнерство з країнами, які мають досвід використання атомної енергії, і, що важливо, Королівство використовує їх технічну підтримку. Окрім того, МАГАТЕ надало країні свої рекомендації і пропозиції, які стосуються наступного етапу розвитку галузі [27]. Саудівська Аравія розробила спеціальний національний план дій, який спрямований на рекомендації і поради МАГАТЕ. Перше спільне засідання саудівської сторони і МАГАТЕ з приводу “Інтегрованого робочого плану” відбулося ще на початку січня 2019 р. і було спрямоване на визначення підтримки МАГАТЕ в реалізації національного плану дій Королівства [27].

Влітку 2018 р. з’явилася інформація про те, що французька компанія “Assystem” виконає оцінювання майданчиків, запропонованих у Саудівській Аравії для будівництва АЕС. Контракт з французькою компанією підписало К.А.СARE за підсумками тендера. “Assystem” виконає геологічні та сейсмічні дослідження, а також оцінить вплив будівництва АЕС на навколишнє середовище, демографію та електричну мережу. На роботу відведено 18 місяців. У коментарі від фран-

цюзької компанії йдеться про те, що отримані результати допоможуть вибрати майданчик для спорудження першої атомної станції в Королівстві й отримати важливі для проектування вихідні дані [28].

Підписання контракту на будівництво першої АЕС відбудеться з компанією, яка переможе у конкурсі щодо проекту будівництва. Наразі претендентами на будівництво є компанії з п'яти країн – США, РФ, Південної Кореї, Китаю та Франції [29]. Обрати переможця заплановано у 2019 р.

Отже, Королівство Саудівська Аравія демонструє повне розуміння енергетичних потреб країни. Керівництво країни ставить собі за мету зменшити залежність країни від вуглеводнів у питаннях вироблення електроенергії та опріснення води завдяки розвитку відновлювальної й атомної енергетики. КСА провело значну роботу, спрямовану на започаткування ядерної енергетики, зокрема створення наукового центру атомної і відновлювальної енергії – К.А.СARE; підписання низки двосторонніх міжнародно-правових документів з країнами, які мають передовий досвід в атомній галузі щодо питань співпраці з розвитку мирного атома; створення власного державного регулюючого органу з атомної енергії (SAARA); розробки відповідної законодавчої бази; започаткування освітньо-навчальних програм з ядерної інженерії, участь у програмах стажування вітчизняних фахівців закордоном. Про дійсно суттєві досягнення Королівства свідчить позитивний звіт МАГАТЕ у січні 2019 р. щодо успішного розвитку атомної програми на цьому етапі в країні.

Відсутність власного виробництва ядерного палива та достатньої кількості кваліфікованих фахівців у цій галузі ускладнює реалізацію планів Саудівської Аравії з розвитку атомної енергетики. Створення атомної енергетики вимагатиме залучення зарубіжних спеціалістів, закупівлю технологій і обладнання. Надзвичайно важливим є питання утилізації відпрацьованого ядерного палива. Одним із варіантів вирішення якого є доручення утилізації компаніям, які спеціалізуються на цій діяльності. Важливим завданням на короткострокову перспективу стане створення можливостей доступу МАГАТЕ до нового майбутнього реактора першої АЕС у Королівстві, що також потребуватиме підписання нових відповідних угод з міжнародною агенцією і взяття на себе додаткових зобов'язань щодо ядерного нерозповсюдження.

Список використаної літератури

1. Ядерна енергетика у світі та Україні: поточний стан та перспективи розвитку. Центр Разумкова. Київ, 2015. 26 с. URL : http://razumkov.org.ua/upload/2015_atom-1.pdf.
2. Авад Альбади. Атомная энергетика в арабских странах Персидского залива. URL : http://www.pircenter.org/kosdata/page_doc/p2532_1.pdf
3. Иванов С. Ядерная программа Саудовской Аравии // Зарубежное военное обозрение. 2014. №3. С. 19–21.
4. Nuclear Power in Saudi Arabia. World Nuclear Association. URL : <http://www.world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-o-s/saudi-arabia.aspx>.
5. K.A.CARE. URL : <https://www.kacare.gov.sa/en>.
6. 2016 Top Markets Report Civil Nuclear. Country Case Study. Saudi Arabia. URL : http://trade.gov/topmarkets/pdf/Civil_Nuclear_Saudi_Arabia.pdf
7. U.S. stresses safety in talks on nuclear power with Saudi Arabia: Perry. Reuters. URL : <https://www.reuters.com/article/us-usa-saudi-nuclear/u-s-stresses-safety-in-talks-on-nuclear-power-with-saudi-arabia-perry-idUSKCN1M707W>.
8. Why Oil-Rich Saudi Arabia Is Turning to Nuclear Power. Bloomberg. URL : <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-03-20/why-oil-rich-saudi-arabia-is-turning-to-nuclear-power-quicktake>.
9. Саудитские перестановки. AtomInfo.Ru. URL : <http://atominfo.ru/newsi/p0175.htm>.
10. Саудиты склоняются к солнцу. URL : <http://www.atominfo.ru/newsn/u0357.htm>.
11. Saudi Vision 2030. URL : vision2030.gov.sa/en.
12. National Transformation Program 2020. URL : vision2030.gov.sa/sites/default/files/NTP_En.pdf.
13. Update on the Nuclear Power Program in the Kingdom of Saudi. URL : <https://gnsn.iaea.org/NSNI/SMRP/Shared%20Documents/TM%204%20-%208%20September%202017/Update%20on%20the%20Nuclear%20Power%20Program%20in%20the%20Kingdom%20of%20Saudi%20Arabia.pdf>
14. National Policy for Atomic Energy Program approved. Saudi Gazette. URL : saudigazette.com.sa/article/530412.
15. New Saudi nuclear energy policy for peaceful purposes. Khaleej Times. URL : <https://www.khaleejtimes.com/region/saudi-arabia/saudi-cabinet-approves-national-policy-for-nuclear-energy-programme>.
16. Запланировано строительство новой солнечной электростанции, в 100 раз большей, чем любая из существующих. Атомная энергия. URL : <http://www.atomic-energy.ru/news/2018/04/05/84727>.

17. The Future for Renewable Energy in the MENA Region. A report by Clean Energy Pipeline. Squire Sanders. URL : <http://www.cleanenergypipeline.com/resources/ce/researchreports/the%20future%20for%20renewable%20energy%20in%20the%20mena%20region.Pdf>.
18. Саудовская Аравия “нажимает на газ” в атомной энергетике. Атомная энергия. URL : <http://www.atomic-energy.ru/SMI/2015/09/26/60025>.
19. Япония и Саудовская Аравия готовы сотрудничать при строительстве АЭС. AtomInfo.Ru. URL : <http://atominfo.ru/news4/d0320.htm>.
20. Nuclear energy agreement between Finland and Saudi Arabia enters into force. Ministry of Economic Affairs and Employment of Finland. URL : https://tem.fi/en/article/-/asset_publisher/suomen-ja-saudi-arabian-sopimus-ydinenergiaysteistyosta-voimaan.
21. Франция поможет готовить кадры для атомной отрасли Саудовской Аравии. AtomInfo.Ru. URL : <http://atominfo.ru/news1/s0481.htm>.
22. Agreement between the Kingdom of Saudi Arabia and the International Atomic Energy Agency for the Application of Safeguards in Connection with the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons. URL : <https://www.iaea.org/sites/default/files/publications/documents/infcircs/2009/infcirc746.pdf>.
23. Hibbs M. Safeguards for Saudi Arabia. Carnegie Endowment for International Peace. URL : <https://carnegieendowment.org/2018/11/27/safeguards-for-saudi-arabia-pub-77787>.
24. Saudi Arabia to Select Nuclear Power-Plant Site “Very Soon”. Bloomberg. URL : <https://www.bloomberg.com/news/articles/2016-10-20/saudi-arabia-to-select-nuclear-power-plant-site-very-soon>.
25. Эр-Рияд обратился к МАГАТЭ для проверки внедрения ядерной энергетики. Арабский мир. URL : <http://arabmir.net/node/5682>.
26. IAEA Reviews Saudi Arabia’s Nuclear Power Infrastructure Development. IAEA. URL : <https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/iaea-reviews-saudi-arabias-nuclear-power-infrastructure-development>.
27. IAEA Delivers Report on Nuclear Power Infrastructure Development to Saudi Arabia. IAEA. URL : <https://www.iaea.org/newscenter/news/iaea-delivers-report-on-nuclear-power-infrastructure-development-to-saudi-arabia>.
28. Assystem оценит саудовские кандидатные площадки. AtomInfo.Ru. URL : <http://atominfo.ru/newss/z0750.htm>.
29. Saudi Arabia’s path to nuclear power. Arab News. URL : www.arabnews.com/node/1351311/saudi-arabia.

МІЖУРЯДОВІ БЕЗПЕКОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ. НОВІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

Анотація. Досліджено діяльність міжнародних безпекових організацій, які розглянуто як основні глобальні та регіональні інституції, створені для підтримання миру, боротьби з тероризмом, формування системи колективної безпеки. Проаналізовано чинники, що є причиною нових викликів у процесі динамічного розвитку системи міжнародних відносин, розкрито головні аспекти у формулюванні ключових цілей, а також спільних і відмінних рис, що характеризують роботу міжнародних безпекових організацій задля реформування власних інституцій, запропоновано можливі шляхи протистояння наявним викликам, що склалися в сучасних умовах трансформаційних процесів у системі міжнародних відносин та безпеки.

Ключові слова: система міжнародної безпеки, міжурядова безпекова організація, Рада безпеки ООН, НАТО, ОБСЄ.

Abstract. The article examines the activities of international security organizations that are considered as the main global and regional institutions created to maintain peace, fight against terrorism, and create a system of collective security. The analysis of factors, which causes new challenges in the process of dynamic development of the system of international relations, reveals the main aspects in the formulation of key goals, as well as common and distinctive features characterizing the work of international security organizations in order to reform their institutions, suggested ways to confront the challenges, under the current conditions of transformation processes in the system of international relations and security.

Keywords: International Security System, intergovernmental security organization, UN Security Council, NATO, OSCE.

Постановка проблеми в загальному вигляді

Сучасній системі міжнародної безпеки притаманний надзвичайно високий рівень динамічності. Створені після Другої світової війни міжнародні організації були покликані забезпечити мирне співіснування усіх держав світового співтовариства, утворити цілісну систему колективної безпеки, а коли виникала необхідність, то важливими завданнями стали пошук і ухвалення рішень, котрі були спрямовані на ефективне вирішення різноманітних спорів чи конфліктних ситуацій, що траплялися на різних геополітичних локаціях міжна-

родної арени. Проте впродовж десятиліть суттєво змінюється розподіл сил в системі міжнародних відносин: зникають старі і, відповідно, виникають нові центри впливу, з'являються нові країни-регіональні лідери, які в останні роки навіть стають глобальними. З'являються нові виклики і загрози, що потребують удосконалення глобальних і регіональних механізмів адекватного реагування на них. Саме тому необхідність об'єднання зусиль для підвищення рівня міжнародної безпеки обумовила на нинішньому етапі зміну ідеології побудови міждержавних взаємовідносин, а саме – перехід від конфронтаційної моделі до моделі співробітництва у безпековій сфері.

Стан наукової розробки проблеми

У науковій літературі висвітлення питань діяльності міжурядових безпекових організацій відбувалося впродовж останніх п'ятьох десятиліть, тобто, протягом майже усього часу існування організацій. Розгляд питань міжнародної безпеки і ролі, яку відіграють в її провадженні та підтримці глобальні і регіональні об'єднання держав, стосуються наявних актуальних проблем та викликів, що постають перед світовим співтовариством в той чи інший період часу. Вихідними передумовами цього дослідження можна назвати праці таких дослідників, як Б. Гуменюк, М. Пелипась, І. Мінгазутдінов, Ю. Шемшученко, В. Бруз, В. Бондаренко, О. Буткевич, Т. Коноваленко, І. Євтушенко, К. Мовчан, М. Аракелян, А. Мартинов, котрі, власне, вивчали сферу міжнародної безпеки на основі діяльності таких міжурядових організацій, як Рада безпеки ООН, НАТО, ОБСЄ. Особливість дослідження цієї проблематики полягає в динамічності трансформаційних процесів у системі міжнародної безпеки, котрі потребують пошуку нових рішень для подолання існуючих викликів перед безпековими організаціями на сучасному етапі їхньої роботи.

Метою статті є необхідність дослідження нових викликів, що стають на шляху діяльності таких міжурядових безпекових організацій, як Рада безпеки Організації Об'єднаних Націй, Організація Північноатлантичного договору (НАТО) та Організація з питань безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), та аналіз можливих варіантів вдосконалення ролі зазначених організацій відповідно до сучасних умов трансформації міжнародної системи безпеки.

Виклад основного матеріалу

Міжурядові безпекові організації існують вже не одне десятиліття і функціонують на засадах збереження й підтримання миру в усьому світі, боротьбі з тероризмом, екстремізмом, а також покликані спільно вирішувати низку суперечок між певними державами, чи навіть всередині якоїсь із них. Саме ці завдання, передумовами для виникнення яких стали жахливі наслідки Другої світової війни, є основою для розуміння самої суті діяльності безпекових організацій у цілому світі.

Основними і, так би мовити, класичними міжурядовими безпековими організаціями можна назвати такі: Рада безпеки Організації Об'єднаних Націй, Організація Північноатлантичного договору (НАТО) та Організація з питань безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). Ці альянси є тими найактивнішими і найголовнішими глобальними і регіональними акторами на міжнародній арені і в системі міжнародних відносин загалом.

Правове розуміння міжнародної безпеки було сформульовано в процесі створення Статуту ООН, у першій статті її Статуту, яка визначає головну мету організації: "Підтримувати міжнародний мир і безпеку і з цією метою приймати ефективні колективні заходи для запобігання та усунення загрози миру і придушення актів агресії або інших порушень миру і проводити мирними засобами, у згоді з принципами справедливості і міжнародного права, залагоджування або дозвіл міжнародних суперечок або ситуацій, які можуть привести до порушення миру" [3, с. 7].

ООН була заснована 1945 р. після завершення Другої світової війни представниками 51 країни. Головною метою створення цієї організації були: підтримка миру і безпеки у всьому світі, розвиток дружніх відносин між країнами та сприяння соціальному прогресу, поліпшення умов життя і стану справ у галузі прав людини. На цей момент до її складу входять 193 країни-члени. Діяльність Ради безпеки ООН з підтримки миру та безпеки полягає у визначенні тих чи інших санкцій проти держав-порушників (в тім числі військові операції проти них); введенні миротворчих формувань у зони конфлікту; організації постконфліктного врегулювання, зокрема, введення міжнародної адміністрації в зоні конфлікту. Крім цього, Рада може звернутися до примусових заходів, зокрема: введення економічних санкцій, збройового ембарго, фінансових штрафів та

обмежень і заборон на поїздки; розриву дипломатичних відносин; блокади; колективних військових заходів.

Організація Північноатлантичного Договору (НАТО) – це військово-політичний альянс, який створений у 1949 р. для захисту свободи та безпеки учасників політичними та військовими засобами [1, с. 15]. Саме НАТО декларує і просуває демократичні цінності і заохочує консультації та співпрацю з питань оборони й безпеки з метою розбудови довіри та, у віддаленій перспективі, запобігання конфліктів.

Відповідно до концепції, зусилля НАТО на нинішньому етапі спрямовані на вдосконалення воєнного потенціалу шляхом подальшої модернізації системи керівних органів НАТО, створення структур і механізмів для вирішення питань ведення розвідки та обміну розвідувальною інформацією між країнами-учасницями; формування можливостей щодо розгортання угруповань військ із метою проведення одночасно декількох операцій в рамках вирішення завдань колективної оборони та кризового реагування; розвитку системи управління НАТО, що дає змогу забезпечити ефективне керівництво угрупованнями військ під час проведення операцій у різних регіонах світу; налагодження тісної взаємодії у воєнній сфері між Альянсом та ЄС; забезпечення надійного захисту автоматизованих систем управління та зв'язку від кібератак; перерозподілу фінансів.

ОБСЄ – цю організацію можна назвати все-таки більш регіональним гравцем, ніж глобальним. Вона забезпечує ведення діалогу та політичної взаємодії країн-членів з широкого кола питань безпеки, діючи у сферах раннього попередження, запобігання конфліктам, врегулювання криз і постконфліктного відновлення. У своїй діяльності ОБСЄ спирається на цілісний підхід до безпеки, який охоплює три головні виміри – військово-політичний, економіко-екологічний та гуманітарний. Через спеціалізовані інститути, експертні підрозділи і мережі структур на місцях ОБСЄ впливає на безпеку в Північній півкулі, залучаючи контроль над озброєннями, боротьбу з тероризмом, належне управління, енергобезпеку, запобігання торгівлею людьми, демократизацію, свободу засобів масової інформації та права меншин [2, с. 8].

Беручи до уваги специфіку роботи НАТО, Ради безпеки ООН, ОБСЄ розуміємо, що в загальному суть їхніх завдань перед державами-учасницями зрозуміла і схожа для всіх, проте останній досвід

динамічних трансформацій системи міжнародної безпеки доводить те, що на передній план виходить логічне розуміння того, що в кожній із них власний функціональний обов'язок.

Що стосується викликів, які постають перед вказаними організаціями на теперішній час, то серед них можна виокремити такі:

По-перше, це узгодженість інтересів, причиною яких є економічна нерівномірність між державами, що є членами організації, і, відповідно, нерівномірний вплив усередині самої організації, а також – внутрішні політичні розбіжності та захист перш за все особистих інтересів кожного без звернення уваги на загальні проблеми. Найдоцільнішим шляхом до подолання цієї проблеми можна вважати поступову конвергенцію, розуміння інтересів іншої держави, головне завдання узгодження інтересів, ефективну комунікацію між усіма учасниками задля виявлення усіх інших ризиків і проблем і, відповідно, ефективного їх вирішення.

По-друге, це бюрократизація діяльності зазначених організацій. Таким прикладом можуть слугувати процедури НАТО, які є надто довгими й бюрократизованими. Тому розпочалася дискусія про вдосконалення 5 статті Вашингтонського договору. Наприклад, поляки і британці серйозно обговорюють пункт 5б, який би дозволив швидко реагувати на гібридні загрози. Саме цей пункт має дати відповідь на те, чи готові країни-члени НАТО реально захищати цілісність тієї держави, що зазнала агресії будь-якого виду.

По-третє, це справжня готовність організацій протистояти гібридним загрозам сучасності. Насамперед, тут постають питання інформаційної, енергетичної та кібербезпеки. Всі виклики, пов'язані з ними, мають руйнівний характер для кожної окремо взятої держави. Саме тому найімовірніше створюватимуться нові інституції та підрозділи всередині організацій, завдання яких буде охоплювати ту чи іншу сферу протистояння цим гібридним викликам.

Ще одним пунктом можна вважати недосконалість голосування під час ухвалення рішень, що належать до компетенції організації. Тут є тісне переплетення з першим вищевказаним викликом, оскільки в більшості випадків ухвалення рішень організації виявляються неефективними саме через узгодженість інтересів країн-учасниць організації. У такому випадку, ефективним, на перший погляд, було б введення альтернативного вирішення спорів, так званого – ADR (Alternative Disput Resolution). Альтернативними

визнають лише такі способи ухвалення рішень, які мають консенсусний характер і обов'язково передбачають участь нейтральних, незалежних осіб у розв'язанні різних конфліктних ситуацій.

Особливістю роботи Ради безпеки ООН є те, що до її складу входять п'ять постійних членів і десять непостійних. Ті, хто є постійними, тобто, Велика Британія, США, Китай, Російська Федерація і Франція, мають право вето на рішення, що ухвалили на засіданні Ради безпеки. Це, власне, можна вважати найбільшим недоліком роботи згаданого органу, бо в цьому якнайбільше проявляється сенс відносної нерівноправності членів організації. Особливо тепер, коли Росія використовує це положення на свою користь, і, фактично, "блокує" ухвалення резолюцій, що стосуються вирішення конфлікту на Сході України і в Автономній республіці Крим, і які, власне, не є вигідними для одного з постійних членів органу. Тому цілком актуальним було б вирішення окресленого питання на основі внесення поправок до Статуту ООН та закріплення там факту рівноправності в ухваленні рішень для всіх членів цього безпекового органу.

Важливим питанням для Північноатлантичного альянсу є процеси розширення власних кордонів і тісна співпраця з іншими державами в межах програми "Партнерство заради миру". Фактом є те, що керівництво Альянсу хоче розширювати свої кордони якнайдалі на Схід і Південь. Тут беремо до уваги Україну та Грузію й Балканські країни. Багато представників цієї організації вважають, що Альянс не повинен обмежуватися попередньо встановленими географічними межами: він повинен бути спроможний діяти так і там, де потрібно. Також може виникнути потреба в тому, щоб він у разі необхідності надав свої ресурси і засоби на допомогу в проведенні операцій іншим міжнародним організаціям або коаліціям країн за участю країн-членів НАТО. Рішення про це повинні приймати окремо в кожному випадку. Ці рішення ставлять перед Альянсом далекосяжні вимоги не лише у сенсі необхідних можливостей, але й у сенсі сталої політичної волі країн-членів взяти на себе відповідальність за наслідки політики, яку вони втілюють, та забезпечити засоби її втілення. Потреба перегляду й оновлення політики і структур не зникне з виконанням поточних зобов'язань. Модернізація і раціоналізація залишатимуться чинниками, на які необхідно постійно зважати, якщо тільки загрози безпеці і стабільності самі не залишатимуться статистичними [1, с. 9, 10].

Сьогодні НАТО стикається з багатьма викликами: кібернетичними, терористичними, гібридними. Слово “гібридний” дуже добре описує всю природу сьогоденного безпекового середовища. Навіть не зважаючи на певні недоліки, але такі можна вважати, що НАТО найкраще з-поміж інших організацій вміє адаптуватися під нові виклики. Після 2014 року, після російської агресії проти України, НАТО в процесі, мабуть, найбільш важливої трансформації з часів “холодної війни”. Альянс збільшує готовність власних сил, збільшує присутність, розмістивши батальйони в країнах Балтії, Польщі, а також багатонаціональну бригаду в Румунії, збільшує присутність у Чорному морі.

Світ змінюється, але змінюється і НАТО. Дійсно можна вважати, що незмінним залишається відданість членів організації принципу – захищати один одного. Насправді, саме солідарність і єдність є запорукою подолання розбіжностей та успішного захисту від наявних тепер і в майбутньому загроз.

Розуміючи таку важливу роль і вплив таких інституцій, як Рада безпеки ООН та НАТО, на перший погляд, може здатися, що робота ОБСЄ не є такою аж надто необхідною для підтримання миру і безпеки на Європейському континенті. Проте, варто зазначити, що, на думку експертів, ОБСЄ потребує серйозного реформування, створення нової моделі її функціонування, яка б враховувала нову ситуацію в Європі, кардинальні зміни безпекового середовища, появу нових викликів і загроз. Наразі немає однастайності країн-членів щодо реформування ОБСЄ. Формуючи концептуальні підходи до реформування ОБСЄ, експерти вносять такі пропозиції:

1) ОБСЄ має необхідний потенціал для розвитку, який необхідно ефективно використати в інтересах усіх її членів та Європи загалом на основі принципу неподільності безпеки;

2) потребує вдосконалення механізм прийняття рішень в Організації, доцільно опрацювати можливість перегляду консенсусного принципу з поступовим переходом до принципу якісно і кількісно кваліфікованої більшості;

3) варто розглянути можливість інтеграції різних “кошиків”, формування спільних підходів на основі концепту “м’якої сили” з метою забезпечення інтегральної безпеки;

4) настав час прискорити роботу зі створення регламентів діяльності ОБСЄ за різними напрямками, зокрема такими, як запобігання і розв'язання конфліктів, спостереження за виборами тощо;

5) організація має інтенсифікувати свою діяльність у таких напрямках, як кібербезпека, боротьба з тероризмом, екологічна і техногенна безпека, у тому числі запобігання, локалізація і подолання наслідків екологічних і техногенних катастроф, енергетична безпека тощо;

6) потребує посилення прогностичної функції ОБСЄ, формування інструментів для аналізу основних тенденцій і напрямів трансформації безпекового середовища, напрацювання випереджальних рекомендацій для країн-членів Організації;

7) відповідно до вимог часу потребує змін структура ОБСЄ, доцільно опрацювати можливість створення у системі ОБСЄ дослідницьких і експертних центрів з питань нових викликів і загроз [2, с. 50–52].

На відміну від НАТО і ЄС, ОБСЄ так і не змогла реалізуватися як серйозний гравець на європейському безпековому полі. Доцільно констатувати, що вплив цієї організації в нинішній загальноєвропейській архітектурі безпеки продовжує поступово згасати: наразі він обмежується здебільшого питаннями функціонування демократичних інститутів та допомогою у врегулюванні кризових ситуацій на територіях її країн-членів. Унаслідок розбіжностей у позиціях Росії та НАТО щодо окремих проблемних питань контролю над озброєннями фактично не виконується Договір про звичайні збройні сили в Європі, який є одним із наріжних каменів нинішньої системи європейської безпеки. Вочевидь, потребують суттєвого оновлення й дальшого розвитку заходи довіри та безпеки у військовій сфері, зафіксовані у Віденському документі 1999 р. Останні десять років сама ОБСЄ перебуває у перманентній кризі через неможливість досягти консенсусу при вирішенні актуальних проблем у сфері європейської безпеки. Такий формат роботи цієї організації не може влаштовувати, передусім, країни, які не є членами військових альянсів або блоків і не мають надійних механізмів захисту своєї національної безпеки.

ОБСЄ як провідна європейська безпекова інституція потребує модернізації з метою підвищення ефективності її реагування на новітні виклики та загрози. Існуючий формат роботи цієї організації є неефективним і не влаштовує значну кількість країн-членів, передусім, тих, що не входять до військових альянсів або блоків. Проте в

короткостроковій перспективі не варто очікувати на суттєві статусні і функціональні зміни в діяльності ОБСЄ через різні, часто протилежні підходи країн-членів НАТО та Росії до вирішення питань, пов'язаних із модернізацією загальноєвропейської архітектури безпеки.

Висновки

Головна місія міжурядових безпекових організацій – підтримання міжнародного миру та безпеки. Такі об'єднання держав роблять це шляхом запобігання конфліктів; допомоги сторонам конфлікту досягти миру; миротворчої діяльності; та створення умов для збереження і зміцнення миру.

Міжнародні організації відіграють важливу роль у керівництві та реформуванні сфери безпеки. Окрім того, саме вони забезпечують канал зв'язку між урядами та суспільством, а також між різними країнами, іншими міжнародними органами та діячами, що займаються керівництвом та реформуванням сфери безпеки. Керівництво сферою безпеки стали розглядати як важливий елемент організації, врядування і проектів реконструкції. Крім того, демократичний нагляд за сферою безпеки став важливою умовою партнерських відносин і членства в таких організаціях, як ЄС, НАТО і Рада Європи. На цей момент міжнародна безпека є гарантом світового самозбереження і сталого розвитку. Міжнародні організації, які виступають суб'єктами міжнародної безпеки, покликані забезпечити стабільний розвиток системи міжнародної безпеки. Більшість із міжнародних організацій є основою міжнародного миру та безпеки, забезпечують дотримання загальновизнаних норм міжнародного права не тільки державами-членами цих організацій, а й іншими суб'єктами міжнародних відносин. Перед сучасними викликами та загрозами глобалізованого світу жодна держава не спроможна забезпечити власну безпеку виключно своїми зусиллями, не спираючись на допомогу з боку міжнародної спільноти та колективних структур безпеки.

Список використаної літератури

1. Довідник НАТО. 1110 Brussels, Belgium : NATO Public Diplomacy Division, 2006. 386 с. URL : <http://www.nato.int/docu/handbook/2006/hb-ukr-2006.pdf>.
2. Єрмолаєв А. В., Кононенко К. А., Резнікова О. О. та ін. ОБСЄ: сучасні виклики та перспективи розвитку. Аналітична доповідь. Київ : Національний інститут стратегічних досліджень, 2013. 52 с.
3. Статут Організації Об'єднаних Націй. URL : http://www.un.org.ua/images/UN_Charter_Ukrainian.pdf.

CHINA MILITARY AFFAIRS IN THE XI JINPING ERA

Abstract. The aim of the article is to present the reforms of the Chinese armed forces carried out by Xi Jinping in light of the neorealist paradigm. In recent years, a lot of attention has been paid to the modernization of the armed forces of China. However, most of the analyses do not take into account the wider perspective given by the theory of international relations.

The hypothesis is that China is becoming a power in the military sphere. The high capabilities of the demography, economy, and military will bring China to the position of second superpower. The article uses qualitative-quantitative methods in the field of social sciences.

In 2015, Xi Jinping introduced major changes to the structure of the PLA. The way of managing the armed forces of the PRC has been reformed. A department of joint chiefs of staff was established, and Xi Jinping was recognized as the commander-in-chief of the Chinese armed forces. 18 military districts were disbanded and five theater commands were created: Eastern, Western, Northern, Southern, and Central. There were also changes in the law – the concept of national security was defined and the Chinese armed forces gained the right to operate outside the country. In 2015, the Strategic Support Force was established. In 2017, another new type of armed forces was established – the Joint Logistic Support Force.

After 2015, the number of soldiers was reduced, and the number of operational formations of the Ground Force was reduced. Each “army group” received additional artillery, engineering, helicopters, and special operational forces brigades. The PLAN is developing very quickly.

The direction of future changes are known. They do not confirm the recent assurances that China is preparing for “local wars”. China has begun building military power, and the United States and the world are entering a state of uncertainty.

Keywords: China, Xi Jinping, military affairs, modernization, People’s Liberation Army

Анотація. Метою цієї статті є представлення реформи збройних сил Китаю, проведені Сі Цзіньпіном у світлі неореалістичної парадигми. Протягом останніх років велику увагу приділено модернізації збройних сил Китаю. Однак більшість аналізів не враховує ширшу перспективу, яку пропонує теорія міжнародних відносин.

У статті запропоновано гіпотезу про те, що Китай також стає потугою у військовій сфері. Високий демографічний, економічний а також військовий потенціал дасть змогу Китаю посісти позицію другої наддержави. У статті використано якісні та кількісні методи у галузі суспільних наук.

У 2015 р. Сі Цзіньпін вніс серйозні зміни у структуру Народно-визвольної армії Китаю. Управління збройними силами КНР було реформоване. Створено відділ спільних начальників штабів, а Сі Цзіньпіна визнано верховним командувачем збройних сил Китаю. Було розпущено 18 військових округів і на їх місці створено п'ять команд військових театрів: східний, західний, північний, південний та центральний. Проведено також зміни у чинному законодавстві – визначено поняття національної безпеки, а китайські збройні сили отримали право діяти за межами країни. Сили стратегічної підтримки створені у 2015 р. У 2017 р. створено ще один новий вид збройних сил – сили логістичного забезпечення.

Після 2015 р. кількість солдатів скоротилася, зменшилась кількість оперативних формувань сухопутних військ. Кожна “армійська група” отримувала додаткові бригади артилерії, інженерних військ, вертольотів та спецпідрозділів. Також дуже швидко розвиваються ВМС ChAL-W.

Можна сказати, що ми вже знаємо напрями майбутніх змін. Вони не підтверджують останні запевнення, що Китай готується до “локальних війн”. Китай став на шлях нарощування військової сили, а США та світ вступають у стан невизначеності.

Ключові слова: Китай, Сі Цзіньпін, військова справа, модернізація, Народно-визвольна армія Китаю

Introduction

International relations researchers examine issues of international security based on various and competing paradigms of international relations theory. In this context, the widely interpreted realist paradigm has particular importance. It emphasizes the importance of research categories such as state power and security.

Defensive neorealism assumes that states strive above all to ensure their security. To this end, states use the balance of power strategy, which is a repetitive and persistent pattern of behavior [30, p. 164–173]. However, according to offensive neorealism, states' behavior is much more aggressive than that. States strive about all to maximize their share of power, because they are uncertain of the intentions of other states. As John Mearsheimer writes: “all great powers have some offensive military capability, which means that they have wherewithal to hurt each other” [18, p. 162]. That is why states adopt different strategies for the sake of their existence [19, p. 147–167].

Military capability is an important component of power, both for defensive and offensive realists. For Mearsheimer, military strength is a primary component of state power [19, p. 56].

Great powers should have significant demographic, economic and military capabilities. For many years, China's military capability was not high and not equal to demographic and economic capabilities. However, consistent purchasing of modern military equipment and changes to the structure of the People's Liberation Army (PLA) have developed its capabilities.

In recent years, a lot of attention has been paid to the modernization of the armed forces of China. The most important analyses on this subject are published every year in *Military Balance*. Every year, the US Department of Defense presents a report to the Congress of *Military and Security Developments Involving the People's Republic of China*. Numerous reports and analyses are prepared by American think tanks. However, most often, they do not take into account the theoretical conditions for the development of China's military capability. They do not consider the wider perspective given by the theory of international relations.

The aim of the article is to present the reforms of the Chinese armed forces carried out by Xi Jinping in light of the neorealist paradigm. The hypothesis is that China is becoming a power in the military sphere. The high capabilities of the demography, economy, and military will bring China to the position of the second superpower. The article uses qualitative-quantitative methods in the field of social sciences for analysis.

China's growth and changes in the army

The reforms initiated by Deng Xiaoping have brought about an incredible rise of China, especially in the economy. China's economy in 2010 became the second largest in the world after the United States. At the same time, China remained the most populous country in the world, with a population of 1.350 billion people.

For more than three decades, China has avoided engaging in conflicts with other countries and open competition with the United States. Economic growth was the most important task, thanks to which the power of the state and the well-being of citizens grew. This effect legitimizes the authoritarian rule of the Communist Party of China (CPC), which controls the political institutions of the People's Republic of China (PRC), the economy, as well as the armed forces.

The armed forces of the PRC consist of the PLA, the Chinese People's Armed Police (PAP) and the Militia [15]. The PAP is an internal force that maintains security throughout the country. Until recently, it was a

paramilitary force, but since 2018 it has been militarized. The Militia serves as an auxiliary and reserve force for the PLA.

China's armed forces are subordinate to the Central Military Commission (CMC) [15]. There are actually two CMCs: the Party CMC and the State CMC, but the composition of both is the same. In the past, they numbered up to 12 people – military and civilians, and the head was the current Secretary General of the CPC.

The Four Modernizations program announced in 1978 by Deng Xiaoping also included a reform of national defense. Changes in the army proceeded rather slowly. However, military expenditures grew systematically. According to the Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), in 1989, China's military budget amounted to USD 19.2 billion, and in 2017 it already amounted to USD 228.2 billion [17].

China repeatedly reduced the number of soldiers several times: in 1985 by a million soldiers, in 1997 by half a million, and in 2003 by 200,000. Thanks to the savings obtained, it was possible to increase expenditure on improving service conditions. In the era of Jiang Zemin, from 1989 to 1994, the salaries of PLA officers and soldiers increased threefold. In turn, in 1995, an extensive program to improve the living conditions of Chinese military personnel began. Since that time, the sale of cheap apartments to retired military officers started, and the officers remaining in service significantly improved the conditions of the premises [32, p. 134].

Until the end of the 1990s, the PLA was not only an institution of national defense, but also a huge economic conglomerate. The ban on the participation of officers and soldiers in business ventures was introduced in 1998. Most of the military companies subordinate to the army were transferred to the civilian sector. Service activity (*zhangye*) was forbidden, while production (*shengchan*) was allowed to continue. The reason for such actions was first of all corruption in the army. In February 1998, at the meeting of the inspectorate of the discipline of the General Logistics Department, General Wang Ke called on military personnel to “reject the temptations of power, money and beautiful women” [24].

Jiang Zemin was the longest-service chairman of the CMC after Mao Zedong. He left this position in 2004 and was replaced by Hu Jintao, then in office as the president of the PRC and the secretary-general of the CPC. Shortly after taking up the new position, Hu Jintao gave the first important speech on the role of the PLA. It has never been made public, but today we know the main aspects of the Hu Jintao concept called the “three

provides and one role". In his speech, Hu Jintao spoke about "historical missions of the armed forces for the new stage in the new century" (*xin shiji xin jieduan wojun lishi shiming*). Three years later, in 2007, the "new historic missions" of the PLA were incorporated into the CPC Constitution. These "new historic missions" delineated four tasks for the PLA, of which the most important was to consolidate the ruling status of the CPC [12, p. 2–3].

"New historic missions" set the direction of the changes that were attempted in the Hu Jintao era. Particular attention was paid to strengthening party organizations in the army by increasing the number of political campaigns, paying more attention to the selection of party cadres for the army, closer cooperation between political commissars and unit commanders, and intensifying the fight against corruption [8, p. 411–413]. The aftermath of these actions was the scandal associated with Vice Admiral Wang Shouye, the deputy commander of the People's Liberation Army Navy (PLAN). Wang was removed from his posts and convicted of accepting bribes for almost USD 20 million [23].

Modernization of the army intensified in the era of Hu Jintao. This concerned both the introduction of new military equipment as well as organizational changes. Important legal acts were also adopted and significant changes were made to the existing regulations. Most importantly, in the era of Jiang Zemin and Hu Jintao, strategic goals were set and the threats and challenges faced by China in the international system were identified. Taiwan's declaration of independence is considered the most important threat to China to this day. The separatism in Xinjiang and Tibet was also considered as a threat. The protection of sovereignty, security, and interests related to national development was recognized as the most important goal. Other goals included maintaining social harmony and stability, accelerating the modernization of the armed forces, and maintaining peace and stability in the world. The PLA should be ready to participate in "local wars in conditions of information", as well as Military Operations Other than War (MOOTW) [4].

Xi Jinping reforms

In November 2012, Xi Jinping became the general secretary of the CPC, and in March 2013, he became the chairman of the PRC. He also became the chairman of both CMCs. Unlike his two predecessors, he already had connections with the army. Xi Jinping is the son of Xi

Zhongxun, who joined the CPC in the 1930s. Elder Xi held many important party and state positions, but most importantly, he actively participated as a political commissar in the war against Japan, as well as in civil war. Xi Jinping therefore has friends from the same circle of descendants of the oldest party comrades, who very often followed in the footsteps of their fathers by making a political or military career. The current wife of Xi is Peng Liyuan, who held a high rank as a civilian member of the PLA. In the 1980s, Peng was a member of the popular military band that performed songs and dances. Xi Jinping also worked for the CMC as secretary of the defense minister Geng Biao from 1979 to 1982 [13, p. 36–40].

Xi Jinping puts much more attention into military affairs than Hu and Jiang. Xi spends half a day in the CMC office during the week. During the first three years of the chairmanship of the CMC, he took part in 53 events related to military matters – 17 more than Hu Jintao [31, p. 37–38]. Xi Jinping's involvement in military affairs results not only from personal connections, but also from the belief that China should become a comprehensive power. The idea of a Comprehensive National Power (CNP) is not new in China, but until the era of Xi Jinping, the importance of military power had not been emphasized, and sometimes it was even treated in a marginal way [1, p. 151–162 and 27].

It should be emphasized that Xi Jinping represents a completely different generation of Chinese politicians than his predecessors. Unlike Hu Jintao, who was considered indecisive and not very confident, Xi enjoys taking the position of a strong leader. Xi Jinping considers the Chinese national interest and the *raison d'être* of China as superior values. As a result, the PRC's behavior in the international system since 2013 has become much more assertive [13, p. 75].

The first of Xi's activities were part of a wider project of consolidation and centralization of power. The essence of this process was to identify potentially disloyal generals and admirals and to deprive them of their functions. Some of them were removed as part of the fight against corruption.

Subsequently, Xi concentrated all his power over the armed forces and surrounded himself with trusted people in the army. From 2012 to 2017, the CMC had 11 members, which was a record number of members. Since 2017, the CMC has had only seven members. In both cases, however, it was characteristic that the only civilian in the CMC was Xi Jinping [21]. Apart from Xi as the chairman, there are two vice-chairmen and four

members. The vice-chairmen are General Xu Qiliang from aviation and General Zhang Youxia from land forces. General Zhang is a particularly interesting character because of his father, General Zhang Zongxun. Zhang Zongxun and General Xi Zhongxun were close friends (“sworn brothers”), and in the 1940s when elder Zhang commanded one of the corps in north-east China, Xi Zhongxun served as political commissar of this operational formation [14].

In April 2016, Xi Jinping and all members of the CMC visited the command center of the military combined operations. Dressed in military uniform with the new camouflage, he took the place of the commander-in-chief during the war. This caused a lot of controversy among analysts and publicists. Their frequent conclusion was to add a new official title for Xi: “The Chief Leader”. According to the Xinhua agency, Xi Jinping’s new title is: “Supreme Commander of the Chinese Armed Forces” [25]. This may be evidence that the principle of collective leadership over the armed forces of the PRC has been abandoned.

Xi Jinping, as the chairman of the CPC, maintained a systematic increase in spending on defense. According to official data, in 2017 this amounted to over USD 228 billion [17]. More importantly, Xi made a significant change in the structure of command of the armed forces. The reform announced in December 2015 was the most important reorganization of the PLA since the 1950s.

The reform abolished the existing departments, and in their place, new ones were set up. Since 2016, the new CMC consists of six departments, three committees and six offices. The six current departments are the Joint Staff Department, Political Works Department, Logistic Support Department, Equipment Development Department, Training Management Department, and National Defense Mobilization Department. Initially, five services were subordinated to the Joint Staff Department: Army, Navy, Air Force, Rocket Force, and Strategic Support Force [22]. A new Joint Logistic Support Force was created in 2017 [28, p. 225].

Seven Military Districts have been disbanded (Beijing, Chengdu, Guangzhou, Jinan, Lanzhou, Nanjing and Shenyang). Five Theatres of Operations were appointed in their place: Eastern, Southern, Western, Northern, and Central. According to *The Military Balance 2018*, two Military Districts were established for the Tibet Autonomous Region and Xinjiang Autonomous Region, with headquarters in Lhasa and Urumqi, respectively [28, p. 230–231].

Organizational changes in the army were accompanied by changes in Chinese law. In 2015, the National Security Law of the PRC and the Counter-Terrorism Law of the PRC were adopted. National security has been defined as the lack of external or internal threat to the ruling political regime, sovereignty, national unity, territorial integrity, people's well-being, sustainable economy, social development, as well as other important interests of the state. The elimination of internal threats, that is, the prevention and punishment of betrayals, rebellions, revolts, secession, and other such activities is as important as border protection. The duties of the armed forces are, among other things, to prevent and fight off foreign invasions, armed coups, and secession, as well as to participate in United Nations peacekeeping missions [26].

The second of the important laws adopted in 2015 concerns the fight against terrorism, and the conceptualization of this problem is very broad. According to the act, the PLA and PAP may participate in anti-terrorism missions abroad with the approval of the CMC [6]. Researchers underline that in this way, the legal basis for China's military operations abroad was established in consultation with other countries. However, it must be remembered that the Chinese military forces participated in military operations abroad before 2015. Since January 2009, the Chinese Escort Task Forces have been participating independently and under Chinese command in a mission to combat piracy off the coast of the Horn of Africa [9]. In March 2011, during the Arab Spring, the PLA Air Force (PLAAF) participated in the evacuation of Chinese citizens on the route from Libyan Sabah to Sudan Khartoum [5].

Finally, the militarization of the PAP is worth mentioning. The PAP is quite a unique formation. According to the Act of 2009, which regulates its functioning, the PAP can be described as internal troops. Until 2018, it was treated rather as a police formation, for example, police degrees were in force there. But by in 2014, its commander was PLA General Wang Ning, who had no connections with the police, and gained experience while serving as an officer of artillery. Wang became a member of the Central Committee at the XIX CPC Congress, and he is considered to be particularly close to Xi Jinping. From 1 January 2018, the PAP is subordinate to the CMC, not the Ministry of Security. Some of the tasks of the PAP were removed and transferred to civilian institutions. However, the PAP took control of the Chinese Coastal Guard [10 and 33].

Modernization of the PLA

The course of the Gulf War in 1991 made an extraordinary impression on Chinese leaders and generals. It can be assumed that the conclusions drawn from the way the war was conducted by the Americans started the Revolution in Military Affairs with Chinese Characteristics.

Revolutions in military affairs consist of at least three stages: changes in technology, innovation in military thought, and adjustment of the organization of armed forces [11, p. 80]. However, for China, the three components are preceded by another one: changes in the “great strategy” of the state; that is, identifying challenges and threats in the sphere of security. The most important threat is still considered to be the activities of “separatist forces” in Taiwan, whose aim is the independence of the island, and the “separatist forces” in Xinjiang and Tibet also pose a threat. In the changing geostrategic conditions, new threats are appearing. They include hegemonism, power politics, and neo-interventionism. Increasing competition, as well as territorial, border, religious, and ethnic disputes are considered dangerous. It has been noticed that small-scale wars, conflicts, and crises are recurrent in some regions. The challenges of China's security have been identified, among others, as possible international and regional tensions, terrorism, and piracy, as well as issues related to energy security and raw materials, sea lines of communication (SLOC), the security of Chinese citizens, and Chinese assets and institutions abroad. It should also be stressed that China is claiming sovereignty over almost the entire South China Sea, including the entire Spratly Islands, as well as the islands of Senkaku / Diaoyutai in the East China Sea, which in fact belong to Japan [3].

The modernization of the PLA primarily involves the army's mechanization to 2020, as well as the expansion of the so-called C4SIR components, namely command, controls, communication, computers, surveillance, intelligence, and reconnaissance. In 2015, the following were recognized as critical security domains: sea, space, and cyber space [3].

Chinese “white books” published from 1995–2015 brought closer the adopted directions of modernization. In accordance with these, the PLA was to achieve the ability to conduct “local wars under conditions of informatization”. “Local war” is the opposite of global war, and therefore China was not assumed to participate in the global armed conflict. The Chinese military strategy is based on the principle of “active defense”. In the “white books” this was stated: “We will not attack unless we are

attacked; but we will certainly counterattack if we are attacked” [3]. However, the Chinese understand the concept of defense in a rather special way. “Active defense” consists of counterattacks and assaults before the counteroffensive and before the general battle of strategic importance [29]. Offensive actions can take place before the expected attack [7, p. 97]. Therefore, it must be assumed that China does not dismiss the possibility of advance attack and as a result, it may attack first.

In line with the strategic assessment, technological development, and accepted military doctrine, PLA organization was changed. In 2016, in accordance with the provisions on the reorganization of the PLA, the existing Military Districts were dissolved, while the five theaters of operations were created. Each theater commands includes Ground Forces, Air Forces, and Joint Logistics Support Forces.

Overall, the PLA has over 2 million people [28, p. 249]. Of this, there are 975,000 officers and soldiers in the Ground Forces. The highest operational level in the Ground Forces are “army groups”. They can be compared with corps within the North Atlantic Alliance (NATO). In 2016, five of the existing 18 army groups were dissolved [28, p. 229]. The 13 existing army groups are currently undergoing reorganization. Army groups currently have a brigade structure. Each army group includes one special operations brigade, one artillery brigade, one engineering brigade, one support brigade, one helicopter brigade or air assault brigade, and a variable number of armored, mechanized, and infantry brigades. There is also a different structure for two mechanized divisions. One heavy mechanized division is located near Beijing, and the second mechanized (high-altitude) division is in Xinjiang. In Xinjiang, three high-altitude divisions are also stationed. In addition, two guard divisions are stationed in Beijing [28, p. 256-257].

The total number of Chinese Ground Forces (the PLA Army) is assumed to be 23 armored brigades, 23 mechanized brigades, 27 infantry brigades, 15 special operations forces brigades, six amphibious brigades, 14 artillery brigades, 13 engineering brigades, 13 support brigades, 12 helicopter brigades, and one mixed aviation brigade supporting operating units [28, p. 250]. Additional Marine Corps are included in the PLAN (three or four marine brigades). The PLAAF includes the Airborne Corps – six airborne brigades and one special operations forces brigade [28, p. 254–255]. According to other data, the PLA Army has 78 combined-

arms brigades, 15 artillery brigades, 13 army aviation / air assault brigades and one mechanized division [2].

The PLAAF has 395,000 officers and soldiers. The PLAAF are predominantly still a structure inspired by Soviet solutions – there are still 21 aviation divisions. In addition, the PLAAF includes 13 air bases with a variable number of aviation brigades (nine combat aviation brigades in total). In addition, Naval Aviation has six aviation divisions. Overall, the PLAAF have nearly 2,400 capable combatants, including at least 400 modern fighters [28, p. 254–255]. The lack of sufficient competence related to the production of aircraft engines is still the biggest problem in the development of the PLAAF. China is largely dependent on Russian exports in this matter. However, in January 2017, China and Russia concluded an agreement on cooperation in research on new jet engines [20].

The PLAN has 240,000 officers and seamen. The PLAN is made up of three fleets that have the traditional names of North, East, and South Sea Fleet. The PLAN is the service branch that has been most developed in China in recent years. According to recent data, it has 10 nuclear-powered submarines (four ballistic missile submarines (SSBNs) and six SSNs) and 50 submarines with conventional propulsion. The PLAN has one operational aircraft carrier, 28 destroyers, 51 frigates, 28 corvettes, and 82 other patrol and coastal combatants [2].

The Strategic Missile Force has over 100,000 troops. The Rocket Force (formerly Second Artillery Corps) PLA is equipped with ballistic missile launchers, including 70 intercontinental missile launchers (ICBMs) with nuclear warheads. The PLAN has four Jin-class (Type 094) SSBNs with up to 12 strategic submarine-launched ballistic missiles [28, p. 250]. The Strategic Support Force has 175,000 troops and probably has three sections: intelligence and military operations in cyberspace, military space operations, and the third – electronic war and electronic intelligence [28, p. 259].

Conclusions

China's PLA has undergone far-reaching transformations in the last three decades. However, the changes gained momentum during the rule of Xi Jinping. China today has a smaller army than 30 years ago, but it is more modern, flexible, and adapted to the modern battlefield.

Army reform increases Chinese military capabilities, and China is becoming a comprehensive power in this way. The elimination of the

deficit in the sphere of military capabilities can be considered a natural process. Great powers have more and more global interests. At the same time, China is challenging the United States, which is still the only superpower.

The development of offensive measures by China causes an increase in uncertainty, as the United States and other agents in the international system do not know Chinese intentions. It is thought can be said that China is preparing expeditionary forces. However, they will be prepared for intervention near the Chinese coast. China is just beginning to develop the capacity for power projection. The Chinese Air Force in particular has a lot of catching up to do.

We already know the directions of future changes. They do not confirm the recent assurances that China is preparing for “local wars”. China has begun building military power, and the United States and the world are entering a state of uncertainty. The glove has been thrown down.

References

1. Bajwa J. S. Defining Elements of Comprehensive National Power // *CLAWS Journal*, Summer 2008.
2. China Military Power. Modernizing a Force to Fight and Win, Defence Intelligence Agency, 2019. URL : https://www.dia.mil/Portals/27/Documents/News/Military%20Power%20Publications/China_Military_Power_FINAL_5_MB_20190103.pdf.
3. China's Military Strategy, The State Concil Information Office of the People's Republic of China, Beijing 2015. URL : <http://eng.mod.gov.cn/Database/WhitePapers/2014.htm>.
4. China National Defense in 2010, Information Office of the State Council of the People Republic of China, Beijing March 2011. URL : http://www.gov.cn/english/official/2011-03/31/content_1835499_4.htm.
5. Collins G., Erickson A. Implication of China's Military Evacuation of Citizens from Libya // *China Brief*, The Jamestown Foundation. 2011. Vol. 11, N 4. URL : https://jamestown.org/wp-content/uploads/2011/03/cb_11_4.pdf?x87069.
6. Counter-Terrorism Law of the People's Republic of China // *China Translate Law*, 27.12.2015. URL : <https://www.chinalawtranslate.com/%E5%8F%8D%E6%81%90%E6%80%96%E4%B8%BB%E4%B9%89%E6%B3%95-%EF%BC%882015%EF%BC%89/?lang=en>.
7. Flaherty M. Red Wings Ascendant. The Chinese Air Force Contribution to Antiaccess // *Joint Force Quarterly*. 2011. N 60.

8. Heath T. *Toward Strategic Leadership: Chinese Communist Party People's Liberation Army Relations in the Hu Era* // *Assessing the People's Liberation Army in the Hu Jintao Era*, D. Lai, R. Kamphausen, T. Tanner (Ed.), Strategic Studies Institute and U.S. Army War College Press, Carlisle 2014.
9. Henry J. *China's Military Deployments in the Gulf of Aden: Anti-Piracy and Beyond* // Note d,Ifri. Center fo Asian Studies. 2016. N 89. URL : https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/chinas_military_deployments_in_the_gulf_of_aden_anti-piracy_and_beyond_0.pdf.
10. Huang K. *China brings People's Armed Police under control of top military chiefs* // *South China Morning Post*, 27.12.2017. URL : <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy-defence/article/2125880/china-brings-peoples-armed-police-under-control-top>.
11. Kamieński Ł. *Technologia i wojna przyszłości. Wokół nuklearnej i informacyjnej rewolucji w sprawach wojskowych*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego. 2009.
12. Lai D., Kamphausen R. *Introduction* // *Assessing the People's Liberation Army in the Hu Jintao Era*, D. Lai, R. Kamphausen, T. Tanner (Ed.), Strategic Studies Institute and U.S. Army War College Press, Carlisle. 2014.
13. Lam W-L. W., *Chinese Politics In the Era of Xi Jinping. Renaissance, Reform or Retrogression?* Routledge, New York-London, 2015.
14. Lam W-L. W. *Professionalism and Factionalism in the PLA Leadership Selection* // *China Brief*, Rhe Jamestown Foundation. 2012. Vol. 12. N 21. URL : https://jamestown.org/wp-content/uploads/2012/11/cb_11_77.pdf?x87069.
15. *Law of the People's Republic of China on National Defence* // National People Congress. URL : http://www.npc.gov.cn/englishnpc/Law/2007-12/11/content_1383547.htm
16. Li Nan. *Top Leaders and the PLA: The Different Syles of Jiang, Hu and Xi* // *PLA Influence of China's National Security Policymaking*, Ph. Saunders, A. Scobbel (red.). Stanford: Stanford University Press. 2015.
17. *Millitary expenditure by country, in constant (2016) USD*, SIPRI. URL : https://www.sipri.org/sites/default/files/1_Data%20for%20all%20countries%20from%201988%E2%80%932017%20in%20constant%20%282016%29%20USD.pdf.
18. Mearsheimer J. *China's Unpeaceful Rise* // *Current History*. 2006, April. Vol. 105. N 690.
19. Mearsheimer J. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: Northon & Company. 2014.
20. Meick E. *China-Russia Military-to-Military Relations: Moving Toward a Higher Level of Cooperation*, U.S.-China Economic and Security Commisssion, Staff Research Report, 2017. URL : <https://www.uscc.gov/>

- sites/default/files/Research/China-Russia%20MilMil%20Relations%20Moving%20Toward%20Higher%20Level%20of%20Cooperation.pdf.
21. Mulvenon J. And Then There Were Seven: The New, Slimmed-Down Central Military Commission // *China Leadership Monitor*. 2018. Spring. N 56. URL : <https://www.hoover.org/sites/default/files/research/docs/clm56jm.pdf>.
  22. Mulvenon J. China's "Goldwater Nichols"? The Long- Awaited PLA Reorganization Has Finally Arrived // *China Leadership Monitor*. 2016. Winter. N 49. URL : <https://www.hoover.org/sites/default/files/research/docs/clm49jm.pdf>.
  23. Mulvenon J. So Crooked They Have to Screw Their Pants On: New Trends in Chinese Military Corruption // *China Leadership Monitor*. 2006. Fall. N 19. URL : <https://www.hoover.org/sites/default/files/uploads/documents/clm19-jm.pdf>.
  24. Mulvenon J. To Get Rich Is Unprofessional. Chinese Military Corruption in the Jiang Era // *China Leadership Monitor*. 2003. Spring. N 6. URL : http://media.hoover.org/sites/default/files/documents/clm6_jm.pdf.
  25. Mulvenon J. Xi Jinping Has a New Cool New Nickname: „Commander-in-Chief” // *China Leadership Monitor*”. 2016. Fall. N 51. URL : <https://www.hoover.org/sites/default/files/research/docs/clm51jm.pdf>.
  26. National Security Law of the People's Republic of China // *China Translate Law*, 01.07.2015. URL : <https://www.chinalawtranslate.com/2015nsl/?lang=en>
  27. Saran S. Making China great again: Xi grabs Power to resolve current contradictions, but could trigger new ones? // *The Economic Times*, 30.03.2018 URL : <https://economictimes.indiatimes.com/news/international/world-news/making-china-great-again-xi-grabs-power-to-resolve-current-contradictions-but-could-trigger-new-ones/articleshow/63544514.cms>.
  28. *The Military Balance 2018* // IISS, Taylor & Francis. 2018. Vol. 118.
  29. Un expert militaire explique la stratégie de „défense active” de la Chine // *Beijing Information*, 17.09.2017. URL : http://french.beijingreview.com.cn/alaune/txt/2012-09/17/content_483781.htm.
  30. Waltz K. *Struktura teorii stosunków międzynarodowych*. Warszawa: Wydawnictwo naukowe Scholar, 2010.
  31. Wuthnow J., Saunders Ph., *Chinese Military Efforts in the Age of Xi Jinping: Drivers, Challenges and Implications* // INNS, *Chinese Strategic Perspectives*. 2013. N 10.
  32. You Ji, *Jiang Zemin's Command of the Military* // *The China Journal*. 2001. N 45.
  33. Zi Yang, *The militarization of China's People Armed Police* // *Asia Times*, 22.03.2018. URL : <http://www.atimes.com/article/militarization-chinas-peoples-armed-police/>.

Marcin Lasoń

CHANGES IN THE DEFENCE POLICIES OF THE BALTIC STATES IN 2014–2018

Abstract. The goal of the article is to analyse the changes in the defence policies of the Baltic states after 2014. The main assumption is that, similarly to many other European countries, there have been significant modifications in that area. The main point is developing the defence forces as regards territorial defence. This assumption is confirmed, with the exception of Estonia; there the changes have been minimal since the main emphasis is placed on long-term defence goals that are not subject to change. Only the short-term concept of implementing those objectives has been modified. In the case of Latvia and Lithuania, the changes have been much more noticeable because both countries have reduced military expenses. It is also confirmed that all Baltic states follow a policy of reassurance and gaining allies, especially by building stable relations with NATO members whose armies' station within their borders. The USA plays a significant role in that strategy. The policies are reflected in the arms purchase process.

The approach includes the concepts of defence and security policies typical of small states. The neo-realist perspective provides the framework for the discussion. While different notions to define a small state are not part of this paper, the main focus is placed on reinsurance as one of the main measures of defence policy. Selected examples illustrate how common this strategy has been, especially after 2014. The analysis of the quantitative data and tactics assumed by the leaders of the Baltic states provides more evidence. The governmental decisions are essential, having a strong influence over the research results. They can be found in the official documents published in selected countries as well as in the analyses and reports produced by the Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI).

Keywords: Defence policy, Lithuania, Latvia, Estonia, the Baltic States.

Анотація. Проаналізовано зміни в оборонній політиці країн Балтії після 2014 р. Висловлено припущення про те, що, як і в багатьох інших європейських країнах, відбулися суттєві зміни в політичних процесах у цій галузі. Зокрема, збільшено спроможність збройних сил захищати власну територію. Показано, що найменші зміни відбулися в Естонії, влада якої підтримувала високі витрати на оборону з довгостроковими цілями, що залишалися незмінними. Змінилася лише короткочасна концепція їх реалізації. Зміни у Латвії та Литві значно більші, оскільки ці країни скоротили свої витрати на озброєння. Поза тим, встановлено, що всі країни проводять політику перестраховування та шукають союзників і хочуть будувати міцні стосунки із країнами НАТО, військові сили яких розміщено

на їх територіях. Тут особливу роль відіграють США. Усе це відображено в політиці закупівлі озброєнь.

Країни регіону використовують підходи, притаманні засадам оборонної та безпекової політики невеликих держав. Прийнято неореалістичну перспективу. Не використано посилань на концепції, які використовують визначення невеликих держав. Однак, основну увагу приділено методам запобігання, як одному з основних підходів, що використовуються в оборонній політиці. Вибрані приклади доводять, що його використання є досить помітним, особливо після 2014 р. Це демонструє аналіз зібраних кількісних даних та поведінки влади країн Балтії. Вони були особливо важливими та сильно впливали на результати досліджень. Отримані дані походять з документів, опублікованих в окремих країнах, а також з аналізів та звітів Стокгольмського міжнародного інституту досліджень миру (SIPRI).

Ключові слова: оборонна політика, Литва, Латвія, Естонія, країни Балтії.

Introduction

The topic of this paper is very relevant since it provides an illustration of the changes in the international security system in the second decade of the 21st century. This especially concerns the event of Russian aggression in Ukraine and creating subsequent armed conflicts known as proxy wars. In the grand scheme of things, the matter of security and defence of small countries, like Lithuania, Latvia, and Estonia, often seems less significant. The big players, such as the global and regional powers, play the key role, and small countries are a mere addition to their strategic planning or an arena in which they struggle for dominance in the new international hierarchy. However, the way in which small countries, in this case, the Baltic states, have been adapting to the new challenges and threats to security and defence is worth a closer look. This is especially important in the context of Russian politics towards Ukraine and the West since 2014, and it is the main subject of this discussion. It is assumed that Lithuania, Latvia, and Estonia have taken steps to strengthen their national defence as a part of the security policy which does not concern the military aspects only. For many countries, the recent global financial crisis has impacted that particular area. Other important factors shaping defence policies are demography (the size and structure of the population as well as the depopulation processes present in the Baltic states), as well as the membership in international organizations. The latter refers to NATO which is perceived as a guarantee of safety and security, especially when assuming that small countries do not possess capacities for self-defence.

These are principal assumptions of the following analysis of the defence policies of countries with small populations: Lithuania – ca. 2.865 million residents, Latvia – ca. 1.911 million residents, and Estonia – ca. 1.3 million residents [3]. The sources include research publications and analyses of the subject matter, with the richest and most valuable sources concerning Estonia. Dependable data and research concerning Latvian policies are the most difficult to find and access. Perhaps it is the result of the delays that Latvia has experienced in terms of conducting defence policy. One might even suggest that it is not accidental, and the defence policy has been shaped by the special forces of a foreign country. As far as Estonia, however, its continuous interest in the defence policy allows for a more thorough analysis. The neorealist approach provides a framework for the discussion, also considering the position of small states in international relations.

The review of the determinants and assumptions of defence and security policies of the Baltic states

The analysis of the determinants of defence and security policies of the Baltic states before 2014 is not necessary in order to realize that the Russian annexation of Crimea and the subsequent military operations in eastern Ukraine have caused growing fears of Russian political strategy which appears to be neo-imperialist. One of Russia's political goals seems to be to regain the influence over former Soviet Republics. As a result, the governments of the Baltic states have promoted the objective to immediately develop national military capacities, including the increase in defence spending, purchasing new military equipment, boosting the number of soldiers in the armed forces, and even bringing back compulsory military service (in Lithuania) [24]. While striving to keep a strong presence of NATO troops and strengthen the relation with the US, such steps should ensure the security of the Baltic states on the military level. This direction for the security policy was assumed as early as the mid-1990s when the main goal was to join NATO. However, it is not only the military security that is important here, which is visible in Estonia's tendency to avoid exaggerating the military threat. Other areas of security are also taken very seriously. What triggered such discussions and planning was the cyber attack on Estonia in 2007, followed by the Russian propaganda and information-based tactics that have been the elements of the hybrid war against Ukraine and the West. Thus, the governments of

those countries dedicate a lot of attention to threats to cybersecurity, as well as to energy and information security. Clearly, the focus has gone beyond the potential threat of a rapid seizure of the Baltic capitals by the Russian armed forces that has been raised by experts [22]. Other threats have also been discussed, including the intensification of operations by the Russian special forces which concentrate on activating Russian-speaking minorities in order to create tensions and conflicts within societies. Importantly, Russians also tend to use other minorities, such as the Polish minority in Lithuania, aggravating the conflict around their rights that has been escalating for many years. The Russian-speaking, informational TV channels have served as a tool during the information war led by the Russian Federation [11, p. 130–134; 21, p. 49–58].

Interestingly, the citizens of the Baltic states see global terrorism and the Syrian Civil War as a potential security threat [10]. While those issues are less fundamental to the national security, they are important to prove support to the allies and solidarity with the countries on which the Baltic states depend for safety. The participation in military operations in Iraq and Afghanistan was a gesture towards the USA, and the deployment of Estonian and Lithuanian troops in Mali (in collaboration with Germany) was a favour done to France which had been sending its soldiers within multinational NATO battalions [1; 19; 7, p. 14]. It is worth emphasizing that the contribution of the Baltic states in NATO-led operations in Afghanistan and Iraq was very significant considering the ratio of soldiers to civilians in those countries [24, p. 2]. The expeditionary character of the armed forces was then very apparent and it remained crucial after 2014. However, new pressure to prepare for territorial self-defence has emerged. What is typical to small countries is that they do not possess the ability to self-defend (a small number of the armed forces, inadequate equipment, e.g. the air force). Thus, it should not be surprising that they all reach out to NATO and their allied superpower, which is still the status of the US, as a guarantee of their national security.

An excellent example of this strategy was a meeting of the presidents of the Baltic states with the US president, Donald Trump which took place on April 3rd, 2018 in Washington. The main incentive for the meeting was the celebration of the 100-year anniversary of independence of Lithuania, Latvia, and Estonia. Their leaders were determined to push for more US engagement in maintaining the security of their nations, especially as a part of multinational NATO battalions. This is because, in 2017, the

battalions replaced the US troops that had stationed there in 2014–2017. Since the American army provided the more reliable guarantee of security for the Baltic leaders, they appealed for more contribution of American troops to their defence. This is similar to other, bigger countries, which want to reinforce their mutual relations with the US apart from NATO, for instance, Poland. Nevertheless, the presidents of the Baltic states did not receive anything beyond the regular collaboration within NATO, which is established by the Article 5 of the agreement, and an agreement to look for other ways to bolster the security of the involved countries. The USA announced that 170 million dollars would be spent on defence support and joint military training in the Baltic states. This is a part of American plans to support the modernization of technology and infrastructure of the Baltic armed forces, realized under the European Reassurance Initiative, and later as EDI – the European Deterrence Initiative, which set off in 2014. It is an element that fits the strategy of Trump's administration which consistently sees American politics as business. Since Lithuania and Latvia decided to increase defence spending to 2 % GDP, and so did Estonia with its already significant defence budget, they assume they could expect similar gestures from the US. What is important, the Baltic states have entered the conversation with the USA a group which enhances their chances in negotiations. They also successfully improve diplomatic relations by using American think-tanks as the media to carry information about their situation and as the centres lobbying for the realization of their postulates [23]. The Baltic states also sign agreements concerning the conditions of stationing of American troops within their borders, which is important for the USA and takes place regardless of the NATO-related agreements. Summing up, having analysed all the events and responses of the Baltic states, it may be concluded that they decided on:

- a) Acknowledging the strategy of total defence as one of the main aspects of national defence operations.
- b) Increasing defence expenditure, reaching the threshold of 2 % GDP dedicated to defence.
- c) Intensifying the modernization of the armed forces and increasing their numbers, which includes reinstating conscription in Lithuania. Recognizing the importance of preparation for self-defence as a part of developing capacities, and keeping necessary expeditionary capabilities for reinsurance.

- d) Using military purchases as a chance to strengthen political relations with countries that are important military allies. This especially pertains to the USA which troops are stationed in the Baltic states as a part of three multinational NATO battalions and the Baltic Air Policing mission.
- e) Accepting American company-size units under the operation Atlantic Resolve [2] as a symbolic response to the growing threat of Russia in 2014. The units were then replaced by multinational NATO battalions (ca. 1000 soldiers each) after the 2016 Warsaw Summit.
- f) Making use of the military assistance of the US, which provides the Baltic states with arms and military equipment, such as military tactical radios. Trying to reinstate American military presence in the Baltic states, regardless of the actions of NATO.
- g) Pressuring NATO allies to ensure the constant presence of NATO armed forces in the territory and building adequate infrastructure to host them. Consequently, the subsequent step was to intensify military training. For example, about 9500 NATO soldiers were trained in Lithuania in 2017, while in 2013 the number did not exceed 990 [29, p. 18]. All Baltic states conducted nine large military trainings in 2014–2017 [29, p. 19]. Moreover, there are NATO centres of excellence functioning in the Baltic states, such as Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence in Tallinn since 2008, Strategic Communication Centre of Excellence in Riga since 2014, and Energy Security Centre of Excellence in Vilnius since 2012.
- h) Developing rapid reaction forces and territorial defence forces as a response to the perceived threat coming from the Russian Federation [13, p. 225–236]. This also means a faster reaction time of territorial forces, e.g. by increasing the possibility to have a gun at home in Estonia. Additionally, there is also a plan to develop special forces.
- i) Continuing the realization of joint projects pertaining to security and defence policies. The examples of such projects include BALTRON (Baltic Naval Squadron) that deals with mine countermeasure, BALTNET (The Baltic Air Surveillance Network), BALTDEFCOL (Baltic Defence College), and the Baltic Battalion created in 2010 to reinforce the NATO Response Force [20, p. 53–55]. There has also been an attempt to strengthen mutual cooperation of the Baltic states outside the military context, for example as regards energy security or anti-disinformation projects [9, p. 2].

- j) Seeing the European Union as fundamental to the economic security of the Baltic states and as a chance for economic development. At the same time, the countries should support defence collaborations like PESCO and participate in mechanisms of emergency response. The EU supports rather than replaces NATO in the area of security and defence.
- k) Recognizing the importance of cyberspace activities, disinformation and propaganda, and the use of the Russian-speaking minority to create antagonisms in the society. The Russian-speaking minority reaches 8 % in Lithuania, 35 % in Latvia, and 30 % in Estonia. In the case of Lithuania, Russian special services also use the Polish minority. Clearly, that situation is the most challenging for Latvia.

Lithuania's defence policy

As a result of the events in 2014, the government in Vilnius has emphasized two main issues: military security and energy security. This is confirmed by the promoted projects and the content of the National Security Strategy of the Republic of Lithuania from 2017 and the Military Strategy of 2016 [17; 26]. It stresses the importance of territorial defence as the main task of the armed forces, but at the same time, it underscores the need to join the allies and contribute to the security and stability of the transatlantic region as a reaction to international security threats [26, p. 3]. Consequently, Lithuania has increased defence expenditure to 2 % GDP (while before 2014 it was less than 1 %). Military spending increased between 2014–2017 by 32 % and doubled towards infrastructure (from 2 % to 5 %) [6] in order to achieve the capacities to receive Host Nation Support [26, p. 7].

An important, symbolic step of the Lithuanian government to enhance national defence capacities was reinstating compulsory military service in summer 2016, eight years after it was lifted, and increasing the number of personnel in the armed forces [12]. In summary, analysing the vision of the defence policy outlined in another, more accessible document, which is the White Paper on Lithuanian defence policy of 2017, it can be concluded that [29]:

1. The main threats to Lithuania's security are the revisionary character of Russian politics, the dissemination of information, also in cyberspace, and negative events along NATO's Southern flank.
2. The pillars of Lithuania's defence policy are: strengthening of military capacities (modernization, quick reaction forces, training of the army

reserves) as well as collective defence and using NATO as a deterrent (NATO troops stationing in Lithuania and other Baltic states), developing civilian and military capabilities to ward off non-military threats, and finally, contributing to regional and global security.

3. Growing defence budget is a guarantee to realize the postulates of the defence policy.
4. Multilateral cooperation plays an important role in Lithuania's defence policy (the Baltic states, the Scandinavian countries, and the EU), as well as the bilateral collaboration with the USA, Poland, and Germany.
5. Lithuania remains engaged in military operations to protect the international order and fend off the security threats that are significant for its allies.
6. The armed forces collaborate with civilians, supporting the organizations that contribute to the country's defence (such as the Lithuanian Rifleman's Union).
7. Information security and cybersecurity are considered crucial to national defence capacities.

The Lithuanian government has embarked on a catching-up process as regards defence policy. It is possible within the limits of economic capacities, public approval, and the consensus among leading political powers. The events of 2014 was a wake-up call for Lithuanian government which since then has engaged in swift, sequential actions in accordance with medium and long-term planning.

Latvia's defence policy

In the Defence Strategy, accepted in Latvia in June 2016 and mandatory until 2020 [27], the basis of national defence is adequate preparations as well as the citizens' involvement and willingness to follow and implement the strategy. Civil engagement is fundamental because of the size of the Russian-speaking minority in Latvia. The authors underscore potential threats from Russia and hence there is a need to bolster the national defence capacities and alliances. Such steps should enable collective defence, with NATO troops stationing in Latvia as an effective deterrent [18]. There is also a need to maintain European nuclear capacities by NATO as a means of discouraging potential aggression. Latvia is also expected to get more involved in international military operations showing solidarity with its allies. The defence budget increased from 0.9 % in 2014 to 2 % in 2018. The main areas of investment were the

modernization of the armed forces (especially the land forces), developing infrastructure, anti-missile defence and capacities to serve as a Host Nation [15]. Another important step was to expand territorial defence and reach 6 % of schoolchildren's participation in the Youth Guard. Various sources also suggest prioritizing the development of special forces [14]. The question of cybersecurity was also taken seriously and led to adopting a comprehensive strategy in that area [5].

To sum up, one can use the National Security Concept of the Republic of Latvia of 2016 to analyse its main assumptions, which suggest that [16]:

1. Russia is seen as an aggressor that undermines the basic regulations of the international order. Its separatist tendencies are especially dangerous for Latvia [16, p. 5].
2. Preventive measures should play a key role in ensuring national security. Their effectiveness relies on national agreement and citizens' confidence in public institutions [16, p. 15]. The main task of the armed forces is to defend the national territory, support the mechanisms of NATO collective defence and the presence of NATO troops in Latvia, as well as to contribute to maintaining international security.
3. The increased defence budget is a guarantee to realize the postulates of the defence policy; in this case, it means "at least 2 % GDP" [16, p. 14].
4. Fending off threats concerning information and cyberspace, especially those coming from Russia.
5. The state should combat threats to economic security, especially energy security. The membership in the EU is essential here.
6. Global terrorism is also perceived as a serious security threat and so Latvia is ready to contribute to fighting it by participating in expeditionary operations (with NATO and UE).

The government of Latvia attempts to strengthen the defence policy with as much determination as its complicated internal circumstances allow. Latvia is careful to proceed and is rather willing to point at NATO as a guarantee of the national security.

Estonia's defence policy

The Estonian authorities in Tallinn have conducted a long-term defence and security policy, changing the priorities depending on the situation. For example, in the second decade of the XXI century, the issues of cybersecurity were the most prominent. At the same time, there has been a tendency to develop defence capabilities of the army in case of

military aggression but without exaggerating the possibility of it. What consequently distinguishes Estonia's defence policy from other Baltic states is that compulsory military service has never been lifted there and the defence expenses have been steady since 2012, reaching ca. 2 % GDP. Two key documents published in 2010 express Estonia's idea of long-term planning as far as security and defence policy is concerned – the National Security Concept and the National Defence Strategy. The events in 2014 only impacted the direction of development of the armed forces, which was summarized in a new idea of developing military capacities for the years 2017–2026 [4].

The major assumptions of the defence policy in Estonia can be summarized as:

1. Maintaining the considerably high expenditure on defence before 2014, compulsory military service, implementing the program of modernization of the army, etc. Therefore, the Russian aggression in Ukraine has not influenced the concept of the defence and security policy in a significant manner. The only impact was that specific priorities were established and the defence expenditure was increased to exceed % GDP.
2. Emphasizing the importance of preparations to defend the territory and aid the allies if necessary. The capabilities have been developed in both areas. In terms of NATO, the documents stress the importance of the presence of allied troops and the role of the US as Estonia's leading partner with its armed forces stationing in Europe. In terms of self-defence, it is crucial for Estonia to have the ability to respond quickly and mobilize forces, as well as to have enough armed forces within the national borders to defend the territory and react in the event of losing control. This is the task for the territorial defence.
3. The political strategy of Russia, connected with its militarization, is seen as a serious threat to Estonia's security. However, it is by no means exaggerated. On the contrary, there is an awareness that Estonia is a very different opponent from Ukraine and conducting a similar operation there would not be possible. The more problematic is the interference in the internal matters of the country, economic pressure, and hostile activities in cyberspace.
4. Other threats to international security are acknowledged as dangerous not only for Estonia but also for all western states. As a part of the coalition, Estonia shows solidarity and willingness to participate in

combating those threats using the maximum potential of its expeditionary forces.

5. Cybersecurity threats are also far from being ignored. This is understandable considering Estonia's experiences and its modern status.

Table 1

The Armed Forces of the Baltic States in 2014 and 2017

	Lithuania		Latvia		Estonia	
	2014	2018	2014	2018	2014	2018 ¹
The number of personnel in the armed forces (operational)	7900	9702	5310	5500	3250	3500
The number of conscripts	–	3864	–		2500	3200
The number of personnel of the territorial defence forces	3800	4977	7850	8000	14800	16000
The character of the armed forces	Professional and reserves supported by the forces of territorial defence		Professional and small reserves supported by the forces of territorial defence		Conscription with significant mobilization capabilities and developed territorial defence	

Source: Szymański P. Między kontynuacją a adaptacją: polityka bezpieczeństwa i siły zbrojne państw bałtyckich // Komentarze OSW, 23/11/2015, N 190, p. 7.

Lithuanian Defence System Facts and Trends, 2018, p. 8;

National Armed Forces, Latvia, URL : www.mod.gov.lv/sites/mod/files/document/NBS%20faktu%20lapa_ENG_2018.pdf;

Estonian Defence Forces, 16.02.2019. URL : <http://www.mil.ee/en/defence-forces>.

Estonian Military Defence 2026, 16.02.2019. URL : www.kaitseministeerium.ee/riigikaitse2026/eng/, Estonian Defence League, 16.02.2019. URL : www.kaitseliit.ee/en/edl.

Clearly, Estonia presents a more long-term approach, promotes a steady and comprehensive development, and does not leave any room for spontaneous and ill-considered actions or the necessity of sudden and rapid reaction to incoming threats. On the other hand, there are specific institutions whose job is to predict and assess possible threats. It does not mean, however, that there is no room for improvement, for example, as regards inter-institutional collaboration, the system of acquiring arms or the legislative system concerning e.g. preferred actions during wartime, peacetime, and during a national crisis. A similar document was created in Lithuania [28, p. 80-85].

¹ During war, the armed forces of Estonia are supposed to reach 60 thousand soldiers, and the rapid responses reserves almost 21 thousand soldiers.

Summary

A number of data found in the following tables along with their interpretation provide a good conclusion to the discussion.

Clearly, the most prominent increase in the number of personnel in the armed forces took place in Lithuania. The least significant increase was in Latvia which government was the last to intensify the programs of the national defence. It did not, however, reinstate conscription, which stems from Latvia's specific national structure as well as insufficient funds and infrastructure. The changes introduced in Estonia were not major and could be seen as implementing the national long-term defence plans stimulated by the changes in Russia's political strategy. It is, therefore, solely an adjustment to new circumstances.

The data provided by SIPRI on the military equipment expenditure in 2011–2017 can also lead to interesting conclusions. The numbers below pertain to the first five countries which proceeded with purchases and are as in Table 2.

Two important comments must accompany the provided data. In terms of Lithuania, the purchase of equipment from the USA was indeed conducted in 2016 and 2017 but it was too small to make it to the first five. Latvia was sixth in 2015–2017, with the lowest level of participation in the export of arms. It is easy to notice that military equipment expenditure increased after 2014, with the US being a special partner for Latvia and an emerging partner for Lithuania and Estonia. Besides, the Latvian government was the last one to amend their defence policy, which is clearly visible when looking at the data concerning GDP and the rise in expenditure. The surge in overall expenses left Estonia behind since its total expenditure was the lowest.

Juxtaposing the data with the composition of NATO combat battalions clearly shows a direct relation between them. In 2017 respectively, Lithuania hosted soldiers from Germany, Holland, Norway, Belgium, and Luxemburg, Latvia had soldiers from Canada, Spain, Poland, Italy, Slovenia, and Albania, and in Estonia, there were troops from Great Britain and France [23, p. 22]. The countries that do not participate in the arms market but are included on the list, conduct a sort of reinsurance policy which stresses the solidarity with allies (e.g. Sweden in the EU) and the expectation to be reciprocated in case of need. The role of the US has increased since it attempts to maintain its military presence in the Baltic states, also due to the political strategy of Trump's

administration. The data found in the table below provide an additional argument to the discussion.

Table 2

Military equipment expenditure by the Baltic states between 2011–2017 according to SIPRI database in TIV units (the trend-indicator value)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Total
Lithuania								
Great Britain			73					73
Germany						14	26	40
Poland				1	11			12
France					10			10
Denmark								8
Total²	1	1	73	3	21	25	29	152
Latvia								
The USA						20	11	31
Germany	5	9	5	5				24
Holland	22							22
Austria							20	20
Sweden						2	6	8
Total²	27	9	5	5	1	24	39	110
Estonia								
Holland	1	2	1	2	1	27	28	62
France			13		15	2		30
The USA					2	2	2	6
Ukraine			4					4
Total	1	2	18	2	18	31	30	102

Source: *SIPRI Database*, generated on 19.02.2019. URL: www.armstrade.sipri.org/armstrade/page/values.php.

It is clear that the armed forces of Lithuania took part in the highest number of international operations, sharing its participation between NATO and the EU. It is easy to notice that the number of soldiers participating in the operations varied, for the benefit of NATO. Noticeable in the case of Estonia is the involvement in the UN missions and participation in the operation in Mali led by the French, totalling to 50 thousand soldiers. Additionally, there is a plan for 2019 to keep 24 soldiers on call to join the Joint Expeditionary Forces under the British command [8]. Clearly, Estonia supports both its partners from the NATO battalion. The Latvian contribution to international operations is the smallest which

² Purchases realized in all countries (not only in the first five).

proves that the government still has a lot of work to do in that area. Despite that, the Latvian soldiers participate in the key NATO and the US operations in Afghanistan and Iraq.

Table 3

**Participation of the armed forces of the Baltic states
in foreign military operations in 2018/2019**

Lithuania	Latvia	Estonia
NATO Kosovo		NATO Kosovo
NATO Turkey		
NATO Afghanistan	NATO Afghanistan	NATO Afghanistan
NATO Irak		
Inherent Resolve (led by the USA) Iraq (6)	Inherent Resolve (led by the USA) Iraq	Inherent Resolve (led by the USA) Iraq
EUNAVFOR Operation Atalanta	EUNAVFOR Operation Atalanta	
EUNAVFOR Operation SOPHIA	EUNAVFOR Operation SOPHIA	EUNAVFOR Operation SOPHIA
EU military training mission in the Central African Republic		
EU Training Mission in Mali	EU Training Mission in Mali	EU Training Mission in Mali
MINUSMA –The United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali	MINUSMA – The United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali	MINUSMA –The United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali
Training operation in Ukraine		
		BARKHANE (led by France) Mali
		UNIFIL - The United Nations Interim Force in Lebanon,
		United Nations Truce Supervision Organization (UNTSO), Middle East
Total ca. 150 soldiers	Total ca. 38 soldiers	Total ca. 140 soldiers

Source: the data posted on the official websites of National Defence Ministries in February 2019: Lithuania, *International operations and training missions*. URL : www.kam.lt/en/international_cooperation_1089/international_operations_and_training_missions.html. Latvia, *International operations*. URL : www.mod.gov.lv/en/nozares-politika/international-and-regional-cooperation/international-cooperation/international-1. Estonia, *Operations abroad*. URL : www.mil.ee/en/defence-forces/operations-abroad, the total number of soldiers retrieved from: *Minister of Defence presented medals of international operations*, 17.12.2018. URL : <http://www.kmin.ee/en/news/minister-defence-presented-medals-international-operations>.

Conclusions

There are several main points concerning the defence policy of the Baltic states that emerge from the discussion. In the process of enhancing national defence capabilities, the governments of the three countries have opted for:

1. Total defence, which engages the entire society, as a way to deter the opponent and get ready to conduct their own, short-term defence operations. It might be necessary when awaiting support from the NATO allies and proper infrastructure and plans must be prepared. It is also necessary to conduct unconventional and conspiratorial actions while the territory is temporarily occupied by the enemy
2. Developing rapid response capacities, especially early warning systems, mobilization strategies, saturating the area with territorial defence forces of a local character, while taking into account NATO and American troops stationing in their territory.
3. Collaborating with the US which is the most powerful country in terms of military capacities, while adjusting to the politics of Trump's administration. This means moving more funds toward defence and purchasing arms from the USA.
4. Maintaining an active position in international military operations to combat threats to international security, even far from the borders of the Baltic states. This evidences reinsurance and solidarity that they expect to receive from their allies in return.
5. Creating and reinforcing political and national consensus around bolstering defence, and especially increasing the budget for that cause. It is seen as a part of the security policy, including other areas like information and cybersecurity.
6. Acting accordingly to the specificity of the individual Baltic states determined by their internal situation, especially as regards national structure and economy. More broadly by their strategic culture which is clearly visible by the Estonian example.

References

1. 2018 Resolute Support Mission. URL : https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_12/20181203_2018-12-RSM-Placemat.pdf.
2. Atlantic Resolve, 15.02.2019. URL : www.eur.army.mil/AtlanticResolve/.

3. Baltic States 2019, 19.02.2019. URL : www.worldpopulationreview.com/countries/baltic-states/.
4. Basic National Defence Documents, 18.02.2019. URL : <http://www.kaitseministeerium.ee/en/objectives-activities/basic-national-defence-documents>.
5. Cyber Security Strategy of Latvia 2014-2018, 16.02.2019. URL : https://www.mod.gov.lv/sites/mod/files/document/Kiberdrošības_strategija%20EN%20%281%29.pdf.
6. Defence Expenditure of NATO Countries (2010-2017), NATO, 15.03.2018. URL : https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_03/20180315_180315-pr2018-16-en.pdf.
7. Dossier de Presse, Opération Barkhane, December 2018. URL : <https://www.defense.gouv.fr/operations/barkhane/dossier-de-presentation/operation-barkhane>.
8. Estonia to deploy 110 troops to international missions in 2019, 1.11.2018. URL : <https://news.err.ee/873763/estonia-to-deploy-110-troops-to-international-missions-in-2019>.
9. Kuczyńska-Zonik A. Aneksja Krymu i nowe wyzwania dla państw bałtyckich // Komentarze, N37 (6/2017), Instytut Europy Środkowo-Wschodniej.
10. Kuczyńska-Zonik A. Czego boją się kraje bałtyckie, 04.05.2017. URL : <http://www.new.org.pl/5492-czego-boja-sie-kraje-baltyckie>.
11. Kuczyńska-Zonik A. Dylematy bezpieczeństwa państw bałtyckich po aneksji Krymu // Środkowoeuropejskie Studia Polityczne, 2'17.
12. Litwa przywraca pobór na stałe, 21.06.2016. URL : <https://www.defence24.pl/litwa-przywraca-pobor-na-stale>.
13. Małyś T. Wojska obrony terytorialnej w państwach bałtyckich, [in:] Wojska obrony terytorialnej w Polsce i na świecie w drugiej dekadzie XXI wieku, M. Lasoń, M. Klisz [eds.], Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka, nr 3/2017.
14. Military capabilities, 16.02.2019. URL : <https://www.mod.gov.lv/en/nozares-politika/comprehensive-defence/military-capabilities>.
15. National Armed Forces Development Plan 2016-2028, // Government backs 12-year defense plan, 29.11.2016. URL : <https://eng.lsm.lv/article/society/defense/government-backs-12-year-defense-plan.a212332/>.
16. National Security Concept of the Republic of Latvia (2016-). URL : https://www.mod.gov.lv/sites/mod/files/document/NDK_ENG_final.pdf.
17. National Security Strategy of the Republic of Lithuania. Vilnius, 2017.
18. Nikers O. Inside Latvia's New State Defense Concept: Riga Declares Its Military Ambitions Ahead of NATO Summit, 28.05.2016. URL : <https://jamestown.org/program/inside-latvias-new-state-defense-concept-riga-declares-its-military-ambitions-ahead-of-nato-summit/>.
19. Operation Inherent Resolve, Global Coalition. URL : <https://theglobalcoalition.org/en/partners/>.

20. Pacuła P. Współpraca obronna w regionie Morza Bałtyckiego. Stan obecny i perspektywy // *Bezpieczeństwo Narodowe* nr II (26), 2013.
21. Preus M. Zmiany w środowisku bezpieczeństwa regionu Morza Bałtyckiego kreowane przez działania informacyjne Federacji Rosyjskiej. Ryga, Tallin i Wilno wobec presji informacyjnej Moskwy // *Gdańskie Studia Międzynarodowe*, 16 (1–2), 2018.
22. Schlapak D. A., Johnson M. Reinforcing Deterrence on NATO's Eastern Flank. Wargaming the Defence of the Baltics. URL : https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1253.html.
23. Szymański P. Bałtowie wielu prędkości. Wzmacnianie potencjału obronnego Litwy, Łotwy i Estonii, [in:] *Prace OSW*, Warszawa, N 68, August 2017.
24. Szymański P., Między kontynuacją a adaptacją: polityka bezpieczeństwa i siły zbrojne państw bałtyckich, *Komentarze OSW*, N 190, 23/11/2015.
25. Szymański P., Trump i Bałtowie. USA w polityce bezpieczeństwa państw bałtyckich, 05.04.2018. URL : <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2018-04-05/trump-i-baltowie-usa-w-polityce-bezpieczenstwa-panstw-baltyckich>.
26. *The Military Strategy of the Republic of Lithuania*. Vilnius, 2016, 17 March.
27. *The National Defence Concept 2016-2020, Fact sheet*, 16.06.2016. URL : https://www.mod.gov.lv/sites/mod/files/document/Faktu%20lapa_valsts%20konceptija%20%281%29.pdf.
28. Veebel V. *Planning and Developing the Estonia Military Forces: Progress, Challenges and Dilemmas*. Baltic Defence College, 2017, April.
29. *White Paper Lithuanian Defence Policy*, Ministry of National Defence, Vilnius 2017.

Юлія Дем'янчук

ВПЛИВ БІЛОРУСЬКО-РОСІЙСЬКИХ ВІДНОСИН НА РЕГІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ В ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ

Анотація. Стаття присвячена аналізу білорусько-російських відносин після розпаду СРСР. Особливу увагу приділено стану відносин між двома країнами, починаючи з 2014 р., після початку збройного конфлікту на Сході України і початку економічної кризи в Росії та Білорусі. Російсько-білоруські відносини розглянуто з погляду трьох аспектів: політичного, економічного та військового, кожен із яких має певний вплив на регіональну безпеку у центральній-східній Європі.

Ключові слова: Білорусь, РФ, білорусько-російські відносини, регіональна безпека країн центрально-східної Європи, залежність Білорусії від РФ.

Abstract. The article analyzes the Belarusian-Russian relations after the USSR collapse. Particular attention is paid to the state of relations between the two countries after 2014, when the armed conflict in the East of Ukraine has begun and the economic crisis in Russia and Belarus has started. The Belarusian-Russian relations are viewed from the perspective of three aspects: political, economic and military, each of which has a definite influence on regional security in Central and Eastern Europe.

Keywords: Belarus, Russia, Belarusian-Russian relations, regional security of the Central and Eastern Europe countries, Belarus dependence from the Russian Federation.

Розпад СРСР та утворення на його території незалежних держав призвели до виникнення у цій частині земної кулі відносин нового типу. Ставши суверенними, колишні союзні республіки отримали можливість виступати на міжнародній арені з позицій повноправних суб'єктів міжнародного права. У зв'язку з цим дослідження еволюції становлення і розвитку міждержавних відносин у нових історичних умовах, зокрема між Республікою Білорусь і Російською Федерацією, представляє особливий інтерес.

Постановка проблеми

Для Білорусії відносини з Росією – традиційно пріоритетний напрям зовнішньої політики, оскільки вони представляють важливий ресурс для відстоювання на міжнародній арені обраної моделі

державного розвитку, зміцнення власних позицій у регіональних і глобальних міжнародних процесах. Ця співпраця має також ключове значення для стабільного економічного розвитку республіки.

Вигідне геостратегічне положення Білорусії, через територію якої проходять найважливіші автомагістралі, відбуваються вантажоперевезення, у тому числі транзит експорту російських енергоресурсів до європейських країн, визначає підвищений інтерес до цієї республіки багатьох акторів світової політики: РФ, США, ЄС, України, Китаю. Тому чітка позиція Білорусі щодо свого зовнішньополітичного курсу, визначення своїх відносин із РФ та нейтральність щодо ведення збройних конфліктів з боку РФ є надзвичайно актуальними не лише власне для безпеки Білорусі, але й для її сусідів та власне регіону Центрально-Східної Європи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Оскільки питання регіональної безпеки у Центральній та Східній Європі гостро постало після порушення територіальної цілісності України у 2014 р. внаслідок збройного нападу Росії на Схід України та анексії Криму, на сьогоднішній день воно – досить актуальне. Незважаючи на це, невелика кількість науковців розглядала саме російсько-білоруські відносини в контексті питання регіональної безпеки. Більшість робіт присвячена окремим сферам білорусько-російських відносин. Дослідження А. Сівіцького та Ю. Царика присвячене інтеграційним процесам Білорусі та РФ у межах ЄАЕС; стаття Р. Астапеніі аналізує економічну залежність Білорусі від РФ; а Р. Яковлевський спрямовує свою роботу на військове співробітництво між країнами. Окрім цього, наше дослідження також спиралося на матеріали аналітичних центрів та засобів масової інформації, де можна знайти думки світових провідних фахівців щодо цього питання. Співробітництво Росії і Білорусії до 2014 р. знайшло своє відображення у наукових роботах В. Костюгової та А. Паньковського.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. З огляду на вищезазначену наукову літературу та публікації, можна дійти до висновку, що питання регіональної безпеки в контексті російсько-білоруських відносин розглядали лише з погляду військового співробітництва РФ та Білорусії. Окрім цього, питання білорусько-російських відносин завжди розглядали з урахуванням збройного

конфлікту в Україні та шляхів його мирного розв'язання. При цьому дослідження впливу російсько-білоруських відносин на регіональну безпеку інших країн центрально-східної Європи на сьогоднішній день відсутні. Отже, бачимо, що ця стаття є першою спробою у науковій літературі провести аналіз російсько-білоруських відносин після 2014 р. з погляду їх впливу на регіональну безпеку у Центральній та Східній Європі.

Основною метою цієї статті постає аналіз відносин між РФ та Білоруссю на трьох рівнях співробітництва: політичному, економічному і військовому та їх вплив на регіональну безпеку у Центральній та Східній Європі. З огляду на військовий конфлікт в Україні та економічну кризу в Білорусі та РФ особливу увагу приділено дослідженню відносин між двома країнами після 2014 р.

Виклад основного матеріалу

Білорусія і Росія у своїх двосторонніх відносинах пройшли складний шлях: у перші роки після досягнення незалежності країни притримувалися стратегії добросусідських відносин. Починаючи з 1995 р. у практику взаємодії була впроваджена інтеграційна парадигма, яка стала основою сучасних білорусько-російських відносин. У 1996 р. президенти Білорусі і Росії підписали Договір про утворення Співтовариства двох країн, який передбачав глибоку інтеграцію, що охоплювала створення єдиного економічного простору з майбутнім введенням єдиної валюти. Наступні документи, такі як Договір про Союз Білорусі та Росії і Статут Союзу, що були підписані у 1997 р., а також Договір про створення Союзної держави, підписаний у 1999 р., вже детальніше визначили інтеграційні наміри обох держав. Однак, варто зауважити, що, на думку дослідників, зокрема В. Костюгової, більша частина пунктів угод залишилися невиконаними [1, с. 19]. Дослідниця з цього приводу висловила так: "білорусько-російські відносини характеризувалися одночасно двома процесами: інтеграцією і дезінтеграцією, які відбувалися на тлі формальних об'єднавчих процесів" [1, с. 3].

Водночас, незважаючи на стратегічний характер партнерства, інтереси Білорусії і Росії збігаються не за всіма напрямками, а після подій 2014 р., пов'язаних із анексією Криму та збройним конфліктом на Донбасі, вступають у явні протиріччя.

Протягом довгого часу зовнішньополітичний курс Білорусі характеризували як “політику гойдалок”, що дозволяла офіційному білоруському керівництву зближуватися то з Росією, то з Європою і представляти подібні дії як прояв “по-справжньому багатовекторної політики”.

Протягом останніх п’яти років взаємні відносини між РФ та Білорусією характеризуються розбіжністю інтересів на міжнародній арені. У 2014–2015 рр. Білорусь не підтримала військових дій РФ щодо України та Сирії, намагаючись зайняти миротворчу позицію, навіть в обох збройних конфліктах. Така позиція Мінська не тільки багато в чому суперечить інтересам РФ у Східній Європі та на Близькому Сході, а й не відповідає зовнішній політиці Білорусі, яка проводилася у 2000-х рр. [3, с. 62–64].

На той час зовнішня політика Білорусі була більшою мірою спрямована на підтримку Росії на міжнародній арені, що пов’язано, перш за все, зі слабкою інфраструктурою білоруської дипломатії, про що може свідчити такий простий факт, що переважна більшість перших посольств Білорусі за кордоном розташовувалася на території російських дипломатичних представництв [1, с. 6–7].

На думку А. Сивицького і Ю. Царика, Білорусь також виступає проти підтримки РФ на міжнародній арені через те, що розуміє, що дестабілізаційна тактика Кремля може бути використана проти Білорусі, внаслідок чого країна буде втягнута у російсько-західний конфлікт [5, с. 9].

Також варто відзначити, що у засобах масової інформації часто порушують питання погіршення стосунків між президентами обох країн, що значно контрастують із більш теплими відносинами О. Лукашенка з попередніми президентами РФ – Д. Медведєвим та Б. Єльциним. Тобто, можна дійти висновку, що саме з приходом до влади В. Путіна у 2000 р., пов’язана зміна підходу до міжнародних відносин із Білоруссю, що характеризується спробами контролювати зовнішню і внутрішню політику країни. З іншого боку, Білорусь після обрання В. Путіна президентом, відмовилася від попередньої внутрішньої політики “русофільства”, все більше посилюючи свою національну ідеологію. Протягом 20 років інтеграції кількість політиків, які підтримують керівництво іншої країни в РФ, власне так само, як і у Білорусі, поступово зменшувалася. Хоча на рівні президентів, відносини між обома країнами публічно залишаються більшою мірою

позитивно-нейтральними, білоруські і російські ЗМІ та політологи часто критикують іншу сторону інтеграційних процесів [9].

На сьогоднішній день більш глибокі ідеї співробітництва між двома країнами, такі, наприклад, як прийняття Конституційного акту Союзної держави навіть не обговорюються, оскільки інтеграція зі сильними наднаціональними інститутами не відповідає інтересам Мінська, тоді як союз зі слабкими наднаціональними інститутами не відповідає баченню Кремля [1, с. 6–7]. У цьому контексті варто відзначити, що поняття “союзника РФ” наповнюються на сьогоднішній день новим змістом. Росія все частіше висуває все більш неприйнятні вимоги своїм найближчим союзникам, таким, наприклад, як Білорусь, які змушені задовольняти ці вимоги в обмін на “власний суверенітет та локальну опору влади” [6]. Розрив між справжнім поняттям “союзника” та тим змістом, який у нього вкладає РФ, дедалі збільшується і на тлі того, що Білорусь насправді може дати РФ як «союзник» варто задуматися над безпекою не лише в Україні та Білорусі, а й в усьому регіоні Центрально-Східної Європи.

Не зважаючи на той факт, що Білорусь залишається важливою сферою російського впливу, у Мінську зростає усвідомлення відмінності інтересів двох країн і бажання зменшити контроль Росії. Однак це залишається неможливим через низку причин: економічної залежності від Росії, страх перед дестабілізаційною політикою Кремля у разі змін всередині Білорусі і негативне ставлення Заходу до авторитарного та неринкового режиму О. Лукашенка.

З погляду економічних відносин протягом 20 років співпраця в економічній сфері залишається на високому рівні. Незважаючи на те, що Росія і Білорусь назавжди віддалилися від можливості глибокої інтеграції, такої, приміром, як створення єдиної валюти, що вважалося цілком реалістичним на початку 2000-х років, Білорусь та РФ мають багато спільних економічних проєктів. При цьому, на думку дослідників, глибока економічна інтеграція неможлива не стільки через політичні причини, скільки через відмінність між економічними моделями країн – у той час, як РФ є країною з ринковою економікою, Білорусь берегла командно-адміністративну модель економіки [4, с. 283].

Протягом понад двох десятиліть Білорусь виступала частиною кількох економічних об'єднань, створених Росією – Євразійського

економічного співтовариства, Митного Союзу і Євразійського економічного простору. Однак жодне з цих об'єднань не можна вважати повністю функціональним. На сьогоднішній день Білорусь також є членом Євразійського економічного союзу (ЄАЕС), який почав функціонувати з 2015 р. і багато в чому характеризується недоліками попередніх об'єднань. Насамперед, це стосується обмежень, що діють на спільних ринках. Близько 2/3 товарів і послуг виділені з функціонування спільного ринку двох країн, серед яких найсерйознішим є ринок газу і нафти, який Кремль планує лібералізувати в останню чергу – в 2025 р. [8].

Незважаючи на участь обох країн у Євразійському економічному союзі, між Білоруссю та РФ тривають "торгові війни", що може свідчити про те, що ЄАЕС насамперед політичний проект, а не економічний. Про це також говорить той факт, що Росія не дивлячись на рецесію у Білорусі, не допустила країни Євразійського економічного союзу до своїх програм імпортозаміщення, які діяли протягом останніх років [5, с. 5]. На думку А. Мошеса, політика РФ щодо Білорусі у сфері економічного співробітництва спрямована на зменшення субсидій та дотацій Білорусі з боку РФ, при цьому зі збереженням рівня свого впливу на економіку та суспільство Білорусі [6].

Основою економічного співробітництва РФ та Білорусі є поставки енергоресурсів і доступ білоруських товарів на російський ринок. Значною частиною білоруського експорту є нафтопродукти, машинобудівна і молочна продукція. Основними експортними товарами Росії в Білорусь є нафта і природний газ, які Білорусь отримує за пільговими цінами.

Говорячи про економічне співробітництво між Росією та Білоруссю варто відзначити, що стратегія Мінська в економічних відносинах із РФ завжди полягала в отриманні високих субсидій на газ, які РФ надавала в обмін на лояльність та підтримку її інтересів на міжнародній арені. Останнім часом Москва в економічному плані прагне скоротити обсяги позик, поглиблюючи інтеграцію, що становить загрозу для Білорусі. РФ досить успішно почала зменшувати субсидії та скорочувати позики, починаючи з 2006 р. Білоруському уряду вдалося поступово пристосуватися до таких змін, відкривши свій ринок для Західних країн та КНР. Скорочення фінансової допомоги з боку РФ є досить відчутним для Білорусі,

оскільки економічна політика держави побудована на перерозподілі російських позик.

Росія залишається найбільшим інвестором у Білорусі, хоча до цього часу не змогла домогтися від білоруської влади приватизації великих білоруських підприємств, за винятком білоруської газотранспортної компанії “Белтрансгазу”, продаж якої став можливим, перш за все, завдяки високій ціні угоди і зменшенням значення “Белтрансгазу” у зв'язку із введенням Росією інших газопроводів. Вимога РФ приватизувати частину білоруських підприємств залишається одним із найболючіших питань у білорусько-російських відносинах. Багато інвестиційних проектів були зірвані білоруською стороною, а спільні підприємства припинили своє існування.

Загалом можна дійти до висновку, що протягом останніх п'яти років відбулося посилення тиску РФ на Білорусь. Починаючи з 2015 р., Москва проводила таку економічну політику щодо Білорусі, згідно з якою Білорусь отримувала все менші економічні вигоди та фінансову підтримку в обмін на все більші поступки зі свого боку, що стало можливим завдяки тиску на основне слабке місце Білорусі – крихкий економічний режим. Саме тому підтримка слабкої в економічному плані Білорусі є вигідною, оскільки це робить її залежною та неспроможною розірвати відносини із РФ.

Беручи до уваги військове співробітництво РФ та Білорусі, можна дійти висновку, що воно досить довгий час було доволі неконфліктним і стабільним. Незважаючи на те, що у білоруській конституції закріплені наміри Білорусі щодо військового нейтралітету, деякі дослідники вважають співпрацю між двома країнами настільки глибокою, що вважають “білоруську армію частиною російської” [2, с. 156].

Підставами для такого твердження може бути те, що Білорусь є членом Організації договору про колективну безпеку, який контролює РФ, має на своїй території два російські військові об'єкти, а також країни підписали угоди про Регіональне угруповання армій і Єдину систему протиповітряної оборони. Окрім цього, Білорусь залежить від Росії в плані поставок озброєння і спільних навчань.

Однак протягом 20 років військового співробітництва, на тлі реформування армії за допомогою РФ, керівництво Білорусі намагалося зробити спроби стримати поглиблення співпраці у військовій сфері [1, с. 21]. Наприклад, процес від підписання до реалізації угоди про Єдину систему протиповітряної оборони тривав з 2009 по

2016 рр. Головним проявом небажання Мінська поглиблювати співпрацю у військовій сфері стала відмова у 2015 р. білоруського керівництва розмістити російську військову авіабазу на території Білорусі, чого домагався Кремль з 2013 р. На думку А. Сивицького та Ю. Царика, розміщення бази послабило б позиції Білорусі у будь-яких подальших переговорах з РФ, збільшили б її військову залежність від РФ і втягнуло б країну у російсько-західний конфлікт [5, с. 3].

Ідея про те, що російсько-білоруське військове співробітництво дозволить Кремлю збільшити вплив на Україну, Польщу і балтійські країни була популярна в російських політичних колах ще у 1990-х роках. Однак такі інтереси РФ суперечать баченню Білорусі своєї ролі у регіоні. Окрім цього, варто також відзначити, що протягом останніх років Білорусь зробила кілька спроб збільшення своєї незалежності від РФ у військовій сфері, скорочуючи кількість білоруських військових, які навчаються у російських університетах; зменшуючи кількість та розмах спільних з Росією військових навчань; розвиваючи співробітництво з третіми країнами, перш за все з Україною, країнами Близького Сходу і Китаєм [8].

Нова військова доктрина Білорусі, прийнята у 2016 р., однією зі загроз називає "гібридну війну" і спрямована на припинення можливого використання військової тактики Росії в Білорусі. Також у відповідь на бажання Росії розмістити військову базу у Білорусі, офіційний Мінськ модернізував власний військовий авіаційний флот. У такий спосіб Білорусь обмежила можливості Кремля використовувати слабкості білоруської армії для збільшення своєї військової присутності на білоруській території.

На сьогоднішній день, можна зробити висновок, що у білоруських політичних колах відбувається процес переоцінки військового співробітництва з Росією. Білорусь готова зберегти той рівень співробітництва, який існував досі, однак не бачить можливостей для його розвитку через конфліктогенність російського керівництва на міжнародній арені. Такі форми поглиблення співпраці, як створення військової авіаційної бази в Білорусі, можуть стати причиною подальшої маргіналізації білоруського керівництва в світовій політиці, яка тільки зараз почала зменшуватися завдяки ролі Білорусі у російсько-українському конфлікті [8]. На думку Е. Вілсона, поглиблення відносин між РФ та Білоруссю у військовій та економічній сферах сприяють збільшенню залежності Білорусі від РФ, що

становить насамперед загрозу безпеки для країн регіону Центрально-Східної Європи [6].

На думку білоруських дослідників, російсько-білоруські відносини у військовій сфері мають вплив на питання безпеки країн Балтії та Польщі, оскільки Білорусь межує з трьома країнами-членами НАТО. У випадку надання Кремлем нового імпульсу функціонуванню Регіонального угруповання військових сил РФ та Білорусі в умовах загрози, що, на його думку, виникла, над цими країнами-сусідами "розкриється парасолька НАТО" [7]. У такому випадку Білорусь стане мішенню з усіма можливими для неї наслідками. Тому і в Мінську, і в столицях натівських сусідів прагнуть надати особливого значення підвищенню рівня взаємної довіри, що диктується їх власними національними інтересами. Однак, зважаючи на майже абсолютну залежність, особливо у військовій сфері, Мінська від Москви, з визначенням національних інтересів Білорусі можуть виникати труднощі й різні думки. У тому числі і в тих структурах, які покликані такі інтереси захищати. Раптове звільнення на початку української кризи 2014 р. міністра оборони Білорусі, якого відтоді ніхто не бачив і не чув.

Той же український сценарій російської агресії показав, що у Кремля існують гібридні методи та інструменти впливу, у тому числі й на країни Балтії та Польщі. При цьому все частіше згадується Калінінградський анклав, який є менш важливим, ніж союзна Білорусь, складова Регіонального угруповання військ Росії і Білорусі з усією його діючою інфраструктурою. Все більше усвідомлюючи таку загрозу, у Варшаві і столицях балтійських країн все рішучіше і наполегливіше вимагають посилення присутності НАТО на своїх територіях.

Наприкінці минулого року протиріччя між РФ та Білорусією досягли кульмінаційної точки, давши привід політологам та фахівцям із міжнародних відносин говорити про те, що сценарій поглинання Білорусі РФ є цілком можливим. Причиною цього стала заява першого віце-прем'єра та міністра фінансів РФ А. Силуанова про те, що Білорусь не виконує умов Союзного договору, підписаного ще у 1999 р., таких як перехід на єдину митну, економічну та фінансову систему з Росією. Отже, стає зрозумілим, що політика РФ, спрямована на інтеграцію з Білоруссю, загрожує не лише безпеці регіону Східної Європи, а й територіальній цілісності та суверенітету Білорусі.

З огляду на виникнення такого конфлікту, можна дійти висновку, що Білорусь та РФ, в першу чергу, по-різному розуміють інтеграційні процеси, що відбуваються між ними. Для Кремля важливо переконатися, що Мінськ підтримує його протистояння проти Заходу, тоді як Білорусь зовсім не зацікавлена у геополітичному протистоянні між РФ та Заходом, що може призвести до великих економічних втрат, а за найгіршого сценарію перетворити Білорусь на поле битви. З іншого боку, поглиблення протистояння між РФ та Заходом негативно впливає на білорусько-російські відносини, оскільки змушує РФ висувати жорсткіші вимоги до Білорусі, на які остання не може погодитися. У такому становищі білоруському керівництву не залишається нічого іншого, окрім як не втручатися до західно-російського протистояння, зберігаючи при цьому тісні відносини з РФ. У цьому контексті аналітики міжнародних відносин висловлюють думку, що якщо Білорусі всупереч тиску з боку РФ вдасться зберегти статус нейтральної території Східної Європи, стан регіональної безпеки у Центрально-Східній Європі покращиться [6].

Навіть беручи до уваги поліпшення політичних відносин між Білоруссю та Західною Європою, варто визнати, що на сьогоднішній день Білорусь не спроможна проводити самостійну військову політику, і навіть усвідомлюючи усі ризики подальшого співробітництва у військовій сфері з РФ, Білорусь підтримує погляди Москви щодо НАТО. Більше того, позиція Білорусі в ООН щодо збройного конфлікту України та РФ солідарна з Росією.

І хоча Білорусь затягнула процес переговорів з приводу утворення нових російських військових баз на півдні Білорусі, що б стало ще одним кроком у напрямку загрози безпеці регіону, Росія компенсує відсутність цих баз посиленням військових потужностей на півночі україно-російського кордону.

На думку А. Мошеса, доки Білорусь не спроможна здійснити нові ринкові економічні реформи, збільшити серед суспільства усвідомлення важливості національного суверенітету та привести до влади людей, чий менталітет кардинально відрізняється від сьогоднішнього керівництва країни, їй навряд чи вдасться зменшити свою залежність від РФ [6]. У тій ситуації, що склалася, Україна має підтримувати розвиток прагматичних відносин із Білоруссю, однак реально дивитися на їх значення, не переоцінюючи їх потенціалу.

З іншого боку, серед деяких західних дослідників також існує думка про те, що російсько-білоруські відносини навряд чи зазнають радикальних змін найближчим часом і, окрім України та власне Білорусі, не матимуть істотного впливу на регіональну безпеку. Таку думку, зокрема, висловлює фінський дослідник Р. Ніжнікау [6].

На думку аналітика Європейської ради з міжнародних відносин Г. Гресселя, російський уряд за допомогою союзного договору намагається встановити повний контроль над Білоруссю в економічній, політичній, соціальній та військовій сферах [6]. Очевидним є той факт, що союз Росії і Білорусі не розглядався як активний вже з моменту його підписання і мав на меті лише збереження тісних економічних відносин у разі зміни політичного режиму у країнах. Однак жодна з країн не мала наміру ставити власні економічні інтереси в залежність від інших союзних країн. Зважаючи на залежність країн пострадянського простору від постачання нафти і газу з РФ, Кремль активно використовував економічну політику так, щоб сусіди, перш за все, Грузія й Україна, не стали на шлях інтеграції з Європою та визнавали Лідерство Росії на пострадянському просторі в обмін на надання їм субсидії та кредитів.

Висновки

Аналіз білорусько-російських відносин, проведений у межах цього дослідження допоміг зробити висновок, що тісне співробітництво між країнами відбувається у трьох сферах: економічній, політичній та військовій. Кожна сфера відносин має певний вплив на регіональну безпеку у Центрально-Східній Європі.

У політичній сфері на сьогоднішній день Білорусь і Росія віддаляються одна від одної, що пов'язано з усвідомленням відмінностей інтересів. У той час, як влада Росії ставить собі за мету встановити цілковитий контроль над Білоруссю, Мінськ намагається обмежити можливості Москви впливати на його внутрішню і зовнішню політику. Більше того, Білорусь не готова підтримувати агресивну політику Росії на міжнародній арені. Якщо Кремль не змінить свій підхід до міжнародної політики, і особливо щодо Білорусі, то політична дезінтеграція продовжиться. Унаслідок загострення відносин між РФ та Заходом Росія збільшує свій тиск на Білорусь, яка намагається зберегти нейтралітет стосовно військових кампаній РФ, з одного боку, та тісне співробітництво з Росією з іншого.

В економічній сфері, незважаючи на бажання РФ, глибока інтеграція неможлива через відмінність економічних моделей і політизацію економічної інтеграції. На цей момент Білорусь не готова до втрати своєї суверенності. Хоча навіть у кризовий для Росії час, Кремль залишається головним донором білоруської економіки, однак умови для надання фінансової допомоги Білорусі стають все жорсткішими. Отже, РФ вже не може субсидіями та доступом до свого ринку забезпечувати процвітання білоруської економіки, що призвело до бажання Білорусі максимально диверсифікувати економічне співробітництво, розширюючи ринки збуту і залучаючи нових інвесторів. Однак економічна залежність Білорусі від РФ ставить під загрозу безпеку інших країн регіону, оскільки з часом РФ вимагає все більших поступок з боку Білорусі в обмін на все менші субсидії та фінансову допомогу.

Військова співпраця досягла межі інтеграції, на яку готовий піти Мінськ. Поглиблення співпраці може значно обмежити суверенність Білорусі не тільки у відносинах з Росією, але і Заходом. Більше того, білоруське керівництво з острахом спостерігає за агресивною міжнародною політикою РФ. Вже сьогодні Білорусь замислюється над збільшенням контролю над власною армією. Поглиблення відносин між РФ та Білоруссю у військовій та економічній сферах сприяють збільшенню залежності Білорусі від РФ, що становить насамперед загрозу безпеки для країн регіону Центрально-Східної Європи

З огляду на все вищезазначене, можна дійти висновку, що нинішня модель білорусько-російських відносин себе вичерпала. Хоча країни, очевидно, і далі будуть формально співпрацювати, важко знайти такий режим співробітництва, який би не суперечив інтересам одного зі союзників. У світлі останніх подій можна дійти висновку, що якщо Білорусі вдасться всупереч тиску з боку РФ зберегти статус нейтральної території Східної Європи, стан регіональної безпеки у Центрально-Східній Європі покращиться.

Список використаної літератури

1. Костюгова В. Российско-белорусские отношения: условия, состояние, перспективы. Вильнюс: Belarusian Institute for Strategic Studies, 2010. 27 с.
2. Моргацький В. Геополітичні тенденції Білорусі на фоні суспільної та військово-політичної кризи в Україні // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2016. 1 (66) / 2 (67). С. 155–159.

3. Паньковский А., Костюгова В. Российско-белорусские отношения // Белорусский ежегодник. Сборник обзорных и аналитических материалов по развитию ситуации в Республике Беларусь в 2008 г. 2008. С. 59–68.
4. Проблемы экономики Беларуси и пути их решения: Научно-аналитический доклад. Минск: Институт экономики Национальной академии наук Беларуси, 2015. URL : <http://economics.basnet.by/files/Problem.pdf>.
5. Сивицкий А., Царик Ю. Беларусь в ЕАЭС: год спустя. Минск: Центр стратегических и внешнеполитических исследований, 2016. 18 с.
6. Сьогодні. Росія і Білорусь: як політика Кремля може вплинути на регіональну безпеку. 2019. URL : <https://ukr.segodnya.ua/world/wnews/kak-rossiyskaya-politika-v-otnoshenii-belarusi-mozhet-povliyat-na-regionalnuyu-bezopasnost-1217010.html/>.
7. Яковлевский Р. Беларуский фактор и региональная безопасность. 2015. URL : <https://belprauda.org/belaruskij-faktor-i-regionalnaya-bezopasnost/>.
8. Astapenia R. Belarus and the Eurasian Economic Union: The view from Minsk. 2015. URL : http://www.ecfr.eu/article/commentary_belarus_and_the_eurasian_economic_union_the_view_from_minsk.
9. Čajčyc A. Russian Media Attack Belarus: Minsk Remains on the Kremlin Radar. 2016. URL : <http://belarusdigest.com/story/russian-media-attack-belarus-minsk-remains-kremlin-radar-24482>.

Grzegorz Pawlikowski

EUROPE'S ARMS CONTROL AND DISARMAMENT CRISIS: THE ROLE OF THE RUSSIAN FEDERATION

Abstract. With the end of the Cold War, the Conference on Security and Co-operation in Europe (Organization for Security and Co-operation in Europe as of 1 January 1995) saw the signing of treaties (Treaty on Conventional Armed Forces in Europe – 19 November 1990; Treaty on Open Skies – 24 March 1992) intended to reduce military power and organize control over conventional armament in Europe, as well as secure a transparency of actions and military operations. Through systemic analysis, the paper attempts to demonstrate the connection between the current trends in the Russian geopolitical thought and selected elements of the neo-imperial policy of the Russian Federation in the area of military security.

The signing of the agreements mentioned above was made possible by a shift in Russia's foreign policy in the early 1990s towards a cooperation with the West. A few years later, however, the dominating concept of "Atlanticism" introduced and propagated by the Gorbachev and then Yeltsin administration, was replaced with "Eurasianism". A diametrically opposed view of the role and perception of the Russian Federation shaped the foundations of a new world view, today often referred to as "the Putin doctrine", which indirectly ushered in the growing crisis in the disarmament and conventional arms control process in Europe. In 2007, Russia suspended its participation in the operations of the CFE Treaty; 2015 saw its final withdrawal from the Treaty. Although Russia is still involved in the operations of the Treaty on Open Skies as its greatest beneficiary, it has significantly curtailed its implementation. Without doubt, the determining factors of the armament and disarmament crisis in Europe include the military conflicts in the territories of the former Soviet Union: Transnistria, Nagorno-Karabakh, Chechnya, Georgia, Ukraine.

Keywords: military security, Russian Federation, geopolitical thought, Organization for Security and Co-operation in Europe, Open Skies, disarmament, conventional weapons.

Анотація. Після закінчення "холодної війни" на Нараді з безпеки та співробітництва в Європі (Організація з безпеки та співробітництва в Європі з 1 січня 1995 р.) відбулося підписання договорів (Договір про звичайні збройні сили в Європі – 19 листопада 1990; Угода про відкрите небо – 24 березня 1992 р.), що мали на меті зменшити військову міць та організувати контроль над звичайними озброєннями в Європі, а також забезпечити прозорість дій та військових операцій. Використовуючи системний аналіз показано зв'язок між сучасними тенденціями російської геополітичної

думки та окремими елементами неоімперської політики Російської Федерації у сфері військової безпеки.

Підписання названих угод стало можливим завдяки зміщенню зовнішньої політики Росії на початку 1990-х років у напрямі співпраці зі Заходом. Через кілька років домінуюча концепція “атлантизму”, запроваджена і пропагована Горбачовим, а потім адміністрацією Єльцина, була замінена на “євразійство”. Діаметрально протилежний погляд на роль і сприйняття Російської Федерації заклав основи нового світогляду, який сьогодні часто називають “доктриною Путіна”, що опосередковано спричинило зростання кризи в процесі контролю над роззброєнням і звичайними озброєннями в Європі. У 2007 р. Росія призупинила свою участь у Договорі про СВЕС; у 2015 р. відбувся остаточний вихід з Договору. Хоча Росія все ще дотримується Угоди про відкрите небо як її найбільшого бенефіціара, вона значно скоротила виконання її умов. Поза сумнівом, визначальними факторами кризи контролю над озброєнням та політики роззброєння в Європі є військові конфлікти на територіях колишнього Радянського Союзу: Придністров'я, Нагірний Карабах, Чечня, Грузія, Україна.

Ключові слова: військова безпека, Російська Федерація, геополітична думка, Організація з безпеки і співробітництва в Європі, Відкрите небо, роззброєння, звичайна зброя.

Foreword

With the close of the Cold War, the international community began diplomatic efforts to create an arms control and disarmament regime in order to prevent another arms race and possible world war from happening in the future. The problem of arms control and disarmament in Europe was to be handled by the Conference on Security and Co-operation in Europe – CSCE (Organization for Security and Co-operation in Europe, OSCE, as of 1 January 1995). This article aims to present the guiding principles of this regime and the determining factors of the current crisis in its operation.

Conventional arms reduction and control in Europe

The West's victory over socialism and the fall of the Eastern Bloc took an enormous financial toll on both sides of the conflict, their respective budgets having been overstrained by the prolonged arms race. Hence, the subsequent warming in international relations was seen as an opportunity to pursue radical changes in the military dynamic. The idea of nuclear armament talks in Europe was abandoned due to the disproportion of potential nuclear arsenals which would reduce the number of negotiating parties to the US and the Soviet Union/Russia.

The Conference on Security and Co-operation in Europe negotiations began and ended successfully because of the active involvement of the Soviet Union and then its legal successor, the Russian Federation. This in turn was a result of the about-face made by the empire's elites, the concepts of "Occidentalism" and "Atlanticism" replacing the compromised Marxist doctrine. In the early days of the transformation which followed the fall of the Soviet Union, Russia's cooperation with the West and the West's influence were accepted nearly without question. This was certainly facilitated by facts that Russia was viewed as a European state and that Russian liberals saw no alternative to reforming their country after the Western model. This last assumption gave rise to the concept of "Atlanticism" introduced by Mikhail Gorbachov and continued by Boris Yeltsin, which lay at the foundation of the new foreign and security policies [11, p. 51–89].

Attitudes resulting from "Atlanticism" doubtless greatly influenced the negotiations, decisions and the signing of key treaties on military security in Europe. On 19 November 1990, states participating in the CSCE Summit in Paris signed the Treaty on Conventional Armed Forces in Europe (CFE) [14], and on 24 March 1992, the Treaty on Open Skies was signed in Helsinki [15]. Those treaties and the control mechanisms they provided dramatically raised the level of military security in Europe. The changes would not have been possible without the active participation of representatives of the USSR and later the Russian Federation. This advanced military security system was characterized by progressiveness, openness and transparency [4, p. 33].

CFE negotiations began in Vienna on 9 March 1989. As its Depository, the Netherlands was responsible for the Treaty's registration with the United Nations. The Treaty could come into effect on 9 November 1992. [14] This event, however, was precipitated by the participants of the Helsinki CSCE Summit (9–10 July 1992) signing the Provisional Application of the CFE Treaty on 17 July 1992 [2, p. 1–16]. The key aim of the Treaty was to limit conventional armament in Europe and its reduction to the following numbers by categories: 40,000 battle tanks, 60,000 armoured combat vehicles, 40,000 artillery systems, 13,600 combat aircraft, 4,000 attack helicopters [8, p. 1]. An important stage in the implementation of the CFE Treaty fell on the years 1995 and 1996, when the parties finalized the reduction of excess armament. First to meet their limits were the United States, Belgium and the Netherlands; the Russian Federation

and Belarus came in last. A total of 47,000 pieces of offensive weapons were destroyed: 16,000 by NATO states and 31,000 by members of the Warsaw Pact. The number included 18,300 tanks, 17,800 armoured combat vehicles, 8,900 artillery pieces, 2,100 aircraft and 300 helicopters. Although Russia had the largest share in reduction obligations with 10,362 pieces of armament to be eliminated, it exceeded its obligation to 10,395 pieces, 21.61 % of the total reduction requirement, even without the armament of the Black Sea Fleet. The second largest share of reduction obligations fell to Germany (8,586 pieces or 17.85 %), with Romania in third place (5,065 pieces or 10.53 %). Implementation of the Treaty was verified through a highly reliable and effective control regime [12, p. 79; 5, p. 18].

The success of the CFE Treaty prompted its States Parties to attempt negotiating its adaptation to the new post-Cold-War arrangement. In 1996-1997, the Treaty was amended by a so-called flank agreement, which allowed for the geopolitical changes which had taken place since the end of the Cold War. At the 1999 Istanbul Summit, OSCE states signed the negotiated Agreement on the Adapted Conventional Armed Forces in Europe Treaty. As its most important provision, the revised agreement discarded the now archaic block-to-bloc limits, reflecting the current regional challenges and reinforcing the Treaty by a range of political declarations (so-called "Istanbul Commitments") [1, p. 1-110]. But the new mechanism did not take into account the rapid shifts in international political and military relations. At the time when the agreement was negotiated and signed, Russia was flagrantly violating its flank zone by waging the second Chechen War. The agreement also failed to find a solution to Russia's presence in Georgia (Abkhazia, South Ossetia) and Moldova (Transnistria). In the course of the negotiations, Russia pledged to withdraw its troops from those areas, but once the agreement was signed, Russian diplomats denied any connection between the country's political declarations and its legal obligations resulting from the Treaty it had signed.

As a result of the disputes over the signed document and military operations in the post-Soviet territories, the Arrangement was ratified only by Belarus (4 October 2000) and Kazakhstan (14 November 2003). In an attempt to make it come into effect sooner, Russia ratified the document on 6 December 2004, even though many of the Agreement's provisions were implemented without ratification. At the time of ratification, Russia raised the issue of the Baltic States (Lithuania, Latvia and Estonia) having

joined the NATO on 29 March 2004, when they were not states parties to the CFE Treaty. According to Russia, the mere fact of those states' membership in the NATO was in violation of the principles and arrangements regarding the "post-Soviet space" [4, p. 35].

The change in Russia's policy towards the CFE Treaty resulted chiefly from the world-view shift which emerged with Vladimir Putin's rise to power. The dawn of the Putin era put an end to the concept of "Atlanticism", blaming its followers for all of Russia's setbacks, not only domestic, but primarily on the international arena. The argument was raised that the Western cultural and political model, mindlessly transplanted to the Russian soil without consideration for the country's unique character and identity, was not a means to a restoration of the country's former powerful international position. The resentment of the United States' hegemony in the world and of the Western model of democracy and liberal values, combined with an affirmation of Russia's imperial aspirations fell on the ready ground of a social ideology formed of a mix of geopolitical concepts and codes and "enlightened conservatism."

This doctrine includes the foundational beliefs that 1) Russia is the centre of civilization of the "Russian world"; 2) Russia is the guarantor and defender of the rights of Russian-speaking people; 3) "Good neighbourly relations" with Russia are prerequisite to a recognition of sovereignty and territorial integrity; 4) military intervention is a legitimate means of extending protection to compatriots [7, p. 1-7]. Central to this doctrine is the problem of the Russian diaspora, a staggering number of about 20,000,000 Russians residing in the former Soviet Republics [10, p. 123-134]. Modern Russian "Eurasianism" is a combination of geopolitical doctrine and a dissemination of imperial identity. According to Russian geopolitical analyst Alexandr Dugin, "Imperial identity precedes conquest, annexations and alliances. It propels the history of great nations. Sometimes, the historical process turns against the realization of this aspiration, and then the empire shifts into the parallel world of psychology, nostalgia, deeply concealed will. But it never dies completely." "If Russia cannot be great, it will cease to be at all." "Greatness – our all-Russian calling. If not – it's better if there is nothing at all. Without Russia, the history of the world is unimaginable. It would be better for the world to end." The Russian Orthodox religion occupies a substantial place in Russia's current strategy, as a key reference point for

“enlightened conservatism”, a counterbalance for Western “rotten liberalism.” Orthodox East is to rest on the primacy of spiritual values which transcend materialism.

The dissemination of this Russian world view has been delegated to Kremlin-sponsored media. Leading the way in this propaganda operation is *Russia Today*, a television channel operating since 2005 as a counterpart of the CNN or BBC [13, p. 88–100; 11, p. 97, etc.].

The conceptual shift in Russian international policy swayed the country’s attitude towards the CFE regime. The Russian Federation issued several warnings to the international community, threatening to leave the arms control regime unless satisfactory changes were introduced in the Agreement which guarantees the stability of Russia’s position. As the other parties continued to ignore its warnings, the Russian Federation filed a formal request on 28 May 2007 for the Netherlands as the Treaty Depository to convene an emergency conference on 12–15 June 2007 to discuss the CFE Treaty in light of the recent expansion of the NATO. In his statement, the Russian Deputy Prime Minister Sergey Ivanov said that the inefficiency of the CFE raised concerns over his country’s security, forcing Russia to build up its military potential. At Russia’s request, the conference took place at the OSCE Hofburg Congress Centre on 12–14 June 2007. The conference must be seen as pivotal to the existence and function of the CFE regime. The text of the conference closing document as suggested by the Russian Federation was unacceptable to the other states parties and the version proposed by NATO members was not approved by the Russian delegation. As the participants failed to find common ground by the end of the conference, on 20 July 2007 President Vladimir Putin issued a decree suspending the Russian Federation’s implementation of the CFE Treaty [6, p. 101]. After subsequent talks undertaken in 2010–2011 in an attempt to persuade Russia to return to the CFE regime, also failed, the United States, all NATO member states, Georgia and Moldova announced that they were in turn suspending their implementation of certain provisions of the CFE Treaty with regard to Russia – such as the annual exchange of information, notifications and receiving Russian inspections. In fact, Russia had not requested inspections in the territories of other CFE Treaty states parties [4, p. 37; 3, p. 75–98].

Currently, as a result of its aggressive international policy, hopes for Russia’s return to the CFE Treaty regime and for the regime to resume its

intended operations, are practically non-existent. This is a consequence of the Russo-Georgian War of 2008, Russia's recognition of the independence of Abkhazia and South Ossetia and military cooperation agreements between Russia and the self-proclaimed republics signed in 2015. With the annexation of Crimea in 2014 and the war in Eastern Ukraine, Russia's actions have led to a new arms race, erasing the achievements of the CFE Treaty. Russia withdrew from the Treaty on 11 March 2015; its interests have since been represented by Belarus.

The functioning of the Treaty on Open Skies is also highly dependent on Russian policies. Originally, the main goal of this agreement was to increase the openness and transparency of the states parties' military operations through aerial observation. Annual plans define the number of observation flights each of the states parties are allowed to carry out over the territories of the other states and is obliged to allow over its own territory.

As a result of Russia's foreign policy, the Treaty did not come into force until 10 years after its signing. Russia did not ratify the Treaty until 2 November 2001 during an rapprochement with the United States in the course of the "global war on terrorism". Following its provisions, the treaty came into effect 60 days from that date – 1 November 2002. Hungary and Canada are the depositories of the Treaty, which embraced 34 states parties in 2018. The Treaty on Open Skies has seen two conferences, in 2005 and 2010.

Under the Treaty, Russia forms a Group of States Parties with Belarus. The Group is allowed a limit of 42 observation flights per year; its observation flights are numbered 001-053 and its training flights 501-553. Originally, the Republic of Belarus and Russian Federation Group of States Parties was entitled to the following numbers of observation flights: over the Benelux states – 2; Canada – 2; Denmark – 2; France – 3; Germany – 3; Greece – 1; Italy – 2; Norway – 2; Turkey – 2; United Kingdom – 3; United States – 4. The following countries were permitted to carry out observation flights over the territories of the Russian Federation and Belarus group: United States – 8; Benelux states – 1; Canada – 2; Denmark – 1; France – 3; United Kingdom – 3; Italy – 2; Norway – 2; Poland – 1; Turkey – 2.

In reality, neither the Russian Federation nor the other states parties to the Treaty meet their limit of flights. The distribution of flights is determined each year based on each state party's consent expressed during the Open Skies Consultative Commission meetings in Vienna. The

maximum distance of the flights varies between airfields. The maximum distance of an observation flight departing from the airfields in Kubinka and Ulan De is set at 5000 km, from the airfields in Vorkuta and Magadan – 6500 km [15].

The Treaty was plunged into a crisis by Russia's annexation of Crimea. A number of states parties, such as Poland, did not recognize the political shift in the Crimean Peninsula and intended to continue their observation flights over the area as previously agreed. In protest, beginning in early 2018, Russia limited the number of flights not only over Crimea, but also over the Kaliningrad Region. This provoked other countries to limit permissions for flights over their territories, e.g. the United States limited the number of flights over such areas as Hawaii, which resulted in an impasse in the implementation of the Treaty on Open Skies and a decision by some of the states parties to suspend observation flights permissions altogether. For instance, in 2018, Poland carried out only training flights over the territory of the Belarus-Russian Federation Group, forgoing its observation flights over the area [5]. One of the factors determining its participation in the Treaty on Open Skies is the fact that the Russian Federation has so far benefited from its privileges more than any other state party. For example, in 2012, out of a total of 100 observation flights carried out under the treaty, 35 were done by Russia, which also made 5 out of the total number of 10 training flights carried out that year. Its territory was surveyed in 33 observation flights and as many as 4 out of 5 training flights were done over the Belarus-Russian Federation Group [9, p. 1–2].

Summary

From the outset, the existence of the CSCE/OSCE's regime of disarmament and arms control in Europe was conditional on the participation of the Russian Federation. But the conceptual about-face of its leadership, the rejection of the idea of "Atlanticism" and its replacement with "Eurasianism" gradually led to a crisis and a dismantling of the Treaty regime. This shift also transpires in Russia's official foreign and security policy documents: "The Foreign Policy Concept" (2000), "Russia's Security Strategy to 2020" (2009) and "The Military Doctrine of the Russian Federation" (2014).

References

1. Agreement on Adaptation of the Treaty on Conventional Armed Forces in Europe.
2. Concluding Act of the Negotiation on Personnel Strength of Conventional Armed Forces in Europe (CFE-1A Agreement).
3. Kapuśniak T. Struktura reżimu o rozbrojeniu konwencjonalnym w Europie (CFE) // *Annales UMCS 2005, Section K, Vol. VIII.*
4. Lachowski Z. Zmierzch kontroli zbrojeń w Europie // *Bezpieczeństwo narodowe 2012. N 1 (21).*
5. Letter from Beata Kozerawska, Coordinator of the Public Information Unit, Ministry of National Defence Operational Centre, to the author. 2019, 15 March.
6. Marcinkowski C. OBWE wobec wybranych problemów bezpieczeństwa europejskiego. Warszawa, 2010.
7. Menkiszak M. Doktryna Putina: Tworzenie koncepcyjnych podstaw rosyjskiej dominacji na obszarze postradzieckim // *Komentarze OSW. 2014. N 31.*
8. Mróz M. Traktat o konwencjonalnych siłach w Europie (CFE). Raport nr 74 Biura Studiów i Ekspertyz Sejmu. Warszawa, 1995.
9. Open Skies Treaty Observation Flights 2012. OSCC.DEL/37/13.
10. Pawlikowski G. Mniejszość rosyjska jako instrument polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej po 1991 roku. Wybrane aspekty // *Przegląd Geopolityczny 2016. Vol. 15.*
11. Potulski J. Współczesne kierunki rosyjskiej myśli geopolitycznej. Między nauką, ideologicznym dyskursem a praktyką. Gdańsk, 2010.
12. *Rocznik Strategiczny 1996/1997.*
13. Sykulski L. Rosyjska myśl geopolityczna po upadku komunizmu // *Przegląd Geopolityczny. 2017. Vol. 21.*
14. Treaty on Conventional Armed Forces in Europe, signed in Paris on 19 November 1990 // *Polish Journal of Laws. 1995. N 15. Item 73.*
15. Treaty on Open Skies, made in Helsinki on 24 March 1992 // *Polish Journal of Laws. 2001, N 103. Item 1127.*

Андрій Грубінко

РОЛЬ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ВІДНОСИН ЄС – НАТО: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Анотація. Представлено результати дослідження участі Великої Британії у процесі становлення відносин між Європейським Союзом і НАТО у 1990–2010-х роках у контексті формування Спільної політики безпеки та оборони ЄС. Показано історичну динаміку позиції урядів Великої Британії щодо становлення безпекових структур ЄС і його відносин з НАТО. У висновках наведено загальні прогностичні оцінки можливих наслідків виходу Великої Британії з ЄС для його перспектив як військово-політичної організації.

Ключові слова: Велика Британія, ЄС, НАТО, Спільна політика безпеки та оборони, США.

Abstract. In the article presents results of the research of Britain's participation in the process of establishing relations between the European Union and NATO in 1990s – 2010s in the context of establishment of the Common Security and Defense Policy of the EU. The historical dynamics of the position of British governments regarding the formation of security structures of the EU and its relations with NATO are shown. Conclusions provide general predictive assessments of the possible consequences of the UK's exit from the EU for its perspectives as a military-political organization.

Keywords: Great Britain, EU, NATO, Common Security and Defense Policy, USA.

Розвиток Європейського Союзу як організації з військово-політичною складовою, що об'єктивується у формі Спільної політики безпеки та оборони (СПБО), тісно пов'язаний зі системою атлантичного співробітництва. Північноатлантичний Альянс на чолі зі США як ключовий гарант безпеки та оборони Європи з часів "холодної війни" залишається однією з головних детермінант становлення безпекового виміру європейської інтеграції. Велика Британія відіграла непересічну роль у становленні союзу Північної Америки і Західної Європи після Другої світової війни, у період блокового протистояння та постбіполярний період, а в умовах загострення кризи системи європейської безпеки займає активну позицію щодо протистояння російській агресії.

З огляду на зазначене, а також, враховуючи специфічні підходи політичної еліти країни до інтеграційних процесів у Європі на фоні

процесу “Brexit”, важливо дослідити особливості участі Сполученого Королівства у процесі формування відносин ЄС і НАТО упродовж 1990–2010-х років як двох ключових суб’єктів сучасної системи європейської безпеки, що становить мету дослідження. Його завдання охоплюють: виявлення особливостей участі та з’ясування ролі Великої Британії у процесі формування і розвитку СПБО ЄС в контексті становлення відносин ЄС–НАТО; формулювання висновків про історичний вплив стратегії зовнішньої політики Великої Британії на становлення СПБО ЄС і відносини ЄС–НАТО; представлення авторських прогностичних оцінок впливу процесу “Brexit” на перспективи СПБО ЄС, його відносин з НАТО та європейської безпеки загалом.

Участь Великої Британії в європейських інтеграційних процесах як предмет дослідження здобув значну популярність серед учених різних наукових спеціальностей, зокрема, істориків. Однак багатоаспектність проблематики зазвичай призводить до побіжного розгляду питання ролі цієї держави у процесах зародження, становлення і розвитку європейської політичної інтеграції у формі Спільної зовнішньої політики і політики безпеки (СЗППБ) ЄС, тим більше історії налагодження її взаємодії з НАТО. Тому загалом означена в назві статті проблематика є недостатньо вивченою. З провідних праць відзначимо публікації провідних британських дослідників С. Біскопа [1], А. Кіра [2], Т. Олівера [3], американського політолога З. Бжезінського [4], російських британістів А. Громико [5], Т. Андреевої [6], а також В. Журкіна [7], Д. Казанчева [8], українських дослідників-європеїстів А. Мартинова [9], Н. Яковенко [10], А. Грубінка [11].

Методологію дослідження сформувавали системний підхід, методи історичного аналізу, історико-генетичний, періодизації, порівняльно-історичний тощо. Міждисциплінарний підхід дав можливість використати окремі методи інших наук, зокрема, політології (інституційно-порівняльний аналіз, івент-аналіз), елементи політичного моделювання і прогнозування.

У центрі трансформацій системи міжнародних відносин на початку 1990-х років перебували зміни в системі безпеки, які поставили на порядок денний міжнародної спільноти низку питань: подальша роль НАТО у забезпеченні європейської безпеки в нових геополітичних умовах; роль ЄС у міжнародній політиці; здатність європейських держав взяти відповідальність за побудову нової

системи безпеки. Спробою дати відповідь на ці питання стала розбудова в межах Євросоюзу Спільної зовнішньої політики і політики безпеки (СЗППБ) та СПБО як її складової.

Після розпаду СРСР НАТО втратило глобального ворога. Постало питання про визначення нового місця і завдань військово-політичного союзу в системі міжнародної безпеки. Війна в Перській затоці і розгортання конфлікту на Балканах свідчили, що в умовах розвитку постбіполярного світу основний акцент повинен бути зроблений не на протидії прямим зовнішнім загрозам, а попередженні та врегулюванні конфліктів, що виникають на релігійній, етнічній чи територіальній основі. Поширювалися нові загрози безпеці, у тому числі різні прояви тероризму. Розвиток конфліктів на Південному Сході Європи і просторах колишнього СРСР, поява нетрадиційних загроз безпеці, зародковий стан СЗППБ ЄС засвідчили актуальність збереження впливу НАТО.

Незважаючи на історичну відданість атлантизму, Велика Британія на початку 1990-х років де-факто опинилася в ситуації певного вибору між ЄС і НАТО. Будучи лідером європейських "атлантистів", офіційний Лондон усвідомлював необхідність участі в процесах європейської політичної інтеграції. Цим зумовлені вчинки уряду Дж. Мейджора у процесі підготовки Маастрихтського договору. Водночас за наполяганням британської сторони в договорі закріплено, що політика ЄС не повинна перешкоджати виконанню зобов'язань країнами-членами НАТО і має бути сумісною з політикою безпеки Альянсу (Ст. J 4), чим збережено його першість у системі колективної оборони. У Декларації про ЗЄС до Маастрихтського договору, прийняття якої ініціював Лондон, зафіксовано концепт Європейської оборонної ідентичності. У межах Альянсу рішення приймали одностайно уряди держав-членів, а головна частина національних збройних сил не була підпорядкована його командуванню. За часів "холодної війни" понад 95 % видатків британського оборонного бюджету були пов'язані з виконанням завдань НАТО [12, с. 95]. Тому Британія негативно відреагувала на створення франко-німецького підрозділу "Єврокорпус" за межами Альянсу як майбутньої основи СПБО ЄС.

У Сполученому Королівстві принципово не заперечували проти посилення європейського впливу в Альянсі, але вихід американських військ з Європи і послаблення впливу Вашингтона розглядали як

негативний сценарій. Тим більше, що війна в Перській затоці підтвердила відсутність ефективнішого військового механізму Заходу, ніж НАТО. Дві аксіоми британської політики щодо євроінтеграції – першість НАТО і міждержавний підхід до розвитку ЄС – залишалися непорушними і становили основу міжпартійного консенсусу.

Поміrkована стратегія уряду Сполученого Королівства щодо безпекових можливостей ЄС узгоджувалася з намаганням посісти центральну роль у процесі реформування НАТО. Першою знаковою подією в реформуванні Альянсу стало прийняття Лондонської декларації Північноатлантичної Ради від 5 липня 1990 р., в якій ішлося про необхідність продовження Альянсом виконання функцій у Європі. Визнаючи посилення невійськових викликів безпеці, учасники саміту висловили намір посилити політичну складову організації. У стратегічних документах Альянсу початку 1990-х років було прямо вказано, що розвиток європейської безпекової ідентичності матиме значну роль для подальшого зміцнення “європейської опори” всередині Альянсу. Такий стан фіксації ролі Європейських Співтовариств (із залученням Західноєвропейського союзу) як доповнення до НАТО відповідав поглядам керівництва і політикуму Великої Британії на організацію системи європейської безпеки, в якій місця для окремих структур безпеки не передбачалося.

В умовах нездатності ЄС дієво вплинути на врегулювання конфлікту на Балканах, НАТО у 1992–1995 рр. отримав можливість вперше проявити себе в новій ролі миротворця і на підтримку резолюцій ООН провів низку операцій зі спостереження та примусу до миру в колишній Югославії. У серпні–вересні 1995 р. Альянс (за участі британських військ) провів повітряну кампанію в Боснії та Герцеговині, а з грудня розпочав першу миротворчу операцію в межах виконання Дейтонських угод. За умови відсутності в ЄС і ЗЄС ресурсів для виконання відповідних місій вирішальну роль у врегулюванні конфлікту відіграли США і механізми атлантичного союзу. До провалу мирних ініціатив і дій Європейських Співтовариств у Югославії безпосередньо причетне керівництво Великої Британії, яке заблокувало французьку ініціативу про розгортання сил ЗЄС. Організація не мала збройних формувань, що скерувало ініціативи європейців у русло проатлантичної концепції європейської опори НАТО і дало змогу відкласти спірне питання про надання ЄС статусу військово-політичної організації, проти чого виступала Велика Британія.

Згідно з рішенням берлінського саміту Північноатлантичної Ради від 3 червня 1996 р. у розпорядження ЗЄС для проведення антикризових операцій мали виділятися Багатонаціональні оперативні сили НАТО. Будь-яке їх використання відбувалося лише після консультацій з Альянсом і погодження зі США. Між організаціями укладено угоду про обмін інформацією. ЗЄС, де-юре підпорядкований ЄС, де-факто був повністю залежний від НАТО. Між ЄС і НАТО не було офіційних відносин аж до січня 2001 р.

Проатлантична позиція Великої Британії вчоргове проявилася під час підготовки Амстердамського договору ЄС у 1996–1997 роках. В урядовій Білій книзі “Співпраця націй. Британський підхід. Міжурядова конференція Євросоюзу 1996” заперечувалася можливість поглибленого розвитку військових можливостей ЄС порівняно з Маастрихтським договором і підтверджувалася роль НАТО як основи безпеки країни. Оборонна співпраця мала розвиватися лише в межах Альянсу, де європейська складова могла діяти “у невеликих акціях”, в яких не задіяні північноамериканські члени організації [13]. На зустрічі глав держав та урядів країн НАТО в Мадриді 8–9 липня 1997 р. наголошено на необхідності розгортання інституційних контактів НАТО і ЗЄС. Однак проявила себе неефективність співпраці на рівні НАТО–ЗЄС–ЄС.

Неординарність європейської політики британських лейбористів, які повернулися до влади у травні 1997 року, зумовлена намаганнями вирішити традиційну і надзвичайно актуальну у постбіполярний період проблему дихотомії США–ЄС у зовнішній політиці Сполученого Королівства шляхом активізації міжнародних зусиль на обох напрямках. Британське керівництво намагалося досягнути позицій лідерства в Європі за наявності союзницьких відносин зі США і збереження провідних позицій у НАТО. Першому уряду Тоні Блера належить історична роль трансформації усталених підходів Великої Британії до європейської інтеграції у сфері зовнішньої політики і безпеки. Французько-британська декларація Сен-Мало 3–4 грудня 1998 р., згода на передачу Євросоюзу функцій ЗЄС, традиційна для Лондона активна підтримка розширення ЄС на держави Центрально-Східної Європи, які паралельно проходили процес входження в НАТО, сприяли налагодженню прямої співпраці між організаціями. Однак саме атлантизм проявив себе як головний принцип зовнішньої політики Великої Британії. Уряд супроводжував

європейську політику заявами про те, що стратегічне завдання Британії у відносинах з ЄС – поглиблення його співпраці з США, а створення СПБО розглядалося як зміцнення європейської складової НАТО [14, арк. 33]. Британія відстоювала можливість дій сил ЄС в операціях, де не задіяні сили Альянсу.

Косовська криза 1999 року і бомбардування Сербії силами НАТО без консультацій з ЗЄС свідчили про завершення періоду невизначеності у формуванні політики безпеки ЄС, сприяли подальшим трансформаціям позиції Великої Британії щодо інституційних змін у цій сфері інтеграції. Слабкість регіональних ресурсів безпеки викликала занепокоєння навіть у Лондоні, де усвідомили явний дисбаланс між військово-політичними можливостями НАТО і ЄС. Розбудова європейської оборонної ідентичності в межах Альянсу за відсутності військових можливостей Євросоюзу зазнала провалу.

Косовська кампанія свідчила про апогей могутності Альянсу (США) та відсутність конкуренції йому в Європі кінця ХХ ст. Утім реформування організації відповідно до нових реалій світової політики було далеке від завершення. Подальшого імпульсу реформам НАТО надали рішення ювілейного саміту Альянсу 24 квітня 1999 р. у Вашингтоні, на якому прийнято нову Стратегічну концепцію. Новий підхід до безпеки ХХІ ст. охоплював помірковане схвалення розвитку автономних європейських військових можливостей ЄС, що стимулювало залучення Великої Британії до європейської інтеграції. Хоча принципових змін у новій Стратегічній концепції організації не відбулося. У документі підтверджено рішення самітів НАТО 1994 і 1996 р. щодо розвитку європейської складової безпеки й оборони винятково в межах Альянсу. Так вчергове зафіксовано прийняту на Берлінському саміті НАТО формулу “відокремлюваних, але не окремих сил”. В комюніке саміту було вперше передбачено гарантований доступ ЄС до засобів планування НАТО.

На саміті Європейської Ради в Кельні у червні 1999 р. прийнято рішення про передачу мандата на виконання “петерсберзьких завдань” від ЗЄС до ЄС. Європейська Рада в Гельсінкі 10–11 грудня 1999 р. започаткувала перехідний етап розвитку стратегії відносин ЄС–НАТО з метою заміни наявних відносин ЗЄС–НАТО. У листопаді 2000 р. Рада ЗЄС у Марселі прийняла остаточне рішення про передачу більшості функцій організації до Євросоюзу. ЗЄС завершив

діяльність як оперативна організація, а офіційно припинив існування 30 червня 2011 р.

Центральним питанням функціонування СЗППБ залишалася юридична невизначеність стосунків ЄС з НАТО, від формалізації яких на пряму залежали можливості переходу СПБО до стадії практичної реалізації. Ішлося насамперед про передачу управління миротворчою операцією в Колишній Югославській Республіці Македонія. За наполяганням Британії та інших проатлантично налаштованих держав виконання місій ЄС могло розпочатися після нормативної фіксації “розподілу ролей” між організаціями. Переговори між сторонами щодо фіксації офіційних відносин НАТО і ЄС проходили напружено. Основні протиріччя між союзниками виникли з питань можливості структур Євросоюзу самостійно планувати проведення операцій, допуску до проведення місій ЄС європейських членів НАТО, які не входили до об’єднання, зокрема, Туреччини, влада якої погрожувала зірвати домовленості. Лише під тиском Вашингтона Анкара поступилася. Туреччині надали право брати обмежену участь в акціях СПБО. Ініціатором переговорів між НАТО, ЄС і Туреччиною у березні–грудні 2001 р. офіційно була Велика Британія [15, с. 57].

Постійною проблемою у стосунках атлантичних союзників залишався разючий дисбаланс в обсягах фінансування оборони в США і державах Західної Європи. Пошук компромісу пришвидшили терористичні атаки на США у вересні 2001 р., початок військової операції НАТО в Афганістані і підготовка Вашингтона до інтервенції в Ірак. Коригування міжнародних пріоритетів і військової стратегії США, необхідність мобілізації сил для військових операцій в Азії призвели до передачі європейцям миротворчих операцій на Балканах.

Теракти на території США 11 вересня 2001 р. відкрили нову сторінку в історії Північноатлантичного Альянсу, члени якого уперше застосували норми ст. 5 Вашингтонського договору 1949 року про колективну оборону. Бойові дії в Афганістані восени 2001 року під проводом НАТО стали першою місією Альянсу за межами євроатлантичного простору і показали реальність продовження політики домінування американсько-британського тандему у політиці безпеки західних держав. Водночас змінилася проблематика трансатлантичних відносин. Якщо у період “холодної війни” і 1990-х роки предметом уваги американських і європейських партнерів були

проблеми Європи, то у 2000-ті роки співпраця була більш орієнтована на глобальні проблеми і розвиток третіх регіонів.

Процес налагодження регулярних контактів ЄС і НАТО, активна фаза якого тривала у другій половині 1990-х – на початку 2000 рр., призвів до юридичного встановлення офіційних відносин між організаціями. Під тиском обставин Вашингтон погодився на запропоновану ЄС концепцію “Берлін плюс” про розподіл повноважень між організаціями. 16 грудня 2002 року в Брюсселі проголошено відкриту частину домовленостей – Декларацію Європейського Союзу і НАТО. Документ зафіксував стратегічне партнерство між сторонами, підтримку Альянсом СПБО, надання ЄС гарантованого доступу до засобів планування і ресурсів НАТО. Операції ЄС могли відбуватися за двома схемами – спільно з силами Альянсу і самостійно (за погодженням). Вищим керівником операцій ЄС з використанням ресурсів Альянсу став перший заступник верховного головнокомандувача Об’єднаними збройними силами НАТО в Європі. Підсумкову рамкову угоду затвердили 17 березня 2003 р. Досягнення угод з Альянсом дало змогу ЄС 1 січня 2003 р. розпочати першу поліцейську місію в Боснії і Герцеговині.

За оцінками В. Журкіна, угоди формату “Берлін плюс” стали успіхом Європейського Союзу, який остаточно домігся визнання своєї оборонної спроможності від основного партнера – НАТО [7, с. 84]. Однак “розподіл ролей” проведено зі збереженням status quo в системі європейської безпеки – НАТО зберегло функцію ударної сили у військових конфліктах і гаранта колективної оборони, а на ЄС покладено функції проведення поліцейсько-миротворчих місій і надання гуманітарної допомоги. Угоди зафіксували другорядність ЄС у системі європейської безпеки. Водночас відзначаємо різну природу організацій. ЄС ніколи не ставив завдання стати класичним військово-політичним союзом, яким є НАТО. Тому вони покликані взаємодоповнювати один одного.

Велика Британія відіграла активну роль в укладенні угод “Берлін плюс”. Британський уряд, за погодженням зі США, відкинув ініціативи про посилення СПБО, зокрема, розробку концепції Європейського союзу безпеки та оборони, відстояв формулу “розподілу ролей” між організаціями і погодження з НАТО діяльності Європейських сил швидкого реагування.

Участь в іракській війні 2003 р. максимально підняла ставки для керівництва Великої Британії у намаганні поєднати інтереси на атлантичному та європейському векторах зовнішньої політики. Ця війна розколола Атлантичний Альянс і спричинила його послаблення. Альянс вступив у період найбільшої кризи за усю історію свого функціонування, комплексними причинами якої стали розходження американської і європейської стратегічних оборонних культур. Загроза політичного конфлікту між союзниками і відокремлення ЄС як військово-політичної організації стимулювали досягнення компромісу американської адміністрації з європейськими партнерами.

Унаслідок здобутого компромісу за ініціативи Великої Британії наприкінці 2003 р. ЄС отримав дві оперативні складові – Цивільно-військовий осередок (Civil/military cell) для здійснення раннього попередження і стратегічного планування при Військовому штабі в Брюсселі та осередок оперативного планування дій сил ЄС при штабі Верховного головнокомандувача сил НАТО в Європі для забезпечення підготовки військових операцій Союзу з використанням засобів НАТО. Правління лейбористів засвідчило, що британський уряд був готовий сприяти розвитку СЗППБ ЄС тією мірою, в якій це було потрібно йому і США.

Незважаючи на вагоме історичне значення і практичний оперативний потенціал угод “Берлін плюс”, після їх підписання відносини між ЄС і НАТО не стали менш проблемними. Альянс та американські адміністрації традиційно скептично сприймали формування ресурсів Євросоюзу у сфері безпеки та оборони як потенційного конкурента. Адміністрація Дж. Буша-молодшого не вважала себе надмірно зобов’язаною перед європейськими партнерами і діяла згідно з власними міжнародними амбіціями. Так можна розцінити ініціативу американської адміністрації щодо створення Сил швидкого реагування НАТО. Їх функції передбачали участь у повномасштабних бойових діях у будь-якій точці світу, включали попередження і стабілізацію в зоні конфлікту, що фактично нівелювало зусилля зі створення ЄСШЛ. Британська сторона очікувано надала пріоритет розвитку перших. З 2004 р. ЄСШЛ залучалися до виконання різних операцій, зокрема, гуманітарних і поліцейських. Така оперативність дисонувала зі станом ЄСШР.

Під час підготовки Договору про Конституцію для Об'єднаної Європи, а згодом Лісабонського договору ЄС уряди Т.Блера і Г. Брауна відстоювали традиційні позиції стримування інституціоналізації та автономізації СЗППБ, особливо СПБО, наполягали на збереженні норми про необхідність узгодження зобов'язань держав-членів Євросоюзу зі зобов'язаннями держав НАТО. На крайніх проатлантичних позиціях перебували консерватори. Єдиною парламентською політичною силою Великої Британії, яка беззастережно підтримувала розвиток СПБО, була Партія ліберальних демократів.

У період правління уряду Г. Брауна (2007–2010 рр.) відбулися зміни у ставленні американської адміністрації до проблеми європейської політики безпеки. Зокрема, у 2008 році посол США в НАТО В. Нуланд заявила про необхідність підвищувати європейські можливості безпеки в межах СПБО. Свою позицію щодо СПБО змінив навіть давній критик ЄС З. Бжезінський, який закликав Вашингтон змушувати Європу до активних дій на політичній і військовій арені [4, с. 147]. Зміна тональності американського керівництва щодо розвитку європейських механізмів безпеки зумовлювалася об'єктивними наслідками. НАТО перебувало у стані стратегічної кризи. Як наголошує А. Мартинов, НАТО вийшло за межі своєї географічної відповідальності, але не перетворилося на глобальну систему безпеки [10, с. 175]. Однією з головних проблем діяльності Альянсу стала недостатня участь держав Європи у забезпеченні його оборонних структур в умовах прагнення американців передати ініціативу зі захисту рубежів Європи в руки самих європейців. Серед провідних членів організації лише США і Велика Британія забезпечували передбачений необхідний рівень військових видатків на рівні 2 % ВВП. НАТО на 2/3 фінансувалося за рахунок США. Європейці за останні чверть століття втратили здатність захищати свої території у випадку тотальної війни.

Послаблення міжнародних позицій Сполучених Штатів і криза політичного розвитку НАТО потребували більшої згуртованості, посилення відповідальності держав ЄС за безпеку регіону і ближньої периферії. Натомість спостерігалось посилення відмінностей у позиціях європейців щодо актуальних проблем розвитку міжнародних відносин у регіоні, зокрема, відносин з Росією. Явний програш стратегії США і керівництва НАТО щодо надання Україні і Грузії статусу кандидатів на вступ до Альянсу засвідчили результати

Бухарестського саміту 2–4 квітня 2008 р. Лідери Франції і ФРН, остерігаючись погіршення відносин з Москвою і посилення впливу США, наклали вето на американсько-британські ініціативи з надання згаданим державам Плану дій щодо членства. Американському впливу в Європі завдано чергового удару. НАТО і ЄС не досягли взаємодії у процесі російсько-грузинського конфлікту в серпні 2008 року.

З приходом до влади в США адміністрації президента Б. Обами в НАТО розпочався процес активних пошуків виходу зі застою. Ювілейний саміт Альянсу 3–4 квітня 2009 р. у Страсбурзі і Кельні відзначився пошуками шляхів підвищення ефективності організації в кризових ситуаціях. Основний акцент зроблено на реформуванні структур НАТО на засадах економічної ефективності. Учасники саміту констатували потребу в стратегічній співпраці між НАТО та ЄС, визнавши важливість посилення СПБО.

Паралельно з дискусіями щодо майбутнього Північноатлантичного Альянсу відбувалася ратифікація Лісабонського договору Європейського Союзу 2007 р., який не сприяв кардинальному посиленню СПБО. Слабкість регіональних структур безпеки підтвердила неспроможність замінити оборонні гарантії США. Європейський Союз значно відставав по усьому комплексу військових ресурсів, що зумовлювало його підпорядковане становище і залежність від Альянсу. Наприклад, витрати на оборону європейських членів Альянсу у 2011 р. становили 1,6 % ВВП (282,9 млрд дол.), тоді як США – 4,8 % ВВП (685,6 млрд дол.) [16, с. 26]. При цьому на НАТО припадало 60 % світових оборонних витрат. На відміну від американців, європейці не мали достатніх транспортних засобів, гвинтокрилів, високоточної зброї для здійснення військових операцій. На політичному рівні відставання ЄС від можливостей НАТО у сфері безпеки засвідчило довгоочікуване повернення Франції до військових структур Альянсу у 2009 р. Керівництво Великої Британії привітало такий крок французьких партнерів.

У цих обставинах Північноатлантична Рада на саміті в Лісабоні 20 листопада 2010 р. прийняла рішення розширити підхід до розв'язання кризових ситуацій та вдосконалити можливості НАТО у забезпеченні стабілізації та відновлення постконфліктних регіонів. Прийнята нова Стратегічна концепція НАТО одним із головних завдань організації визначила запобігання і врегулювання конфліктів, стабілізацію ситуації в конфліктних регіонах, що фактично збігалось

зі завданнями Євросоюзу і свідчило про діяльність обох організацій на спільному територіально-функціональному просторі. Практична співпраця між силами та персоналом НАТО і ЄС відбувалася лише під час місій у Македонії, Боснії і Косово, у боротьбі з піратством у Сомалі, з окремих питань врегулювання ситуації в Афганістані. Водночас питання Іраку і Дарфура не входили до спільного порядку денного.

Європейська політика британського уряду Д. Кемерона не сприяла посиленню європейської оборонної ідентичності, поглибленню відносин СПБО ЄС і структур НАТО. Принцип атлантизму залишався ідейно-політичною опорою зовнішньої політики Великої Британії. Утім, характерною особливістю британського атлантизму у цей період стала його прагматизація. Коригування підходів керівництва Великої Британії до атлантичної політики не мало системного впливу на участь у європейській оборонній інтеграції, яка залишалася помірковано-негативною. Першість атлантичних зобов'язань засвідчена Д. Кемероном при підписанні угод про військову співпрацю з Францією у листопаді 2010 р. Під час міжнародної військової кампанії в Лівії у березні–жовтні 2011 року британський уряд наклав вето на французькі пропозиції про передачу силам ЄС можливості здійснювати оперативні дії і створення Європейського командного центру операції, надавши перевагу штабу НАТО [10, с. 254] Немоżliвість дійти консенсусу держав ЄС щодо проведення операції проти режиму М. Каддафі, військово-технічну залежність від ресурсів США показали політичну і військово-технічну неспроможність СПБО стати механізмом гарантування безпеки Європи.

Скорочення кількості британських військ на 8 % і видатків на оборону, яке розпочалося незадовго після приходу до влади коаліційного уряду у 2010 р., критичне ставлення британських консерваторів до розвитку СПБО дисонувало з тодішньою позицією Вашингтона. Альянс висловив готовність до співпраці з Євросоюзом у процесі реалізації програми “Розумна оборона” (“Smart defense”), одне зі завдань якої – збалансованість американського та європейського потенціалу. Однак британське вето на розвиток збройних сил Євросоюзу, озвучене ним під час саміту в Брюсселі 19-20 грудня 2013 року, засвідчило, що Лондон більше не робив ставку на ЄС як суб'єкта політики безпеки.

Першість атлантизму у зовнішній політиці Великої Британії вчергове проявилася під час кризи міжнародних відносин у зв'язку з початком збройної агресії Росії проти України. Події в Україні стимулювали активізацію діяльності НАТО у період відносного застою організації від початку 2000-х р. Російська агресія засвідчила необхідність переформатування європейської політики США і НАТО, їх повернення до європейської зони зосередження у зв'язку з відновленням стратегічної загрози зі Сходу. Відповідно до рішень саміту в Ньюпорті (Уельс) 4-5 вересня 2014 р. британський уряд виступив одним із провідних учасників формування нових військових з'єднань НАТО. З метою стримування російської агресії заплановано передислокацію з Німеччини до Польщі і країн Прибалтики до 20 тис. британських військових на постійній основі. Під британським командуванням у 2015 році розпочато формування Об'єднаних експедиційних сил. Про можливість виділення сил Альянсу в розпорядження ЄС не йшлося. У країнах Балтії і Польщі створено нові регіональні центри військового командування і контролю. Про подібні плани в діяльності ЄС не могло бути й мови. НАТО затвердив заходи підготовки до реагування на гібридні війни, на зразок російських дій в Україні. Задекларовано перегляд тенденції скорочення військових бюджетів, зобов'язання держав-членів відновити і підтримувати основні видатки на оборону на рівні 2% ВВП і 20% військового бюджету на нове устаткування упродовж десяти років. Тож ультимативні вимоги президента США Дональда Трампа до європейських членів НАТО щодо дотримання першого показника не є новими.

Міжнародна криза, спричинена російсько-українським конфліктом, загострила проблеми європейської єдності, здатності ЄС і держав-членів проектувати політико-дипломатичні та військово-політичні ресурси на захист власної безпеки. Недостатній рівень впливу євроінституцій на міжнародній арені, відмінність міжнародних інтересів держав-членів, слабкість військових структур консервували залежність європейців від американських гарантій безпеки. Як писав З. Бжезінський, "Європа мусить визначити свій політичний статус і далі залежати від Америки заради власних інтересів" [4, с. 67].

У складних умовах невизначеності подальшого розвитку ЄС та взаємин Великої Британії з об'єднанням на фоні процесу "Brexit" її керівництво надало перевагу структурам Альянсу. Саме з НАТО британський уряд ототожнює реальний механізм збереження свого

впливу на міжнародній арені. Головну ставку Лондон зробив на розвиток Сил реагування Альянсу як чинник протидії можливій російській агресії на території держав НАТО і ЄС. У Національній стратегії безпеки та оборони Сполученого Королівства 2015 року в системі ключових партнерів держави на євроатлантичному просторі ЄС згаданий останнім після НАТО, США, Франції, Німеччини та інших [17, с. 53]. Структури безпеки Євросоюзу традиційно розглядають як доповнення до Альянсу. З 2014 р. спостерігалось поживлення участі Великої Британії в діяльності сил і розвитку ресурсів Альянсу. Її керівництво виділяло техніку для Балтійського повітряного патрулювання союзних військ, кораблі й армійські підрозділи для навчань НАТО, спільно зі США працювало над накопиченням військових ресурсів у Польщі, розвивало інтенсивну військову співпрацю з Францією, Німеччиною, Італією, Іспанією, партнерами з Північної групи (зокрема, Польща, Швеція, Фінляндія), формувало спільні експедиційні сили в межах НАТО, трансформувало Королівські Збройні Сили відповідно до потреб часу. Водночас Велика Британія продовжувала брати участь у ряді місій ЄС і розвитку механізмів цивільного захисту. Британська сторона взяла активну участь у розробці рішень Варшавського саміту НАТО 8–9 липня 2016 р. Головними завданнями співпраці НАТО з ЄС визнано протидію гібридним загрозам, зміцнення оборонного потенціалу, безпеку морського простору і проведення військових навчань. З травня 2015 р. ЄС і НАТО вирішили об'єднати зусилля у галузі кібербезпеки і боротьби з гібридними конфліктами. Альянс підтримав зусилля Союзу в Егейському морі з контролю за нелегальними міграційними потоками з країн Африки і Близького Сходу.

На фоні активізації діяльності Альянсу в Європі Європейський Союз не оминув нагоди нагадати про себе як суб'єкта світової політики безпеки і партнера НАТО та нарешті представив сучасну комплексну стратегію викликів на назрілі проблеми безпеки. Напередодні зустрічі Північноатлантичної Ради у Варшаві, на своєму саміті в Брюсселі 28 червня 2016 р. Європейська Рада розглянула документ "Глобальна стратегія зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу". Порівняно зі Стратегією європейської безпеки 2003 р. зафіксовано розширення переліку викликів безпеці. ЄС нарешті офіційно визнав необхідність поєднання "м'якої" і "твердої" сили в своїй діяльності для забезпечення глобальної ролі [18]. У

висновках саміту Європейська Рада акцентувала увагу на автономії Союзу у прийнятті рішень і процедур, необхідності дотримання принципу відкритості у співпраці з НАТО.

Серед іншого документ мав завдання переконати світову спільноту, насамперед США і НАТО, у згуртованості Євросоюзу, незважаючи на результати британського референдуму 23 червня 2016 р. Досягнення більшої єдності ЄС без Великої Британії не гарантована. У той час, коли НАТО здійснює практичні дії щодо європейської оборони, ЄС все ще формує плани посилення оборонного потенціалу, вдовольняючись “стратегічною автономією”. Євросоюзу доведеться провести значну роботу, аби досягти статусу глобальної сили в контексті традиційного військово-політичного впливу, навіть в межах розширених “петерсберзьких завдань”. Залежність від НАТО надалі стримує міжнародний вплив ЄС.

Гіпотетично Велика Британія у перспективі може вирішити повернутися до складу Європейського Союзу лише тоді, коли США у військовому плані відійдуть з Європи, а об’єднання візьме на себе принаймні частину функцій колективної безпеки НАТО. В сучасних умовах така перспектива видається нереалістичною (принаймні, доки не буде нівельована загроза тотальної війни з боку Росії), але в умовах недостатньо прогнозованого розвитку системи міжнародних відносин, посилення нетрадиційних загроз безпеки (тероризм, кібератаки, фінансові злочини, гібридні війни, транскордонна злочинність) – теоретично можлива. Для ЄС важливо поглиблювати співпрацю з Альянсом як запорукою посилення свого глобального впливу і водночас активізувати розвиток СПБО.

З 1 січня 2017 р. Велика Британія очолила командування 3-тисячним контингентом Високомобільних Об’єднаних сил підвищеної готовності НАТО (загальна чисельність 20 тис. чол.), до яких задіяні 14 держав¹⁹. Велика Британія очолює новостворену багатонаціональну бойову групу оперативних сил в Естонії і бере участь в аналогічній групі на території Польщі. В обставинах недостатньо прогнозованої політики американського керівництва щодо збереження домінування США в системі європейської безпеки королівство отримало можливість реалізувати власні лідерські амбіції в Європі через атлантичні структури. Однак в умовах зменшення впливу на європейські політичні процеси і погіршення відносин з регіональними партнерами через вихід з ЄС, скорочення

військових видатків, збереження залежності від США у головних параметрах безпеки, реалізувати таку можливість буде складно.

Отже, Велика Британія відіграла важливу роль у становленні офіційних відносин між ЄС і НАТО, розподілу повноважень між організаціями з огляду на їхню діяльність на одному полі безпеки, закріплених у договорах “Берлін плюс”. Позиція Великої Британії як вірного прихильника атлантизму і першого союзника США стала одним із вирішальних і водночас суперечливих чинників становлення СПБО ЄС. Політична і стратегічна криза НАТО на початку 2000-х р. посилила актуальність створення європейських оборонних структур. Однак неспроможність держав ЄС сформувати належні військові ресурси у намічені строки, спротив “атлантистів” (насамперед Великої Британії) призвели до загальної невдачі автономізації СПБО. Чинний “розподіл ролей” між організаціями знижує мотивацію держав ЄС для розвитку автономного військового потенціалу і призводить до перманентних проявів політичного безсилля об’єднання. Події навколо російсько-українського конфлікту 2014 р. довели проблемність поєднання інтересів ЄС і НАТО без патронату США, які залишаються центральним елементом системи атлантичної взаємодії.

Керівництво Великої Британії різних періодів напряду причетне до стратегічної і військово-технічної слабкості СПБО ЄС, нездатності Союзу бути гарантом безпеки своїх територій і дієво реагувати на відповідні проблеми в державах найближчої периферії. Тому вихід Британії з ЄС може надати додаткові можливості для розвитку СПБО, наприклад, довгоочікуваного створення Європейської армії. Водночас вилучення з потенціалу об’єднання значних ресурсів Сполученого Королівства у сфері безпеки та оборони послабить загальні військово-політичні і військово-технічні можливості ЄС, ускладнить його непрості стосунки з НАТО.

Список використаної літератури

1. Biscop S. The UK and European defence: leading or leaving // *International Affairs*. Oxford: The Royal Institute of International Affairs, 2012. N 88:6. P. 1297–1313.
2. Cyr A. Britain, Europe and the United States: change and continuity // *International Affairs*. Oxford: The Royal Institute of International Affairs, 2012. N 88:6. P. 1315–1330.

3. Oliver T. A European Union without the United Kingdom. The geopolitics of a British exit from the EU // LSE Ideas. Strategic update 16.1. February 2016. 21 p.
4. Brzezinski Z. Strategic vision: America and the crisis of global power. New York: Basic Book, 2012. 208 p.
5. Дилеммы Британии: поиск путей развития: монография / под ред. А. А. Громько (отв. ред.), Е. В. Ананьевой. Москва: Весь Мир, 2014. 480 с.
6. Андреева Т. Н. Британская стратегическая культура между европеизмом и атлантизмом на рубеже XX–XXI веков // Европеизм и атлантизм в политике стран Европейского Союза / отв. ред. Н. К. Арбатова. Москва: ИМЭМО РАН, 2009. С. 45–65.
7. Журкин В. В. Военная политика Евросоюза: монография. Москва: Международные отношения; Институт Европы РАН, 2014. 256 с.
8. Казанчев Д. В. Трансформация НАТО в контексте формирования системы безопасности в Европе (1991–2013 гг.): автореф. дисс. ... канд. ист. наук: 07.00.15. Москва, 2013. 28 с.
9. Мартинов А.Ю. Спільна зовнішня та оборонна політика Європейського Союзу (90-ті рр. XX ст. – 10-ті рр. XX ст.). Погляд з України: монографія. Київ: Інститут історії України НАН, 2009. 262 с.
10. Яковенко Н. Л. Велика Британія в міжнародних організаціях: навчальний посібник. Київ: Київський університет, 2011. 400 с.
11. Грубінко А. В. Велика Британія в системі європейської зовнішньої і безпекової політики (1990–2016 рр.): монографія. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2017. 640 с.
12. Peters D. Constrained Balancing: The EU's Security Policy. Basingstoke, 2010. 264 p.
13. White Paper on the 1996 Intergovernmental Conference. Volume II. United Kingdom // European Parliament. 18 September 1996. URL : http://www.europarl.europa.eu/igc1996/pos-en_en.htm#top (дата звернення: 26.02.2019).
14. Лист Надзвичайного і Повноважного Посла України у Сполученому Королівстві Великої Британії і Північної Ірландії В. Василенка Начальнику Другого Територіального управління МЗС України К. Тимошенку. №4244/424-110-108 від 07.02.2001 р. // Відділ державного архіву МЗС України. Ф. 8. Оп. 107. Спр. № 194. Арк. 33.
15. Кудряшова Ю. С. Роль Турції в контексте отношений ЕС–НАТО // Мирровая политика: взгляд из будущего. Материалы V Конвента РАМИ / под общей ред. А. В. Торкунова. Москва: МГИМО-Университет, 2009. С. 57.
16. Hallams E. A Transatlantic Bargain for the 21st century: the Unite States, Europe and the Transatlantic Allianceshington: Strategic Studies Institute and U.S. Army War College Press, September 2013. 95 p.

17. National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review 2015. A Secure and Prosperous United Kingdom. Presented to Parliament by the Prime Minister by Command of Her Majesty. November 2015. London, 2015. 95 p.
18. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy. June 2016. Brussels, 2016. 56 p.
19. British Force lead NATO spearhead force. 01 January 2017 // The British Army. Ministry of Defence. URL : <http://www.army.mod.uk/news/28881.aspx> (дата звернення: 19.02.2019).

МОДЕЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ ДЛЯ БЕЗПЕКИ ОСОБИ, СУСПІЛЬСТВА, ДЕРЖАВИ: РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА КІБЕРВІЙНА

Анотація. Розвиток інтернет-технологій у світі, що відбувається шаленими темпами має позитивні та негативні сторони. Серед позитивних сторін: економія часу, грошей; зручність; простота використання інтернет-технологій та ін. Поряд із тим, інтернет-технології мають негативні сторони, які погано впливають на особу, суспільство та державу. Безпека особистості залежить від її рівня знань та правильного використання часу та інформаційних ресурсів. Безпека суспільства та безпека держави часто стикається із кібербезпекою у віртуальному просторі.

Кібератаки національних інформаційних ресурсів є елементами психологічної та інформаційної війни. Унаслідок російсько-української війни, кібератаки на національні ресурси стали відбуватися часто. Захист, безпека національного простору залежить від безпеки особистості у віртуальній реальності. Використання і популярність соціальних мереж може бути національною загрозою, оскільки російські хакери користуються такими методами. Особисті дані, які особа поширює через мережу не мають високого рівня захисту. Поряд із тим, мережа може поширювати неправдиві відомості, фейки та багато недостовірної інформації з метою маніпуляції громадською думкою.

Важливу роль для безпеки суспільства та держави відіграє національна інтернет-журналістика. Традиції, які склалися навколо національної моделі, не завжди гарантують безпеку для особи і користувача мережі. Захист національної безпеки залежить від особистої безпеки, а також інформаційної, носієм якої є журналістика. Тому важливо сформувати модель національної журналістики для безпеки у кіберпросторі.

Ключові слова: безпека, кіберпростір, журналістика, публіцистика, інформаційна війна, фейки.

Abstract. In the article analysed of communication models (journalisms, Internet-journalism). An author knows social communication in three aspects: the nations, the globalizations (virtual reality), an ethics. An author analysed main models are in modern informative space. An author constructed own model of national journalism for safety: the persons, the societies, the states.

The development of Internet technologies in the world, which is happening at a crazy pace, has positive and negative sides. Among the positive sides: saving time, money; convenience; ease of use of Internet technologies, etc. At the same time, Internet technologies have negative sides that badly affect the person, society and the state. Personality security depends on its level of knowledge and the correct use of time and information resources. Public safety and state security often encounter cyber security in the virtual space.

The cyberattacks of national information resources are elements of a psychological and information warfare. As a result of the Russian-Ukrainian war, cyberattacks on national resources began to occur frequently. Protection, security of the national space depends on the security of the individual in a virtual reality. The use and popularity of social networks can be a national threat, since Russian hackers use such methods. The personal data that a person disseminates through the network does not have a high level of protection. At the same time, the Network may disseminate false information, fake information and many inaccurate information for manipulating public opinion.

National Internet journalism plays an important role in the security of society and the state. The traditions that have developed around the national model do not always guarantee the security of the individual and user of the Web. The protection of national security depends on personal security, as well as on the informative, which is the bearer of journalism. Therefore, it is important to form a national journalism model for security in cyberspace.

Keywords: informative space, virtual reality, social communication, journalism, globalization, natiogenesis, blog, informative sphere, informative safety.

Вступ та постановка проблеми

У час шаленого розвитку техніки та комунікації, зокрема інтернету (інтернет-журналістики, соціальних мереж) перед дослідниками постають питання: наскільки безпечна для держави, людини, суспільства віртуальна реальність; які моральні норми варто застосовувати журналістам, які працюють в інтернет-журналістиці; які загрози чатують на користувача соціальних мереж? Сьогодні сучасна людина не бачить свого життя без спілкування у “Фейсбуці”, “Контактах”, чатах, тобто віртуальній реальності. Поряд з тим, що віртуальна реальність дає багато можливостей, стираючи грані між простором, віртуальна реальність є великою загрозою для особистісної безпеки людини і безпеки інформаційного простору нації. Чому ж маса, масове спілкування таке важливе і небезпечне водночас? Як поєднати націогенез, віртуальну реальність та масову комунікацію? Яка національна модель журналістики дієва і чому журналістика важлива для безпеки суспільства, особи, нації? Проаналізуємо праці дослідників масової комунікації, зокрема журналістики та інтернету.

Історіографія питання

Серед важливих досліджень масової комунікації значне місце займає вивчення глобалізації та масової комунікації; інтернету та масової комунікації. Це праці таких учених: С. Квіта (“Масові комунікації”), стаття І. Карпи, М. Павлюх (“Інтернет: небезпечна

віртуальна реальність”), О. Колісник (“Інтернет-журналістика у світлі медіа-досліджень”), О. Зернецької (“Глобальний розвиток систем масової комунікації...”), Г. Маркової (“Масова комунікація в умовах глобалізації...”). Представник киево-могилянської школи С. Квіт розглядає масову комунікацію в контексті глобалізаційних процесів. Автор виокремив кілька американських підходів у вивченні журналістики, її головні функції (контроль медіа владою та іншими силами), ввів поняття “комунікаційного хаосу в нелінійній системі світу” [8]. Важко погодитися з думкою С. Квіта, що журналістика обслуговує тоталітарні режими, а незалежні медіа можливі тільки за бажання нації. Інтерактивність С. Квіт розуміє як багатосторонній інформаційний обмін з користувачем, з окремими представниками та усією аудиторією.

Думки О. Зернецької у праці “Процеси глобалізації й трансформації систем масової комунікації” змушують нас надалі говорити не тільки про існування інформаційної індустрії, а й “індустрії масової комунікації – індустрії впливу на людину, суспільство й цивілізацію” [6]. Г. Маркова виокремила кілька головних аспектів глобалізації, серед яких комунікаційні імперії, транснаціоналізація масової культури, технологічні імперативи, горизонтальна інтеграція комунікативної індустрії, технологічна конвергенція між різними секторами комунікаційних індустрій. Важко не погодитись із дослідницею, яка розуміє глобалізацію як світовий контекст, у якому формується національна інфраструктура [11, с. 336].

Теорія мас та еліти (С. Вовканич), бунт мас (Х. Ортега-і-Гасет) не завжди пов’язані тільки з механізмами активності, взаємовпливів політики і ЗМІ. Маса і масове спілкування набирають нових форм і тісно пов’язані з націогенезом та поняттям “нація”. Прикладами особливого націодуховного виду масового спілкування постають: “Революція на граніті” та “Помаранчева революція”, в яких був задіяний компонент націотворення і духовності. Старими націями керує провидіння (духовний чинник) і нація – формація трансцендентальна, понадчасова (дефініція. – М. П.). Подібні ідеї висловлюють В. Буряк та В. Демченко – представники дніпровської наукової школи. В. Демченко узагальнює теорії масової комунікації українських учених, поділяє їх на наукові школи, розвиває думку про глобалізацію та національну ідентичність, слушно вводить поняття глобалізації

масової комунікації, глобалізації як мегаявища, як конвергенцію національних ЗМК та націоналізацію інформаційного простору, тобто “націоглобалізацію”. В. Буряк розглядає масову комунікацію як соціальну реалізацію інформації, виокремлює текст як важливу структурну одиницю масової комунікації [1, с. 2]. Для цього застосований термін “інформаційна сутність комунікації” – первинна, форма її інтерпретації (текст) – вторинна. Текст – це продукт спілкування, що володіє певною самостійністю як засіб впливу на аудиторію.

Мета статті – досліджуючи праці вчених про безпеку суспільства, особи, нації з’ясувати роль національної моделі журналістики в інформаційному просторі; відобразити взаємозалежність національної журналістики, глобалізації та кібербезпеки. Мета передбачає такі завдання:

- зробити огляд важливих досліджень із масової комунікації та інтернет-простору, інтернет-журналістики;
- проаналізувати соціокомунікативні моделі журналістики та з’ясувати, які з них сьогодні переважають;
- дати дефініцію російсько-української кібервійни;
- встановити взаємозалежність кібербезпеки та журналістики в національних масштабах;
- розглянути кіберзлочинність унаслідок ведення російсько-української війни, зокрема кібератаки, хактивізм та інші порушення;
- сформулювати свою модель національної журналістики, яка буде ефективною для безпеки українців та держави.

Сьогодні популярні дослідження інтернету і систем масової комунікації. Маємо ставлення до віртуальної реальності: позитивне, коли дослідники намагаються віртуальну реальність і електронні ЗМК розглядати як потужний людський індустріальний розвиток, розвиток масової комунікації, створення блогосистем (О. Колісник), та негативний, коли дослідники вбачають у віртуальній реальності загрозу людській психіці, тобто етичний аспект віртуалізації (М. Павлюх). О. Колісник розглядає блогосферу як соціальну мережу [9, с. 122], важливе середовище для вивчення суспільної думки, блог визначається повноцінним та автономним різновидом журналістської діяльності. Наша позиція збігається із однойменною статтею, названою вище й охоплює аспект етичності процесів віртуалізації [12]. І. Карпа досліджує мову та ефективність інтерактивної комуні-

кації. Інтерактивна комунікація подана як нелінійний, екстрадинамічний, багатовекторний процес спілкування гіпертекстуального середовища, опосередкований високотехнологічними засобами передачі даних та доступу до них [7, с. 193]. Важливим в аналізі систем масової комунікації постає пресупозиція або підтекст. Нашому дослідженню близька третя структура комунікації, коли від мовця залежить ефективність комунікаційного процесу.

Особливе місце серед джерел вивчення масової комунікації займає дослідження кийського науковця Г. Почепцова “Теорія комунікації”, яка розкриває комунікацію як цивілізаційний феномен. Цікавий у дослідженні розгляд масової комунікації з погляду паблік рилейшнз, пропаганди, реклами. Серед комунікативних моделей Г. Почепцов досліджує психоаналіз, групову терапію, нейролінгвістичне програмування [13]. Аргументовану, іміджеву і пропагандивну комунікації автор виокремив у різні види комунікації. Г. Почепцов перший в Україні описав механізм інформаційної війни (розділ у книзі). Велику увагу автор звернув на психологічні та пропагандивні війни. Досліджено міфологічну, художню, перформансну комунікації. Праця Г. Почепцова – синкретичне дослідження, в якому автор вводить ключові компоненти масової комунікації: цільова аудиторія, канал, метакомунікативні знання, контекст.

Зокрема, М. Житарюк, аналізуючи соціокультурні моделі журналістики як і Є. Прохоров та Є. Ахмадулін, розглянув її як “складну соціальну систему – не просто суспільний, політичний, культурний, державотворчий, державозміцнюючий, плюралістичний та демократично-ціннісний феномен, а насамперед соціокультурний адекват дійсності (з усіма вадами та досягненнями), який функціонує за правилами соціокультурної моделі” [5, с. 48], запровадив поняття “соціокультурного адеквату дійсності”, розглянув журналістику як живий організм, соціокультурний феномен, складний, універсальний механізм. Цікаво у праці подано первинну та вторинну моделі віртуалізації. Вторинна модель віртуалізації, згідно з якою формується певна множинність фактів, які відрізняються від первинного джерела, нашоухує нас на думку про множинність/нескінченність віртуальних реальностей, конструйованих ЗМК, що проілюстровані на рисунку 1.

ЗМК: ФАКТ-1 → ФАКТ-2 → ФАКТ-3 → ФАКТ-4 →... ∞,

Рис. 1. Множинність/нескінченність віртуальних реальностей

коли поняття “нескінченність” (∞) (+ чи –) визначається за загальною тональністю фактів (позитивних чи негативних). Відмінність журналістики та масової комунікації М. Житарюк вбачає у різниці феноменів: феномен масової комунікації ширший, аніж феномен журналістики, хоча зароджений у її надрах. Досить вдало у монографії подано поняття “політичного дисонансу” на прикладі “кольорові – кольорові”, соціокультурні моделі, які описав та проаналізував автор, проілюстровано систему журналістики-публіцистики і національної моделі журналістики. У статті М. Житарюка “Проблемні аспекти моделей журналістики” подано ключові і базові поняття “журналізм”, “журналістика”, де перше поняття визначено як тип, спосіб діяльності, інформаційне комунікування, а друге поняття як соціальну систему, покликану шукати, переробляти, передавати актуальну соціальну інформацію [4, с. 57]. Дослідник поглибив запропоновані В. Шклярем поняття дуальних домінант, подав моделі журналістики як бінарні опоненти. Можна погодитися з М. Житарюком, що впровадження світоглядної публіцистики як головної моделі у сучасній журналістиці неповне. Потрібно підняти на належний рівень національну журналістику та дбати про опінієтворчу публіцистику. Професійність, відповідальність за слово – головний критерій роботи аналітичного журналіста, точність – інформаційного журналіста. Спосіб подачі фактів в інформаційній журналістиці низький. На нашу думку, створення “журналістики думання” як особливої моделі журналістської творчості була б противагою острівній моделі. “Журналістика думання” повинна успішно втілювати комбінацію “преса–влада–суспільство”.

Серед головних парадигм, ідеологічних і філософських домінант розвитку сучасної журналістики переважає позитивістський підхід (Т. Лильо): селекціонізм новин, ринок ідей працює як попит і пропозиція, зло продається краще [10]. Позитивізм у журналістиці формує негативну картину світу, далеку від реальності. Журналістам простіше написати про сенсацію із життя відомої зірки, аніж про проблеми мізерних пенсій в Україні, розкрадання майна, допомоги хворим дітям. “Журналістика думання” повинна ставити важливу соціальну чи суспільну проблему. Тоді преса впливатиме на владу, а влада змушена буде прислухатися до суспільства. Активне функціонування “журналістики думання” важливе для локальних спільнот, які завдяки ЗМІ могли б підвищувати загальну та політичну культуру

регіональних мешканців. “Журналістика думання” наближається до континентальної журналістики, але адаптована до світоглядно-ментальних особливостей національного характеру і традицій. “Журналістика думання” мала б поєднувати в собі інформаційну, аналітичну та спеціалізовану журналістику (екологічну, економічну), в якій журналісти орієнтувалися б не на сенсаційність, а на поставлену гостру соціальну проблему, сприяли вирішенню і ухваленню політичних рішень. “Журналістика думання” повинна бути особливою сферою журналістської творчості, коли журналіст не просто інформує, розважає, а передусім мислить практично і критично.

Успішний і продуктивний розвиток української журналістики, пошук своєї національної моделі, вбачаємо у поєднанні опінієтворчої, національної, світоглядної публіцистики як потужного генератора ідей, вишколу духовності, величі духу (М. Шлемкевич) та “журналістики думання” (інформаційної, аналітичної, спеціалізованої – екологічної, економічної). У функціонуванні національної журналістики України не можна залишити поза увагою публіцистику (опінієтворчу, національну, світоглядну), яка в Україні має давні традиції. Використання тільки світоглядної публіцистики як моделі національної журналістики неповне, тому що журналістика втратить свій статус суспільного, соціального інституту і професії як такої, перетворюючись на опінієтворче середовище інтелектуалів-публіцистів. У національному тілі журналістики опінієтворча, національна і світоглядна публіцистики – мозок, серце і душа, а “журналістика думання” – руки і ноги. Професіоналізм сучасного українського журналіста повинен втілюватися у схемі, де важливим чинником загальної культури та політичної культури журналіста виступають такі категорії: духовність, моральність, патріотизм у чисельнику та професіоналізм і відповідальність у знаменнику:

***Духовність + моральність + патріотизм**
Високий професіоналізм + відповідальність.*

Духовність і моральність у цій формулі – різні категорії. До категорії моральності зараховуємо такі риси журналістської особистості: чесність, порядність, повага до опонентів. До категорії духовності відносимо віру і традиції. Журналіст повинен бути патріотом своєї держави. Поряд із тим, журналіст має мати добру базу знань і відповідати за своє слово перед громадськістю. Сьогодні ці формули

наближені до нездійсненого ідеалу. Сенсаційність, позитивізм, негативізм – негласні принципи журналістики.

Інтернет-журналістика дає великі можливості, та водночас є великою загрозою, оскільки далека від цієї моделі. Журналісти стикаються з порушенням етичних норм в інтернеті, а також із загрозою для особи, суспільства, нації на рівні свідомісному та підсвідомості (рівень зомбування). Інтернет-журналістика як форма соціальної комунікації тільки формується, проте її вплив на сучасну людину вагомий. На жаль, запропонована наша модель національної журналістики, для інтернет-журналістики зокрема є ідеалом, до якого потрібно прагнути задля безпеки: особи, суспільства, нації.

Унаслідок російсько-української війни модель національної журналістики варто удосконалювати, адже від інформаційної безпеки залежить безпека держави. Кіберзлочинність у павутині ведеться на усіх рівнях: від особистісного спілкування до загрози національній безпеці. Російсько-українська кібервійна розпочалася раніше, ніж військове вторгнення на територію України.

Отже, **російсько-українська кібервійна** – складова протистояння між Росією та Україною з періоду розпаду СРСР, яке у 2014 р. переросло у відкрите збройне протистояння – російсько-українську війну. У більш загальному значенні, воно є частиною глобального протистояння Росії і Заходу. Перші атаки на інформаційні системи приватних підприємств та державні установи України фіксували під час масових протестів у 2013 році. Російсько-українська кібервійна стала першим конфліктом у кіберпросторі, коли було проведено успішну атаку на енергосистему з виведенням її з ладу [14].

Кіберзагрози українській державі та суспільству умовно можна поділити на два ключові рівні [3]. Перший – “класичні” кіберзлочини – як абсолютно оригінальні, так і вже звичайні, які для своєї реалізації, потребують лише сучасних інформаційних технологій. Другий – злочини, характерні для геополітичної боротьби (або такі злочини на місцевому рівні, які мають потенціал вплинути на політичне становище держави): хактивізм, кібершпиунство та кібердиверсії. Водночас техніки здійснення атак в обох випадках демонструють чимало спільного. Наприклад, фішингові техніки можуть бути використані як для заволодіння коштами громадян, так і з метою кібершпиунства [3].

З 2013 р. створено організацію для впливу на суспільну думку, яка стала широко відомою як “тролі з Ольгіна”. Вже у 2014 р. ольгінські тролі стали активно працювати на формування на Заході суспільної думки, необхідної кремлівському режиму. Навіть через два роки після початку війни, у 2016 р., було виявлено мережу ботів у соцмережах, які поширювали в інтернеті заклики до насилля проти української влади та заклики виходити на “Третій Майдан”. Російські провладні інтернет-ЗМІ та відповідні активісти в соціальних мережах показали дуже високу активність напередодні та під час анексії Криму. Низка російських сайтів, що займаються постійним інформаційно-психологічним протиборством на українському напрямі, активно висвітлювали події, що відбуваються, розміщували публікації з неперевіреною та неправдивою інформацією, здійснювали активне поточне аналітичне коментування ходу подій. Залучення платних тролів, мереж ботів, створення сайтів з викривленими “новинами” стало невід’ємною частиною російської пропаганди, оскільки, як свідчать експерименти, вплив пропаганди на людину тим ефективніший, чим більше джерел надходження інформації, чим більшою підтримкою вона користується серед решти членів спільноти [14].

Служби соціальних мереж стали інструментом координації не лише російських пропагандистів, а й російських шпигунів на території України, бойовиків з Росії та загальної організації діяльності терористичних організацій, керованих російськими спецслужбами. Завдяки вдалому використанню (серед іншого) методів соціальної інженерії активістам центру “Миротворець” вдалося взяти під контроль обліковий запис російської терористки Олени Гейштерової в соціальній мережі “Однокласники” [14].

Першим масованим випадком хактивізму, з яким зіткнулася Україна, були події довкола закриття файлообмінного сервісу ex.ua. Після спроб правоохоронних органів втрутитися в роботу файлообмінного сервісу було проведено DDoS-атаки на понад 10 Інтернет-сайтів органів державної влади, зокрема на сайт Президента України та сайт Міністерства внутрішніх справ України. Події довкола ex.ua вперше наочно продемонстрували, наскільки держава не готова ані ідеологічно, ані технічно до подібних атак. Саме відсутність прямих економічних збитків стала причиною того, що реальних висновків тих подій так і не було зроблено, а країна виявилася непередготованою до ефективного протистояння агресії Російської Федерації в кіберсфері.

Наступна хвиля хактивізму відбулася на тлі політичного протистояння в жовтні 2013 – лютому 2014 р. (події Євромайдану). Це протистояння активно відбувалося в соціальних мережах, де спостерігався значний сплеск зацікавленості проблемою. З першого дня Євромайдану невідомі особи почали масово використовувати нетботи з метою засмічення інформаційного поля, введення людей в оману та поширення чуток. Наприклад, у Twitter, де можна відстежувати всі події за хештегом Євромайдан, десятки нетботів вкидали різноманітне інфосміття. Також були використані механізми ускладнення традиційних комунікацій, зокрема мобільного зв'язку (через автоматичні дзвінки на телефони певних активістів чи політиків, що унеможливило використання їхніх мобільних телефонів у роботі) [14].

Після початку збройної агресії Російської Федерації проти України компанії, що спеціалізуються на наданні послуг кібербезпеки, стали реєструвати зростання кількості кібератак на інформаційні системи в країні. Зазвичай кібератаки були спрямовані на приховане викрадення важливої інформації, ймовірніше для надання Росії стратегічної переваги на полі бою. Жертвами російських кібератак ставали урядові установи України, країн ЄС, Сполучених Штатів Америки, оборонні відомства, міжнародні та регіональні оборонні та політичні організації, аналітичні центри, засоби масової інформації, дисиденти. З початку російсько-української війни стали з'являтися загони антиукраїнських хактивістів, які називають себе “Кіберберкутом” та проукраїнською “Кіберсотнею Майдану”, “Анонімусами” з російською або українською “пропискою”. Попри складності у визначенні ступеня співпраці хакерських угруповань з державними органами, спираючись на зібрані докази, можна стверджувати, що проросійські хакерські угруповання перебувають на території Росії і що їхня діяльність відбувається на користь кремлівського режиму [14].

У період між 2013 та 2014 рр. деякі інформаційні системи урядових установ України були вражені комп'ютерним вірусом, відомим як Snake/Urobogus/Turla. Цей різновид шкідливого програмного забезпечення надзвичайно складний, стійкий до контрзаходів і створений у 2005 році. Починаючи з 2013 року розпочалась “операція Армагедон” – російська кампанія систематичного кібершпигунства за інформаційними системами урядових установ, правоохоронних та оборонних структур. Здобута в такий спосіб інформація, ймовірно, могла сприяти Росії й на полі бою.

На українські сайти з періоду незалежності відбуваються кібератаки російських ворожих сил.

Операція “Змія” (комп’ютерний хробак). Дослідники британської фірми BAE Systems Applied Intelligence зафіксували у 2013–2014 роках сплеск виявлених випадків зараження інформаційних систем приватних підприємств та державних установ України комп’ютерним хробаком (з руткітом), який вони назвали “Змія” (англ. *snake*). Дослідники з німецької фірми GData назвали цього хробака “уроборос”, англ. *Uroborus* (також англ. *Ouroborus* – гадюка в грецькій міфології, або англ. *Sengoku* та англ. *snark*). Пік виявлення атак із використанням хробака “уроборос” збігся з розвитком масових протестів. Протягом січня 2014 р. було зафіксовано 22 випадки інфікування інформаційних систем. В Україні зловмисники зі застосуванням “уроборос” отримували повний доступ до вражених систем.

Атака “Вибори”. Під час дочасних Президентських виборів в Україні 2014 р. фахівці CERT-UA знешкодили атаки на автоматизовану систему “Вибори”. 21 травня 2014 року зловмисники з угруповання КіберБеркут провели успішну кібератаку на інформаційну систему “Вибори” Центральної виборчої комісії України. Їм вдалося вивести з ладу ключові мережеві вузли корпоративної мережі та інші компоненти інформаційної системи ЦВК. Майже 20 годин поспіль програмне забезпечення, яке мало показувати поточні результати підрахунку голосів, не працювало належно. У день виборів, 25 травня, за 12 хвилин до закриття виборчих дільниць, зловмисники розмістили “картинку Яроша” на серверах ЦВК.

У результаті атаки, “Перший канал” російського телебачення повідомив своїм глядачам про те, що найбільшу кількість голосів виборців у першому турі на виборах Президента України набрав лідер Правого сектору Дмитро Ярош. Про це йшлося у випуску вечірніх новин, присвяченому позачерговим виборам Президента України. Ведуча повідомила, що, незважаючи на дані екзит-полів, які свідчать про перемогу Петра Порошенка в першому турі, на сайті ЦВК з’явилася “дивна картинка” (так звана “Картинка Яроша”). За їхньою інформацією, Дмитро Ярош набрав 37,13 % голосів виборців, натомість за фаворита Петра Порошенка проголосувало лише 29,63 %.

Енергетичні кібератаки. 23 грудня 2015 р. сталася перша у світі підтверджена атака, спрямована на виведення з ладу енергосистеми: російським зловмисникам вдалося успішно атакувати комп’ютерні

системи управління в диспетчерській, було вимкнено близько 30 підстанцій, близько 230 тисяч мешканців залишалися без світла протягом однієї-шести годин. Атака відбувалася з використанням троянської програми BlackEnergy. Водночас синхронних атак зазнали "Чернівціобленерго" та "Київобленерго", але з меншими наслідками. За інформацією одного з обленерго, підключення зловмисників до його інформаційних мереж відбувалося з підмереж глобальної мережі Internet, що належать провайдерам у Російській Федерації. Загалом кібератака мала комплексний характер і складалася щонайменше з таких складових: попереднє зараження мереж за допомогою підроблених листів електронної пошти з використанням методів соціальної інженерії; захоплення управління АСДУ з виконанням операцій вимикань на підстанціях; виведення з ладу елементів IT-інфраструктури (джерела безперебійного живлення, модеми, RTU, комутатори); знищення інформації на серверах та робочих станціях (утилітою KillDisk); атака на телефонні номери кол-центрів, з метою відмови в обслуговуванні знеструмлених абонентів.

"9 травня". Українські хакери кіберальянсу анонімних груп FalconsFlame та Trinity з 00:00 9 травня 2016 р. провели операцію #OpMay9, у рамках якої здійснили не менше, ніж 9 успішних зламів сайтів терористичної організації "ДНР", а також російських сайтів агресивної антиукраїнської пропаганди й ресурсів російських приватних військових компаній (ПВК), що діють під протекцією ФСБ РФ в Україні та Сирії. На зламаних сайтах хакери залишили хештеги #OpMay9 #оп9Травня, а також по 3 коротких відео про Другу світову війну і внесок українського народу в перемогу над нацизмом.

Операція "Прикормка". У травні 2016 р. компанія ESET (з головним офісом в Братиславі) оприлюднила доповідь за результатами проведеного аудиту, в якому викрила компанію кібершпигунства українських хакерів (ймовірно, афілійованих зі спецслужбами) за інформаційними системами маріонеткових утворень російських терористів на окупованому Сході України. Доповідь підготував виходець з Росії, випускник Південноуральського державного університету (Челябінськ, Росія) Антон Черепанов.

Основним способом інфікування, який визначили спеціалісти ESET під час дослідження, стало поширення фішингових електронних листів з прикріпленими шкідливими файлами або з посилан-

нями для завантаження небезпечного файлу, розміщеного на віддаленому сервері. Після відкриття замаскованого небезпечного вкладення, Rikormka відображає документ-приманку для обману та відволікання уваги потенційної жертви, яка очікує безпосередньо відкриття документа, не підозрюючи про загрозу. Цей метод спрацьовує у випадках, коли користувачі не є технічно обізнаними та не дотримуються правил безпеки під час роботи за комп'ютером. Зловмисники використовують прийоми соціальної інженерії для переконання жертви відкрити шкідливе вкладення, серед яких використання провокативних та привабливих назв вкладень електронної пошти. Також були виявлені ознаки, що операція "Прикормка" була спрямована й на інформаційні системи Правого сектора та інших організацій.

Вірус "Петя". 27 червня 2017 р. на підприємства різних форм власності та розмірів, державні та недержавні установи було здійснено масштабна хакерська атака з використанням комп'ютерного хробака сімейства Petya (Петя). Новий зразок шкідливого програмного забезпечення отримав різні назви від різних дослідників, зокрема: Diskcoder.C, ExPetr, PetrWrap, Petya, або NotPetya. У 2017 р. атаки угруповання стали зухвалішими та витонченішими: у період між січнем та березнем 2017 р. зловмисникам вдалось отримати несанкційований доступ до комп'ютерних мереж українського розробника програмного забезпечення та з використанням VPN-тунелів звідти отримати доступ до комп'ютерних мереж фінансових установ. Під час атаки угруповання скористалося, серед іншого, бекдором Python/TeleBot.A, який був переписаний з мови Python мовою Rust та використовує Telegram для обміну командами з оператором.

Натомість, атака 27 червня 2017 р. своїм масштабом та наслідками вже привернула увагу як в Україні, так і за кордоном. Початковим вектором зараження новою модифікацією вірусу Petya (також відомий як Diskcoder.C, ExPetr, PetrWrap або NotPetya) знову став сервер оновлень програми M.E.Doc. Саме завдяки її поширеності та набору методів горизонтального поширення атака набула такого масштабу [14].

Висновки

Короткий огляд подій російсько-української кібервійни свідчить про те, що національна журналістика потребує модерної моделі для

забезпечення безпеки інформаційного простору для держави. Потреба у захисті інфопростору нагальна, оскільки саме правдиве відображення фактів у журналістиці не сіятиме паніку серед населення, а вказуватиме на шляхи подолання державних криз та припинення російської агресії на території України. Перспективи подальших розвідок цього напрямку – це пошук національної формули захисту інформаційного простору через ефективну національну модель журналістики.

Список використаної літератури

1. Буряк В. Д. Комунікація і текстовий дискурс // Держава і регіони. 2009. № 2. С. 1–5.
2. Демченко В. Д. Новітні парадигми вивчення теорії масової комунікації в Україні (до проблеми концептуальної еволюції) // Українська періодика: історія і сучасність. 2005. С. 469–474.
3. Дубов Д. В. Забезпечення національних інтересів України в глобальному та національному кіберпросторах // Кіберпростір як новий вимір геополітичного суперництва: монографія. Київ, 2014. 328 с.
4. Житарюк М. Г. Проблемні аспекти моделей журналістики // Вісник Львівського університету. Серія журналістика. 2007. Вип. 30. С. 51–61.
5. Житарюк М. Г. Соціокультурна модель журналістики: традиції і новаторство: монографія. Львів, 2008. 416 с.
6. Зернецька О. В. Засоби масової комунікації в сучасній світовій політичній ситуації. URL : <http://www.comunicat.ru>.
7. Карпа І. Б. Мова та Інтернет: функціональні характеристики та ефективність інтерактивної комунікації // Мова і культура. 2009. Вип. 11. Т. VII (119). С. 192–200.
8. Квіт С. М. Масові комунікації: підручник. Київ: Києво-Могилянська академія, 2008. 206 с.
9. Колісник О. М. Інтернет-журналістика у світлі медіа-досліджень // Науковий вісник Волинського націон. ун-ту ім. Л. Українки. Р. II. Журналістика. 2010. № 21. С. 122–124.
10. Лиліо Т. Я. Ідеологічні та філософські доміанти сучасної журналістики // Вісник Львівського університету. Серія журналістика. Львів, 2006. Вип. 28. С. 10–14.
11. Маркова Г. Е. Громадська та інформаційна участь у суспільному житті (до визначень понять) // Ученые записки Таврического национального ин-та им. В. И. Вернадского. Серия “Филология”. 2007. Т. 20. № 21. С. 335–339.
12. Павлюх М. В. Інтернет: небезпечна віртуальна реальність // День. 2002.
13. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації. Київ: Ваклер, 2001. 656 с.
14. Російсько-українська війна. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Російсько-українська_кібервійна.

Святослав Кавин,
Богдан Кавин

СУЧАСНА МОДЕЛЬ ДИПЛОМАТИЧНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РОЗВИТОК В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Анотація. З прийняттям Акту проголошення незалежності України, українська дипломатія продовжила справжню роботу над утвердженням міжнародної правосуб'єктності нашої держави. Провідну роль у розробці та реалізації зовнішньополітичних завдань відіграє Міністерство закордонних справ України. У сучасних умовах МЗС дедалі активніше набуває рис генератора, речника та реалізатора зовнішньополітичного курсу держави, що забезпечує проведення зовнішньої політики та координацію діяльності у сфері зовнішніх зносин України. Перед МЗС постали нові завдання, пов'язані з визнанням України міжнародним співтовариством, установленні дипломатичних відносин, створенні ефективної мережі власних дипломатичних і консульських представництв, розвитком повноцінних двосторонніх відносин зі зарубіжними країнами, набуттям участі і утвердженням у провідних міжнародних організаціях. Реалізація державної політики з чітко визначеного кола зовнішньополітичних пріоритетів є основою роботи співробітників дипломатичної служби. Відповідно високий міжнародний рейтинг держави ґрунтується на ефективній роботі дипломатичних представництв і зокрема зовнішньополітичного відомства, а також на високопрофесійній і спеціальній підготовці дипломатичних кадрів.

Ключові слова: дипломатична служба, міжнародні відносини, зовнішньополітичне відомство, дипломатичні інституції, посольство, міністерство закордонних справ, міжнародні організації.

Abstract. After the adoption of the Act on the Declaration of Independence of Ukraine, Ukrainian diplomacy continued the genuine work on asserting the international legal personality of our state. The Ministry of Foreign Affairs of Ukraine plays a leading role in the development and implementation of foreign policy tasks. In today's conditions, the Foreign Ministry is becoming more and more acquainted with the features of the generator, speaker and implementer of the foreign policy course of the state, which ensures foreign policy and coordination of activities in the field of foreign relations of Ukraine. The Foreign Ministry faced with new challenges related to the recognition of Ukraine by the international community, the establishment of diplomatic relations, the establishment of an efficient network of diplomatic and consular missions, the development of full-fledged bilateral relations with foreign countries, the acquisition of participation and approval by leading international organizations. Implementation of the state policy with a clearly defined range of the foreign

policy priorities is the basis for the work of the diplomatic service staff. Accordingly, the high international rating of the state is based on the effective work of diplomatic missions and in particular the foreign policy department, as well as on highly professional and special training of diplomatic personnel. It is necessary to develop a network of diplomatic corps with real working potential, and the structure and functional tasks of the foreign policy department should be formed on a real basis of optimization of development international relations in the format of solving concrete and global international problems of the present, in order to spread Ukraine's influence on international processes (political, economic, legal, social), argued persuasion of its interests in order to support the international community.

Keywords: Diplomatic service, international relations, foreign policy department, diplomatic institutions, embassy, historical stages of diplomacy development, ministry of foreign affairs, international organization.

Постановка проблеми

Українська дипломатична служба є досить молодого, тому дослідження її становлення, розвиток її структурної ієрархії та функціональних особливостей на сьогоднішній день є не досить значні, хоча низка праць відомих науковців ґрунтовна і становить неабиякий науковий інтерес і водночас становить вагомий частину в загальноісторичній базі дипломатичної служби України. Стосовно дипломатичної служби України у літературі поки немає систематизованого, комплексного дослідження організації і діяльності сучасного українського дипломатичного апарату. Але актуальність такого дослідження є очевидною, оскільки Україна молода держава і зараз утверджує себе на світовому політичному горизонті. Ця проблема є унікальною позаяк перебуває вічно в динамічному процесі і відповідно викликає неабиякий інтерес у дослідників та становить предмет наукових досліджень.

Аналіз досліджень та публікацій

Важливе місце у вивченні проблематики становлення та розвитку дипломатичної служби України належить видатним українським дипломатам та науковцям. Серед відомих праць варто відзначити: Л. Д. Чекаленко "Зовнішня політика України (від давніх часів до наших днів)" (2010); А. М. Зленко. "Дипломатия и политика. Украина в процессе динамических геополитических перемен" (2004); Б. Гуменюк, О. Щерба "Сучасна дипломатична служба" (2001);

А. М. Зленко “Зовнішня політика України: від романтизму до прагматизму” (2001).

Метою дослідження є аналіз структурної ієрархії та функціональних особливостей дипломатичної служби України. Відповідно до зазначеної мети визначено такі завдання: дослідити історичні етапи становлення зовнішньополітичного відомства України; проаналізувати структуру дипломатичної служби України; класифікувати функціональні завдання дипломатичних інституцій зовнішньополітичного відомства України; охарактеризувати дипломатичний протокол у контексті національних особливостей та культурних традицій України.

Виклад основного матеріалу

Новий історичний етап у розвитку української дипломатії розпочався 16 липня 1990 р., коли Верховна Рада УРСР прийняла Декларацію про державний суверенітет України. З прийняттям Декларації активізувалися зовнішньоекономічні зв'язки України. Однак лише з прийняттям Акту проголошення незалежності України українська дипломатія продовжила справжню роботу над утвердженням міжнародної правосуб'єктності нашої держави. Перед МЗС постали нові завдання, пов'язані з визнанням України міжнародним співтовариством, установленні дипломатичних відносин, створенні ефективної мережі власних дипломатичних і консульських представництв, розвитком повноцінних двосторонніх відносин зі зарубіжними країнами, набуттям участі й утвердженням у провідних міжнародних організаціях. Українська дипломатія виявилася в умовах нового напруженого ритму роботи, пов'язаної з дипломатичним визнанням нашої держави. За перші роки незалежності, Україну визнали понад 170 зарубіжних країн. Зі 174 країнами Україна встановила дипломатичні відносини. На сьогодні в Україні діють 133 представництва іноземних держав і представництва 19-ти міжнародних організацій, серед яких ООН, НАТО, МВФ, ЮНІСЕФ, МОП, ВООЗ та інші. Україна відкрила свої дипломатичні представництва (Посольства) у 84 країнах, 76 країн відкрили свої дипломатичні представництва (Посольства) в Україні. Із врахуванням поставлених завдань МЗС України постійно приділяє увагу вдосконаленню та впорядкуванню структури центрального апарату міністерства. Основна мета при цьому – вироблення оптимальних

підходів для забезпечення ефективної роботи зовнішньополітичного відомства, узгодження його діяльності відповідно до нових вимог і реалій [5, с. 51–59].

У таблиці 1 представлено інформацію щодо встановлення дипломатичних відносин України з іноземними державами та відкриття дипломатичних представництв (Посольств) України за кордоном і іноземних дипломатичних представництв (Посольств) в Україні. Дані, представлені в таблиці, відповідають офіційним даним, які наявні на офіційних сайтах зовнішньополітичного відомства України та на сайтах дипломатичних представництв України за кордоном (<http://mfa.gov.ua/ua>), а також у довіднику “Дипломатичні представництва іноземних держав та представництва міжнародних організацій в Україні” та в “Довіднику з протокольних питань”, виданих Департаментом державного протоколу Міністерства закордонних справ України у 2019 р. [3; 4].

Таблиця 1

Встановлення дипломатичних відносин України

№	КРАЇНИ	Встановлення дипломатичних відносин	Відкриття дипломатичних представництв (посольств)	
			Українські за кордоном	Іноземні в Україні
Західна Європа				
1	Австрійська Республіка	1992	1992	1992
2	Королівство Бельгія	1992	1992	1992
3	Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії	1992	1992	1992
4	Федеративна Республіка Німеччина	1992	1992	1992
5	Ірландія	1992	2003	–
6	Князівство Ліхтенштейн	1992	–	–
7	Велике Герцогство Люксембург	1992	–	–
8	Князівство Монако	2007	–	–
9	Королівство Нідерланди	1992	2002	1992
10	Французька Республіка	1992	1993	1992
11	Швейцарська Конфедерація	1992	1993	1992
Східна Європа				
12	Республіка Білорусь	1991	1992	1993
13	Республіка Болгарія	1991	1993	1992

Продовження табл. 1

14	Угорська Республіка	1991	1992	1993
15	Республіка Молдова	1992	1993	1992
16	Республіка Польща	1992	1992	1992
17	Російська Федерація	1992	1992	1992
18	Румунія	1992	1992	1992
19	Словацька Республіка	1993	1993	1993
20	Україна			
21	Чеська Республіка	1992	1992	1993
Північна Європа				
22	Королівство Данія	1992	1995	1992
23	Естонська Республіка	1992	1993	1993
24	Ісландська Республіка	1992	–	–
25	Королівство Норвегія	1992	2004	1992
26	Латвійська Республіка	1992	1995	1993
27	Литовська Республіка	1992	1993	1992
28	Фінляндська Республіка	1992	1992	1992
29	Королівство Швеція	1992	1994	1992
Південна Європа				
30	Республіка Албанія	1993	–	–
31	Князівство Андора	1996	–	–
32	Республіка Боснія і Герцоговина	1995	–	–
33	Держава-місто Ватикан	1992	2000	1992
34	Грецька Республіка	1992	1993	1993
35	Королівство Іспанія	1992	1995	1992
36	Італійська Республіка	1992	1992	1992
37	Республіка Кіпр	1992	2003	2011
38	Республіка Косово	–		
39	Республіка Македонія	1995	2001	1997
40	Республіка Мальта	1992	–	–
41	Португальська Республіка	1992	2001	1993
42	Республіка Сан-Маріно	1995	–	–
43	Республіка Сербія	1994	1995	1994
44	Республіка Словенія	1992	2004	2004
45	Республіка Хорватія	1992	1995	1992
46	Чорногорія	1994	2008	2015
Близький Схід				
47	Держава Бахрейн	1992	–	–
48	Держава Ізраїль	1991	1992	1993

Продовження табл. 1

49	Хашимітське Королівство Йорданія	1992	2003	1997
50	Республіка Ірак	1992	2001	2007
51	Ісламська Республіка Іран	1992	1992	1992
52	Єменська Республіка	1992	–	–
53	Держава Катар	1993	2013	–
54	Держава Кувейт	1993	2003	1995
55	Ліванська Республіка	1992	1995	2006
56	Об'єднані Арабські Емірати	1992	1994	–
57	Султанат Оман	1992	–	–
58	Палестинська Національна Автономія	–	–	2001
59	Королівство Саудівська Аравія	1993	1993	2009
60	Сирійська Арабська Республіка	1992	2000	2014
Північно-Східна Азія				
61	Китайська Народна Республіка	1992	1993	1992
62	Тайвань	–	–	–
63	Корейська Народно-Демократична Республіка	1992	–	–
64	Республіка Корея	1992	1997	1992
65	Монголія	1992	–	–
66	Японія	1992	1995	1993
Південно-Східна Азія				
67	Султанат Бруней-Даруссалам	1997	–	–
68	Східний Тимор (Тимор Лешті)	2003	–	–
69	Соціалістична Республіка В'єтнам	1992	1997	1993
70	Республіка Індонезія	1992	1996	1994
71	Королівство Камбоджа	1992	–	–
72	Лаоська Народно-Демократична Республіка	1992	–	–
73	Федерація Малайзія	1992	2002	2004
74	Союз М'янма	1999	–	–
75	Республіка Сінгапур	1992	2003	–
76	Королівство Таїланд	1992	2002	–
77	Республіка Філіппіни	1992	–	–
Південна Азія				
78	Ісламська Держава Афганістан	1995	–	–
79	Народна Республіка Бангладеш	1992	–	–

Продовження табл. 1

80	Королівство Бутан	-		
81	Республіка Індія	1992	1993	1993
82	Мальдівська Республіка	1993	-	-
83	Королівство Непал	1993	-	-
84	Ісламська Республіка Пакистан	1992	1998	1997
85	Демократична Соціалістична Республіка Шрі-Ланка	1992	-	-
Центральна Азія				
86	Республіка Казахстан	1991	1994	1994
87	Киргизька Республіка	1992	2000	1993
88	Республіка Таджикистан	1992	2012	2010
89	Туркменістан	1992	1995	1995
90	Республіка Узбекистан	1992	1993	1995
Західна Азія				
91	Азербайджанська Республіка	1992	1996	1997
92	Республіка Вірменія	1991	1996	1993
93	Республіка Грузія	1992	1994	1994
94	Турецька Республіка	1992	1993	1992
Північна Африка				
95	Алжирська Народна Демократична Республіка	1992	1999	1992
96	Арабська Республіка Єгипет	1992	1993	1993
97	Велика Соціалістична Народна Лівійська Арабська Джамахірія	1992	1999	1993
98	Королівство Марокко	1992	2000	2000
99	Республіка Судан	1992	-	-
100	Туніська Республіка	1992	1996	1993
Західна Африка				
101	Республіка Бенін	1992	-	-
102	Буркіна-Фасо	1992	-	-
103	Гамбія	1999	-	-
104	Республіка Гана	1992	-	-
105	Гвінейська Республіка	1992	-	-
106	Гвінея-Бісау	2009	-	-
107	Республіка Кабо-Верде	1992	-	-
108	Республіка Кот-д'Івуар	1992	-	-
109	Ліберія	1998	-	-
110	Ісламська Республіка Мавританія	1992	-	-

Продовження табл. 1

111	Республіка Малі	1992	–	–
112	Нігер	1999	–	–
113	Федеративна Республіка Нігерія	1992	2001	2000
114	Сахарська Арабська Демократична	–		
115	Республіка Сенегал	1992	2012	–
116	Республіка Сьєрра-Леоне	1992	–	–
117	Тоголезька Республіка	1999	–	–
Південна Африка				
118	Республіка Ботсвана	1994	–	–
119	Королівство Лесото	2000	–	–
120	Республіка Намібія	1992	–	–
121	Свазіленд	1998	–	–
122	Південно-Африканська Республіка	1992	1994	1992
Центральна Африка				
123	Республіка Ангола	1994	2014	–
124	Габонська Республіка	1993	–	–
125	Республіка Екваторіальна Гвінея	1992	–	–
126	Республіка Камерун	1993	–	–
127	Народна Республіка Конго	1999	–	–
128	Демократична Республіка Конго	1999	–	–
129	Сан-Томе і Принсіпі	1998	–	–
130	Центральноафриканська Республіка	1995	–	–
131	Республіка Чад	1993	–	–
Східна Африка				
132	Республіка Бурунді	1993	–	–
133	Республіка Джибуті	–		
134	Держава Еритрея	1993	–	–
135	Федеративна Демократична Республіка Ефіопія	1993	2003	–
136	Республіка Замбія	1993	–	–
137	Республіка Зімбабве	1992	–	–
138	Республіка Кенія	1993	2004	–
139	Федеральна Ісламська Республіка Коморські Острови	1993	–	–
140	Республіка Маврикій	1992	–	–
141	Демократична Республіка Мадагаскар	1993	–	–
142	Республіка Малаві	1998	–	–
143	Республіка Мозамбік	1993	–	–

Продовження табл. 1

144	Руандійська Республіка	1993	-	-
145	Республіка Сейшельські Острови	1994	-	-
146	Федеративна Республіка Сомалі	-		
147	Об'єднана Республіка Танзанія	1992	-	-
148	Республіка Уганда	1994	-	-
149	Республіка Південний Судан	-		
Центральна Америка і Карибський Басейн				
150	Антигуа і Барбуда	1993	-	-
151	Співдружність Багамських Островів	2003	-	-
152	Барбадос	1993	-	-
153	Беліз	1999	-	-
154	Республіка Гаїті	2010	-	-
155	Республіка Гватемала	1993	-	-
156	Республіка Гондурас	2002	-	-
157	Гренада	-		
158	Домініканська Республіка	2000	-	-
159	Співдружність Домініки	-		
160	Республіка Коста-Рика	1992	-	-
161	Республіка Куба	1992	1993	1992
162	Мексиканські Сполучені Штати	1992	2000	2005
163	Республіка Нікарагуа	1992	-	-
164	Республіка Панама	1993	-	-
165	Республіка Ель-Сальвадор	1999	-	-
166	Сент-Вінсент і Гренадіни	-		
167	Сент-Люсія	-		
168	Федерація Сент-Кітс і Невіс	-		
169	Тринідад і Тобаго	1999	-	-
170	Ямайка	1992	-	-
Південна Америка				
171	Аргентинська Республіка	1992	1993	1993
172	Республіка Болівія	1992	-	-
173	Федеративна Республіка Бразилія	1992	1995	1992
174	Боліварська Республіка Венесуела	1993	-	-
175	Кооперативна Республіка Гайяна	2001	-	-
176	Республіка Колумбія	1992	-	-
177	Республіка Парагвай	1993	-	-
178	Республіка Перу	1992	2003	-
179	Республіка Сурінам	-		

Закінчення табл. 1

180	Східна Республіка Уругвай	1992	-	-
181	Республіка Чилі	1992	-	-
182	Республіка Еквадор	1993	-	-
Північна Америка				
183	Сполучені Штати Америки	1992	1992	1992
184	Канада	1992	1992	1992
Австралія і Океанія				
185	Австралійський Союз	1991	2003	2015
186	Республіка Вануату	1999	-	-
187	Республіка Кірибаті	-		
188	Республіка Маршалові Острови	1995	-	-
189	Республіка Науру	-		
190	Нова Зеландія	1992	-	-
191	Ніуе	-		
192	Кука Острови	-		
193	Республіка Палау	-		
194	Незалежна Держава Папуа Нова Гвінея	-		
195	Незалежна Держава Самоа	-		
196	Соломонові Острови	-		
197	Королівство Тонга	-		
198	Тувалу	-		
199	Федеративні Штати Мікронезії	1999	-	-
200	Республіка Фіджі	-		

На основі даних, представлених у таблиці, проведено аналіз становлення дипломатичної служби України та розвиток її дипломатичної мережі. Результати аналізу представлено на рисунках 1–3.

На рисунку 1 подано інформацію стосовно встановлення дипломатичних відносин України з іноземними державами, зокрема представлено діаграму, що відображає динаміку встановлення дипломатичних відносин України. Дана діаграма представляє інформацію за період 1991–2017 рр., тобто за період від початку незалежності України та її становлення в світовому міжнародному просторі до укріплення її позицій на світовій арені.

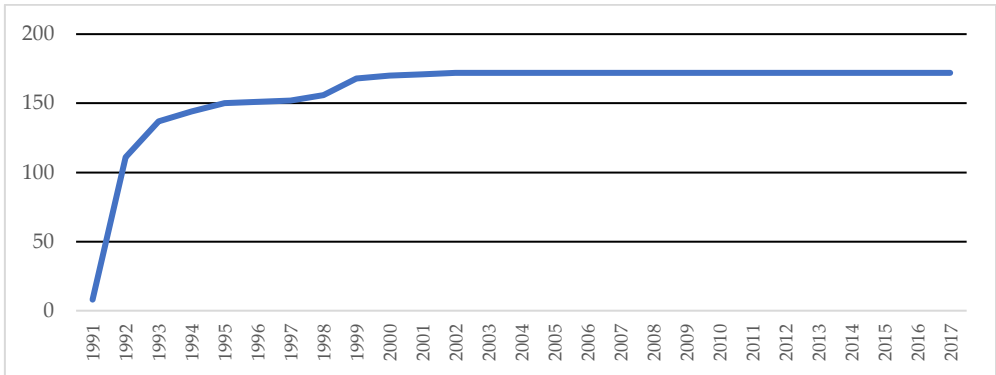

Рис. 1. Динаміка встановлення дипломатичних відносин України за період 1991–2017 рр.

На рисунку 2 представлено інформацію стосовно відкриття дипломатичних представництв (Посольств) України за кордоном, зокрема подано графік, що відображає динаміку розвитку дипломатичної мережі, тобто відкриття дипломатичних представництв (Посольств) України за кордоном. Ця діаграма демонструє інформацію за період 1991–2017 рр.

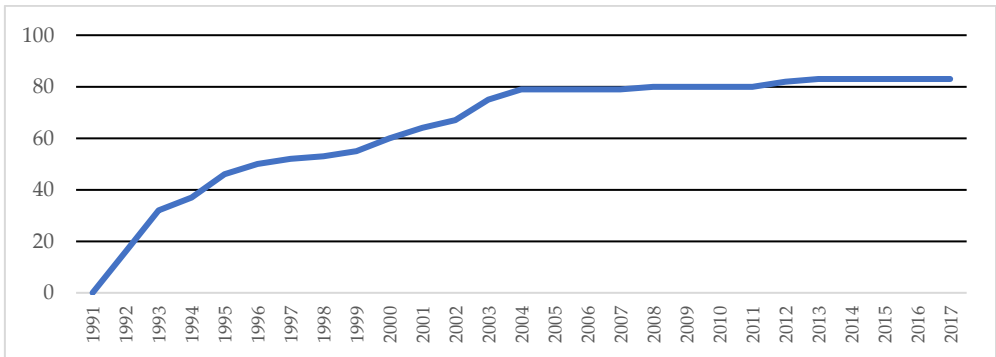

Рис. 2. Динаміка відкриття Посольств України за кордоном за період 1991–2017 рр.

На рисунку 3 представлено інформацію стосовно відкриття іноземних дипломатичних представництв (Посольств) в Україні, зокрема представлено діаграму, що відображає динаміку розвитку іноземної дипломатичної мережі, тобто відкриття іноземних дипломатичних представництв (Посольств) в Україні. Ця діаграма демонструє інформацію за період 1991–2017 рр.

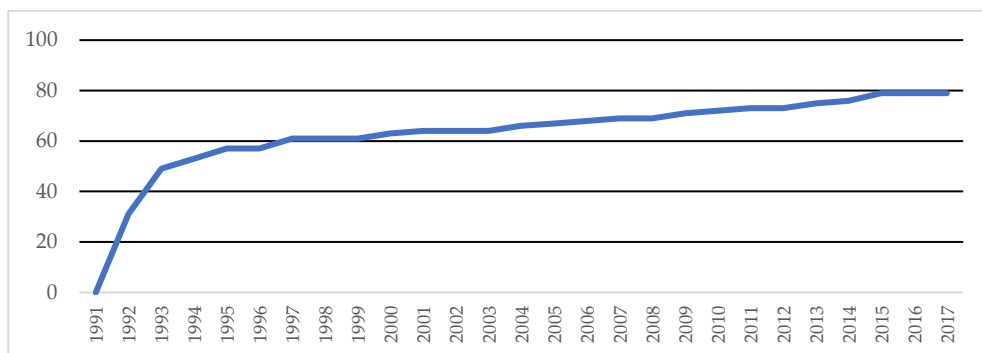

Рис. 3. Динаміка відкриття іноземних Посольств в Україні за період 1991–2017 рр.

На основі результатів проведеного аналізу і представлених на рис. 1–3 у вигляді діаграм можна зробити висновки, зокрема:

Період становлення Української дипломатії ознаменувався досить суттєвою активністю в плані визнання України в світі і це в період серйозних політичних змін у тому числі і міжнародної безпеки, зокрема за період 1991–1999 років Україна встановила дипломатичні відносини зі 168 країнами і тільки за один 1992 рік було встановлено дипломатичні відносини зі 103 країнами. Динаміка становлення характеризується надзвичайно стрімким зростанням міжнародного визнання молодого української держави. Водночас розвиток дипломатичної мережі України, зокрема відкриття дипломатичних представництв (Посольств) України за кордоном відбувався не так стрімко, як встановлення дипломатичних відносин. За період 1991–1999 рр. Україна відкрила свої дипломатичні представництва (Посольства) у 55 країнах світу, з яких 32 посольства були відкриті у період 1991–1993 рр. Керуючись принципом дипломатичної взаємності, за цей же період в Україні відкрили свої дипломатичні представництва (Посольства) 61 держава, з яких 32 держави відкрили свої дипломатичні представництва (Посольства) в період 1991–1993 рр.

Період розвитку дипломатичної служби України ознаменується зміцненням позицій України на світовій політичній арені як рівноправного політичного суб'єкта міжнародного права. Це підтверджується укріпленням існуючих дипломатичних відносин та встановленням нових. За період 2000–2003 рр. було встановлено дипломатичні відносини тільки з п'ятьма країнами, хоча до

сьогоднішнього дня не з усіма країнами встановлено дипломатичні відносини. Дипломатична активність у цей період, судячи з усього, концентрується на укріпленні позицій України в світі і відповідно динаміка розвитку дипломатичної служби України акцентована на розвитку існуючих дипломатичних відносин. Водночас розвиток дипломатичної мережі України, зокрема відкриття дипломатичних представництв (Посольств) України за кордоном, значно зменшився відносно періоду становлення дипломатичної служби України, тобто в період 1991–1999 рр. Так за період 2000–2018 рр. Україна відкрила свої дипломатичні представництва (Посольства) тільки у 28 країнах світу. Керуючись принципом дипломатичної взаємності за цей же період в Україні відкрили свої дипломатичні представництва (Посольства) тільки 18 держав.

На основі даних, представлених у таблиці 1, дипломатична карта України виглядає так: Україна відкрила свої дипломатичні представництва (Посольства) :

- в Європі – 36 посольств, з яких: у Західній Європі – 8, у Східній Європі – 10, у Північній Європі – 7, у Південній Європі – 11;
- на Близькому Сході – 10 посольств;
- в Азії – 19 посольств, з яких: у Північно-Східній Азії – 3, Південно-Східній Азії – 5, Південній Азії – 2, Центральній Азії – 5, Західній Азії – 4;
- в Африці – 11 посольств, з яких: у Північній Африці – 5, у Західній Африці – 2, у Південній Африці – 1, у Центральній Африці – 1, у Східній Африці – 2;
- в Америці – 7 посольств, з яких: у Центральній Америці – 2, у Південній Америці – 3, у Північній Америці – 2;
- в Австралії та Океанії – 1 посольство.

На основі отриманих результатів можна зробити висновок, що надзвичайно висока дипломатична активність України в Європейському регіоні, в якому розташовано 46 держав і в 36 державах Україна відкрила свої дипломатичні представництва (Посольства), але з 1 державою не укладено дипломатичних відносин. Другий за дипломатичною активністю України це регіон Близького Сходу, в якому розташовано 14 держав і в 10 державах Україна відкрила свої дипломатичні представництва (Посольства), хоча з однією державою не укладено дипломатичних відносин. Третій за дипломатичною активністю України – великий регіон Азії, в якому

розташовано 34 держави і в 19 державах Україна відкрила свої дипломатичні представництва (Посольства), а з 2 державами не укладено дипломатичних відносин. Пасивна дипломатична активність України в африканському регіоні, в якому розташовано 55 держав і тільки в 11 державах Україна відкрила свої дипломатичні представництва (Посольства), а з 4 державами не укладено дипломатичних відносин. Невисока дипломатична активність України в регіоні Центральної та Південної Америки, в якому розташовано 33 держави і тільки в 5 державах Україна відкрила свої дипломатичні представництва (Посольства), а з 6 державами не укладено дипломатичних відносин. Досить пасивна дипломатична активність України і в регіоні Океанії, в якому розташовано 16 держав і тільки в 1 державі, Австралії, Україна відкрила своє дипломатичне представництво (Посольство), а з 11 державами не укладено дипломатичних відносин. Звичайно окремою графою з надзвичайно високим рівнем дипломатичної активності України є регіон Північної Америки, в якому, по суті, знаходяться дві країни, а саме США і Канада.

Станом на березень 2019 року в Україні акредитовані 76 посольств іноземних держав, 19 представництв міжнародних організацій, Представництво Європейського Союзу, одна міжнародна регіональна організація (ГУАМ), одна міжурядова організація, дві моніторингові місії та одна консультативна місія. Консульські установи іноземних держав представлені в Україні 21 генеральним консульством і 6 консульствами. Близько 3 000 осіб акредитовані при МЗС України та користуються різними обсягами привілеїв та імунітетів [3, с. 4].

Відповідно з 200 країн, Україна встановила дипломатичні відносини зі 174 країнами, але відкрила свої дипломатичні представництва (Посольства) лише у 84 країнах і тільки 76 держав відкрили свої дипломатичні представництва (Посольства) в Україні. Це свідчить про те, що перед зовнішньополітичним відомством України стоять стратегічно важливі завдання дипломатичної активності саме на регіональних рівнях зокрема для поширення впливу України на міжнародні процеси та аргументованого переконання своїх інтересів.

За роки незалежності представники України неодноразово очолювали і обиралися керівниками багатьох авторитетних міжнародних структур, насамперед органів ООН. І сьогодні в системі МЗС працює понад 2 000 співробітників, що у 18 разів більше ніж у 1990 р.

Окрім того, велику увагу приділено підготовці нових поколінь українських дипломатів. Серед навчальних закладів України, що дають вищу дипломатичну освіту, ключовими є Дипломатична Академія при МЗС України, Інститут міжнародних відносин Київського Національного університету імені Тараса Шевченка, факультет міжнародних відносин Львівського Національного університету імені Івана Франка [6, с. 105–111].

Формування дипломатичного корпусу, становлення та подальший розвиток зовнішньополітичної служби, відповідно до потреб молоді незалежної держави, відбувалися дуже стрімко, у важких умовах і з максимальним напруженням. Цей процес також супроводжувався розробкою відповідної законодавчої бази, прикладом чого можуть служити заходи, ужиті, зокрема для чіткого визначення повноважень президента, Верховної Ради та МЗС України в плані призначення керівників закордонних дипломатичних установ. Зокрема, згідно зі Законом України “Про дипломатичну службу” Надзвичайного і Повноважного Посла України, а також Постійного представника України при міжнародних організаціях призначає на посаду та звільняє з неї президент за поданням міністра закордонних справ. Подання щодо кандидатур на зазначені посади вносять після проведення відповідних консультацій у Комітеті Верховної Ради у закордонних справах.

Але необхідно чітко розрізнити роботу МЗС зі забезпечення дипломатичного визнання Української держави та справжню інтеграцію до міжнародної спільноти. Швидко визнання молоді держави у перші після здобуття незалежності роки створило дещо помилкове враження, що світ одностайно підтримує ідею тісної співпраці з Україною. Насправді ж прагнення України сприймалися позитивно лише до певної міри, допоки її інтереси не вступали в протиріччя з інтересами інших гравців на міжнародній арені. Відповідно надзвичайно важливим, як ніколи стало усвідомлення розуміння необхідності проведення власного зовнішньополітичного курсу, спрямованого на захист національних інтересів країни, а не просто на її визнання іншими державами та декларативні заяви про наміри розвивати співпрацю. Саме таке розуміння поставило на порядок денний питання про створення ефективної вітчизняної дипломатичної служби: від належного наукового забезпечення концептуальної бази

української дипломатії до формування висококваліфікованого кадрового складу. Розуміння таких понять, як “дипломатія”, “зовнішньополітична діяльність” саме в цей період набуло не абстрактного, а суто практичного значення. [1, с. 77–85].

При визначенні базових принципів і пріоритетів зовнішньої політики України важливе місце належало формуванню дипломатичної служби відповідно до потреб молоді незалежної держави. Питання добору, підготовки і перепідготовки фахівців у сфері міжнародних відносин набувало не абстрактного, а практичного значення, особливо в умовах прискореного вирішення низки масштабних завдань, які постали перед Україною в перші роки її незалежності. Зрештою, місце нашої країни в новій геополітичній ситуації, що виникла із розпадом СРСР, визначалося адекватною дипломатичною діяльністю.

Важливим напрямом зовнішньополітичної діяльності України на цьому етапі стало також забезпечення балансу між розбудовою двосторонніх відносин і зміцненням, розширенням співпраці через багатосторонні зв'язки, головню, через систему міжнародних організацій.

Висновки

Сучасній українській дипломатичній службі притаманна активна, мобільна дво- і багатостороння дипломатія, яка має підніматися до світового рівня та спрямовувати свої зусилля на генерування ідей, корисних для національних інтересів.

Для поширення впливу України на міжнародні процеси (політичні, економічні, правові, соціальні), аргументованого переконання своїх інтересів з метою підтримки світової спільноти необхідно розвивати мережу дипломатичного корпусу з реальним робочим потенціалом.

Структура і функціональні завдання зовнішньополітичного відомства повинні формуватися на реальній базі оптимізації, тобто структурні підрозділи, які існують в системі дипломатичного відомства як вимога певних суспільних течій, створюють суттєве гальмо в розвитку міжнародних зв'язків у форматі вирішення конкретних і глобальних проблем та відповідно відомство стає заручником зовсім не властивих функцій. Таких структурних підрозділів необхідно позбуватися.

Високий міжнародний рейтинг держави ґрунтується на ефективній роботі дипломатичних представництв і зокрема зовнішньополітичного відомства, а відповідно на високопрофесійній і спеціальній підготовці дипломатичних кадрів, тобто необхідна жорстка і водночас гнучка кадрова політика.

Список використаної літератури

1. Гулієв А. Д. Право зовнішніх зносин: підручник. Київ: НАУ, 2012. 488 с.
2. Гуменюк Б. І., Щерба О. В. Сучасна дипломатична служба. 2001. 255 с.
3. Дипломатичні представництва іноземних держав та представництва міжнародних організацій в Україні. Київ: Департамент державного протоколу Міністерства закордонних справ України, березень 2019. 141 с.
4. Довідник з протокольних питань. Київ: Департамент державного протоколу Міністерства закордонних справ України, березень 2019. 69 с.
5. Зленко А. М. Дипломатия и политика. Украина в процессе динамических геополитических перемен. Харків: Фоліо, 2004. 559 с.
6. Чекаленко Л. Д. Зовнішня політика України (від давніх часів до наших днів): підручник. Київ: ДП Вид. дім "Персонал", 2010. 464 с.
7. Українська дипломатична енциклопедія: у 2-х т. / редкол.: Губерський Л. В. (голова) та ін. Київ: Знання, 2004.

Adrianna Czarnecka

THE ROLE OF THE ARMED FORCES IN CREATING THE INTERNAL POLICY OF THE STATE ON THE BASIS OF THE TURKISH ARMY

Abstract. The following text shows a comprehensive analysis of Turkish military forces that play an important role in many international pacts. The author focused on showing the actual training and arming of individuals. An analysis of the political role of the armed forces as well as their role in curbing the internal politics of the state is also made. Innovation and investment in this section should be an example for other actors in the international arena.

The author did not meet with a comprehensive and detailed analysis of these military units. The Turkish army plays a significant role both in Europe and in the Middle East where together with its coalition partners will be responsible for the new order in that region.

Keywords: defence, Turkish army, security, Middle East, NATO, Security Policy, Land Forces, Turkey.

Анотація. Представлено всебічний аналіз турецьких військових сил, які відіграють важливу роль у багатьох міжнародних пактах. Автор зосередився на тому, щоб показати фактичну індивідуальну підготовку та озброєння. Зроблено аналіз політичної ролі збройних сил, а також їх ролі у здійсненні внутрішньої політики держави. Інновації та інвестиції у цій сфері повинні бути прикладом для інших суб'єктів на міжнародній арені.

Автор не зустрівся з всебічним і детальним аналізом цих військових підрозділів. Турецька армія відіграє значну роль як в Європі, так і на Близькому Сході, де разом з партнерами по коаліції несе відповідальність за новий порядок у цьому регіоні.

Ключові слова: оборона, турецька армія, безпека, Близький Схід, НАТО, політика безпеки, сухопутні війська, Туреччина.

Introduction

Turkish armed forces consist of an army, a navy and air forces. While the remaining forces, like the gendarmerie and coastguard, act as law enforcement and organs military, acting as elements of internal security forces in peacetime. They are subordinate to the Ministry of the Interior. However, during the war, the President of Turkey is Head of the Army and manages the army and navy.

The current head of the General Staff is General Yaşar Güler. He is the commander of the armed forces. During the war, on behalf of the President

of Turkey, he is the Chief Commander who represents the Supreme Military Command (TAF). The duties of the General Staff include: commanding armed forces, establishing policies and programs related to combat preparations, organizing intelligence and various military operations, conducting training and logistics services. Coordinates TAF military relations with NATO member states and other friendly nations.

The contemporary history of the Turkish army began with its creation after the fall of the Ottoman Empire. The military perceived itself as the guardian of the kemalist ideology, the official state ideology, especially the secular aspects of kemalism. After becoming a NATO member on February 18, 1952, Turkey initiated a comprehensive program to modernize its armed forces. The Turkish army, sending their soldiers to fight in Korea, played a crucial role there at some moments. At the end of the 1980s, the second restructuring process began. The armed forces participated in the European Union's battle groups under the control of the European Council in the Italian-Romanian-Turkish coalition. The army also sends its operational staff to the initiative of the multinational corps of the EU and NATO Eurocorps.

The Turkish Armed Forces are classified as the second largest military force in NATO, after the armed forces of the United States. In 2015, their estimated size was 639 551 military, civil and paramilitary personel [1]. The country is one of the five NATO member states that are part of the nuclear alliance policy together with Belgium, Germany, Italy and the Netherlands [2]. There are a total of 90 B61 nuclear bombs in the Incirlik airbase, 40 of which are intended for the Turkish air forces in the event of a nuclear conflict. Their use, however, requires the consent of NATO. According to the International Institute for Strategic Studies (IISS), in 2010 Turkish armed forces had an active strength of around 510,000 employees. In addition, it was estimated that there were 378 700 reserve staff and 152 200 paramilitary personnel (gendarmerie and coastguard), which gave the total active and reserve power of about 1 041 900 employees [3]. In 2010, Turkey's defense budget amounted to 26 billion lire [4]. The Act on the Court of Auditors was to initiate external ex-post controls of the expenditure of the armed forces and pave the way for the control of additional budgetary resources for the defense sector, including the Defense Industry Support Fundo [5]. However, the Ministry of Defense did not provide the necessary information, so these expenses are not properly controlled [6].

In 1998, Turkey announced a program to modernize the army worth USD 160 billion over twenty years in various projects. It was supposed to

include the purchase of weapons, such as tanks, fighters, helicopters, submarines, war and assault rifles [7, p.22]. The country is a co-creator of level 3 in the Joint Strike Fighter (JSF) program [8]. The ultimate goal is to produce a new generation of military equipment and become an increasingly self-sufficient country in terms of military technology. The Turkish company "Havelsan" together with the company "Boeing" from the United States of America are in the process of developing a new generation of ballistic plate with a high altitude. In addition, Turkey has chosen the Chinese company CPMIEC to co-create a long-range air and rocket system.

The General Staff of The Republic of Turkey

The General Staff of the Republic of Turkey presides over the armed forces of the Republic and covers forces such as; land, sea, air and special. The General Command of the Gendarmerie and Coast Guard, which act as part of the internal security forces during peace, are subordinated to the Army and Navy Command respectively. However, they already have both law enforcement and military functions during the war.

The Chief of General Staff is the commander of the armed forces. The current boss is Yaşar Güler. According to the constitution of Turkey, he is subject to the Prime Minister during the time of peace and serves as the Commander of the armed forces. However, the Gendarmerie and Coast Guard are affiliated with the Ministry of the Interior. However, during armed conflict they are respectively under the command of the Army and the Navy Command. During the war, the chief of General Staff takes over the commandant's command on behalf of Parliament, which is represented by the president. The duties of this Staff include: commanding the armed forces and establishing a policy of programs related to the preparation of personnel for combat, intelligence, operations, organization, training and logistic services. In addition, he coordinates the military relations of the national armed forces with his counterparts in NATO member states and other friendly nations. In summary, the Chief of Staff of the General Staff performs the duties of the Commander of the first Turkish army and the commander of the Turkish land forces before their appointment. This state constitution as part of a state organization regulates the hierarchy, representation and functioning of the Turkish armed forces. According to its provisions, the office of the "Chief Commander" is represented in the spiritual essence of the Grand National Assembly. The Chief of General Staff is appointed by the President of the

Commander of the Armed Forces. The Council of Ministers, on the other hand, is responsible to the National Assembly for national security and preparation of the Turkish armed forces to defend the country. However, authorization to declare a state of war and to send armed forces to foreign countries or to allow the stationing of foreign armed forces requires a vote of no confidence in Parliament. The Chief of General Staff is responsible for the general command and control of the armed forces as well as for the effective conduct of military operations and the operational readiness of the armed forces. The commander of the three services (army, navy and air forces) are subject to him directly and together with the Ministry of National Defense they cooperate closely to fulfill their duties.

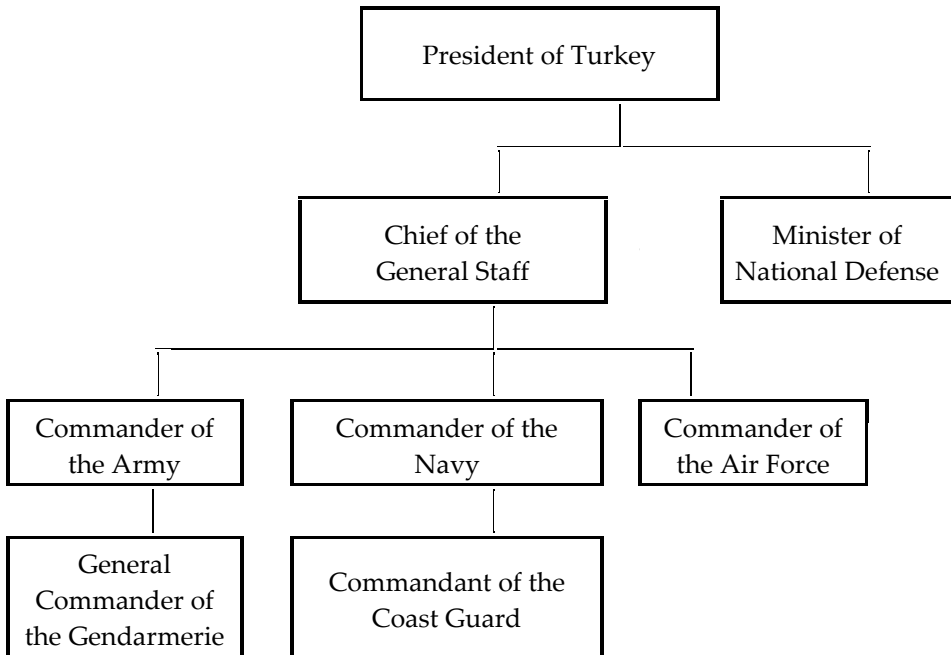

Fig. 1. Organization of the National Defense of Turkey

Special Forces Command

The Turkish armed forces enter the command of special forces and it is a unit of special operations. Their members are characterized by a headgear in the form of brown berets. It is not dependent on any command of the Turkish Armed Forces (TAF). They receive orders directly from the General Staff of the Republic of Turkey [3]. His predecessor was the Special Department of War. These units also cooperate with underwater

defense teams. Special Forces are not subordinate to any of the three TAF branches. One of the three special units of the Turkish army is Maroon Berets, along with Su Altı Taarruz (Underwater Offense) and Su Altı Savunma (Underwater Defense.) They also include non-combatants and administrative staff. The combat size does not exceed 500. From its inception the unit has the task of combating terrorism, each member is well-trained, knows two foreign languages on average and can handle many different types of firearms and equipment.

Persons applying for admission to special units of the Turkish army must initially pass a written exam and pass physical and psychological tests. Then they become candidates for special forces. They must demonstrate adequate language skills in at least one foreign language. Then, these people have to complete a difficult period of training, which lasts about 3.5 years. During this period, they train their physical fitness, which includes exercises such as: obstacle course, martial arts, mountaineering school at high altitudes, close combat (CQC), biological / chemical / nuclear war, parachuting, diving, shooting, combating terrorism, searching and saving people. They also devote a lot of time to reconnaissance training and survival as well as to learn foreign languages. During the training, candidates are brought by their instructors to the limits of both physical and mental. The training schedule covers all aspects of modern regular and psychological war. One of such elements of training is walking 100 km (62 miles) daily along with a 40 kg load[9].

Preparation and basic training. There are three categories of Maroon Berets education and training, which includes information on the national, international and specialist situation. There are 47 different items in these three categories. Training in the country lasts 72 weeks and is a basic training. International training lasts from 10 to 52 weeks and is a specialized training in different countries. It takes 3.5–5 years to become a commando. The soldiers of Maroon Berets found themselves in the spotlight when they captured the leader of the PKK Abdullah Öcalan organization in Kenya. Personal identities Maronn Berets are classified. They are strengthened in battle and constantly working. They actively participate in the war with the PKK in the south-eastern region of Iraq in Turkey, and even in cross-border activities in northern Iraq. They are recruited from high-ranking army officers who voluntarily join. As part of the final

testing phase candidates are expected to survive in all environmental conditions for at least 2 weeks as a whole team without equipment or assistance. In the last month of the training, Maroon Berets is conducting interrogations and torture training. It is called a hellish month, similar to the hellish week in the US Navy Seals. Trust Shot (Turkish “Güven Atışı”). This exercise takes place in the last month of training and is to ensure that soldiers can trust each other with their lives. A “Trust” shot consists of two team members standing next to the target boards, while another member shoots at targets with a pistol, walking towards them from a distance of 15 m (49 feet). During the exercise, men standing next to their targets can not move or wear bullet-proof vests. If they survive the entire training, they become commandos of Maroon Berets. They are one of the few special operational teams in the world that perform the “Trust” shot [10].

Table 1

Equipment of Turkish Special Forces

Maroon Berets equipment	
Pistols	HK USP, SIG P226, SIG P229, Sarsilmaz Kilinc 2000 Mega, Sarsilmaz Kilinc 2000 Light, Glock 17, Glock 19
Assault Rifles	M16 rifle, M4A1, Heckler & Koch HK416, MKEK MPT-76, AKM, IMI Tavor TAR-21, G3A7
SMG	HK MP5, MP7A1, FN P90
Sniper Rifles	KNT-308, Sako TRG, CheyTac Intervention, Dragunov sniper rifle, Barrett M82, Accuracy International Arctic Warfare, MKEK JNG-90, M110, McMillan Tac-50

Source: <https://special-ops.org/670/bordo-bereliler-turkey/>

Land Forces

Turkish land forces or the Turkish army may be derived from the remains of the Ottoman forces during the fall Of the Ottoman Empire at the end of the First World War. When Mustafa Kemal Atatürk and his colleagues formed the Grand National Assembly (GNA) in Ankara on April 23, 1921, the 15th Corps commanded by K'zim Karabekira was the only corps that had any fighting value [11]. On November 8, 1920, GNA decided to establish a permanent army (Düzenli ordu) instead of irregular units (Kuva-yi Milliye, Kuva-yi Seyyare, etc.) [12]. The GNA government army won the war of independence in 1922.

According to documents published as part of a data leak from the US diplomatic networks since 2006. Turkish army had 1,300 soldiers deployed

in northern Iraq [13]. It also maintains about 17,500 soldiers in Northern Cyprus as part of the Cypriot-Turkish peacekeeping forces.

Turkish land forces or the Turkish army are the main branch of the Turkish armed forces responsible for land military operations. Official sources indicate the date of the establishment of the army at the time of Mod Chanyu in the Xiongnu Empire in 209 BC, but the modern history of the army began with its creation after the fall of the Ottoman Empire. Significant events since its inception include the fight in the Korean War and the Turkish invasion of Cyprus in 1974 and acting as a bastion of NATO along the cold war borders until 1992. The leader of the General Staff of the Republic of Turkey is usually the commander of the Turkish land forces before being appointed as a senior officer Turkey. In addition to the other two armed forces, the Turkish army has often intervened in Turkish policy, which has already been regulated to some extent by the reform of the National Security Council. In 2010, the International Institute for Strategic Studies estimated that the Turkish army has an established force of approximately 402,000 active employees, consisting of 77,000 specialists and 325,000 conscripts. Current estimates gave a number of approximately 391,000. However, in October 2014, Turkish land forces have had a force of 350,000 people according to the TLF declaration [14]. As of the end of 2015, the reports suggest that the Turkish army (along with the rest of the armed forces) noted an increase in personnel strength to a similar level as in 2000. The factors that contributed to this are further destabilization of Syria and Iraq due to ISIS and the Russian intervention in Syria, as well as the re-emergence of the PKK rebellion in the southeast of Turkey.

At the end of the 1980s, the armed forces initiated a process of restructuring and modernization, which continues to this day. Turkey's ultimate goal is to manufacture domestic military equipment and become an increasingly self-sufficient country in terms of military technology. Currently, the main battle tanks of the Turkish army are; Leopard 2A4 and M60T. There are also around 400 variants of the Leopard 1 and 750 M60 Patton (with the exception of the M60T, which have been modernized using the 120 mm cannon MG253). However, the army retains a large number of older vehicles. Over 2800 M48 Pattones (upgraded with 105 mm M68 cannons) still work, although only about 1,300 of them are stored as reserve military tanks, while the rest are usually converted into other

types of military vehicles (such as cranes, MBT rescue vehicles and vehicles logistic support) or used as spare parts [15].

Turkey plans to build a total of 1,000 new Otokar Altay tanks, in four separate batches of 250, with the Turkish design of the MİTÜP domestic tank [16]. The tanks will be produced by the national company Otokar and share some of the systems used in the main combat tank K2 Black Panther in South Korea.

In addition, Turkey has signed an agreement with the United States for the purchase of fourteen Chinook CH-47F helicopters for USD 400 million. However, due to financial constraints, the Undersecretary of the Defense Industry wanted to buy only six CH-47F, five for the army and one for the special forces, leaving the decision on the remaining eight for the future. The contract negotiations between the Turkish side and the US government and Boeing began last year [17]. Turkey chose a Chinese defense company to co-produce \$4 billion in the US air and missile defense system FD-2000, rejecting the competitive offers of Russian, American and European companies. The Turkish defense minister announced the decision to award the China Corp contract. Precision Machinery Import and Export Corp (CPMIEC) in a statement on September 26, 2013 [18]. NATO said that missiles should be compatible in 2017 [19], Turkey bought an anti-aircraft missile system S-400 from Russia [20].

Table 2

Army equipment

Model	Caliber	Origin
M204	12 Gauge	Turkey
M212	12 Gauge	Turkey
MKA 1919	12 Gauge	Turkey
Stiklal	12.7×108 mm	Turkey
JNG-90	7.62×51 mm NATO	Turkey
KNT-308	7.62×51 mm NATO	Turkey

Sources: <https://web.archive.org/web/20120502200103/http://www.tsk.tr/ing/index.html>

The structure of Turkish Army

The structure of the Turkish army has historically had two aspects: operational and administrative. The operational chain consists of field and

administrative formation of branches of weapons and service - infantry, armor, artillery, etc.

Fourteen armored brigades of the army are the most powerful brigades in the restructured organization: each contains two armored, two mechanized infantry and two self-propelled artillery battalions. Seventeen mechanized brigades have two armored battalions, two mechanized and one artillery battalion. The Nine Brigade Brigades of the Army have four infantry battalions and one artillery battalion, and four commando brigades have three battalions of commandos [21].

Since 1992. the army began to change the structure from the regiment of the corps division to the brigade crew, leaving divisions in Cyprus and some other specific cases, such as NATO's reaction forces. In line with the new NATO strategy in the early nineties, Turkey agreed to engage forces in the ACE ACP Corps. "That's why the decision was made to create a new branch. So the old 1 Inf Div, which was abolished many years ago, was reactivated and renamed to 1 TU Mech Inf Div and attached to 4 TU Corps on November 30, 1993. This division seems to be replaced in the 3rd Corps by the 52nd Armored Division established later.

Military units in the years 1994–1995 consisted of the following units: Regiment of the Presidential Guard, infantry regiment, five border defense regiments (Brigade and twenty-six battalions of border defense). The fate of these independent units as part of the reorganization remains unclear.

At the end of 2002. the third corps, located near Istanbul, received the certificate of one of the six headquarters of the NATO Forces for Land Defense (HRF-L) and obtained the additional title of the Fast Dispersible Turkish Corps (RDTC). A year later, Jane's Defense Weekly announced on July 9, 2003 that as part of the restructuring of forces, four existing armies would be reorganized into the Western army, in Istanbul, and the eastern army would replace the second army in Malatya [22]. It seems that this plan has not been implemented.

The website of the Turkish army gives various figures on the number of army formations. The official website contains the sum of the 9th Army Corps, 1st Infantry Division, 2nd Infantry Division, 1st Armored Division, 1st Infantry Division, 11 Infantry / Motorized Infantry Brigades, 16 Mechanized Infantry Brigades, 9 Armored Brigades, 5 Para-Commander Brigades, 1 Aviation Brigade Wojskowego, 2 Artillery Brigades, 5 Training Brigades and one Humanitarian Aid Brigade [23].

The IISS 2008 Military Balance lists the Turkish land forces with four army commands, the command of 10 corps, 17 armored brigades, 15 mechanized infantry brigades, two infantry divisions, 11 infantry brigades, 1 commanding staff of special forces, five commando brigades, one battalion of combat helicopters, four air regiments, three battalions of aviation (in total 1 battalion and 2 battalions trng) and four training / artillery brigades.

Table 3

Structure of Turkish Army

Combatant	Battle Supporting
- General Staff	- Artillery
- Infantry	- Bulwark
- Cavalry	- Air defence
- Armoury	- Correspondence
- Army aviation	- Intelligence
Battle Supporting & Service	
- Communications	
- Ordnance	
- Supplies	
- Personnel	
- Cartography	
- Transportation	
- Finance	
- Instructor	
- Judge	
- Military Band	
- Medical, Dental and Pharmaceutical Corps	
- Veterinary Corps	
- Engineer, Chemist and Technician Corps	

Source: by author

Sea Forces

Turkish naval forces or the Turkish navy are a branch of the Turkish armed forces. He maintains several Marines and Special Operations units. Amphibious Marines Brigade (Amfibi Deniz Piyade Tugayı) based in Foça near İzmir. It consists of 4,500 people, three amphibious battalions, an MBT battalion, an artillery battalion, a support battalion, and other

company-sized units. Su Altı Taarruz (S.A.T. – Underwater Attack) is dedicated to missions, including military intelligence, amphibious assault, counter-terrorism and VIP protection; while Su Altı Savunma (S.A.S. – Underwater Defense) is dedicated to coastal defense operations (such as mine clearance or unexploded ordnance) and disabling enemy ships or weapons using underwater operations, as well as anti-terrorist missions and VIP protection.

The navy begins with the Turkish fleets that sailed the Aegean Sea at the end of the 11th century, fleet of Anatolian beylic in the fourteenth century, and more directly to the Ottoman Navy. However, contemporary naval traditions and navy customs go back to 10 July 1920, when it was established as the Directorate of Maritime Affairs during the Turkish War of Independence led by Mustafa Kemal Atatürk. From July 1949, these naval units are officially recognized as Turkish naval forces

In 1961, the Turkish naval command was organized into four major subordinate commands: the Turkish fleet command, the Turkish command of the North Sea area, the Turkish headquarters of the southern area and the Turkish navy command. In 1995, The Maritime Training Command has been renamed the Turkish Maritime Training and Education Command.

In 2008, the Navy had an active staff strength of 48,600, which included the Amphibian Marines Brigade and several special forces and commando troops. At the beginning of 2015, the navy serves a wide range of ships and 51 sea-going planes.

Marines and Special Forces. The Turkish navy maintains several sea and special units. These include a landing naval brigade, several commando squads and two special operations forces: Amphibious Marines Brigade Command – (Turkish: Amfibi Deniz Piyade Tugayı). Underwater Offense Group Command (S.A.T.) – (Turkish: Sualtı Taarruz Grup Komutanlığı). Underwater Defense Group Command (S.A.S.) – (Turkish: Sualtı Savunma Grup Komutanlığı). There are several modernization programs under way to replace aging equipment. From 2013, the main modernization projects are as follows [24].

Construction works on twelve warships of the MILGEM project are underway (4 Ada class corvettes and 4 TF-100 class frigates) [25]. The first F-511 TCG Heybeliada was commissioned in 2011; and the other vessel,

F-512 TCG *Büyükada* in 2013, the third of the MILGEM *Ada* corvettes, F-513 TCG *Burgazada* was launched in November 2018.

Turkish air force is a branch of the armed forces. He is primarily responsible for the protection and sovereignty of Turkish airspace. It also provides air power to other service branches. Turkey is one of the five NATO member states that are part of the nuclear alliance policy together with Belgium, Germany, Italy and the Netherlands. There are a total of 90 B61 nuclear bombs in the Incirlik airbase, 40 of which are intended for use by the Turkish Air Force in the event of a nuclear conflict, but their use requires NATO approval.

The Air Force took part in the 1995 Operation *Deliberate Force* and Operation *Allied Force* in 1999. Later they participated in a UN peace mission in Bosnia and Herzegovina, employing two squadrons (one in the Ghedi fighter wing, and in 2000 in a hunting wing *Aviano*) [26]. They returned to Turkey in 2001. In 2006, four Turkish F-16 fighters were deployed for NATO Air Policing operations.

For a long time, the combat units of the Turkish Air Force were organized in the 1st Air Force (deployed in the western part of the country with headquarters in Eskişehir) and the 2nd Air Force (deployed in the eastern part of the country and based in Diyarbakır). On August 5, 2014, they were merged into the newly created Command of the Air Force and Air Defense with the headquarters in Eskişehir. After the Turkish coup attempt in 2016 and the fourth main command of the jet base near Ankara, it was dissolved and its F-16 dispersed in other bases.

Conclusion

After the creation of the Republic of Turkey in 1923, Mustafa Kemal Atatürk banned the political activity of officers of active service in the military penal code number 1632 and dated 22 May 1930 (*Askeri Ceza Kanunu*). However, after the coup d'état in 1960, Millî Birlik Komitesi (National Unity Committee) established on January 4, 1961, the Law on Internal Services of the Turkish Armed Forces (*Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu*) in order to legitimize his military interventions in politics. During subsequent coups d'état and assassination attempts, they showed reasons to justify their political activities, especially articles 35 and 85 of that act.

The Turkish military perceived itself as the guardian of the kemalist ideology, the official state ideology, especially the secular aspects of

kemalism. TAF continues to have a significant influence on the decision-making process in matters related to Turkish national security, although it has decreased over the last decades through the National Security Council.

The army recorded interference in politics, removing the governments four times. Indeed, the military took power for several periods in the second half of the twentieth century. They made three coups: in 1960 (coup dated May 27), in 1971 (coup dated March 12) and in 1980 (coup dated September 12). After the coup in 1960, the army carried out the execution of the first democratically elected prime minister in Turkey, Adnan Menderes in 1961. They led to the removal of Islamist Prime Minister Necmettin Erbakan in 1997 (known as the memorandum of February 28). Contrary to appearances, the Turkish population was not equally reluctant to overturn. Many welcomed the expulsion of governments that were perceived as unconstitutional.

On April 27, 2007, before the presidential election that took place on November 4, 2007, in reaction to the policy of Abdullah Gül who had in the past participated in Islamist political movements, the existence of Islamic parties, such as the Guardian Party, was forbidden. In response, Gül said that the army is a party to the “arguments” of secularism that Islamism was contrary to the secular nature of Turkey and the legacy of Mustafa Kemal Atatürk. The army’s declaration ended with a clear warning that the TAF is ready to intervene if the secular character of the Turkish constitution is violated, stating that “Turkish forces remain sensible in carrying out their duties under legal provisions to protect the unchangeable characteristics of the Republic of Turkey. Their loyalty to this determination is absolute” [27].

February 22, 2010 over 40 officers were arrested and then officially accused of attempting to overthrow the government in connection with the so-called “Sledgehammer” plot. Among them there are four admirals, a general and two colonels (three days later, there were ex-naval and aviation commanders). Partly as a result, the Washington Post reported in April 2010 that military forces have decreased significantly [28].

On the eve of the Supreme Military Council in August 2011. Chief of General Staff together with the commanders of the army, navy and air forces announced retirement, in protest against mass arrests, which they considered a deliberate and planned attack against Islamists in Turkey,

kemalists and secular officials of the Turkish armed forces, who began to control key positions in Turkish government, the judiciary and the police. The rapid exchange of force commanders at the meeting of the Supreme Military Council confirmed the government's control over the appointment of top-level commanders. However, nominations are still determined by the General Staff with limited civilian control. The European Commission, in its annual report on Turkey's progress towards accession to the EU in 2011, stated that "further reforms regarding the composition and powers of the Supreme Military Council, in particular on the basis of legal promotion, still have to materialize" [29]. Commanders of the service branch continue to report to the Prime Minister, not to the Minister of Defense.

In July 2016 factions of the Turkish armed forces tried to seize the government, but Erdogan's supporters halted the coup attempt. Many people were killed and hundreds were wounded. Thousands of soldiers were arrested and the structure of the armed forces was changed. The above analysis allows to conclude that the army takes an active role in creating the domestic policy of the country. Many times she took part in the change of authorities, and also borne the burden of conducting politics. On the other hand, basic units serve the rulers in order to achieve their goals. The Turkish army is a strong military unit in the international arena. He invests in the modernization of equipment, as well as training of soldiers. Is able to carry out effective actions in the field of combat. It can be clearly stated that they strive for complete independence and self-sufficiency through the creation of national armaments concerns.

References

1. The Turkish Military in numbers, Forces Network, 2015. URL : <https://www.forces.net/news/tri-service/turkish-military-numbers>.
2. Foreign Minister Wants US Nukes out of Germany, Der Spiegel, 2009. URL : <https://www.spiegel.de/international/germany/yankee-bombs-go-home-foreign-minister-wants-us-nukes-out-of-germany-a-618550.html>.
3. Hackett J. International Institute for Strategic Studies // The Military Balance 2010, London.
4. Turkey Military Spending, Globalsecurity.org, 2015. URL : <https://www.globalsecurity.org/military/world/europe/tu-budget.htm>.
5. Auditing Security and Defences Policies of the Union. European Court of Auditors, 2019. URL : <https://www.eca.europa.eu/sites/eca-audit-efence/EN/Pages/default.aspx>.

6. Albayrak A. Lack of comprehensive audits casts shadow over security spending, Sunday's Zaman, 2013. URL : <http://www.todayszaman.com/news-330506-lack-of-comprehensive-audits-casts-shadow-over-security-spending.html>.
7. Foresight 2020. Economic, industry and corporate trend, Economist Intelligence Units. 2006. P. 22.
8. DoD, Turkey sign Joint Strike Fighter Agreement // US Department of Defense, 2006.
9. E. Sof Bordo Bereliler, 2016. URL : <https://special-ops.org/670/bordo-bereliler-turkey/>.
10. Türkiye'nin ihracatı arttı ithalatı azaldı // TRT News., 2015. URL : <https://www.trthaber.com/haber/ekonomi/turkiyenin-ihracati-artti-ithalati-azaldi-219261.html>.
11. Turkish Land Forces History, Turkish Land Forces Website, 2017. URL : <http://www.kkk.tsk.tr/en/KKKHakkinda/KKKtarihce.aspx>.
12. İlhan S. Atatürk ve Askerlik: Düşünce ve Uygulamaları, Atatürk Araştırma Merkezi, 1990. P. 88.
13. Turecka armia weszła do Północnego Iraku // Gazeta Wyborcza, 2008. URL : <http://wyborcza.pl/1,75399,4954966.html?disableRedirects=true>.
14. Sansal B. Turkish Army, 1996–2019. URL : <http://www.allaboutturkey.com/army.htm>.
15. Hackeyy J. Military Balance 2008. 2008. P. 154.
16. Turkish MBT Project, the Wayback Machine, 2007. URL : https://worddisk.com/wiki/Kuva-yi_Nizamiye/.
17. Palowski J. Turcy ujawniają śmigłowcowy kontrakt 3,5 mld USA, 109 maszyn Defence24. 2016. URL : <https://www.defence24.pl/turcy-ujawniaja-smiglowcowy-kontrakt-35-mld-usd-109-maszyn>.
18. Turkey to buy 12 FD-2000 Long-Range Air Defence System from China. Deagel, 2013. URL : http://www.deagel.com/news/Turkey-to-Buy-12-FD-2000-Long-Range-Air-Defense-Systems-from-China_n000012003.aspx
19. Hurriyet News. NATO wants say in Turkey-China missile deal, 2013. URL : <http://www.hurriyetdailynews.com/nato-wants-say-in-turkey-china-missile-deal-56678>.
20. Bryen S. Russia's S-400 is a game changer in the Middle East, 2017. URL : <http://nationalinterest.org/blog/the-buzz/russias-s-400-game-changer-the-middle-east-america-should-22760>.
21. Pike J. Turkey Gendarmerie General Command Jandarma Genel Komutanlığı. Globalsecurity.org. 2016. URL : <https://www.globalsecurity.org/intell/world/turkey/index.html>.
22. Donald. D. Turkish steel, 2016. URL : <https://www.janes.com/article/60247/turkish-steel-sofex16d3>.

23. Hayata Dönüş' ilk kez gün ışığına çıktı // Radikal.com.tr, 2009. URL : <http://www.radikal.com.tr/turkiye/hayata-donus-ilk-kez-gun-isigina-cikti-943931/>.
24. Türk Silahlı Kuvvetlerinin Barış Destekleme Harekâtlarına Katkıları // Anadolu Agency, 2014. URL : <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turk-silahli-kuvvetlerinden-dunya-barisina-katki/1019887>.
25. Together for Peace. Defence Turkey, 2019. URL : <https://www.defenceturkey.com/en/content/together-for-peace-aman-19-multinational-naval-exercise-pakistan-turkey-defence-cooperation-3454>.
26. Wayback Machine, 1980-today in the official website of the Turkish Air Force, 2012.
27. Excerpts of Turkish army statement // BBC News, 2007. URL : <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6602775.stm>.
28. Zacharia J. In Turkey, military's power over secular democracy slips // The Washington Post, 2010.
29. Komisja Europejska. Progress report, 2011. URL : https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2011/package/tr_rapport_2011_en.pdf.

Marek Delong

THE FOREIGN POLICY OF THE RUSSIAN FEDERATION IN THE TIME OF YEVGENY PRIMAKOV (1996–1999)

Abstract. The aim of this article is to analyze the concept of Russian foreign policy by Eugene Primakov, one of the most eminent Russian politicians the twentieth century. The article applies research methods and techniques appropriate to science about politics. These include a comparative analysis and a method of historical analysis that enabled the presentation of political events and factors shaping the foreign policy of the Russian Federation.

In 1996, President Boris Yeltsin appointed Primakov to the post of Minister of Foreign Affairs of the Russian Federation. The goals and assumptions of foreign policy have undergone a thorough redefinition, related to the tendencies noticeable in Russia in 1993–1995. So far, foreign policy has been dominated by neoliberal and Euro-Atlantic options, whose representatives were predominantly Primakov's predecessor as the minister of foreign affairs, Andrei Kozyrev. After the fall of Sergei Kirijenka's government, Primakov assumed the office of Prime Minister on September 11, 1998 and held it until May 12, 1999. It was a cabinet of political compromise, which was supposed to facilitate agreement with the opposition and the continuation of reforms, although not on the same principles as before. Primakov criticized his predecessors for the wrong political line, the lack of effectiveness of the stabilization policy, which resulted in a fall in production. He stressed that his government did not give up market reform, but called for the state's participation to be increased. Yevgeny Primakov claimed that Russia should strive to formulate a multipolar system of international relations that truly reflects the multifaceted nature of the present world with the diversity of his interests.

Primakov exerted a huge influence on the Russian foreign policy of Putin's day. His political line was carried out by successors, and above all Igor Ivanov and Sergey Lavrov. The main directions and assumptions of his concepts are still repeated in official documents articulating the Russian doctrine of security and defense, and nothing indicates that this state of affairs has changed, and this in turn carries the threat of destabilization in Central and Eastern Europe.

Keywords: Primakov, Russia, the foreign policy.

Анотація. Метою статті є аналіз концепції російської зовнішньої політики Євгена Примакова, одного з найвідоміших російських політиків ХХ століття. У статті застосовано методи та техніку дослідження, які використовуються в політичних науках. Зокрема порівняльний аналіз та метод історичного аналізу, які дали змогу представити політичні події та чинники, що формують зовнішню політику Російської Федерації.

У 1996 р. президент Б. Єльцин призначив Є. Примакова на посаду міністра закордонних справ РФ. Цілі та напрями зовнішньої політики пройшли ретельне переосмислення, пов'язане з тенденціями, які сповідували в Росії у 1993-1995 рр. До того часу в зовнішній політиці РФ переважали неоліберальні та євроатлантичні погляди, яких дотримувався попередник Примакова на посаді міністра закордонних справ А. Козирев. Після відставки уряду С. Кірієнка Примаков обійняв посаду прем'єр-міністра 11 вересня 1998 року і обіймав її до 12 травня 1999 р. Це був кабінет міністрів політичного компромісу, який повинен був сприяти домовленості з опозицією та продовженню реформ, хоча не на тих самих принципах, як до того. Примаков критикував своїх попередників за неправильну політичну лінію, недостатню ефективність стабілізаційної політики, що призвело до спаду виробництва. Він підкреслив, що його уряд не відмовляється від ринкових реформ, але закликав посилити участь держави в управлінні економікою. Є. Примаков заявив, що Росія повинна прагнути сформуванню багатополярну систему міжнародних відносин, яка справді відображатиме багатогранну природу сучасного світу з різноманітністю його інтересів.

Примаков здійснював величезний вплив на російську зовнішню політику доби Путіна. Його політичну лінію проводили наступники, і насамперед І. Іванов та С. Лавров. Основні напрямки та припущення його концепцій досі повторюються в офіційних документах, що формують російську доктрину безпеки та оборони, і нічого не свідчить про те, що такий стан речей змінився, а це, в свою чергу, несе загрозу дестабілізації в Центральній та Східній Європі.

Ключові слова: Є. Примаков, Росія, зовнішня політика.

Introduction

The purpose of this article is to present the concept of Russian foreign policy by Eugene Primakov, one of the most prominent Russian politicians in the 20th century. The article applies research methods and techniques appropriate to science about politics. These include a comparative analysis and a method of historical analysis that enabled the presentation of political events and factors shaping the foreign policy of the Russian Federation.

Primakov was one of the most important figures of the Gorbachev perestroika period. In 1989–1990 he was a deputy member of the Political Bureau, in 1989 a member of the Soviet Union and a deputy of the Supreme Soviet of the USSR. In 1990 he became a member of the Presidential Council and in 1991 a member of the Security Council and Head of the 1st KGB Main Board and a deputy head of the KGB. As the envoy of Mikhail Gorbachev, he went on a mission to Iraq during the Gulf War in order to establish talks with Saddam Hussein whom he knew

personally. In the years 1991–1995 he was the director of the Foreign Intelligence Service of Russia [10].

At that time, the ideological and programmatic options determining Russian foreign policy can be distinguished. The most influential were the European and the Eurasian at the time, although one could think that they were mutually exclusive.

The most important features of Russian foreign policy after the collapse of the USSR are:

- power status;
- striving for multipolarity in world politics;
- balance;
- declared pragmatism of foreign policy;
- integrationism;
- bilateralism and multilateralism;
- “raw nature” of Russian diplomacy.

The mechanism of Russian foreign policy reflects the nature of the political system, the main feature of which is the centralization of power, conditioned by historical traditions [5, p. 54]. When analyzing Russian foreign and security policy, the following factors should be taken into account:

- The Russian Federation recognizes the UN and the Security Council as the most important instrument for ensuring international stability;
- the priority of the Russian security policy is the post-Soviet space;
- Russia strives to change NATO in the direction of its total abandonment of anti-Russian orientation in both military planning and political declarations;
- reserves the right to preventive strikes against countries that could pose a source of danger [25, p. 69].

Primakov as the head of diplomacy and prime minister

In 1996, President Boris Yeltsin appointed him Minister of Foreign Affairs of the Russian Federation. The goals and assumptions of foreign policy have undergone a thorough redefinition, related to the tendencies noticeable in Russia in 1993–1995. So far, foreign policy has been followed by a neoliberal and Euro-Atlantic option, whose representative was mainly predecessor Primakov as a minister of foreign affairs, Andrei Kozyrev. Such a political line was justified by the necessity to carry out

reforms that would guarantee Russia a suitable place among liberal Western countries. It turned out, however, that economic reforms, which brought huge social costs, did not bring the expected economic effects, nor did they raise the systematically declining prestige of Russia in the international arena. Disillusionment with the West was also aggravated by the intensification of US activities aimed at extending NATO to Eastern European countries [28]. In this situation, Primakov's foreign policy was reoriented, its basic priorities changed, and the main feature became pragmatism, also characteristic of the Putinist period. Russia was faced with the task of rebuilding its international position and wanted to aspire to the role of a global power. Therefore, it was necessary to redefine the Russian doctrine of foreign and security policy, which was also adapted to the great-power ambitions. "Primakov represented – wrote Maciej Zaniewicz – opposite position in the so-called the debate of neo-liberals with neorealists. He believed, behind Kenneth Waltz, that the main players in the international arena are countries differing above all with "relative capabilities", commonly understood as force. According to neorealist theory, states function in anarchy and fight for their survival and security, using force policy for this purpose. Kenneth Waltz specifically addresses the national interest of the state. In his opinion, the position of the state and its national interest depend on the international structure and structure of the state. The authority of a given state can only, to a greater or lesser extent, act in accordance with an objectively existing national interest, which remains independent of it and only on its wisdom depends on whether the state will conduct its policy based on that interest. Starting from this assumption, Primakov's abandonment of the Euro-Atlantic direction for a multipolar policy was a more accurate recognition of the national interest of the Russian Federation, which has not changed, but was overlooked by Kozyriev and Yeltsin" [28].

After the fall of Sergei Kirijenka's government, Primakov assumed the office of Prime Minister on September 11, 1998 and held it until May 12, 1999. It was a cabinet of political compromise, which was supposed to facilitate agreement with the opposition and the continuation of reforms, although not on the same principles as before. Primakov criticized his predecessors for the wrong political line, the lack of effectiveness of the stabilization policy, which resulted in a fall in production. He stressed that his government did not give up the reform path, but called for the state's participation to be increased in them. In turn, the critics of Primakov's

office claimed that it differs from the previous, even from the Soviet, only rhetoric. They talked about leaving the path of liberal reforms and returning to the socialist economy [18, p. 37]. “Irrespective of his ideological premises, Andrei Piontkovsky wrote, and real intentions, the Primakov government was doomed to continue the virtual economy system. And he did exactly that. The slogan of strengthening the native entrepreneur meant in practice further subsidizing unprofitable enterprises and ineffective owners. Discussions on strengthening the role of the state ended with tax concessions for Gazprom and other raw oligarchs” [18, p. 37–38]. Despite the criticism of the liberals, his government was considered one of the most market-oriented after 1992. Primakov did not make radical moves in the field of economic policy, which also conditioned Russian obligations to international financial organizations. By relying on the operation of market mechanisms, the government led to even greater arrears in the payment of pensions, disability pensions as well as wages in the budgetary sphere and the army. Although the evaluation of his government’s work was far from enthusiastic, the popularity of Primakov, who was perceived as politically independent, was systematically growing. The over-strengthening of the Prime Minister, who managed to gain the support of a large part of the bureaucratic elite, became a political threat to President Boris Yeltsin. After dismissing Primakov, he was replaced by Sergey Stiepaszyn, known for his loyalty to the regime [29, p. 163].

Primakov’s doctrine

It assumed that Russia should first heal the internal situation and then focus on regaining international position. The official direction was associated with a change in political thinking towards the West, which ceased to be treated as an enemy. “Interestingly - wrote Monika Bryc - already in 1987, Yevgeny Primakov, still as the head of IMEMO (Institute of World Economy and International Affairs) published in “Pravda” an article entitled *On a New Philosophy of Foreign Policy*, in which he questioned the Leninist approach. <New thinkers> agreed that common interests, and above all the need to avoid nuclear war, are fundamental, which undermines the basic class interests” [6, p. 116].

Primakov stressed that Russia can not allow the formation of a unipolar international order. Her security depended on having the status

of a superpower. He claimed that only political short-sightedness could be explained by the removal of Russia from the list of powers. A strong Russia would gain Western respect and legitimacy to treat the post-Soviet area as its sphere of influence. Primakov assumed that various centers of opposition forces should be used against the US in order to prevent the country's hegemony on a global scale. He did not agree with the thesis that the US is the only superpower. Yes, it is the strongest country in terms of economic, military and political influence, but it is not a superpower, because the superpower is a category of cold war. That is why Russia should be active in international structures and use conflicts of interests in its policy [6, p. 21].

Primakov was not an advocate of the creation of a "geopolitical axis" with France and Germany, which would be called "Big Europe" and would be a common security, economic, humanitarian and energy space, and above all a coalition of powers that will be able to compete with the United States for political level. Attempts to establish and then strengthen Moscow's cooperation with Berlin and Paris have been undertaken since 1998, since Primakov assumed the post of Prime Minister of the Russian Federation. Leaders of Germany, France and Russia held frequent meetings, but ultimately these countries rejected such a proposal [27, p. 117]. This was mainly argued for "playing European patriotism", a threat to "Atlantic unity" and "weakening of American influence on the Old Continent" [3, p. 100]. It would also lead to the weakening of the European Union's influence in the post-Soviet area, as two blocks were distinguished in the concept – the European Union with the leading role of Germany and the Eurasian Union, where Russia was to become the hegemon [17]. Although the implementation of this idea was abandoned at the time, Vladimir Putin later tried to make efforts the Russian-German-French summit meetings take place at least once a year.

The Primakov concept is also referred to as the concept of pragmatic consensus. It was introduced by Evgeny Primakov at the 51st Session of the UN General Assembly. He stated that the polycentric order in international relations was the most favorable for Russia, in which it could still play a significant role. The position of Russia at the interface of the most important global centers of strength would allow one to support others [9].

Of particular importance in this context are Russian-German relations, which are extremely correct despite the clear distance and

cooling down in Russia's relations with the European Union after Russian aggression to Ukraine in 2014. Both Russia and Germany strive to establish and consolidate their place in the international structure [8, p. 100]. According to Stanisław Bieleń, the fact that Germany is a peaceful and oriented country for European integration is undisputed today, but one can not be sure that subsequent generations of Germans will not return to territorial revisionism or expansionism [4, p. 239]. From Germany's point of view, access to Russian gas and oil fields as well as a guarantee of raw materials supplies is important. The chancellor of the reunification period, Helmut Kohl, stated even that "Russia is and will remain the most important neighbour of Germany in the East" [27, p. 122]. Germany was the first Western European country to recognize on December 26, 1991 the Russian Federation as the successor of the Soviet Union. "The economic relations of Germany and Russia are not so dependent", wrote Ewa Szkop, "from political relations, as in the case of Central and Eastern EU countries. Admittedly, the special development of cooperation took place in the times of Gerhard Schroder, who was sympathetic to Vladimir Putin, but it is supported by a representative of the Christian Democrats, Angela Merkel. Certainly the challenge and the verification of mutual cooperation was the Georgian-Russian conflict, and although in his aftermath the relationship between the parties cooled down, pragmatism and the return to business as usual were victorious" [24, p. 61].

According to Aleksander Wawrzyńczak, after Putin's presidential term of office, the implementation of the multipolar international concept of Primakova became real [26, p. 12]. In accordance with the assumptions of Primakov during the presidency of Vladimir Putin, Russia shows itself in its foreign policy only to strong states of the European Union, marginally marginalizing relations with the states and the European Union as a whole. This is, of course, related to the strategy of Russian foreign policy towards the countries of Central and Eastern Europe, and above all the Baltic states and Poland [7, p. 86]. Russia does not treat the countries of Central and Eastern Europe as equal diplomatic partners. There is a planned marginalization and by establishing bilateral relations with leading Western European countries, which Russia treats as equals [12, p. 99]. "Central and Eastern European countries, and above all Poland", Irina Kobrinskaja wrote, "categorically protest against such a situation and try – in the same way – talking to the West (omitting Russia)

to achieve their goals. The period from 1991 is not only the history of Russia's withdrawal in Central and Eastern Europe, but also the period of lack of dialogue, the time of monologues or solo arias of competing soloists who do not want to listen to each other, who are looking at – just looking and almost not listening to this cacophony, conductor – the West. At present, in the middle of 1997, politicians and analysts are actually trying to find the answer to the question of who [whoever over shouted?]" [12, p. 99–100]. Rebuilding the influence in the post-Soviet area or at least allocating foreign influence in the region is a strategic goal of the Russian Federation, therefore it does everything to maintain control over the processes taking place there [22, p. 43].

Primakov claimed that Russia could not understand the specificity of the countries of Central and Eastern Europe, therefore lost its influence in this region and should accept it. As a consequence, Russia has pursued, and still does, a policy towards Central and Eastern European countries based on the depreciation of the region [12, p. 100–101]. "It is said – in a press interview in 1996 – that the countries of Central and Eastern Europe themselves are pushing NATO to take them into its ranks. I must admit that we have made many mistakes in our relations with these countries. Completely breaking the economic ties developed within the framework of CMOs, we put them in a very difficult situation – after all, their economy was focused on relationships with us.

On the other hand, in these countries there was euphoria, the conviction that they would quickly find their niche in the West. They failed. Currently, through NATO, they want to take a deeper root in European structures, in the European Union. However, the decisive vote has the NATO member states themselves ... We must do everything to find solutions acceptable to both parties" [12, p. 99–100]. Primakov reminded that in connection with the removal of Soviet troops from the GDR and the collapse of the Warsaw Pact, the West promised Russia that NATO would not be enlarged to the East, although these promises were not confirmed by any documents. "If NATO – in an interview for "Oblejja Gazeta" – created in its time to counter the threat at the global level, will take up the Warsaw Pact, then from our point of view, the geopolitical situation is changing into a worse one. Why? Because intentions in politics are always a great change in politics. And the possibilities are constant. Of course, I do not believe that NATO will attack us. However, a hypothetical situation may arise in which we will be forced to act not in our own

interests" [12, p. 106–107]. At that time, Russia was waiting for compensation for extending NATO to its western borders. Western countries tried to understand the Russian position and reservations about NATO enlargement, but they did not intend to grant Russia a veto power. No wonder, then, that Evgeny Primakov, after becoming Minister of Foreign Affairs in early 1996, strengthened the activities aimed at implementing the concept of multipolarity [23, p. 168]. Russia has taken action to strengthen the OSCE's competence in solving security problems and making this structure something like the European equivalent of the UN. This is evidenced by the submission on March 21, 1996 of proposals to develop the "European Security Charter", which was to be the basis for the creation of a security system independent of the US [10]. US policy, aimed at extending NATO, Primakov commented as follows: "The US itself creates the illusion of threat and defends Europe against it. In addition, they are extending NATO to support those states that are ready to fulfill their orders unconditionally. In this way, they limit old members" [1].

Evgeny Primakov claimed that Russia should strive to formulate a multipolar system of international relations that truly reflects the multifaceted nature of the present world with the diversity of its interests. World order in the 21st century should be based on the priority of law and broad democratization of international relations. This idea in Russian intentions may take geometric forms of triangles or axes of Russia-China-India or in the European dimension Russia-France-Germany or as exotic as Russia-Iraq-Iran, which would counteract the global influence of the United States. In the further perspective of the development of these ideas, Russia was to act as an independent force. The multipolarity made Russia the right to become one of the most important entities in world politics [15, p. 81]. „When the former head of government Yevgeny Primakov - wrote Yuri Afansjew – proposes the creation of the axis Moscow-Beijing-Delhi, but the vice-president during a visit to China declares: <I am ready to fight with everyone, especially with advocates of pro-Western orientation>, the world shudders and asks the question whether the leaders of Russia live in a real or virtual dimension" [2, p. 223].

Conclusion

Modern Russia Putin is even more determined to regain the position of the superpower. They are reinforced by the view that the European

Union is weak and weak. The Russians believe that in economic terms, the Union is “a bureaucratic entity that cultivates a socialist policy that suppresses growth”. They argue that the culture of compromise determines the weakness of the Union and overestimate the importance of its internal crises. This in turn encourages Russia to act with even greater confidence [14, p. 23–24]. The present Russian policy indicates that in Moscow, faster than elsewhere, changes in the modern world were realized and used to realize their own goals [21, p. 23–24].

Russia emphasizes its political independence from any external factors. It declares that it is shaping her foreign and domestic policy itself. Russian democracy has to be shaped without external control, while Russia will assess what is democratic and what is not [16, p. 14]. The contemporary state doctrine of Russia is characterized by striving to increase its share in the global economy while limiting the influence of external entities on decisions made in the Kremlin. “The slogans of openness and susceptibility to cooperation – Maciej Raś wrote – began to be accompanied by a tough, assertive defense of their own interests, underpinned by imperial rhetoric” [20, p. 14]. In foreign policy, real rapprochement with emerging Asian powers was made and Russian diplomacy in Latin America was resumed. With the development of bilateral relations, the Kremlin has stimulated cooperation within the Moscow-Beijing-Delhi triangle, aspiring to become the main animator and coordinator. As a consequence, under Vladimir Putin’s presidency, Russia’s position on the international stage was strengthened, to some extent also thanks to skillful shaping of relations with China, India and Brazil.

Evgeny Primakov died in Moscow on June 26, 2015. He undoubtedly had a huge influence on the Russian foreign policy of Putin’s day. The line defined by Primakov was carried out by his successors, and above all Igor Ivanov and Sergey Lavrov. The main directions and assumptions of his concepts are still repeated in official documents articulating the Russian doctrine of security and defense. The Primakov doctrine is present in Russian politics to this day and there is no indication that this state of affairs will change, and this in turn carries the threat of destabilization in Central and Eastern Europe. In January 2003 Primakov questioned the validity of Putin’s policy towards Ukraine, considering that Donbas should stay within its borders. It is worth noting that in other realities, after the annexation of Crimea by Russia, he was already in a different

position, which Russia presented in his last book: hopes and anxieties in the chapter *Russia and the crisis in Ukraine*: "The victory of pro-American forces in Kyiv announced the establishment of US military control on the Black Sea, which compromised the vital interests of Russia. It could also be used with the intention of making Turkey more yielding in relations with the US. After the actions of Washington, it can be said that he tried to involve the Russian armed forces in a conflict on the former Ukraine. In this case, Europe (...) would remain in the orbit of US influence for decades" [28].

References

1. 10 najciekawszych cytatów Jewgienija Primakowa. URL : <https://pl.sputniknews.com/opinie/20150627583869/>, (access: 12.08.2016).
2. Afansjew J. Groźna Rosja. Warszawa, 2005.
3. Bieliń S., Raś M. Polityka zagraniczna Rosji. Warszawa, 2008.
4. Bieliń S., Skrzypek A. (red.) Rosja. Rozważania imperiologiczne. Warszawa, 2015.
5. Bryc A. Mechanizm polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej // Polityka zagraniczna Federacji Rosyjskiej. Wybrane aspekty stosunków z Polską, Ukrainą i Białorusią / L. Zyblikiewicz, M. Czajkowski, P. Bajor (red.). Kraków, 2010.
6. Bryc A. Rosja w XX wieku. Gracz światowy czy koniec gry? Warszawa, 2009.
7. Daniluk A. Integracja obszaru poradzieckiego jako element polityki bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej // Polska-Rosja. Polityka bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej. Kontynuacja i zmiana / M. Minkina, M. Kaszuba (red.) Siedlce, 2016.
8. Dobroczyński M. Między mocarstwami. Warszawa–Toruń, 1996.
9. Gołaś K. Rosyjska polityka zagraniczna: koncepcja pragmatycznego konsensusu. URL : <http://geopolityka.net/rosyjska-polityka-zagraniczna-koncepcja-pragmatycznego-konsensusu/>. (access on: 16.05.2014).
10. Encyclopedia Britannica. URL : <https://www.britannica.com/biography/Yevgeny-Primakov>. (access: 11.08.2016).
11. Kaluga B. Rosyjska wizja bezpieczeństwa europejskiego. URL : <http://www.psz.pl/117-polityka/bartosz-kaluga-rosyjska-wizja-bezpieczenstwa-europejskiego>. (access: 12.08.2016).
12. Kobrinskaja I. Długi koniec zimnej wojny. Warszawa, 1998.
13. Kuźniar R. Rosja – ułuda pragmatyzmu // Rocznik Strategiczny 2001/2002. Warszawa, 2002.
14. Leonard M., Popescu N. Rachunek sił w stosunkach Unia Europejska-Rosja. Londyn–Warszawa, 2008.

15. Lisiakiewicz R. *Polityka Rosji wobec Polski za prezydentury Władimira Putina (2000–2008)*, Toruń, 2011.
16. Matwiejenko J. I., Wilk M. *Rosja. Współczesny system polityczny*. Łódź, 2008.
17. Musiałek P. *W poszukiwaniu antyzachodnich sojuszników. Strategia Rosji wobec światowych potęg*. URL : http://www.academia.edu/10072725/W_poszukiwaniu_antyzachodnich_sojusznik%C3%B3w._Strategia_Rosji_wobec_%C5%9Bwiatowych_pot%C4%99g. (access: 12.03.2015).
18. Piontkowski A. *Od jelicynizmu do putinizmu, czyli najwyższego i ostatecznego stadium bandyckiego kapitalizmu w Rosji // Rosja 2000. Koniec i początek epoki? / A. Magdziak-Miszewska (red.)*. Warszawa, 2000.
19. Raś M. *Putinowska Rosja wobec integracji europejskiej // Rosja w okresie prezydentury Władimira Putina / A. Stępień-Kuczyńska, S. Bieleń (red.)*. Toruń, 2008.
20. Raś M. *Wyznaczniki polityki zagranicznej Rosji // Unia Europejska i Rosja. W kierunku nowego otwarcia*. Warszawa, 2012.
21. Serczyk W. A. *Europa a Rosja. Refleksje i postulaty badawcze // Europa a Rosja. Opinie, konflikty, współpraca / Z. Anculewicz, J. Sobczak (red.)*. Olsztyn, 2003.
22. Słowikowski M. *Miejsce i rola Rosji we współczesnym systemie stosunków międzynarodowych w świetle ewolucji stosunków unijno-rosyjskich // Unia Europejska i Rosja. W kierunku nowego otwarcia / B. Piskorska (red.)*. Lublin, 2012.
23. Stolarczyk M. *Rosja w polityce zagranicznej Polski w latach 1992–2015*. Katowice, 2016.
24. Szkop E. *Gospodarka w relacjach Unia Europejska–Federacja Rosyjska*. Warszawa, 2011.
25. Tymanowski J. *Bezpieczeństwo polityczne i ekonomiczne w relacjach polsko-rosyjskich // Geopolityka w stosunkach polsko-rosyjskich / S. Bieleń, A. Skrzypek (red.)*. Warszawa, 2012.
26. Wawrzyńczak A. *Polityka zagraniczna a sytuacja wewnętrzna Rosji za rządów Władimira Putina // Polityka zagraniczna Rosji / M. Zamarlik (red.)*. Kraków, 2002.
27. Wojcieszak Ł. *Obwód Kaliningradzki w relacjach Unia Europejska-Rosja (1992–2005)*. Bielsko-Biała, 2008.
28. Zaniewicz M. *Życie i spuścizna Jewgienija Primakowa*. URL : <http://www.eastbook.eu/2015/07/01/%C5%Bcyicie-i-spu%C5%9Bczna-jewgienija-primakowa/>. (access: 16.09.2016).
29. Zolotowski J. (red.) *Rosja XX wiek. Od utopii komunistycznej do rzeczywistości globalistycznej*. Kraków, 2004.

Ярослав Кавин,
Ольга Кавин

ДИПЛОМАТИЧНИЙ ПРОТОКОЛ ЯК ФОРМА МІЖНАРОДНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНИХ ЗОВНІШНІХ ВІДНОСИН

Анотація. Дипломатичний протокол будь-якої держави своїми особливими специфічними засобами сприяє реалізації цілей і завдань зовнішньої політики, проведенню єдиної зовнішньополітичної лінії у сфері міжнародних відносин. Правила і норми дипломатичного протоколу втілюють принципи суверенної рівності держав та невтручання у внутрішні справи інших країн. Ядро протокольної норми складають загальноприйняті міжнародні стандарти, які закріплені або конвенційною правовою нормою, або міжнародним звичаєм, незафіксованим ще в правовому полі. Зовнішню оболонку протокольної норми становлять традиції і умовності, що визначаються національними, релігійними, історичними і культурними особливостями різних держав. Ядро і оболонка тісно та нерозривно пов'язані і не можуть розглядатись ізольовано одне від одного, тому в процесі аналізу іноземної протокольної практики, правила, традиції й умовності, що визначають поняття дипломатичного протоколу, завжди необхідно розглядати в їхній сукупності. Саме з огляду на цю обставину, незважаючи на наявність загальноприйнятих стандартів міжнародного спілкування, протокольна практика різних країн відрізняється, має свої особливості, свою специфіку. Грунтуючись на цих принципах, кожна країна буде національний протокольний кодекс з урахуванням своїх національних традицій і умовностей. Головна вимога, щоб правила і норми, зафіксовані в протокольному кодексі тієї чи іншої країни, застосовували однаково до всіх учасників міжнародного спілкування .

Ключові слова: Дипломатичний протокол, міжнародні відносини, дипломатичний церемоніал, зовнішньополітичне відомство, протокольні правила та норми, дипломатичний прийом, переговорний процес, державний візит на найвищому рівні.

Abstract. One of the important components of the existence of diplomatic activities of the states for the successful realization of the goals and objectives of foreign policy is presence of a diplomatic protocol. The diplomatic protocol as a set of generally accepted rules and traditions is a political instrument of the diplomatic service of any state, which are followed by governments, foreign policy departments, diplomatic representations and officials in international communication. The diplomatic protocol of any state by its specific means contributes to the realization of the goals and objectives of a foreign policy, the pursuit of a united foreign policy line in the field of international relations. The

rules and regulations of the diplomatic protocol embody the principles of sovereign equality of states and non-interference in the internal affairs of other countries. The core of the protocol norm is generally accepted international standards, which are enshrined either in the conventions by a legal norm, or by international custom, which are not established in the legal field. The outer envelope of the protocol norm is traditions and conventions determined by the national, religious, historical and cultural peculiarities of different states. The kernel and shell are closely and inextricably linked and cannot be considered isolated from each other, so it is always necessary to consider them in their totality during analyzing of the foreign protocol practices, rules, traditions and conventions defining the concept of a diplomatic protocol. Because of this circumstance, despite of the existence of generally accepted standards for international communication, the protocol practice of different countries is different and has its own peculiarities, its specifics. Based on these principles, each country builds its own national protocol code, taking into account its national traditions and conventions. The main requirement is that the rules and norms contained in the protocol code of a country, apply equally to all participants in international communication.

Keywords: Diplomatic protocol, international relations, diplomatic ceremony, foreign policy office, protocol rules and regulations, diplomatic reception, negotiation process, state visit at the highest level.

Постановка проблеми

Одна з важливих складових існування дипломатичної діяльності держав, її інструментальний компонент, призначений служити успішній реалізації цілей і завдань зовнішньої політики є наявність дипломатичного протоколу. Дипломатичний протокол як сукупність загальноприйнятих правил, традицій і умовностей, яких повинні дотримуватися уряди, зовнішньополітичні відомства, дипломатичні представництва й офіційні особи у процесі міжнародного спілкування, є невід'ємним організаційно-політичним інструментом дипломатичної служби будь-якої держави. Ця проблема є унікальною позаяк перебуває в динамічному процесі і відповідно викликає неабиякий інтерес у дослідників та становить предмет наукових досліджень. Тому актуальність такого дослідження є очевидною, оскільки розкриває особливості дипломатичного протоколу, які ґрунтуються на глибокій повазі національних культурних традицій та історичного надбання.

Аналіз досліджень та публікацій

Методологічну і теоретичну основу досліджень становить джерельна база, як класичних робіт, так і тематичних досліджень українських і зарубіжних науковців та дипломатів, що займає важливе місце у вивченні проблематики впливу історичного надбання та культурних традицій на формування національних особливостей дипломатичного протоколу в контексті розвитку міжнародних відносин. Звичайно ґрунтовну платформу для наукових досліджень становлять класичні роботи в галузі дипломатії та дипломатичного протоколу, зокрема такі як: Дж. Вуд, Ж. Серре "Дипломатичний церемоніал і протокол", Д. Драйман "Дипломатичний протокол: завдання, засоби, методи і стиль роботи", Ж. Камбон "Дипломат", Аббат Маблі "Принципи переговорів", Г. Никольсон "Дипломатичне мистецтво", А. Пеке "Роздуми про мистецтво переговорів", Л. Руссо де Шамуа "Уявлення про ідеального посла", Е. Сатоу "Підручник з дипломатичної практики", Р. Дж. Фельтхем "Настільна книга дипломата". Окрім класичних праць в галузі дослідження дипломатії, зокрема дипломатичного протоколу в системі міжнародних відносин, варто відзначити праці: А. Панов "Японська дипломатична служба" (1988); О. Сагайдак "Дипломатичний протокол та етикет" (2017); Ф. Ф. Молочков "Дипломатичний протокол і дипломатична практика" (1979); Муса Фараг "Дипломатична служба арабських держав" (1962); Р. Заллет "Дипломатична служба. Її історія й організація у Франції, Великобританії і Сполучених Штатах" (1956); Б. А. Казанцев "Дипломатична школа Іспанії" (1984); В. М. Матвеев, "Дипломатична служба США" (1982); В. М. Матвеев "Британська дипломатична служба" (1990); О. П. Селянинов "Дипломатичні відносини держав: Принципи, форма і методи" (2004); Т. В. Зонова "Дипломатія: Моделі, форми, методи" (2013); "Дипломатична служба зарубіжних країн" за редакцією А. В. Торкунова (2015). У періодичних виданнях Інституту зовнішньої політики Дипломатичної академії МЗС України, зокрема в щорічнику "Зовнішня політика України", кварталнику "Міжнародний огляд" та щотижневику "International weekly" регулярно й оперативно друкуються інформаційні дослідження з цієї тематики.

Мета дослідження: проаналізувати структурну ієрархію та функціональні особливості дипломатичного протоколу в контексті розвитку сучасних міжнародних відносин. Відповідно до зазначеної мети окреслено завдання – дослідити вплив історичного надбання та культурних традицій на формування національних особливостей дипломатичного протоколу в сучасних реаліях.

Виклад основного матеріалу досліджень

Дипломатичний протокол є невід'ємною складовою дипломатії, її політичним інструментом, формою, якою супроводжується будь-яка зовнішньополітична акція держави та якої дотримуються її представництва чи представники. Дипломатичний протокол ґрунтується на чотирьох основних наукових дисциплінах, таких як міжнародне право, дипломатичне право, соціологія та історія. Дипломатичне право забезпечує та регулює офіційну діяльність дипломатичних установ та їхніх співробітників. Опіраючись на дипломатичне право, діє служба дипломатичного протоколу – це своєрідний інструмент дипломатії, бо саме через нього відбуваються міжнародні контакти. Уся протокольна діяльність побудована лише на засадах дипломатичного права й відбувається з дотриманням принципів міжнародної ввічливості.

Норми дипломатичного протоколу за своєю суттю є універсальними. В їх основі лежить визнання державного суверенітету, рівності, повага до незалежності й територіальної цілісності держави, невтручання у її внутрішні справи. За всіх відмінностей у взаємовідносинах між державами загально визнано, що кожний дипломат користується в країні перебування однаковими привілеями й імунітетами відповідно до його рангу. З іншого боку, всі дипломати зобов'язані поважати протокол країни перебування. Норми протоколу ґрунтуються на чотирьох основних джерелах: міжнародному праві, міжнародному звичаї, державному праві, національних традиціях та особливостях. Основоположними міжнародно-правовими актами, які врегульовують окремі норми дипломатичного протоколу, є конвенції, укладені під егідою ООН. Основним джерелом сучасного дипломатичного права є Віденська конвенція про дипломатичні зносини, підписана 18 квітня 1961 р. у Відні на Конференції ООН з дипломатичних зносин та імунітетів. Вона є основою протокольної практики іноземних держав, зокрема

визначає процедуру встановлення дипломатичних відносин, привілеї та імунітети дипломатичних установ і їх персоналу, порядок зносин з місцевою владою, положення дипломата в дипломатичному корпусі. Спілкування дипломатів зі своїми колегами, з владою країни перебування, порядок нанесення візитів, проведення протокольних заходів, поїздок по країні, у всіх країнах регламентується загальноприйнятими нормами дипломатичного протоколу та етикету з урахуванням місцевого законодавства і традицій країни. Ці норми представляють певно визначені і достатньо строгі вимоги до зовнішнього вигляду дипломата, його поведінки, манери, одягу. [1]

На практиці часто ототожнюють поняття дипломатичний протокол і дипломатичний церемоніал або використовують їх як слова-синоніми. Це пояснюється тим, що дипломатичний протокол та дипломатичний церемоніал обслуговують сферу дипломатичних контактів між суб'єктами міжнародного права, надаючи таким контактам формально визначеного статусу та відповідного зовнішнього оформлення. Спільна сфера застосування зумовлює глибоке проникнення й спорідненість цих понять. Водночас поняття дипломатичного церемоніалу й дипломатичного протоколу мають і особливі риси. По-перше, вони різняться за джерелом походження: на відміну від дипломатичного протоколу церемоніал має корені не в державному началі, а в цивілізаційному і національному. Правила дипломатичного протоколу ґрунтуються на принципі "міжнародної ввічливості", до поняття якої входить виявлення пошани й поваги до всього, що символізує та представляє державу. Церемоніал сформувався в результаті історичного розвитку на основі національних особливостей народів: їхнього світогляду та світосприйняття, релігії й культури, характеру соціальних відносин, поняття про гостинність, а особливо характеру ієрархічної структури суспільства.

Правила і норми дипломатичного протоколу й етикету представляють собою своєрідний синтез тієї чи іншої суспільно - політичної формації. В них відображено й враховано сучасні тенденції світового розвитку, нові політичні реалії, зміни в традиційному образі дипломатії внаслідок перетворення самого предмета дипломатії. Серйозні зміни, що відбуваються в методах ведення справ у міжнародних відносинах потребують зміни і відповідного інструментарію, до якого належить дипломатичний протокол.

У практиці сучасних міждержавних відносин на передній план виходять питання політичної доцільності того чи іншого протокольного заходу. Водночас головна вимога, щоб правила і норми, зафіксовані в протокольному кодексі тієї чи іншої країни, застосовували однаково до всіх учасників міжнародного спілкування в аналогічних ситуаціях.

Правила міжнародної ввічливості є одним із важливих загально-прийнятих міжнародних стандартів, покладених в основу протокольної практики іноземних держав. Ці правила диктують певно визначене шанобливе ставлення до символів державного суверенітету.

Дотримання визначеного протокольного старшинства під час різних державних церемоній, офіційних заходів, дипломатичних раутів – одне з найважливіших правил протоколу. У дипломатичному середовищі питання дипломатичного старшинства набуває спеціального значення.

Дипломатичне листування є досить консервативною сферою дипломатичної практики, тому, як правило, воно передбачає дотримання традиційних правил дипломатичного протоколу. Вироблені протягом тривалого історичного часу, ці правила є загальноприйнятими в міжнародній дипломатичній діяльності, і їх треба розглядати як обов'язкові для використання. Порухення правил ведення дипломатичного листування може призвести до загострення стосунків між сторонами. Дипломатичні документи – це офіційні документи, “державні папери”, тому велике значення має правильний вибір виду документа: він має відповідати кожному конкретному випадку. При цьому доцільно брати до уваги зміст і призначення документа, традиції країни перебування. У дипломатичному листуванні неприпустимі неточності, викривлення фактів. Обов'язковим складовим елементом багатьох дипломатичних документів є формули ввічливості, компліменти, так звані протокольні формули, які задають тональність усьому документові. У наш час утвердилися дві основні тенденції щодо структури документів дипломатичного листування, у тому числі щодо протокольних формул: французька, або європейська, та англо-американська, поширена в англійських країнах. Суттєвим компонентом дипломатичного листування є мова, якою складають дипломатичні документи. Протокольним правилом є врахування

місцевої практики в цьому питанні. Мова дипломатичних документів має бути тактовною й ввічливою. У процесі складання дипломатичних документів необхідно уникати різких випадів, особливо персоніфікованих, дотримуватися принципів міжнародної ввічливості. Дипломатичну кореспонденцію треба складати в спокійній інтонації, навіть у випадку розв'язання складних питань. Дипломатичні документи не можуть бути двозначними. Слова в дипломатичному документі мають абсолютно точно відповідати своєму змістовому навантаженню. Важливим принципом дипломатичного листування є принцип взаємності. Існує протокольне правило: кожний дипломатичний документ вимагає відповіді. Відсутність відповіді в дипломатії сприймається як відповідь негативного характеру [6, с. 157–161].

Церемонія вручення вірчих грамот, під час якої відбувається перша офіційна зустріч посла з главою держави, – подія значної політичної вагомості. Тому церемоніал вручення вірчих грамот в усіх країнах детально розробляють і неухильно дотримуються в усіх деталях. Відступ від встановленого порядку під час означеної церемонії може розцінюватися як спроба зашкодити престижу країни, яку представляє посол. У разі розроблення церемоніалу вручення вірчих грамот протокольні служби дотримуються загальновизнаної міжнародної практики. Церемоніал вручення вірчих грамот визначається також національними традиціями й історичним минулим країни. У церемоніальних нормах простежується намагання держави підкреслити свій суверенітет, самобутність. Саме тому в більшості країн церемоніал вручення вірчих грамот залишається незмінним протягом багатьох років. Особливо це притаманно країнам з монархічною формою правління, де збереглися традиції придворного етикету. Наприклад, у Великобританії та Швеції послу, який вирушає в королівський палац для вручення вірчих грамот, подають екіпаж, запряжений кінями. Суворо регламентується форма одягу посла, кількість дипломатів, які супроводжують його. Прийнято, щоб дипломати одягали фраки. У деяких країнах дипломатичному представникові виявляють додаткові почесті: супроводження машини посла ескортом мотоциклістів (ФРН), кавалерійським з'єднанням (Бельгія); парад роти почесного караулу (Австрія, Швеція); виконання гімнів

(Ірландія, Польща) тощо. У США під час церемонії вручення вірчих грамот присутні не лише дружини послів, але й діти. Церемоніал окремих країн містить і досить екзотичні елементи. У Непалі й Марокко церемоніал передбачає триразовий уклін посла (при вході до зали, посередині зали й при наближенні до короля). Чітко регламентується кількість кроків і поклонів, які повинен зробити посол під час церемонії в Таїланді. У Новій Зеландії врученню вірчих грамот передує демонстрація національного обряду аборигенів країни – маорі, який супроводжується виконанням військового танцю в національних костюмах і врученням списа послові. Після церемонії вручення вірчих грамот у Республіці Куба послы за бажанням можуть покласти квіти до монументів Кубинської революції [3, с. 379–395].

У міжнародній протокольній практиці прийнято реагувати на найважливіші події в житті закордонних партнерів, зокрема відзначати національні свята іноземних держав. Характер та обсяг відповідних заходів залежать від стану відносин між державами. На державному рівні з нагоди національного свята прийнято направляти вітальні послання, телеграми на адресу керівників держави. Це важливі дипломатичні документи, які відображають стан відносин між державами на цей момент, містять побажання їхньому розвитку, усуненню перешкод, які заважають всебічному співробітництву.

Переговори як спосіб вирішення питань, що виникли між державами, в усі часи були інструментом дипломатії. Тривала переговорна практика дала змогу напрацювати загальні організаційні правила й правові норми проведення міждержавних переговорів. Під час підготовки та проведення переговорів постає низка проблем протокольного характеру, від правильного підходу до яких, значною мірою залежить як успішний хід самих переговорів, так і результативність прийнятих на них рішень. Однією зі складових успішного ведення переговорів є підготовка плану їх проведення. Для забезпечення нормальних умов переговорів необхідно взяти до уваги низку організаційних питань. До них належать насамперед розміщення делегацій, що прибувають. Найважливішою вимогою є забезпечення для кожної делегації умов, за яких, по-перше, вони не зазнавали б будь-яких незручностей, і, по-друге, щоб такі умови були приблизно рівними для усіх делегацій. Іншим питанням є вибір відповідного місця для переговорів. На переговорах потрібно дотримуватися правил етикету й особливостей протоколу,

прийнятих у країні перебування. Існують основні технічні прийоми проведення ділових бесід і переговорів, які можна й варто застосовувати в будь-якій ситуації. Найчастіше використовують прийом “ухилення від боротьби”. Його застосовують тоді, коли торкаються питань, небажаних для обговорення, або коли не бажають давати партнеру точну інформацію, однозначну відповідь. Прийом “ухилення” може відіграти позитивну роль, коли, наприклад, необхідно погодити питання з іншими організаціями або ретельно продумати, добре зважити позитивні й негативні моменти, пов’язані з прийняттям пропозиції партнера. Близький за змістом до “ухилення” інший тактичний прийом – “затягування” або “вичікування”. Цей прийом використовують, коли хочуть затягнути процес переговорів, щоб прояснити ситуацію, отримати більше інформації від партнера. Більш складний тактичний прийом – “пакування”. Він полягає в тому, що для обговорення пропонують не одне питання чи пропозицію, а декілька. При цьому вирішують подвійні завдання. В одному випадку в “паке” об’єднують привабливі й мало прийнятні для партнера пропозиції. Передбачається, що зацікавлений в одній чи декількох пропозиціях партнер прийме й інші. Близький до попереднього прийом “завищення вимог”. Він полягає в тому, щоб долучити до обговорюваних проблем пункти, які потім можна безболісно зняти, зробивши вигляд, що це є поступка, і вимагати натомість аналогічних кроків із боку партнера. Подібний до вищенаведеного тактичний прийом “розміщення хибних акцентів у власній позиції”. Він полягає в тому, щоб продемонструвати партнеру надзвичайну зацікавленість у вирішенні якогось питання, яке насправді є другорядним. Іноді це роблять для того, щоб, знявши це питання з порядку денного, отримати необхідні рішення з іншого, більш важливого питання. Ще один тактичний прийом – “висування вимог в останню хвилину”. Суть його в тому, що наприкінці переговорів, коли лише залишається підписати контракт, один із партнерів висуває нові вимоги. Якщо інша сторона дуже зацікавлена в контракті, вона прийме ці вимоги, хоча буває, що підписання контракту з цієї причини може “зірватися”.

Умовно можна виділити три основні підходи до розуміння правил дипломатичного протоколу. Відповідно до першого підходу, дипломатичний протокол – це різновид міжнародно-правового

звичаю. Д. Вуд і Ж. Сєре пишуть, що “протокол і звичаї, що існували з давніх часів, не є винаходом авторів праць з етикету. Це лише звичай і норми поведінки, що склалися між людьми на основі спостережень і прийняті в суспільстві як такі, що довели свою необхідність і корисність”. Відповідно до другого підходу, дипломатичний протокол – це різновид звичаю. Згідно з третім підходом дипломатичний протокол – це закріплення правил міжнародної ввічливості. Відповідно правила дипломатичного протоколу ґрунтуються на принципі міжнародної ввічливості, в поняття якого входить дотримання шанобливості і поваги всього, що символізує і представляє державу. Правила протоколу не є священними, і церемоніал не можна порівнювати з релігійними обрядами. У них об’єднано, з одного боку, бажання надати належну увагу відповідним особам і, з іншого боку, необхідність уникнути непорозумінь з іншими. Ці правила ґрунтуються на належній повазі до традицій та місцевих звичаїв. Сам по собі дипломатичний протокол є формою, в яку втілюється та чи інша зовнішньополітична акція держави, його представництва або представника. При цьому основа дипломатичного протоколу стабільна і незмінна: це вираз глибокої поваги до високого іноземного гостя, а в його особі – до країни і народу, які він представляє. Сформовані до теперішнього часу правила і норми дипломатичного протоколу регулюють майже всі форми зовнішньополітичного і міжнародно-економічного співробітництва. Одна зі складових дипломатичного протоколу – це врахування національних особливостей, традицій, звичаїв і умовностей. Водночас протокол вельми гнучкий. У межах загальноприйнятих у міжнародній практиці норм можливі порівняно широкі варіації. Залежно від стану відносин між країнами, зважаючи на поставлені політичні завдання, за практичного застосування завжди є можливість надавати різні відтінки протокольним правилам. Однак у всіх випадках треба дотримуватися обережності. Відступ від дотримання цих норм розглядають як нанесення шкоди честі та гідності державі і може викликати погіршення відносин між державами [4, с. 248–257].

У межах питання про дипломатичний протокол необхідно звернутися до співвідношення таких понять, як “міжнародна ввічливість”, “дипломатичний етикет”, “дипломатичний церемоніал” та “міжнародно-правовий звичай”.

Правила міжнародної ввічливості відносять до однієї з форм соціального регулювання, заснованої на стереотипізації поведінки. Під міжнародною ввічливістю розуміють правила, що не володіють юридичною силою, це правила доброзичливості, коректності, стриманості, уваги, взаємної поваги учасників міжнародного спілкування. Відповідно норми міжнародної ввічливості, не будучи юридично обов'язковими нормами, все ж володіють морально-політичною обов'язковою силою для виконання державами.

Дипломатичний етикет є "однією з органічних складових частин дипломатичного протоколу". Передбачається, що "якщо дипломатичний протокол є "виразом хороших манер у відносинах між державами", то дипломатичний етикет – це прояв хороших манер у відносинах між посадовими особами, політичними і громадськими діячами, що представляють свою державу" [5, с. 36–47].

Дипломатичний протокол містить правила, що регламентують церемоніал. Передбачається, що дипломатичний церемоніал створює в кожній державі нормальну обстановку та відповідні умови, щоб відносини між урядами держав та їхніми посадовими особами могли розвиватися в мирній і дружній обстановці та нормальній атмосфері. При цьому протокол кодифікує і вводить у практику норми церемоніалу та забезпечує їх застосування.

Однією з важливих складових частин протокольної практики іноземних держав є закордонні контакти вищих державних діячів кожної країни. Контакти на вищому і високому рівнях відображають ступінь двосторонніх політичних відносин і потребують однакового підходу до загальноприйнятих міжнародних стандартів. Головне – строге дотримання принципу суверенної рівності держав і норм міжнародної ввічливості. Також при визначенні церемоніалу візитів високого рівня кожна держава може проявити і свою національну ідентичність, використовуючи широкий арсенал засобів, що відображають історичні чи культурні традиції.

Отже, протокольна практика іноземних країн щодо прийому високих гостей відображає не тільки загальні міжнародні стандарти, а й традиції, особливості і національну специфіку своєї держави. Центральне місце в програмі будь-якого візиту високих іноземних представників займає ділова частина, що охоплює переговори і зустрічі з керівництвом країни, з представниками політичних,

громадських, ділових кіл, підписання договорів, угод та інших спільних документів, виступ у парламенті, проведення прес-конференції і т. д. Специфічні особливості протокольної практики іноземних країн проявляються, головню, в церемоніальних аспектах програми високого візиту. У деяких країнах протокол передбачає також церемонію вручення високому гостю у процесі візиту національної нагороди.

Під час церемонії зустрічі в аеропорту піднімають державні прапори, як правило, вишиковують почесний караул, виконують державні гімни. Главу іноземної держави зустрічають офіційні особи сторони, що приймає на відповідному рівні, представники дипломатичного корпусу. У багатьох державах (США, Італія, Німеччина, Іспанія, Франція, Швеція та ін.) протокольна церемонія зустрічі в аеропорту є менш урочистою, а основний церемоніал зустрічі високого гостя переноситься в резиденцію глави держави. У США урочиста церемонія зустрічі глави іноземної держави відбувається перед Білим домом, в Італії – в Квірінальському палаці, у Франції – в резиденції, яка відведена гостю в Маріньї або в Єлисейському палаці, в Німеччині – перед офіційною резиденцією президента країни, в Іспанії та Швеції – в королівському палаці [3, с. 379–395].

Протокол Франції під час проведення державного візиту передбачає зустріч глави іноземної держави біля трапа літака президентом країни. На вертольоті іноземний гість і президент разом перелітають у Париж і приземляються на майданчику перед Будинком інвалідів, після чого на автомобілях у супроводі ескорту кінної гвардії через міст Александра III прямують у Єлисейський палац для завершення урочистої церемонії. У Стокгольмі главу іноземної держави біля трапа зустрічає наслідна принцеса, королівські придворні, міністр іноземних справ. Вишиковується почесний караул. Із аеропорту високий гість прямує в Королівський каретний двір, де його зустрічає король Швеції (з королевою, якщо гість прибув з дружиною). У королівських екіпажах у супроводі кінного ескорту драгунів королівської лейб-гвардії процесія вирушає в палац. У внутрішньому дворі королівського палацу відбувається офіційна церемонія зустрічі (марш почесного караулу, виконання державних гімнів), яка завершується у палацових покоях обміном подарунками і спільним фотографуванням. У Вашингтоні гостя на військово-повітряній базі Ендрюс вітає Державний секретар США.

Зустріч в аеропорту є по суті технічною, будь-який церемоніал відсутній. Протокол державного візиту передбачає проведення офіційної урочистої церемонії на галявині перед Білим домом (за поганої погоди – у внутрішніх приміщеннях). Глава іноземної держави і американський президент піднімаються на спеціальний подіум для привітань і військової церемонії. На честь гостя виконують державні гімни і “салют націй” (двадцять один артилерійський залп під час виконання гімнів). Відмінні від більшості країн особливості має протокол проведення державного візиту в Японію. Офіційна церемонія зустрічі глави іноземної держави проводиться не в імператорському палаці, а у відведеній для гостя резиденції (палац Акасака), куди для цієї мети прибуває імператор Японії. Церемоніал зустрічі передбачає урочисті фанфари, військові почесті (почесний караул) виконання державних гімнів, представлення японських офіційних осіб. Завершення церемонії зустрічі відбувається уже в імператорському палаці. У процесі процедури почергово (по одному) представляють офіційний супровід гостя (з дотриманням правил японського придворного етикету), відбувається обмін подарунками і пам’ятними фотографіями з автографами. Протокольною практикою іноземних держав, окрім “салюту націй”, під час зустрічі глави іноземної країни інколи передбачається супровід його літака при підльоті до аеропорту спеціальною ескадрильєю військово-повітряних сил. У багатьох африканських країнах церемоніальний ритуал зустрічі охоплює виступ фольклорних груп племен у колоритних національних костюмах під звуки тамтамів. В Індії та країнах Азіатського-Тихоокеанського регіону високого гостя при зустрічі прикрашають гірляндю квітів. Отже, елементи урочистого церемоніалу під час візитів високих іноземних гостей відображають як правило міжнародну ввічливість, а також своєрідність національних і культурних особливостей у протоколі кожної країни.

Долучення в програму візиту відвідання національних святинь, пам’ятних меморіалів, військових поховань і покладання вінків до них є важливою складовою частиною міжнародної протокольної практики. Протокольна служба кожної країни розробляє детальний церемоніал покладення вінка (чи квітів), який завжди строго і неухильно виконується. У Франції урочисто-траурну церемонію

покладання вінка проводять біля Вічного вогню на Могилі невідомого Солдата біля Триумфальної арки, в США вінок покладають до меморіалу на Арлінгтонському цвинтарі, в Китаї – до пам'ятника народним героям на площі Таньаньмень, в Індії – на місці кремації Індіри Ганді, на Кубі – до монументу національному герою Хосе Марті, у Венесуелі – до могили Сімона Болівара і т. д. Церемоніал покладання вінка різний. Він відображає національну своєрідність країни, але завжди є урочистим і супроводжується виконанням державних гімнів, а також різними елементами військових почесностей. У Парижі в церемонії біля Триумфальної арки беруть участь учасники Комітету Вічного вогню, ветерани і почесний караул республіканської гвардії. Військовий оркестр виконує реквієм тим, хто загинув, в одну музичну фразу “Марсельези” проводять хвилину мовчання, і віддають почесні прапору. Церемонія покладання вінка до Могилі Невідомого Солдата на Арлінгтонському цвинтарі у Вашингтоні передбачає рушничний салют, виконання державних гімнів, огляд військових регалій, підняття прапорів (окрім прапора США і країни гостя піднімають також прапори штатів) [3, с. 379–395].

Під час проведення державного візиту протокол багатьох держав передбачає додаткові протокольні заходи від імені глави уряду (Франція, Італія) чи міністра закордонних справ (США, Швеція). Водночас із протокольної практики багатьох іноземних країн відходить церемонія представлення глав дипломатичного корпусу, яку практикували раніше як обов'язковий елемент програми, як і офіційне відвідання театру з підняттям прапора та виконанням державних гімнів, а також проведення в ході візиту зворотного протокольного заходу від імені гостя.

Закордонні контакти вищих державних діячів є однією зі складових частин дипломатичної практики суверенних держав. Візити на високому та найвищому рівнях – одна з основних форм багатосторонніх міжнародних відносин. Візити сприяють розвиткові міжнародних зв'язків, швидкому й авторитетному вирішенню гострих та складних питань міжнародного життя. У наш час зростає значення візитів на високому та найвищому рівнях. Процеси глобалізації, динамізм розвитку міжнародного життя, гострота та складність проблем, які виникають у багатосторонніх відносинах, дедалі частіше потребують термінового авторитетного рішення. У деяких випадках традиційні дипломатичні канали виявляються

недостатніми. Візити окремих високих посадових осіб, офіційних делегацій на найвищому рівні покликані саме допомогти швидкому авторитетному розв'язанню відповідних проблем.

Державний візит здійснюється главами іноземних держав і належить до найвищої категорії візитів. Державний візит має велике політичне значення та відзначається особливою урочистістю з обов'язковим складанням усіх церемоніальних почестей як під час зустрічі та проведів, так і під час інших заходів, передбачених програмою візиту. Існує правило, згідно з яким глава держави може прибути до країни з державним візитом лише один раз за час перебування при владі. Як правило, це його перший візит до країни [7, с. 153–154].

Офіційні візити є однією із вищих категорій візитів. Така категорія візиту обирається, якщо політичний зміст візитів глав держав, парламентів, прем'єр-міністрів, міністрів закордонних справ виходить за звичайні робочі межі. До категорії робочих візитів належать візити, які мають конкретну цільову спрямованість, у тому числі проведення переговорів, консультацій, робочих зустрічей, укладання міжнародних договорів, підписання спільних документів, а також участь у міжнародних форумах, святкуванні ювілейних дат. При робочому візиті церемоніальний елемент, характерний для офіційних та державних візитів, займає значно менше місця. Візит проїздом – відносно коротке перебування офіційної делегації або високого гостя в країні, через територію якої він прямує. У наш час такі візити стали доволі поодиноким явищем. Церемоніальний елемент під час проведення відповідної категорії візитів зведено до мінімуму. Неофіційним візитом є прибуття іноземного високого гостя в особистих або приватних справах. Протокольні заходи під час таких візитів, як правило, не передбачаються або зведені до мінімуму.

Важливим аспектом міжнародної протокольної практики під час візитів іноземних делегацій на високому та вищому рівнях є вручення пам'ятних подарунків і сувенірів. Подарунок – символ уваги до високого іноземного гостя. Приймаюча сторона, своєю чергою, завжди відповідала взаємністю. Як правило, обмін подарунками – важлива складова програми будь-якого візиту глави держави, парламенту, уряду, міністра закордонних справ або делегації іншого рівня. Важливим елементом протокольної роботи є вибір подарунка.

При цьому до уваги беруть різні чинники: рівень відносин із країною, національність гостя, його вік, інтереси.

Однією з форм ділового спілкування є прийоми. Дипломатичні прийоми – одна із загальноприйнятих та поширених форм зовнішньополітичної діяльності урядів, міністерств закордонних справ, дипломатичних представництв та дипломатів. Офіційні прийоми зі запрошенням на них учасників дипломатичного корпусу влаштовують глава держави, голова уряду, міністр закордонних справ, відповідальні представники міністерства закордонних справ.

Незалежно від виду та призначення будь-який дипломатичний прийом має політичний характер, оскільки на ньому відбувається зустріч представників іноземних держав. Окрім представницького значення, дипломатичні прийоми відіграють роль найважливішого засобу встановлення, підтримання та розвитку контактів офіційної влади з дипломатичним корпусом та іноземними журналістами; контактів дипломатичного представництва або окремих дипломатичних представників із офіційними, суспільними, діловими, науковими, культурними колами країни перебування. Прийоми – вид службової діяльності, на якому дипломати в неформальній обстановці роз'яснюють політику своєї країни, збирають інформацію про країну перебування, обмінюються думками з приводу важливих міжнародних подій.

Висновки

Дипломатичний протокол – категорія міжнародна, але, будучи сукупністю не тільки правил, але також і традицій та умовностей, протокольний кодекс і протокольна практика будь-якої іноземної держави мають свої національні риси, свою специфіку, а сучасні процеси глобалізації впливають на протокольну практику, і перш за все на правила і норми дипломатичного протоколу, раніше, ніж на інші сфери міжнародних відносин.

У сучасній протокольній практиці іноземних держав простежується яскраво виражена тенденція раціоналізації протокольних правил і норм. Незважаючи на стійкість і консерватизм загальноприйнятих міжнародних протокольних стандартів, протокольні правила і норми в кожній країні стають більш прагматичними. Саме тому протокольні правила і норми, які склалися протягом століть, не можна розглядати як стаціонарну конструкцію.

Отже, дипломатичний протокол за своєю суттю є динамічно трансформованим елементом стереотипізованої фіксації правил поведінки у сфері міжнародного спілкування. У своєму розвитку дипломатичний протокол переживає три стадії. Починаючись як елементарне правило міжнародної ввічливості, він після багаторазового повторення переходить у розряд звичаю. А в разі нормативно-правової фіксації для найбільш значущих суспільних відносин перетворюється в міжнародно-правовий звичай.

Список використаної літератури

1. Віденська конвенція про дипломатичні зносини від 18 квітня 1961 р.
2. Довідник з протокольних питань. Київ: Департамент державного протоколу Міністерства закордонних справ України, березень 2019. 69 с.
3. Дипломатическая служба зарубежных стран / под ред. А. В. Торкунова. Москва: Аспект Пресс, 2015. 400 с.
4. Зонова Т. В. Дипломатия: Модели, формы, методы: учебник. Москва: Аспект Пресс, 2013. 348 с.
5. Сагайдак О. Дипломатичний протокол та етикет: підручник. Київ: Знання, 2017. 326 с.
6. Шинкаренко Т. І. Дипломатичний протокол та етикет. Київ: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2007. 296 с.
7. Улахович В. Е. Протокол и этикет в современной дипломатии. Москва: АСТ; Минск: Харвест, 2005. 272 с.

Authors

Akimova Liudmyla, PhD, Assoc. Prof. Finance and Economics of Nature Management Department. National University of Water and Environmental Engineering. E-mail: l_akimova@ukr.net.

Czajkowski Marek, Dr hab., Assoc. Prof. Institute of Political Science and International Relations. Jagiellonian University in Krakow. E-mail: marek.czajkowski@uj.edu.pl.

Czarnecka Adrianna, Department of Politics Theory. Nicolaus Copernicus University in Toruń. E-mail: adrianna.czarnecka93@gmail.com.

Czermińska Małgorzata, Dr hab. Prof. Faculty of Law, Administration and International Relations. Andrzej Frycz Modrzewski Krakow University. E-mail: emczermi@cyf-kr.edu.pl.

Delong Marek, Dr hab. Prof. The East European State College in Przemysl. E-mail: m-delong77@tlen.pl.

Demianchuk Yuliia, PhD, Assoc. Prof. V. N. Karazin Kharkiv National University. E-mail: dua190784@gmail.com.

Gacek Łukasz, Dr hab., Prof. UJ. Department of China. Institute of the Middle and Far East. Jagiellonian University in Krakow. E-mail: lukasz.gacek@uj.edu.pl.

Hohosha Orest, Mgr., Assist. Prof. Department of International Relations and Diplomacy, Ivan Franko National University of Lviv. E-mail: orest.hohosha@lnu.edu.ua.

Holovchuk Yurii, Mgr. History, political science and international relations Faculty. Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. E-mail: yuraholovchuk@gmail.com.

Horiunova Yevheniya, PhD, Assoc. Prof. V. I. Vernadsky Taurida National University. E-mail: evgeniyagor@gmail.com.

Hrubinko Andrii, Dr. of Historical Sciences, Docent. Ternopil National Economic University. E-mail: gav_tnpu@yahoo.com.

Kavyn Bohdan, Ivan Franko National University of Lviv. E-mail: b.kavyn2000@gmail.com.

Kavyn Olga, Head of Department for working with foreign students, Ukrainian Academy of Printing. E-mail: olga-kavyn@ukr.net.

Kavyn Sviatoslav, PhD student. Ukrainian Academy of Printing. E-mail: kavinsviatoslav@gmail.com.

Kavyn Yaroslav, PhD, Assoc. Prof. Head of International Relations Department, Ukrainian Academy of Printing. E-mail: yaroslav-kavin@ukr.net.

Kwieciński Rafał, Dr. Institute of the Middle and Far East. Uniwersytet Jagielloński. E-mail: rafal.kwiecinski@uj.edu.pl.

Lasoń Marcin, Dr hab. Prof. Faculty of Law, Administration and International Relations. Andrzej Frycz Modrzewski Krakow University. E-mail: mlason@afm.edu.pl.

Mahda Yevhen, PhD, Assoc. Prof. National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute". E-mail: rozumaha@gmail.com.

Malskyy Markiyan, Dr. of Economics, Prof. Dean of the International Relation Faculty. Ivan Franko National University of Lviv. E-mail: markiyan.malskyy@lnu.edu.ua.

Mudriievska Iryna, PhD. State Institute of World History of the National Academy of Sciences of Ukraine. E-mail: irecc@ukr.net.

Pavlyuh Maria, PhD, Assist. Prof. Department of International Information. Lviv Polytechnic National University. E-mail: mariapavluch1982@gmail.com.

Pawlikowski Grzegorz, Dr, Institute of Political Science University of Rzeszów. E-mail: gkpawlikowski@onet.eu.

Sawicz Agnieszka, Dr hab. Instytut Historii Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu, agnsaw@amu.edu.pl.

Shalenna Nataliya, PhD, Assoc. Prof. Department of International Relations and Diplomacy. Ivan Franko National University of Lviv. E-mail: nataliya.shalenna@lnu.edu.ua.

Szumski Adrian, Dr hab. Institute of International Studies. University of Wroclaw. E-mail: adrian.szumski@uwr.edu.pl.

Tolstov Sergiy, PhD, Assoc. Prof. Institute of World History of the National Academy of Sciences of Ukraine. E-mail: conf_iweir@ukr.net.

Vovk Roman, PhD, Assoc. Prof. Department of International Relations and Diplomacy. Ivan Franko National University of Lviv. E-mail: roman.vovk@lnu.edu.ua.

Наукове видання

МАЛЬСЬКИЙ Маркіян Зіновійович,
ВОВК Роман Володимирович,
ЧАЙКОВСЬКИЙ Марек та ін.

ГЛОБАЛЬНИЙ І РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІРИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

За редакцією
Маркіяна Мальського
Романа Вовка
Пйотра Байора

Монографія

Редактор Уляна Крук

Формат 70x100/16. Умовн. друк. арк. 29,7. Тираж 200 прим. Зам.

Виконавець та виготовлювач:
Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК №3059 від 13.12.2007 р.

ISBN 978-617-10-0593-8

9 786171 005938